

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА
І СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ
Кафедра філософії права та юридичної логіки
Кафедра юридичної психології**

**ФІЛОСОФСЬКІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА**

**Матеріали
VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 листопада 2020 року)**

**Київ
2020**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА
І СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ
Кафедра філософії права та юридичної логіки
Кафедра юридичної психології

ФІЛОСОФСЬКІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА

Матеріали
VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 листопада 2020 року)

Київ
2020

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Дурдинець В. В., радник Міністра внутрішніх справ України, голова Наглядової ради Національної академії внутрішніх справ;

Костицький М. В., професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Кудерміна О. І., завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, доцент;

Кушакова-Костицька Н. В., завідувач сектору моніторингу правової інформації Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Кравець В. М., завідувач кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Кумеда Т. А., доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат мистецтвознавства, доцент;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 18 жовтня 2020 року (протокол № 2)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст] : матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 26 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарев та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 322 с.

Ф564

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ

<i>Чернєй В. В.</i>	14
---------------------------	----

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Андрєєв Д. В., Іванченко Д. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ	16
<i>Андріяш Є. В.</i> ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ І ПРАВОВИЙ СВІТОГЛЯД	19
<i>Антипова А. К.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК-ЗЛОЧИННИЦЬ	22
<i>Антіпова О. П.</i> ПАНДЕМІЯ–2020: БІОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР	24
<i>Балинська О. М.</i> РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ (ЯК ФОРМИ) ТА ЗМІСТУ (ЯК ФУНКЦІЇ) ПРАВА	27
<i>Бандура О. О.</i> СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА (ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС).....	30
<i>Баишова О. Г.</i> ІДЕАЛИ ТА ЦІННОСТІ В ПРАВІ	33
<i>Березенко В. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ВИБОРЦІВ	36
<i>Бордун-Комар Н. І.</i> ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	38
<i>Братасюк В. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОСТРАДЯНСЬКОГО УКРАЇНЦЯ ЯК РЕАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ПРАВА.....	40
<i>Братасюк М. Г.</i> ІНТЕГРАЛЬНЕ ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ	42

Бризгінець О. О. ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ СТОСОВНО КАТЕГОРІЇ «БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ»	44
Ванджурак Р. В. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ «СЕМИ МУДРЕЦІВ» І СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ПРАВО	47
Василевська Т. Е. ЕТИКА ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ДИЛЕМНІСТЬ ПРАВОВОГО ТА МОРАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	50
Васюта Ю. В., Павлишин О. В. СУТНІСТЬ, СИСТЕМА І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННОСТЕЙ У ПРАВІ	53
Власенко С. Б. SELF-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	57
Власенко С. Б., Ісакова О. В. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ В ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	60
Вовк В. М. ТРЕНДИ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ СУЧАСНОСТІ	62
Волуйко О. М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ КОРУПЦІОНЕРА	64
Воят Л. І. ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	66
Галицький Д. В. МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА	68
Галич М. Ю. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СУБ'ЄКТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	71
Галустян О. А. ТЕХНОЛОГІЇ КОНТАКТНОГО МЕТОДУ ПРОФАЙЛІНГУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ	73

Ганчук О. М. ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ	76
Гвоздік О. І. ЛОГІКА РОЗСЛІДУВАННЯ: СИНХРОНІЧНИЙ І ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТИ	77
Горбач-Кудря І. А. МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	80
Городницький П. С. ЕЛЕКТРОННІ ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ	83
Грезіна О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	85
Григор'єва Х. А. ЕНЕРГЕТИЧНА КООПЕРАЦІЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПЕРЕХОДУ	88
Губань Р. В., Колеснікова Е. П. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	91
Гуз Ю. М. НЕДИРЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК СПРОБА ЗМЕНШИТИ РИЗИК КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ОСВІТІ.....	93
Гусак О. П. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ ТА ЙОГО ОСОБИСТІСТЬ	96
Демиденко В. О. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК РУШІЙ ЯКІСНО НОВОГО ЕТАПУ СУЧАСНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ	99
Дідух М. М. САМОРЕГУЛЯЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	101

Добош В. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕРІЙНИХ УБИВЦЬ.....	103
Дручек О. В. ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ, ОЗНАКИ, СУТНІСТЬ	105
Дурдинець М. Ю. ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ РОЛІ ПАРЛАМЕНТУ ЯК ОРГАНУ ВЛАДИ В ІСТОРИЧНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....	108
Елховський І. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ КАТЕГОРІЇ «СМИСЛ» У ФІЛОСОФІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ	112
Заболоцький П. В. ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	114
Захаренко Л. М. ПРОЄКТУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЛЮСИ ТА МІНУСИ	117
Зінсу О. І. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО- ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА ПРОЯВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	120
Іванов С. Б. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ	122
Іващенко В. О. МЕТА ПОКАРАННЯ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ	125
Казміренко В. П. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ЯК ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТНИХ І ФАХОВО ПІДГОТОВЛЕНИХ РІШЕНЬ.....	128
Казміренко Л. І. КОРУПЦІЙНА ПОВЕДІНКА ЯК СИСТЕМНИЙ ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН	130
Калиновський Б. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМИ МІСЦЕВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ.....	132

Капустіна Н. Б. ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ КАТЕГОРІЙ ВИНИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	135
Колінько О. О. СПІВВІДНОШЕННЯ «КОМПЛЕКСУ СВАВОЛІ Й ІЛЮЗІЙ» З КОНФЛІКТНІСТЮ В СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ	137
Комар А. О. СІМЕЙНІ ЧИННИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ	140
Комнатний С. О. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	143
Кондратьєв І. М. АНТРОПОЛОГО-ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ПАРАДИГМА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ	145
Кондратюк-Антонова Т. В. СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МАНІПУЛЮВАННЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ	147
Костицький М. В. ВИТОКИ ЕТИЧНОСТІ ПРАВА	149
Косьмій М. М. ВПЛИВ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА МІСТОБУДІВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО (ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ)	151
Коцинець В. В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СЛУЖБІ	153
Кравець В. М. ПРАВОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ	155
Кравчук О. В., Лев О. Р. МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА ПРАВООХОРОНЦЯ ЯК ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНІЙ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	157

Кудерміна О. І. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ.....	161
Кулик Т. О. КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕАЛІВ.....	163
Кумеда Т. А. ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ.....	166
Кушакова-Костицька Н. В. «ДЕМОКРАТІЯ» МЕНШОСТІ ЯК СУЧАСНИЙ ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ КОНЦЕПТ.....	168
Лазор К. П. ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	170
Липовець Ю. О. ПРАВОВА АКСІОЛОГІЯ Й АКСІОСФЕРА.....	172
Лук'янчиков Є. Д., Петраєв С. Ю. ДОПУСТИМІСТЬ ПРИЙОМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	174
Максимов С. І. ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО: КЛАСИЧНІ Й СУЧАСНІ РЕФЛЕКСІЇ.....	177
Мартенко О. Л., Мартенко Ю. І. АСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	180
Марчак В. Я. СУДОВА РЕФОРМА НА БУКОВИНІ В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ СУДІВ.....	183
Матюшина І. І. ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК БАЗОВА КОМПЕТЕНЦІЯ	187
Медведєв В. С., Горбенко Д. А. ПСИХОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ	189

Меленко С. Г. ВПЛИВ ПРАВОВОГО ПОЗИТИВІЗМУ НА ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ДАВНЬОРИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА	191
Мельник А. В. НАТУРАЛІЗМ ЯК ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ ЛЮДИНИ	194
Михайленко Р. В. ПРАВОВА ДЕРЖАВА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	197
Мінченко О. В. ПРАВО Й ТЕКСТ. ЧИ СКЛАДНИЙ ЦЕЙ ПАЗЛ?	199
Мудряк М. О. ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПРАВА В КОНЦЕПЦІЇ ГЕРБЕРТА ХАРТА	200
Налуцишин В. В. ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА	204
Носенко О. В. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА.....	206
Оборотов І. Г. КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В ЮРИДИЧНІЙ КОМПАНІЇ ЯК ЩЕПЛЕННЯ ВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ	208
Олійник У. М. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПРОГРЕСУ ТА РЕГРЕСУ В ПРАВІ	211
Остренко М. В. ПРАВОВА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ВИРШЕННЯ ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ ЛЮДИНОЮ ТА ДЕРЖАВОЮ.....	214
Охріменко І. М., Різник В. В. ЗМІНА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ В НЕТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	216
Паращук Л. Г. АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	219

Пендюра М. М. НОВА ФІЛОСОФІЯ ЗАДАЧ ПОЛІЦІЇ ЯК СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ	221
Перелигіна Р. В., Митник У. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	224
Петрова Г. М. «ПРИВАТНЕ» І «ПУБЛІЧНЕ» В ЕТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СУЧАСНОСТІ.....	226
Писовар А. П. ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ.....	227
Попадинець Г. О. АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	229
Присяжна А. В. ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ.....	233
Радомська Д. І. ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ МІСТ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ.....	236
Редкачов М. Є. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПІДЛІТКОВИХ СУЇЦИДІВ	239
Рівчаченко О. А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО ДОПИТУ ДІТЕЙ – ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА	241
Роговенко М. М. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	244

Романенко О. В., Даниленко Т. М. ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	247
Рудюк В. С. ТРАНСФОРМАЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ.....	249
Савойська С. В. ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «МОДЕЛЬ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ»	251
Сидорчук Ю. М. ПСИХОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЖІНОК ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ	253
Симон Ю. С. ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	256
Сімакова С. І. ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	260
Смазнова І. С. ІДЕЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В РЕЛІГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ	262
Станіславів Р. М. УТИЛІТАРИСТСЬКИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ СУТІ ФЕНОМЕНУ СПРАВЕДЛИВОСТІ.....	266
Стеньгач Н. О. ВПЛИВ РУДОЛЬФА ШТАММЛЕРА НА ВІДРОДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА В НОВІТНЮ ЕПОХУ	269
Стус В. І. КОМУНІКАТИВНА ЛЕГІТИМАЦІЯ ПРАВА	271
Тимошенко В. І. ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.	274
Тихомиров О. Д. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КОМПАРАТИВІЗМУ	277

Тищенко І. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО БУЛІНГУ	280
Ткачук І. Д. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВА ТА РЕЛІГІЇ ЯК РЕГУЛЯТОРІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН	282
Токарська А. С. СУЧАСНА ТРЕНДОВА КОМУНІКАЦІЯ: РЕАЛІЇ ПРАВДИ ТА «ПОСТПРАВДИ»	285
Третякова Т. М. ВІРА ЯК РЕСУРСНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ СЛУЖБІ МВС УКРАЇНИ	286
Тропін З. В. ПРИНЦИП ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЯК ОСНОВА МИРНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ	289
Федорович О. В. ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я	292
Харченко Н. П., Малахова В. В. КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ УКРАЇНИ	294
Христюк О. С., Луценко Л. Л. КОНФЛІКТОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ У ВНЗ МВС ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ	297
Хрідочкін А. В. МІСЦЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ НОРМ	300
Шамша І. В. ЕТИКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ВІДПОВІДЬ НА ГОЛОВНЕ ЗАПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ	303
Шевцова А. В. ЗНАЧИМІСТЬ ГУМАНІСТИЧНИХ СМИСЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	306

Шевчук Р. М., Корольчук В. В.	
ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ ТА ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ	309
Шульга Р. І.	
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПРАВА У ФІЛОСОФІЇ ПЛАТОНА Й АРИСТОТЕЛЯ	311
Юринець Ю. Л., Сопілко І. М., Бєлкін Л. М.	
ДЕКОМУНІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВОЄН	314
Ярошевська І. Л.	
ДІЯЛЬНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИКА ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ПОГЛЯД ЗСЕРЕДИНИ	318

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

Шановні учасники конференції!

Від імені ректорату та Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаємо учасників VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права». Перша така конференція була проведена 2008 року, вона стала логічним продовженням інших представницьких наукових форумів – Міжнародної конференції «Філософія права: стан і тенденції розвитку в Україні і світі» (30 травня 2003 року) та Міжнародного наукового семінару «Європейські інтеграційні процеси і трансформація права на пострадянському просторі» (23–24 вересня 2005 року), які також відбулися на базі нашого вишу.

Попри непростий для всіх час, у нашій альма матер створено всі умови для дистанційного проведення наукових заходів, тому участь у конференції сьогодні беруть авторитетні фахівці, серед яких – корифеї вітчизняної юриспруденції, філософії та психології, відомі вчені з понад двадцяти різних закладів, громадські діячі, практики, а головне – люди небайдужі, які своїми справами зміцнюють авторитет української науки.

Профільна кафедра філософії права та юридичної логіки, яка стала ініціатором проведення цієї конференції, функціонує в академії з 1980 року, відтак нещодавно виповнилося 40 років від дня її заснування. За цей час вона успішно пройшла етапи становлення й утвердження як самостійний підрозділ нашого навчального закладу, який наступного року відзначатиме столітній ювілей.

Безпосередньо з кафедрою пов'язане становлення та наукове зростання багатьох учених, які захищали дисертаційні дослідження з філософії права в спеціалізованій вченій раді академії, обговорювали свої роботи на засіданнях кафедри та міжкафедральних семінарів, публікували результати власних досліджень – наукові статті, монографії, посібники, підручники тощо та досягли значних успіхів не лише на науковій ниві, але й в управлінській сфері. Колектив кафедри зміг досягти органічного поєднання викладацького, наукового та життєвого досвіду академіків, професорів і творчого пошуку інших викладачів.

Спільними зусиллями в академії створено потужну національну наукову школу філософії права, яку очолює доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України та член-кореспондент НАПН України, заслужений юрист України Михайло Васильович Костицький. Нині школа філософії права – один із провідних наукових

осередків, авторитет якого визнано як в Україні, так і за її межами. У межах цієї школи підготовлено понад 70 докторів і кандидатів наук.

За активного сприяння кафедри й академіка М. В. Костицького 1996 року саме в академії започатковано першу в Україні спеціалізовану вчену раду за спеціальностями 12.00.12 «Філософія права» та 19.00.06 «Юридична психологія», яка 2003 року набула докторського рівня, видано перший навчальний посібник із філософії права, низку інших наукових і навчальних праць, а також започатковано проведення щорічних тематичних наукових заходів і методологічного семінару НАВС. На базі академії 2002 року проведено установчі збори та створено громадську організацію «Всеукраїнська асоціація філософії права і соціальної філософії», у діяльності якої кафедрали беруть активну участь.

2007 року започатковано науковий журнал «Юридична психологія», а 2011-го – науковий журнал «Філософські та методологічні проблеми права», який 2019 року посів 2-ге місце у Всеукраїнському конкурсі на краще правниче видання. У зазначених виданнях, які цього року були затверджені МОН за категорією «Б», публікують не лише результати наукових досліджень, а й огляди наукових заходів, рецензії на видання, аналітичні матеріали тощо.

Задум започаткувати ці періодичні видання, як і чимало інших конструктивних пропозицій, виник саме в процесі роботи представницьких наукових заходів, тому сподіваємося на продовження цієї доброї традиції.

Переконані, що результати обміну думками вкотре стануть підґрунтям для напрацювання нових продуктивних ідей, а конференція сприятиме жвавій науковій дискусії.

Бажаю всім плідної співпраці та здоров'я!

Андрєєв Дмитро Володимирович,
директор навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;
Іванченко Дмитро Володимирович,
член виконавчого комітету Новоград-
Волинської міської ради з питань
інформаційної політики

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Сучасні філософсько-правові концепції розглядають розвиток нового інформаційного суспільства як результат складної комунікаційної взаємодії різних соціальних груп і структур: від міжособистісних (індивідуальних) комунікацій до масштабів суспільних та навіть міжсуспільних (масових). Особливими із точки зору дослідження ефективності, комунікації постають у період глобальних криз, коли об'єктивно зростає рівень суспільної напруженості у відносинах влади та громади.

Загалом вказана тема порівняно нещодавно, а саме з першої чверті ХХ ст., стала предметом підвищеної наукової уваги та дослідницьких розробок, але, на нашу думку, проблематика створення і удосконалення системи взаємозв'язків між членами суспільства, між суспільством і владою, а також – окремим індивідом та державою досліджувалась ще у класичних працях давньогрецьких філософів. Насамперед зазначимо, що проблема комунікаційної взаємодії була вперше систематизовано викладена в одному з найвидатніших творів античності «Держава» давньогрецького філософа Платона. Також у «Державі» Платона ми знаходимо припущення про те, що комунікація є самореферентною і саме комунікаційна взаємодія стає каталізатором створення і формування правового поля як феномену існування «сучасного суспільства», бо «коли вже не стало сили уникнути одного (*несправедливості*) і дотримуватись іншого (*справедливості*), вирішили, що доцільно буде домовитись між собою, аби не творити несправедливості й не страждати від неї [1, с. 44]».

Аархітектоніка цієї домовленості має форму комунікаційної взаємодії – діалогу, а результатом таких діалогів є побудова ідеї громадської угоди, яка стає результатом соціально-правової комунікації у демократичному суспільстві та ґрунтується на досягненні взаємної домовленості членів суспільства. Означена гіпотеза підтверджується у працях Жан-Жака Руссо, який досліджуючи природу суспільного договору, надав обґрунтування цьому феномену з позиції комунікаційної взаємодії між суспільством та владою і визначив, що

саме «суспільний лад є тим священним правом, яке слугує основою для усіх інших прав. Але ж це право не встановлюється природою; отже, воно ґрунтується на домовленостях [2, с. 9]».

Конфігуративна єдність наведених значень зводиться до тріади – «влада державна», «влада інформації», «влада закону». З огляду на те, що на всіх етапах свого розвитку будь яке суспільство поділялось на правлячу меншість та керовану більшість, можна виокремити одну сталу закономірність – різниця між соціальними прошарками полягала не тільки у матеріальних статках та наявності легітимізованих владних повноважень, але у більшій мірі - можливості доступу до суспільних благ, зокрема інформації. Саме тому С. Московічі зазначив, що «влада – ось дівче і неминуче джерело відносин між людьми [3, с. 283]».

Візьмемо до уваги, що майже на кожному історичному етапі поняття дієвої соціально-правової комунікації державної влади як найважливішої характеристики сучасної цивілізації збагачується новим змістом, що призводить до зміни конфігурації всієї дефініції. Вбачається абсолютно логічним існування низки визначень комунікації органів влади у різних соціально-філософських, соціологічних, філософсько-правових та політологічних теоріях. З огляду на зазначене можна стверджувати, що від особливостей комунікаційного процесу багато у чому залежить ефективність політичної системи, її здатність адекватно реагувати на зовнішні впливи.

Водночас, виникнення нового концепту комунікаційної взаємодії влади та громадянина ми можемо констатувати з поступовим посиленням ролі інституту засобів масової інформації. На нашу думку, каталізатором цього процесу стала зміна парадигми суспільних відносин та стрімкий розвиток промисловості загалом і, звичайно ж, поліграфічної галузі, яка й стала каталізатором розповсюдження інформації. У процесі комунікаційної взаємодії влади та суспільства втрутився новий учасник: засіб масової комунікації (ЗМК: преса, радіо, телебачення, Інтернет, соціальні мережі).

Тому й не дивно, що з моменту виникнення преса потрапила під жорсткий контроль авторитарної влади. Безсумнівно, що тоталітарна держава є синонімом тоталітарного обмеження свободи інформації та свободи комунікацій. Ю. Габермас зазначав, що важелем для врегулювання класового антагонізму залишається нейтралізація конфліктного потенціалу у суспільстві. Ця мета повинна досягатися через законодавство соціальної держави, а легітимність своєї влади політики підтверджують на загальних виборах [4, с. 95].

Якщо розглядати легітимність – як спеціальну процедуру суспільного визнання або підтвердження законності будь якого права або повноважень суб'єкта влади, то необхідно визнати законність існуючих політико-правових відносин як невід'ємну умову. Сучасний вітчизняний дослідник проблем комунікацій Г. Почепцов зазначає, що у цьому контексті найголовнішим моментом є втрата владою легітимності, оскільки «ми підкоряємось винятково

легітимній владі [5, с. 366]». Отже зробимо перший висновок: дієва та ефективна соціально-правова комунікація, особливо у період кризи, може відбуватися виключно між легітимною владою та відповідальним суспільством.

Однак характеристики нових інформаційних технологій змушують нас вийти за межі традиційної масової комунікації. Цю нову сферу можна назвати *транзактною соціально-правовою комунікацією*. Транзактна означає зміну ролей – перехід до таких міжособових комунікаційних відносин, в яких кожна сторона може по черзі виступати в ролі відправника, отримувача або передавача інформації.

Необхідно брати до уваги й той очевидний факт, що динаміка розвитку комунікаційних відносин часто є випереджальною за управлінські можливості державного апарату і як альтернативу жорсткому державному регулюванню або революційним трансформаціям у сфері комунікацій слід розробити концепцію державної комунікаційної політики на основі ідеї ефективного використання потенціалу двох водночас взаємопов'язаних і антагоністичних систем – держави та ЗМК.

Водночас, навіть у найпростішій формі соціально-правова комунікація має складний інтерактивний і транзактний характер. Особливо це стосується масових комунікацій, які здійснюються шляхом передачі інституціолізованої інформації на невизначену аудиторію, яка здебільшого є гетерогенною, тобто характеризується різними демографічними параметрами, і зазвичай є знеособленою для суб'єкта-відправника. З цієї позиції інтерактивність (від англ. – *interactive* – взаємодіючий) розглядається як ступінь взаємодії між об'єктами, діалогічності комунікації [26, с. 353].

Аналіз зазначеного феномену дозволяє нам зробити загальний висновок, що в умовах глобальних криз для встановлення найбільш довірливих та ефективних взаємовідносин між владою та суспільством слід застосовувати транзактні моделі соціально-правової комунікації.

Список використаних джерел

1. Платон. Держава / пер. з давньогре. Д. Коваль. К. : Основи, 2010. 355 с.
2. Руссо Жан Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. К. : Port Royal, 2001. 349 с.
3. Московичи С. Машина, творящая богов / Пер. с фр. М.: «Центр психологии и психотерапии», 2016. 560 с.
4. Габермас Ю. Политичні праці / [пер. з нім. Б. М. Скуратова; сост. А. В. Денежкіна]. Х. : Фоліо, 2017. 365 с.
5. Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунікації. К. : Спадщина, 2018. 464 с.
6. Масова комунікація у сучасному світі : досвід комплексного дослідження / заг. ред., Л. А. Онікова. К. : Бізнесполіграф, 2010. 446 с.

Андріяш Єлизавета В'ячеславівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» Національної
академії внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ І ПРАВОВИЙ СВІТОГЛЯД

Сутність справедливості тісно пов'язана із поняттям «правовий менталітет». Цей термін первісно позначає «спосіб мислення, загальну духовну налаштованість людини і групи» [1, с. 263]. Психологічна сторона використовувалася на позначення загального розумового стану, психологічної озброєності людей, які належать до однієї культури, що дає їм можливість по-своєму сприймати й осмислювати навколишній світ і самих себе. Ю. Оборотов характеризує правовий менталітет як спосіб позначення стійких психологічних рис стосовно права і державної влади, що склалися у конкретній правовій культурі. Дослідник твердить про те, що в Україні правовий менталітет характеризується отождоенням права і сили зі значною часткою нігілізму у ставленні щодо юридичних засобів вирішення конфліктів, наміром керуватися не законами, а інструкціями, положеннями, наказами і т.ін.; властиві також патерналістські надії на державну владу, завищені уявлення про можливості і межі державної влади [2, с. 52].

Термін «ментальність» (лат. *mentalis* – розумовий, духовний від *mens* – розум) – позначає особливості розумової діяльності певної людини, народу, нації; це стійка налаштованість внутрішнього світу людей, яка об'єднує їх у соціальні та історичні спільноти, це сукупність і налаштованість індивідів на певний тип мислення і дії. На думку професора О. Данильяна, правовий менталітет охоплює як низькі рівні суспільної та індивідуальної психології, в яких містяться потенціали смислотворення, так і вищі рівні правосвідомості, але не у традиційному розумінні, а з точки зору його орієнтованості, вибіркової, налаштованості, тенденційності, а також культурної специфіки [1, с. 157].

Філософи права диференціюють два типи ментальності. Йдеться про ментальність західного типу і східного.

Ментальність західного типу – розумові та світоглядні якості, що корелюються з домінуючою активністю лівої півкулі мозку [3, с. 189]. Для цієї ментальності властиві: 1) трансгресивність інтелекту і психіки в цілому, що виявляється як спрямованість до всього нового, невідомого та здатність приймати форми вольової напористості, авантюристичності й агресивності; 2) жага новизни, регулярних змін; відсутність сильної прив'язаності до минулого; 3) чуйність до чужого, готовність асимілювати нові культурні цінності, чийми б вони не були; 4) розвиненість особистісного начала, наполегливе прагнення до виділення свого індивідуального «Я» зі загального «Ми», вміння цінувати і обстоювати духовну, інтелектуальну, моральну, політичну незалежність, боротися за громадянські свободи і права; 5) порівняно

слабка розвиненість адаптивних здатностей, відсутність необхідної гнучкості та бажання пристосовуватися до обставин, звідси супутня цьому крихкість і ламкість внутрішніх структур індивідуального «Я»; 6) прихильність до свого унікального «Я», поєднана з екзистенційною домінантою явно вираженого страху смерті; 7) переважно бінарно-опозиційний характер констатацій і оцінок, схильність до виявлення альтернативних логосів, звідси сталість створюваних ситуацій вимушеного вибору, що мобілізували інтелектуальні резерви і стимулювали розвиток європейської цивілізації; 8) переважання раціоналістичних орієнтацій, звеличування розуму як вищого авторитету; 9) переважний практицизм орієнтацій, який обертається забуванням вищих духовних істин, що часто надає діям імморальну і протиправну забарвленість; 10) схильність до розчленовування єдиних поведінкових акцій на мету і засоби, що сприяє імморалізації та криміналізації соціальної практики [3, с. 190].

О. Данильян вбачає в українському правовому менталітеті індивідуалізм; він формувався у процесі поспішної боротьби нашого народу за свою державність, культуру, мову, релігію; українському менталітетові властивий етатизм як прагнення до створення власної держави і реалізації індивідуальних прав у межах цієї системи [1, с. 157–158].

Цілком протилежними є характеристики ментальності східного типу. Знання їх видається важливим для правової свідомості юриста.

«Світоглядні особливості епохи традиційних, класичних суспільств людей азійського, переважно далекосхідного регіону, що корелюються з домінуючими особливостями активності правої півкулі мозку», творять ментальність східно го типу. Для цього типу ментальності властиві: консерватизм, слабка чуйність до чужого, замкнутість на власних традиціях; готовність індивідуального «Я» розчинитися в загальному «Ми», готовність до розчинення у надособистій стихії і породжуване нею спокійне ставлення до смерті; здатність легко адаптуватися до зовнішніх умов, схильність не до боротьби протилежних начал, а до рівноваги сил, їхнього примирення і згоди; відсторонення від безмежного раціоналізму, скептичне ставлення до ідеї всемогутності людського розуму; негативне ставлення до ідеї відриву мети від засобів; шанобливе ставлення до природи, усього природного як одна з головних естетичних і морально-правових норм східної свідомості» [3, с. 190].

Дослідники харківської наукової школи філософії права зауважують також наявність в українському правовому менталітеті таких рис, як: правовий нігілізм, традиції і звичаї, які існують над правом; намагання створити власні «закони» життя, які не завжди збігаються із чинним правом; патрон-клієнтські зв'язки як гарантія захисту від неправомірних дій (за В. Нерсисянцом, неофеодалізм) [1, с. 158].

На тип правосвідомості має ще вплив і національний характер, із-поміж рис якого вирізняються: «емоціоналізм» – здобуває пріоритет

емоційно-чуттєвого елементу над раціональним (пріоритет «серця» над «головою»), що виявляється в артистизмі української натури і в ліричному сприйнятті зовнішнього світу. Як зауважують дослідники, саме ці характеристики ускладнюють формування правосвідомості, оскільки право ґрунтується на логіці, а не на почуттях.

Ще одна риса, яка є типовою для нашого менталітету, – це «індивідуалізм і прагнення до свободи» – негативне ставлення до сильної влади як такої, що межує з анархізмом; крайнім проявом індивідуалізму є така риса, як замкнутість, що є наслідком трагічної історії українського народу, який постійно перебував під гнітом інших держав.

До національного менталітету відносять і «тривожність та рухливість» – результат взаємодії двох названих вище рис українського характеру, який виявляється у прагненнях до нових форм, творчому ставленні до життя тощо [27, с. 158].

У суспільних відносинах правовий менталітет відіграє важливу роль, оскільки, впливаючи на дію норм права, правову культуру, він охоплює всі почуття, ідеї, погляди, які не є цілковито передбачуваними.

О. Стовба, вивчаючи право у свідомості, спирається на концепцію правової реальності С. Максимова, зауважуючи, «що право як деонтологічна реальність є ідеально сконструйованим буттям, суть якого полягає в повинності. Правова реальність має смислову будову. Правові смисли опредмечуються в ментальних установках, ідеях і теоріях, у знаково-символічній формі норм та інститутів, у людських діях і відносинах, тобто

в різних проявах правової реальності. При цьому право являє собою не статистичний набір елементів, а динамічний процес власного становлення. Джерелом розвитку постають суперечливі взаємодії його сторін, що знаходять відображення в полярності й додатковості різних підходів до права. Відносно автономними рівнями правової реальності (формами буття права) є: а) світ ідей (ідея права); б) світ знакових форм (правові норми і закони); в) світ соціальних взаємодій (правове життя). Вони являють собою рівні становлення права, які виражаються в розгортанні концепції правової реальності від абстрактних до все більш конкретних визначень» [27, с. 249].

Зауважені ментальні характеристики відіграють певну роль у прогнозуванні правової поведінки учасників суспільних відносин, особливо в нинішньому глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Філософія права / за заг. ред. О. Г. Данильяна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.

2. Оборотов Ю. Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории (от познания до понимания права): монография / Ю. Н. Оборотов. – Одесса: Юридическая литература, 2002. – 280 с.

3. Бачинін В. А. Філософія права: словник / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.

4. Стовба О. В. Право і час: монографія / О. В. Стовба. – Х.: Тім Пабліш Груп, 2016. – 368 с.

Антипова Аліна Костянтинівна,
курсант факультету підготовки фахівців для
підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК-ЗЛОЧИННИЦЬ

Згідно зі стереотипами, усталеними в українському суспільстві, жінки мають бути тихими, милими, спокійними. Жінки вважаються берегинями сім'ї, тому вчиненні ними злочини суспільство сприймає достатньо важко. Ми звикли бачити жінку доброю та лагідною, проте проблема правопорушень, вчинених жінками, на сьогодні набуває все більшої актуальності.

Саме тому слід зазначити, що жінки як правопорушниці вчиняють дуже різноманітні злочини. Так, згідно зі статистичними даними, серед усіх обманів покупців 80% були вчиненні жінками, шахрайство – 41 %; вбивство – 12 %; грабіж – 8 %; заподіяння тяжких тілесних ушкоджень – 7 %; розбій – 6 %; злочини з необережності – 5 % (з них автотранспортні – 2 %) [4]. Ця статистика наводить на сумні роздуми, адже жінці належить роль виховання дітей, але чи може мати, яка чинить правопорушення, не керується законом, або відбула тюремне ув'язнення, виховати законослухняного громадянина?

Отже, можемо констатувати, що правопорушення вчиненні жінками – це глобальна проблема сьогодення, адже вони не лише самі порушують закон, але й подають негативний приклад молодшому поколінню. Саме тому правопорушення серед жінок мають тяжкі соціальні наслідки.

З точки зору психології, жінки-злочинниці характеризуються виникненням певних змін структурі особистості. Насамперед, змінюються їхні цінності, потреби, схильності та переконання. Їм притаманні такі негативні риси, як: жорстокість, гнів, злість на себе та оточення, жадібність, домінування негативних емоційних станів. При цьому слід розглядати формування злочинної спрямованості в залежності від типу злочинної діяльності, яку здійснює жінка. У цьому аспекті можна говорити про особи: вбивці, хуліганки, шахрайки, хабарниці, кишенькової злодійки та ін.

Як вже зазначалося, особистість жінки-злочинниці деформується під впливом особистісних властивостей та негативних

обставин середовища. Дослідник В. Ф. Пирожков пропонує виділяти наступні види деформації:

- 1) дефекти індивідуальної правосвідомості;
- 2) патологія сфери потреб особистості;
- 3) дефекти в особистісних установках;
- 4) дефекти психічного розвитку [6, с. 17-18].

Згідно з результатами дослідження іншого вченого – С. Нікітенка, жінки-злочинниці найчастіше визначали свою роль у злочинах як співучасть. Проведене ним опитування свідчить, що 20,8 % жінок оцінюють свою участь у злочині як пасивне виконавство, 15,3 % називають себе організаторами злочинів і злочинних груп. Якщо ж враховувати тих жінок, які були ініціаторами злочинної діяльності та підбурювачками (8,9 і 3,0 % відповідно), можна зробити висновок, що серед жінок, які беруть участь у корисливих на насильницьких злочинах, 65% вже не задовольняються другорядними ролями приховувачок, пособниць і збувальниць краденого, як це було раніше, а навпаки – прагнуть зайняти активну позицію [5].

Розглядаючи статистику правопорушень за останні п'ять років, можна стверджувати, що поряд із «традиційними» злочинами, що вчиняються неповнолітніми жінками, з'явилися нові форми злочинної поведінки, а саме:

- організоване здирицтво;
- наркобізнес;
- групові злочини.

Так, на сьогодні кількість групових злочинів, вчинених неповнолітніми жінками, складає 96 % від загального числа притягнутих до відповідальності. Насамперед це можна пояснити тим, що неповнолітні жінки-правопорушниці в силу вікових особливостей мають потребу у групуванні, а злочини, які важко вчиняти поодиночі, психологічно легше вчиняти у складі злочинної групи [4, с. 10]. Серед дорослих жінок-злочинниць кількість групових злочинів зменшується і складає близько 26 % від загального числа притягнутих до відповідальності [1].

Фізична слабкість жінки зумовлює її схильність до вчинення злочинів певним способом. Так, для жінки нетиповим є чинення тиску, яке межує з відкритою конфронтацією. Більш прийнятними є способи взаємодії, які не вимагають фізичної сили та особливої спритності. Наприклад, жінки скоюють крадіжки без застосування насильства і спеціальних технічних засобів, вчиняють вбивства без свідків, або за їх мінімальної кількості (часто вбивство є наслідком провокаційної протиправної поведінки іншої сторони) [3, с. 23]. Цілком логічно, що жінка є більш уразливою під час нападу з боку чоловіка. Почуваючись не захищеною, вона може шукати порятунку у сильної особи, відчуваючи соціально-психологічну залежність від неї. Фізична слабкість жінки також є фактором, що зменшує її опір при затриманні, знижує ризик втечі з-під варти або із закладів, які виконують функцію

покарання. Зазвичай, жінки, що знаходяться у виправній установі, менше порушують режимні вимоги.

Висновок. На сьогодні проблема злочинності серед жінок викликає тривогу з боку суспільства, насамперед це пов'язано з їх усталеною гендерною роллю та суспільними очікуваннями. Саме жінки виховують дітей такладають в них основні цінності. Тож говорячи про жінок, ми повинні більше уваги приділяти їх захисту та створювати спеціальні превентивні заходи, котрі б зменшили рівень жіночої злочинності.

Останнім часом простежується тенденція, коли жінки, попри гендерні стереотипи, вдаються до більш активних ролей при скоєнні злочину, а сфера їх злочинних інтересів стає дедалі ширшою.

Жінки через свою високу емоційність та менший рівень фізичної сили у порівнянні з чоловіками більш психологічно вразливі, тому в певних критичних ситуаціях можуть зазнати деформації особистості, яка призводить до формування злочинної направленості. Тож необхідно робити усе можливе для зменшення рівня криміналізованості серед жінок.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: навчальний посібник. Х. : Право, 2014. 513 с.
2. Мартиросова М. М. Преступность несовершеннолетних женского пола, ее причины и организация предупреждения органами внутренних дел: Дисс... канд. юрид. наук. М., 1993. 187 с
3. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія. Вид. 2-е. Одеса : НДРБВ ОЮІ НУВС, 2003. 281 с.
4. Надьон О. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD>.
5. Нікітенко С. В. Користиві та корисливо насильницькі злочини, які скоюють жінки. Право і безпека. 2004. № 3. С. 91–96.
6. Пирожков В. Ф. Криминальная психология. М. : Ось-89, 2001. 185 с.

Антіпова Ольга Петрівна,

старший науковий співробітник відділу
підготовки навчально-наукових видань
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, старший
дослідник

ПАНДЕМІЯ–2020: БІОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

Одним з ключових чинників вияву негативних тенденцій глобального характеру на сучасному етапі є оголошена на початку 2020 року пандемія, спричинена поширенням хвороби COVID-19.

Із зазначеною подією аналітики закономірно пов'язують кризу європейських та євроатлантичних інституцій, посилення популізму й антисистемних рухів, критичне зниження мобільності, підвищення чутливості населення до засобів інформаційної війни, пропаганду, регіоналізацію загроз, негативі наслідки зовнішньої самоізоляції держав та нехтування міжнародними зобов'язаннями. Крім того, пандемія завдала значних фінансових, матеріальних і моральних збитків, спонукаючи до переформатування владних відносин.

Нині виникає парадоксальна ситуація, за якої світова спільнота, з одного боку, ніби об'єднана спільним пошуком «шляхів виживання», адекватної стратегії розвитку світового політикуму, а з іншого – опиняється в умовах, за яких на зміну відкритості до діалогу приходить конфронтація, нехтування принципом толерантності, прагнення до відособлення або, навпаки, до домінування. По-новому спонукають поглянути на феномен політичних відносин й такі невід'ємні атрибути пандемії, як соціальна ізоляція, соціальне дистанціювання та локдаун, які вийшли за межі суто медичного контексту та набули значущості в соціокультурному просторі загалом.

У межах біополітичної інтерпретації пандемії теоретики закономірно констатують активізацію феномену біовлади. У кризових умовах політична влада маніфестує активізацію уваги до людини як до біосоціальної істоти, концентруючись передусім на біологічній складовій. Перетворення політичної влади на біовладу відбувається як на рівні державної політики й ідеології, так і на рівні соціальних практик структур громадянського суспільства [2, с. 122]. Таким чином, фактично з'явилася нова форма контролю за соціумом.

У цьому контексті спадає на думку найбільш знакова праця французького філософа М. Фуко «Наглядати й карати: народження в'язниці», де автор аналізує культурні витоки феномену нагляду як ефективної технологічної сили контролю. Детально вивчивши культурно-історичні умови початку 17 ст., пов'язані з епідемією чуми, філософ дійшов висновку, що боротьба проти поширення інфекції – це дещо більше, ніж «суто медичний захід». На його думку, це – перші кроки до дисциплінування суспільства, адже нас ізолюють один від одного, атомізуючи соціальне життя, за нами таким чином спостерігають, нас контролюють [3]. За цих умов влада опосередковано бере на себе роль регулятора правовідносин, нав'язуючи власні шляхи розв'язання проблем, спричинених пандемією, що нерідко супроводжується посяганням на реалізацію прав і свобод людини та громадянина.

Тісний зв'язок політики з іншими сферами суспільного життя актуалізує проблему меж політики як допустимого простору, у масштабі якого вона може впливати на ці сфери. Порушення цих меж призводить до небажаних, а нерідко, у крайніх виявах, і до згубних результатів – надмірної політизації. Застосування жорсткого локдауну, використання надзвичайного становища як ключова парадигма управління, а також

спосіб урегулювання кризи, є ключовими тенденціями змін у контексті політичної складової соціокультурного простору.

Домінантною складовою біополітичного виміру сучасних соціальних практик, безперечно, є політико-економічна. Тотальне запровадження карантинних заходів спонукає до переосмислення соціальної природи держави й економіки, їх ролі в політико-правовому середовищі. Так, в одній зі своїх останніх статей щодо аналізу наслідків універсальної події, якою стало сьогодні поширення коронавірусу, французький філософ Ален Бадью зауважує, що сучасна пандемія виявляє основне протиріччя постіндустріального світу: нездатність окремої держави з її створеними в епоху модерну політичними інститутами протистояти універсальній загрозі. Тому «подія пандемії вимагає від буржуазної держави переосмислити свою соціальну природу й інкорпорувати ідею загального блага в структуру класових інтересів» [1]. Сучасники є свідками значної суперечності між економікою та політикою. Навіть передовим країнам світу не вдається своєчасно скоригувати свою політику перед лицем нової загрози.

На думку філософа, нині ми вступаємо в стадію, коли держави самостійно намагаються взяти поширення епідемії під контроль. Водночас контроль залишається в основному локальним, тоді як епідемія має всезагальний і перехресний характер. Попри наявність певних транснаціональних органів влади, практика засвідчує, що в пастиці опинилися саме локальні буржуазні держави. Тут ми стикаємося із серйозним протиріччям сучасного світу: економіка, включаючи процес масового виробництва промислових об'єктів, потрапляє під юрисдикцію світового ринку. Натомість політичні сили, по суті, залишаються національними [1].

Висловлені аналітиками на початку 2020 року твердження про те, що світ уже не буде таким, як до пандемії, сьогодні видаються реальністю. Нині всі звичні принципи, положення, ідеї відходять на другий план, стають відносними. У сучасних умовах на сутність політико-владних відносин (завдяки здавалося б суто біологічній складовій) впливає принцип невизначеності. Так, у січні цього року ми не могли спрогнозувати, що вже у квітні буде карантин. Виявляється, що в сучасних умовах людина неспроможна передбачити розвиток подій навіть на найближче майбутнє. Цього не може зробити не лише пересічна людина, лікар, епідеміолог, а й політик, від якого очікують відповідей десятки тисяч та навіть мільйони людей.

Список використаних джерел

1. Бадью А. До епідемічної ситуації ; пер. з фр. О. О. Іваненко ; за ред. В. Ф. Бурлачука. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=6265>.
2. Костючков С. К. Пандемія коронавірусної хвороби-2020: біополітична інтерпретація. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 117–124.
3. Фуко М. Наглядати й карати / пер. з фр. П. Тарашук. Київ : Основи, 1998. 392 с.

Балинська Ольга Михайлівна,
професор кафедри теорії та історії держави
і права, конституційного та міжнародного
права, проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

РОЗУМІННЯ ТЕКСТУ (ЯК ФОРМИ) ТА ЗМІСТУ (ЯК ФУНКЦІЇ) ПРАВА

Співвідношення тексту і змісту можна порівняти з філософським співвідношенням категорій форми і змісту. Одразу доречно зауважити, що у цьому контексті форму права слід розуміти не в юридичному значенні, коли вона співпадає з джерелом права, а в діалектичному значенні – як специфічний спосіб вираження сутності (змісту). Тож саме в такому значенні слід розуміти співвідношення тексту і змісту правової норми: текст права – це закодований зміст певної частини правової дійсності, а соціальний суб'єкт, який сприймає право – це інтерпретатор, який «декодує» (розшифровує) закладену в норми права інформацію.

Форма і зміст як співвідносні категорії діалектики, що перебувають в органічній єдності, відображають дві взаємозалежні, суперечливі сторони буття предмета, явища, процесу; у живій природі і суспільних явищах проявляються як єдність матерії (тіла) та функції (дії). Коли характеризується тіло в статичній, в його просторових зв'язках, категорія «форма» виражається поняттями «структура», «будова», «організація» (спосіб зв'язку елементів змісту в його русі й розвитку). Зміст входить у форму як його об'єктивна основа (сутність), а форма демонструє зміст як його організація (представлення, презентація). Немає безформного змісту, як немає безформної речі. Форма не існує сама по собі. Вона позбавлена будь-якої цінності, якщо не є формою змісту.

Якщо говорити про код права у цьому контексті, то це буде поєднанням форми і змісту права, певною функцією інформації у праві, її семіотичною характеристикою. Причому взаємозалежність коду та його відповідника більш ніж очевидна. Адже код, відтворений словом, – це не просто окрема вербальна одиниця, «абстрагована категорія однини групи слів чи окремо взятих слів, які разом утворюють мовленнєвий продукт», що відтворюють щось із об'єктивної реальності; саме ця реальність, у якій проявляються слова, дає їм можливість реалізувати своє значення, «мовленнєве утворення, прив'язане до мовного вживання, у зв'язку з чим слово взагалі має узагальнююче значення й імплікує суспільні зв'язки» [3, с. 28].

Слово є знаком, що містить інформацію. Зазвичай цей знак має звукову, письмову або мисленнєву форму. Тобто слово у праві, як і в будь-якій іншій соціальній сфері, має декілька вимірів. Виділяють два такі виміри – віртуальний і фізичний. Абстрагуючись від цього, код у

праві є не тільки поєднанням віртуального (чуттєвого) аспекту з вербальним (усним і писемним), а й певним пеленгатором, засобом встановлення правильного напряму розуміння закладеного змісту в умовах варіативної, постійно змінної правової дійсності.

У цьому контексті дуже важливо не звести розуміння коду до семантично дещо негативно забарвлених понять, які іноді сприймають як супутні при аналізі знакових систем. Тут ідеться про поняття «кліше» – заявлений вираз [2, с. 434], «стереотип» – щось часто повторюване, звичне, трафаретне, шаблонне [2, с. 1193], «трафарет» – загальноприйнятий або визнаний зразок [2, с. 1263], «шаблон» – зразок, взятий для наслідування, банальність [2, с. 1387], «штамп» – зразок, що його сліпо наслідують [2, с. 1406], тощо. Хоча треба зауважити, що стереотипність, шаблонність і т. п., координують процеси мислення, скеровуючи їх у заданому напрямі (у випадку правовідносин – це позитивний аспект).

Сфера правовідносин власне вимагає чіткості й однозначності. Творча активність правового мислення полягає у створенні особливої мови як знакової системи, що служить засобом прояву думок, професійного спілкування правників, засобом передачі професійної (правової) інформації. Ця знакова система складається зі спеціальних юридичних термінів, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права або юридичною мовою. В межах цієї семантичної системи визначають дві семантичні категорії: висловлювання, імена (загальні, одиничні, абстрактні, конкретні) та юридичні терміни («право», «закон», «правопорушення», «злочин», «покарання» і т. д.), які мають специфічний зміст і предметно-галузеве значення [4, с. 13].

Усі юридичні терміни з точки зору семіотики є знаками, мовними виразами, що позначають певний правовий об'єкт і формують своєрідний феномен – метамову права як систему символів і знаків, які використовують для аналізу самої мови. Метарівень функціонує одночасно з іншими рівнями мови права – теоретичним (мова юридичних теорій, мова юридичних законів), емпіричним (прикладна мова, тобто мова правового аналізу, правозастосування, мова тлумачення та інше) й об'єктним рівнем (система знаків і символів природної і штучної (формалізованої) мови, що репрезентують і відображають реальні об'єкти (предмети, явища, процеси), які досліджують (пізнають) юристи у процесі правової діяльності) [5].

Сутність метатеорії мови права можна коротко охарактеризувати як методологію синтезу знань декількох теорій. В умовах співіснування численних конкурентних мовних теорій її вивчення стає актуальним. Роль метатеорії у синтезі знань про мову права можна порівняти, як вважає К. Тищенко, з роллю допоміжних побудов у геометричному доведенні: коли, геометри, щоби довести певну теорему, спочатку формулюють те, що дано, а потім проводять нові лінії, яких потребують для своїх міркувань [5, с. 34], наприклад, шукаючи зовнішній кут трикутника продовжують сторони, які утворюють цей кут. Так само і в

праві: спеціальна мова права, яка належить до сфери природної мови, може бути метамовою щодо формалізованої мови права (при використанні мови кодів, знаків дорожнього руху, мови програмування), мови логіки і математики у правовій діяльності, коли мова права розглядається як знаково-символічний засіб вказівки й аналізу використання формалізованої мови у правовому пізнанні.

Використання кодів у мові права виводить її на новий рівень, але не треба сприймати це як ускладнення її розуміння. «Метатеорію будують зовсім інакше, ніж формальні системи, у ній використовують звичайні змістовно-інтуїтивні міркування, її висновки мають бути інтуїтивно ясними. Метатеоретичні міркування виражають звичайною мовою» [5, с. 34]. Все це стосується і метатеорії мови права, у якій код є поєднанням змісту, що сукупно закладений суб'єктами соціокультурного, в тому числі соціонормативного простору. Тому можна говорити про код у праві як своєрідний метакод, що передбачає його проміжне становище, здатність до поєднання в собі змін, перетворень, реформацій і водночас вимог, потреб, норм правової дійсності. Це означає, що код у праві можна вивчати за допомогою інших культурних кодів (мовних, психологічних, філософських тощо), а також застосовувати для вивчення інших соціальних сфер.

Тому процес правотворення можна вважати кодуванням, а тлумачення права – декодуванням. Причому, оскільки інтерпретація права може бути не тільки вербальною, а й поведінковою (право-сприймач демонструє своє сприйняття право-норм через правову поведінку – правослухняну або протиправну), то декодуванням права можна вважати всі форми реалізації права (виконання, використання, додержання і застосування).

Отже, семіотичний код права – це змістове осердя узагальненого відображення будови правової дійсності, системний опис змісту правової інформації без деталізації та конкретики, трафаретна формула для розуміння спеціалізованої мови права; своєрідна голографічна схема, що є основою подальшого правотворення. До того ж, код у праві можна вважати соціокультурним метакодом до вивчення інших соціальних сфер, а також засобом встановлення правильного напрямку розуміння, закладеного у право змісту в умовах варіативної, постійно змінюваної правової дійсності. Код у праві здатний створити сучасну стратегічну модель правового пізнання і розуміння, а отже, і правового регулювання дійсності. Йдеться про вироблення так званого соціально-генетичного коду права [1, с. 39].

Перспективи вивчення кодів права полягають у застосуванні до мови права теорії семіотики та семіології, які, зі свого боку, передбачають поєднання синтактики (розглядає способи поєднань знаків, що ведуть до формування текстів – форми), семантики (аналізує поняття, значення і смисл – зміст) і прагматики (займається відношеннями типу «людина – знак», реалізацією змісту через форму, «оформленням» змісту права).

Список використаних джерел

1. Балинська О.М. Семіотика права: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. Київ: Юніверс, 2001. 282 с.
4. Руснівський В. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наук. думка, 1988. 240 с.
5. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. Київ: Основи, 2000. 350 с.

Бандура Олег Олександрович,

професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософських
наук, професор

СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА (ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС)

Створенню філософії права передувало створення правового світогляду як системи найзагальніших поглядів на право. Правовий світогляд був створений через необхідність виживання людини у суспільстві в якому діє право. Основне питання правового світогляду: «Що таке право, його суть і основні риси?».

Філософію права було створено на шляхах пошуку теоретичного обґрунтування відповідей на питання правового світогляду. Філософія права – теоретичний правовий світогляд. Тією мірою, якою її аргументація має раціональний характер, її можна вважати наукою.

Філософія права була створена і розвивається спільними зусиллями філософів і правників.

Для філософів філософія права є складовою загальної філософії, а основне її питання – складовою основного питання загальної філософії як питання про відношення людини і світу; це питання про відношення правової людини (людини як правової істоти) і світу права.

Для правників філософія права є усвідомленням предмета їх професійної діяльності. Основним питанням філософії права з їх точки зору є питання «що є право, в чому його суть і основні риси?»

Передусім треба сказати про структуру і розвиток сфери права.

Структурний підхід до сфери права дозволяє виділити 2 основні складові: правову людину з її правосвідомістю, а також норми (та інститути) права і правові відносини, тобто правову реальність. Розвиток сфери філософії права зумовлений суперечністю між цими складовими. Цей розвиток відбувається таким чином. Суспільство як сукупна людина постійно розвивається і виникають нові проблеми, які потребують правового врегулювання. Тоді до правової реальності вносяться відповідні зміни. При цьому розвивається і правова людина.

Отже, питання «що є право?» по суті можна розуміти як питання про відношення правової людини і світу права.

Основне питання філософії права у такому формулюванні дозволяє розкрити структуру філософії права. Вона має 2 головні складові – правову антропологію (антропологію права) як вчення про правову людину і правову антологію (антологію права) як вчення про світ права.

Правова антропологія має власну складну структуру. Дослідження правової людини повинно починатися з тієї її риси, яка найяскравіше її характеризує. Такою рисою є діяльність, правова діяльність. Г.Гегель дійшов такого висновку: «що людина робить, тим вона і є». Правову діяльність вивчає правова праксеологія (праксеологія права). Вона входить до складу правової антропології. Правова діяльність поділяється на практичну і пізнавальну. Остання є предметом дослідження правової гносеології (гносеології права), яка, таким чином, є складовою правової праксеології.

Правова діяльність (як і діяльність загалом) має таку структуру: суб'єкт, об'єкт, мета, засоби, методи і результат. Мета визначається потребами, інтересами, цінностями. Правова аксіологія (аксіологія права) вивчає ціннісний аспект права. Вона входить до складу правової праксеології як вчення і про практичну, і про пізнавальну правову діяльність. Правова аксіологія має такі складові як правову етику і правову естетику. Правова етика присвячена вивченню таких цінностей у сфері права, як Добро і Зло. Добром є все те, що сприяє правовому життю, Злом – те, що йому перешкоджає. Зло також входить до ціннісної сфери, воно є зворотною стороною Добра, Добро може тягти за собою негативні наслідки, «дорога до пекла вимощена благими намірами». Тут доречно пригадати «Майстра і Маргариту» М. Булгакова, де описуються добрі справи, вчинені Дияволом та його світою. Можна також звернутись до «Одеських оповідань» Бабеля та інших літературних творів. Правова естетика досліджує такі цінності, як Прекрасне і Потворне у сфері права. Потворне також є елементом ціннісного простору, воно органічно пов'язане з Прекрасним, зокрема, можна звернутись до збірки віршів Шарля Бодлера «Квіти зла». Тут описуються поетичні сторони Потворного.

Основним засобом правової діяльності (як і діяльності загалом) є знаки, символи. Їх місце і роль у сфері права вивчає правова семіотика (семіотика права). Вона також входить до складу правової праксеології. Ще однією такою складовою виступає правова методологія (методологія права), присвячена дослідженню методів практичної і пізнавальної правової діяльності. Нарешті, результатом правової діяльності виступає правова реальність, яку досліджує правова онтологія. Остання також виявляється складовою правової праксеології, а отже і правової антропології.

Отже вибудовується така картина структури філософсько-правового знання: правова антропологія містить у своєму складі

правову праксеологію, до складу якої входить правова гносеологія. Правова праксеологія загалом складається з правових аксіології, семіотики, методології та онтології.

Онтологія права виступає складовою антропології права. Але відношення між ними має діалектичний характер. Відповідно до принципів діалектики істинним може виявитися прямо протилежне твердження – що антропологія права є складовою онтології права. Справді, якщо взяти правове буття у широкому розумінні, як всю сферу права, то правова людина виявляється її складовою. Другою такою складовою є норми та інститути права та правовідносини, тобто правова реальність у вузькому розумінні. (У літературі поняття правового буття, правової реальності у широкому та у вузькому розумінні вживаються й в інших значеннях.) Необхідно зазначити, що людина стає правовою істотою тільки і саме тоді, коли вона набуває статусу творця і користувача правової реальності. Категорії правової людини і правової реальності знаходяться у відношенні діалектичної суперечності, яка передбачає навіть взаємні їх переходи. Можна також розглядати їх відношення як діалектичну тотожність, яка містить і відмінності. Ідеї правової людини та правової реальності злиті в одне ціле. Це діалектична, тобто своєрідна життєва ситуація. Тут потрібний діалектичний метод, бо діалектична логіка є логікою життя з його суперечностями, тотожностями, парадоксами.

Правові антропологія та праксеологія також становлять пару діалектичних протилежностей. Правова праксеологія є складовою правової антропології, але істотним чином впливає на цю останню. Загалом діяльність людини накладає значний відбиток на саму людину. Доречно звернутися до питання про професійну деформацію. Зокрема, судді та працівники карного розшуку схильні вбачати у кожній людині дійсного чи хоча б потенційного правопорушника. Правова людина існує в стані діяльності, ідея правової людини злита з ідеєю правової діяльності.

Правову гносеологію можна розглядати як складову правової праксеології поряд з практичною правовою діяльністю. Але творча суто практична правова діяльність обов'язково містить пізнавальні моменти. Таким чином ідея пізнання пронизує певною мірою усю правову діяльність.

Правова антропологія може розглядатися як складова правової праксеології, і відповідно правової антропології, проте формування правової людини – це процес вироблення у неї відповідної ієрархії правових цінностей. Правова людина як *Homo sapiens* повинна діяти раціонально, цілеспрямовано, мати на меті певні цінності. Ідея цінностей пронизує правову людину та її діяльність.

Правову семіотику можна розуміти як складову правової праксеології та правової антропології. Але, як зазначає О. Балінська, правова семіотика концептуально охоплює як правову антропологію,

так і правову праксеологію (й інші філософсько-правові дисципліни). Справді ці теорії є знаковими системами.

Правова праксеологія (і відповідно правова антропологія) містять у своєму складі також правову методологію. Правова людина як *Homo sapiens* повинна діяти раціонально, для досягнення поставленої мети вона обирає відповідні методи. Ідея методу пронизує правові антропологію і праксеологію.

Діалектичний характер мають також взаємні відношення будь-якої іншої пари з числа зазначених субдисциплін філософії права.

Отже правові антропологія, онтологія, праксеологія, гносеологія, аксіологія, семіотика та методологія утворюють єдине діалектичне ціле, яке можна розділити тільки теоретично, в абстракції, і яке подібно до організму живе своїм особливим життям. Кожну з них правильніше розуміти не як самостійну субдисципліну, а як аспект всього діалектичного цілого.

Філософія права є розгорнутою, глибоко структурованою відповіддю на питання правового світогляду, передусім питання про те, що таке право, що таке правова людина, що таке правова реальність, в якому відношенні вони знаходяться, тобто чим є правова людина для правової реальності і чим є правова реальність для правової людини.

Баштова Ольга Григорівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Правоохоронна
діяльність» навчально-наукового інституту
№ 3 Національної академії внутрішніх справ

ІДЕАЛИ ТА ЦІННОСТІ В ПРАВІ

Природне право визначає ідеально-духовні першооснови права, а позитивне право тією чи іншою мірою відображає ці основи. Такі нормативно-ціннісні поняття, як правовий ідеал, правові цінності базуються на теорії природного права, є одним із проявів трансгресивності як здатності людини виходити за межі сущого в сфери одухотвореного трансцендентного, що значно перевищує нормативний рівень існуючої суспільної моралі і права.

Правові ідеали, правові цінності, виступаючи елементами правосвідомості, не лише визначають сприйняття правової реальності, але й виходячи з діалектичних процесів, як духовно-ідеальна причина служать двигуном формування правових начал, законотворчості, реалізації права та правозастосування [1, с. 419].

Право є моментом духовно-практичного ставлення до світу, але не охоплює його цілком, тому ідеали та цінності в праві виступають лише моментом відносно суспільних ідеалів, ідей, цінностей та суспільного духовного життя, а їх взаємозв'язок простежується через

вплив на економіку, соціально-культурну та інші сфери суспільства через позитивне право.

У філософській і правовій літературі стосовно правового ідеалу ведуться активні дискусії. Теорія правового ідеалу стала формуватися в школі природного права, в контексті аксіологічної рефлексії правової дійсності, таким чином, раціонально виражаючи етично-правові цінності, насамперед на основі інтерпретації свободи, рівності і справедливості у відповідних філософсько-правових доктринах [2, с. 75]. Історично ідеал завжди розглядався як духовна основа суспільства, держави та права. Так чи інакше, ще в радянському суспільствознавстві склалися традиції розгляду ідеалів як форми духовності та вищого регулятора діяльності [3, с. 12].

Важливість правових ідеалів безперечна, оскільки право виступає як регулятор в усіх сферах суспільства, зокрема суспільних, економічних та інших відносинах. Цінності наповнюють вищим змістом людське життя і виступають в індивідуальній і правовій свідомості найважливішим ціннісно-змістовними орієнтирами. З іншого боку, ідеал – це історично-конкретний образ вдосконалення життя людини, колективу, суспільства, який через державно-правовий механізм впроваджується в норми позитивного права.

Актуальність теми дослідження зумовлена ступенем наукової розробленості зазначеної проблеми. До питання цінності права та ідеалів у праві неодноразово звертались такі вчені, як О. Бандура, В. Бігун, Т. Герасимів, К. Горобець, М. Костицький, О. Мартишин, О. Мельничук, П. Рабінович, Н. Ткачова, М. Антонович, С. Верланов, В. Денисов, Ю. Данильян, М. Козюбра, П. Рабінович, О. Руднєва, С. Сливка, О. Симон, С. Шевчук та багато інших.

Поняття «цінності» вперше з'являється у філософії І. Канта, який протиставив сферу моральності (доброї волі) сфері природи (необхідності) [4, с. 89]. Мислитель розкривав поняття цінності, виходячи з етичних міркувань, найвищою цінністю проголошуючи саме людину, людське щастя і разом з тим гідність, високий моральний обов'язок, а найвищою цінністю людини – свободу. Осмислення природи правових цінностей здійснюється у межах кількох альтернативних аксіологічних підходів, найбільш обґрунтованими з яких видаються об'єктивістська та суб'єктивістська концепції.

Абсолютні цінності природно-правового характеру не залежать від змін соціально-історичних умов, не є продуктом волі держави, не декретуються її приписами, стоять вище за її недовговічні інтереси і не підлягають девальвації. Тому вони здатні виступати як критерії нормотворчої діяльності для законодавців у різні історичні періоди.

Філософами права виділяються дві тісно пов'язані, але змістовно різні категорії – цінності права (цінності в праві) та правові цінності. Так, цінності в праві є такими, стосовно яких право – це інструмент, засіб реалізації, охорони й захисту. А правові цінності визнаються наділеними певною правовою якістю [5, с. 60]. Іншими

словами, правовими вважають цінності, первинно властиві праву, які визначають його основу і формують догму (наприклад, сьогодні – це законність, справедливість, верховенство права та інші) [6, с. 220].

Під цінностями в праві, перш за все, слід розуміти природні й суспільні блага, забезпечувані позитивним правом з огляду на їхню значущість й корисність для людини та суспільства [7, с. 10]. Чітко простежується тенденція, що правовими цінностями слід визнати якості, іманентно належні праву, тобто ті, які не залежать від особливостей національної правової системи.

Право належить до однієї з найважливіших сфер застосування теорії цінностей та може бути усвідомлене лише у межах ціннісних категорій, зазначав видатний німецький філософ права Г. Радбрух [8, с. 16]. Статус цінностей у праві здатні набувати різноманітні явища матеріального та ідеального характеру – предмети й блага, суспільні відносини, людські вчинки, вольові феномени (мотиви, спонукання), ідеї, ідеали, соціальні інститути тощо [9, с. 176].

Отже, для успішного виконання своїх функцій право саме по собі повинно сприйматися як цінність.

Концепція правосвідомості повинна бути запорукою ліквідації негативних проявів правової реальності, оскільки визнання базовою цінністю самої людини, з поправкою на основоположні соціальні цінності є причиною прогресу всіх структурних елементів правової системи.

Разом з цим цінності у праві не повинні набувати якостей юридичних вигадок, лише їх реальність повинна служити майданчиком для позитиву трансформації правосвідомості, динаміка яких у певному сенсі відображає динаміку комплексу всіх правових явищ у суспільстві.

В сучасному українському правознавстві спостерігається посилений інтерес до ціннісного підходу в дослідженні права. Це пов'язано з тим, що тривалий час вітчизняні правознавці загалом і теоретики права, зокрема, трактували право як явище ціннісно нейтральне, яке байдуже навіть до моральних цінностей. Причиною такого підходу стало домінування довгий час в українській правничій науці позитивістського праворозуміння, пронизаного ідеєю тотожності права і закону, права і норми.

Список використаних джерел

1. Ткаченко В.І. Ідеал, ідея, ідеологія в діалектиці права. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6. 2018 С. 419-423.
2. Фролова Е.А. право и мораль (критическая философия права и современность). *Государство и право*. 2013. № 1. С. 74–79.
3. Давидович Е.В. Теория идеала. Ростов-на-Дону, 1983. 184 с.
4. Філософія права : навч. посіб. / О. Г. Данільян, Л. Д. Байрачна, С. І. Максимов та ін. К. : Юрінком Інтер, 2002. 272 с.
5. Рабінович П. М. Філософія права: проблеми та підходи : навчальний посібник. Львів, 2005. 290 с.
6. Мельничук О., Горобець К. Аксіологічні основи права. *Право України*. 2010. № 4. С. 220–224.

7. Рабинович П. М. Социалистическое право как ценность / П. М. Рабинович. О.: Юрид. лит., 2006. 167 с.
8. Ивин А. А. Аксиология. М.: Высш. шк. 2006. 390 с.
9. Кант И. Основы метафизики нравственности. Собр. соч. в 6 т. Т. 4. М.: Мысль, 1965. 544 с.

Березенко Віктор Вікторович,
аспірант кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ВИБОРЦІВ

Як засвідчують результати проведеного нами психодіагностичного дослідження, рівень політико-правової культури громадян (навіть профільної вибірки – студентів-юристів) не є достатнім. Таким чином, окрім безпосередньої констатації факту, ми одержуємо можливість визначити основні вектори докладання зусиль для спеціалізованого навчання: 1) формування у виборців вмінь критичної оцінки суспільно-політичних явищ і процесів; 2) розвиток почуття відповідальності за власне майбутнє і майбутнє країни; 3) визначення шляхів і засобів становлення активної життєвої позиції, особистих цілей, спрямованих на досягнення не лише власних але й суспільних інтересів, інтересів держави; 4) здатність робити свідомий політико-правовий вибір і відстоювати свою позицію; 5) формування толерантності щодо осіб, соціальних груп і політичних течій, які мають іншу точку зору.

Проведене узагальнення щодо чинників мотивації електоральної поведінки виборців, дозволяє зробити наступні висновки:

1) електоральна поведінка – це реагування виборця на поточні політичні події через участь або неучасть у голосуванні на виборах та подальша підтримка або відмова у ній щодо тієї політичної сили, за яку він проголосував. При цьому чинники впливу на електоральну поведінку поділяються на дві основні групи – раціональні та емоційні. Перші пов'язані з розумним, усвідомленим підходом до прийняття рішення, за кого віддавати свій голос під час виборів, другі – визначаються таким ставленням до певних політичних сил чи окремих функціонерів, що перебуває поза межами осмислення, є результатом активного впливу різноманітних засобів виборчих технологій та соціально-психологічного контексту виборчого процесу;

2) електоральна поведінка виборців як психолого-правове явище у своїй раціональній частині відображає їх здатність критично оцінювати вибір представників певних політичних сил та заявлені ними передвиборчі зобов'язання. Останнє потребує наявності постановки і вибору цілей, які ставить перед собою виборець. Ірраціональність в електоральній поведінці виборців виражається в домінуванні

емоцій, коли голосування за певних політичних діячів здійснюється на основі асоціацій кандидатів на владні посади з фольклорними поетичними образами чи за іншими наївно-містичними міркуваннями;

3) незважаючи на непоодинокі випадки масових політизованих подій в сучасній Україні, електоральна поведінка українських виборців характеризується: слабким рівнем обізнаності про політико-правові процеси, що пояснюється зневірою громадян у власній спроможності змінити вектори державного розвитку; недовірою до державних інститутів через низький рівень життя та відсутність можливостей для захисту своїх громадянських прав; сумнівами в тому, що обрана політична сила буде дотримуватися своїх передвиборчих обіцянок. Остання позиція найбільшою мірою впливає на схильність українських виборців до електоральної поведінки емоційного характеру: хронічне недотримання політичними силами декларованих у передвиборчий період зобов'язань спричиняє небажання критичного ознайомлення з програмами партій та окремих кандидатів, внаслідок чого голосування відбувається швидше на емоційних (іраціональних) підставах, ніж на раціональному виборі;

4) особливості українського електорату слід розглядати як комплексне явище, що характеризується амбівалентністю спонукань раціонально-емоційного характеру в усіх верствах суспільства. Така специфічність зумовлюється умовами історичного розвитку країни, становлення її менталітету та формування етнічного характеру, територіальним положенням та економічним статусом тощо;

5) історична мінливість державності України та майже постійні соціальні трансформації вплинули на те, що електоральна поведінка українських виборців істотно відрізняється від аналогічних процесів, характерних для стабільних типів суспільств; відмінності електоральної поведінки виборців є відображенням не лише їх особистого матеріального становища та соціального статусу, але й економічного та правового положення суспільства, до якого ці виборці належать; виборча активність українців має динамічний характер, на неї впливає розвиток демократичних тенденцій не лише в Україні, але й у світі; виборча активність лише певною мірою впливає на державну політику, рівень компетентності та відповідальності інститутів громадянського суспільства, зокрема, щодо врахування інтересів різних соціальних груп; розвиток електоральної культури та електоральної поведінки детермінується структурою політичної системи держави й відображає успішність розбудови громадянського суспільства.

Бордун-Комар Наталія Ігорівна,
здобувач кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогоднішній день очевидним є те, що вся історія ствердження права – це поступове усвідомлення і зміцнення почуття власної гідності кожної людини. Людська гідність є джерелом прав людини і стандартів права. Чим краще розвинене почуття людської гідності в представників конкретного суспільства, тим повніше будуть реалізовані і краще захищені права людини.

Мірилом розвитку та зрілості правової системи є визнання чи, навпаки, невизнання прав людини в повному обсязі і ступінь їх захищеності та гарантування. Формою втілення і захисту гідності особистості, її індивідуальності та неповторності є інститут невід’ємних і невідчужуваних прав людини [1, с. 141]

Сучасне гуманістичне трактування прав людини спирається на зміст Загальної декларації прав людини. Основною гуманістичною думкою цього документу є твердження, що всі люди мають рівні права і свободи вже від народження. І хоча в цьому документі зазначені лише основні дороговкази, на які орієнтуються у своїй праводіяльності провідні держави світу, він залишається актуальним й до тепер. На сьогоднішній день Декларація є найбільш гуманістичним документом за своєю суттю [2].

За словами С. Гусарева, «гуманістична теорія розглядає права людини не тільки як певну цінність, а й як інструмент протистояння різним видам тиску, насильства, що є не тільки виправданим, а й законним. Права людини у гуманістичному вимірі – це також засіб, що дозволяє встановити баланс, рівновагу у відносинах. Ці права (права людини) виникають з того часу, коли такий баланс знайдено та проголошено» [2, с. 48–49]. Вчений зазначає, що саме такий баланс зафіксовано у Загальній декларації прав людини.

Як зауважує С.Погребняк, положення про права людини відкривають тексти багатьох сучасних конституцій. У них нібито стверджується: держава бере свій початок в людині і знаходить своє виправдання в тій мірі, в якій вона задовольняє існуючі потреби людей [1].

Основний Закон України має гуманістичний характер. Він розглядає права людини як найважливішу цінність безпосередньо для самої людини. В Конституції втілено світові стандарти прав людини, встановлено межі втручання держави у приватне життя громадянина, механізми забезпечення його прав і свобод. Людська гідність лежить в основі визначення прав і свобод громадянина. Важливо, що Конституція України встановила непорушність гуманістичного принципу в майбутньому: при ухваленні нових законів або внесенні

змін до чинного законодавства не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22) [3].

Гуманізм – це світогляд, в основі якого - ідея людини як найвищої цінності. «Гуманізм у праві – це система світоглядних соціально-правових цінностей, антропологічною основою яких є людська гідність, яка виявляється в основних правах та свободах людини і знаходить своє закріплення у правових принципах і нормах» [4]. Принцип гуманізму є основоположним принципом права, який визнає самоцінність людського життя, її гідність, право на щастя та виявлення своїх здібностей.

Оптимальною формою втілення і захисту гідності особистості, її індивідуальності і неповторності є інститут невід'ємних і невідчужуваних прав людини. Саме за його першочерговою допомогою право реалізує принцип гідності людини, перетворюючи громадян з об'єктів впливу на активно діючих суб'єктів [1].

Права людини є однією із ключових категорій правознавства, яка своїм існуванням завдячує гуманізму. Згідно із юснатуралістичним типом праворозуміння, природні права належать людині від народження тільки на тій підставі, що вони витікають із неї. Вони зумовлені самою людською природою, а тому мають виступати гарантією того, що основні життєві потреби людини будуть задоволені. Без реалізації цих прав людина не може відбутися як повноцінна особистість, вони є проявом найбільшої поваги і шани до людини. Права людини здатні виступати найвагомішою противагою свавілля державної влади. Зневага до прав та свобод людини з боку владних інститутів та систематичне їх порушення зумовлюють соціальні потрясіння і поступово стають чинником антропологічної катастрофи.

Захист прав людини – це захист основ самого її буття, а, отже, і суспільного буття, оскільки людина є першопочатком його. Ця базова ідея пронизує природноправовий підхід до проблеми прав людини, і все більше усвідомлюється вітчизняними науковцями, які здійснюють відхід від законницького трактування прав людини та їх захисту. Якщо дії влади спрямовані на захист прав та інтересів людини і громадянина, держава демонструє свою здатність до самообмеження, засвідчує свою гуманістичну сутність.

Досвід XX століття показав, як зневага до прав людини і їх порушення можуть спровокувати катаклізми світового масштабу. Враховуючи це, міжнародне співтовариство напрацювало систему стандартів права, які являють собою безпосередньо права та обов'язки для держав і мають стати основою для всього правового розвитку і особливо ефективним підґрунтям для правозастосовної діяльності та захисту прав людини зокрема. Вже сьогодні є очевидним, що завдання захисту прав людини перестало бути внутрішньою справою держави. Ця проблема є спільною для всього людства, і це засвідчують країни, які визнали міжнародні стандарти права, підписавши найбільш важливі міжнародні правові акти, що стосуються прав людини.

Список використаних джерел

1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Х. : Право, 2008. 240 с.
2. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 47–51.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mam.cgi?nreg=254%EA%2F96%E2%F0#Frnd>.
4. Гелеш А. І. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві: філософсько-правовий вимір : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Л., 2012. 17 с.

Братасюк Віктор Миколайович,

суддя Тернопільського міськрайонного суду
Тернопільської області, кандидат
юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОСТРАДЯНСЬКОГО УКРАЇНЦЯ ЯК РЕАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА ПРАВА

1. Реформа правової сфери нинішньої України має різні напрями та аспекти. Всі вони вимагають від суспільства багато зусиль, матеріальних та інтелектуальних ресурсів. Та чи не найскладнішою проблемою реформування сучасної України є зтворення людини-особистості як реального суб'єкта права. Здавалося б, що з появою України як держави, з прийняттям чинної Конституції України кожний українець став громадянином і суб'єктом права. Але одна справа це продекларувати, і зовсім інша – сформувати українця як реального повноцінного суб'єкта права.

Відомо, що наша колоніальна історія наклала свій відбиток на всю українську дійсність. Колоніальне минуле знищило українське право, «правду народню» (С.Дністрянский), знищила українця як суб'єкта права, перетворивши його в об'єкт маніпуляцій, законницького впливу тоталітарної держави. І це, мабуть, найсумніший наслідок нашої колоніальної історії. Нині, щоб мати життєздатну, увідповіднену духові часу, національну правову систему, нам необхідно найбільше попрацювати саме в напрямі формування людського чинника, формування української людини як сильного, зрілого особистого «я», правосвідомого, з почуттям власної гідності, прагнучого права, готового його стверджувати і захищати.

2. Пострадянські українці аж надто обтяжені минулим, яке безслідно не минає. С. Алексієвич, Нобелівський лауреат в галузі літератури, член білоруського штабу руху опору в своїй роботі «Час second-hand (кінець червоної людини) дуже добре охарактеризувала представників цього соціального типу [1]. Радянська людина жила в постійному страхі, бо в країні, де було знищено право, де насильство стало основним регулятором суспільного життя, страх не міг не бути у

кожній щілині душі. Знищення приватної власності перетворило цих людей в залежних від держави, яка все видавала, житло, роботу, зарплату тощо. Вона видавала права засобом створення законів, інших прав, окрім «наданих» державою, радянська людина не мала. Держава ці права і надавала, і відбирала. Замість прав радянська людина мала вічні обов'язки перед державою, яких було понад міру. Ця людина мала атрофований здоровий глузд, зруйнований інстинкт самозбереження. Її доправова свідомість була підмінена законосвідомістю, законотрушністю, що влада постійно вимагала.

Живучи у вічному страхі за себе і своїх рідних і близьких, радянська людина мала поруйноване, паралізоване цим страхом вольове начало. Життя в умовах тотального безправ'я зумовило втрату особистого «я», повну деперсоналізацію і моральну деградацію. С. Алексієвич, аналізуючи наслідки розпаду радянської держави, початок 90-х років, підкреслює, що уже колишні радянські люди опинилися в ситуації, коли вони не знали, що із собою робити, куди себе подіти, бо індивідуальної свободи було багато, а користуватися нею вони не вміли. Їх цьому не вчили, – пише авторка. Їм про неї розповідали, а от досвіду вільного життя у них просто не виявилось [1].

3. Пострадянські українці, яким треба було будувати власну державу, в переважній своїй більшості не були готові до цієї роботи, бо успадкували дуже багато рис уже колишньої радянської людини. В їх свідомості ще домінував принцип державоцентризму, вони звикли, що всі блага їм видавала всюдисуща держава; що ініціатива карається; що «наше», колективне важливіше від «мого», приватного; що «ми» важливіше від «я» тощо. Їм треба було повертати свою людську і особисту гідність, їм треба було ставати громадянами. Цей процес становлення українця як особистості і як громадянина триває і сьогодні. На перешкоді цьому процесу стоять: маргіналізація, що стала масовою, втрата національної ідентичності, бідність, що зумовила масове заробітчанство за кордоном, політична нестабільність, соціальне розшарування тощо.

4. Людина, фізична особа як повноцінний суб'єкт права постає тоді, коли вона самовизначається, стає автономною особистістю. Ця особистість має прагнути права, визнати право як фундаментальну засаду свого буття; вона має визнати себе як унікальне автономне людське «я»; вона має визнати іншого рівноцінним собі. Останнє, мабуть, найважче. На жаль, в Україні людина так і не стала найвищою цінністю ні для представників влади, ні для середньо статистичного громадянина. Нашим громадянам треба вчитися творити право, стверджувати його і особливо захищати його – такого досвіду у нас поки що дуже недостатньо. Звідси зрозуміло, яка колосальна робота має бути пророблена українським суспільством на шляху до правової держави.

Список використаних джерел

1. Алексеевич С. Час second-hand (кінець червоної людини). К.: Дух і Літера. 2017. 464с.

Братасюк Марія Григорівна,
професор кафедри філософії Львівського
національного університету імені Івана
Франка, доктор філософських наук,
професор

ІНТЕГРАЛЬНЕ ПРАВОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

1. Проблема правового реформування привернула увагу багатьох українських науковців. Зокрема, М.Терлюк та О. Ющик слушно наголошують, що «для забезпечення дії принципу верховенства права в Україні необхідно припинити хаотичне реформування різних суспільних та владних інститутів і визначити як пріоритет реформу законодавчого процесу, аби перетворити закони України на справжні джерела права як дієвий інструмент здійснення усіх інших реформ» [1, с. 24–25]. Науковець зазначає, що реформування законодавчого процесу неможливе без парламентської реформи, яка має ключове значення як вихідна ланка реалізації правової реформи. Загалом ця позиція слушна, заслуговує на увагу, проте реалізація її неможлива без глибинної реформи інтелектуального виміру в праві, найперше правового мислення. Реформи в праві розпочалися непродуктивно, із реформи правових інституцій. Зміни були поверховими, вони не могли в підсумку забезпечити якісні перетворення в українському правовому розвитку. Реформатори підійшли до проблеми реформування законницької, тобто, псевдоправової дійсності, будучи не підготовленими інтелектуально. Вони не готові були до глибинних змін, не усвідомлювали чи не хотіли усвідомити того, що якісно нова, демократична, правова Україна не може творитися на засадах збанкрутілого законницького мислення, його принципів та ідей, стереотипів та кодів, що обслуговували тоталітарну епоху. Основне завдання правової реформи – гуманізувати правову сферу, зробити реально українську людину центром правового життя, ствердити принцип верховенства права в усіх його проявах тощо. Це дуже складне завдання носить комплексний характер, оскільки вимагає засобів не лише правових, але й політичних, соціально-економічних, духовно-культурних, інтелектуальних. Необхідно змінювати докорінно світоглядні засади правового розвитку, формувати якісно інше, гуманістичне мислення, яке стане альтернативою законницькому догматичному розсудковому мисленню, і буде активним чинником побудови правового суспільства.

2. Законницьке, тобто, сформоване в межах легістської доктрини, мислення було ефективним знаряддям ствердження тоталітарного режиму в радянську епоху. «Задогматизоване, заземлене, обмежене емпіричністю, не динамічне мислення, трактуючи право (норму) як засіб, знаряддя з допомогою якого здійснюється регулювання суспільних відносин (і не більше) позбавлене ціннісного виміру, воно не здатне пов'язати право з такими цінностями як людина, творчість,

справедливість, любов, добро, краса, Бог тощо. Його не хвилює глибинна інтеріоризація норм (закону), йому достатньо зовнішньої законослухняності, формально-рольової поведінки», – слушно наголошується в науковій літературі [2, с.11–114]. Гуманістична реальність, а такою є реальність *правова*, не може постати як наслідок такого мислення. Воно не може бути чинником ствердження демократичних цінностей. Не випадково, західноєвропейські народи відмовилися від такого стилю мислення після Другої світової війни, здійснили глибинні світоглядні трансформації, відродивши природно-правову традицію, сформували і нині послуговуються правовим мисленням, орієнтованим найперше на загальнолюдські цінності.

3. Нині актуальною також є проблема формування так званого критичного мислення, яке має критично ставитися до дійсності, тобто, основне його завдання бачити недоліки і виправляти їх. Критичність як характеристика мислення має бути властива і мисленню правовому. Критичність необхідна законодавцю, щоб вийти на оптимальний варіант закону, судді, щоб оцінити закон чи норму на відповідність верховенству права і знайти справедливе вирішення справи, слідчому для об'єктивного розслідування справи тощо. При всьому позитиві цього типу мислення, воно може бути частковим, фрагментарним. Таке мислення формувала класична наука, воно «...ділило світ на фрагменти, частини, і не здатне було на сприйняття його як єдиного, цілісного, де частини його взаємопов'язані і взаємопроникні тощо. Наслідком такого мислення постав розірваний світ, фрагментизований, не цілісний» [2, с. 11–114].

Правове мислення, навіть критичне, може бути також частковим, бачити недоліки фрагментів правового світу, «імперії права» (Р.Дворкін), але не мислити цю правову матерію як цілісність, не бачити взаємозв'язку між її елементами, а це може мати дуже негативні наслідки для суспільства. Напр., тривалий час євроінтеграція в праві мислилася нашими правознавцями як адаптація національного законодавства до законодавства європейського. При цьому не було розуміння того, що законодавство – це лише один фрагмент правової реальності, яка є цілісністю, де всі фрагменти взаємопов'язані. Якщо вже інтегруватися, то цілком, всією цілісністю, розпочинаючи це зі зміни світоглядно-філософських засад, якості мислення, глибинної інтелектуальної трансформації.

4. В Ювілейній доповіді Римського клубу було наголошено, що нині на часі проблема формування цілісного, тобто, інтегрального мислення в усіх сферах життя і в правовій також. Не можна творити демократичне суспільство, використовуючи мислення, в якому людина відірвана від права, «буква закону» – від загальнолюдських цінностей, в якому «дух права» розходиться із «буквою закону», мислення, в якому право може бути підмінено насильством, в якому фрагменти правового буття настільки роз'єднані, що можуть співіснувати, не перетинаючись, що є нонсенсом, тощо.

Правове мислення, чи інтелект не вичерпується раціональністю. «Чистого» чуття права, що було б вільним від правового мислення, взагалі не існує [3]. В правовій сфері має працювати і емоційний інтелект, ера суто абстрактних раціональних форм мислення, здається, себе вичерпала.

Цілісне правове мислення має бути відповідальним і турботливим. Воно має вирости із живого правового буття і зумовлюватися всією повнотою людського буття. Воно має бути передбачливим. Його найперша турбота – це *передбачення наслідків* прийняття рішень суб'єктами права по різних напрямках. Не можемо не підтримати позицію, відповідно до якої логіки, вищої від логіки буття, для цілісного правового мислення бути не може. Мислення, для якого логіка життя є другорядною, а життя має бути препаративним відповідно до абстрактно-формальних схем, рано чи пізно збанкрутує. Найгірше в цьому плані те, що наслідки від цього можуть бути аж надто відчутними для нас всіх.

Список використаних джерел

1. Терлюк М., О. Ющик. До проблеми якості закону України як джерела права. Право України. 2017. № 6. С. 17–26.
2. Братасюк М.Г. Цілісне правове мислення як чинник сучасного правового розвитку. М-ли міжнар.наук. конф. «Правова держава: історія, становлення та перспективи побудови в суч. Україні» (Ужгород, 14–15 лютого 2020). Видавничий дім «Гельветика», 2020. 120 с. С. 111–114.
3. Причепій Є.М., Чекаль А.М. та ін.. Філософія. К., 2001. С. 350–411.

Бригінець Олександр Олексійович,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, доктор
юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ СТОСОВНО КАТЕГОРІЇ «БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ»

Виникнення проблеми безпеки пов'язане з першими спробами держави оцінити загрози навколишнього світу. Зазначимо, що категорія «безпека» містить у собі не абсолютне, а тільки відносне і смислове значення, яке вона набуває лише у зв'язку з конкретними об'єктами або сферою функціонування. Вона об'єктивно носить конкретно історичний характер і тісно пов'язана з усіма формами і напрямками взаємодії в системі правовідносин. Тому протягом людської історії поняття «безпека» розвивалося, набувало нового змісту. Прикладом важливості терміна «безпека» виступає відома піраміда Маслоу, що визначає безпеку як основоположну категорію, за

умови дотримання якої буде відбуватися розвиток людини і навіть саме її існування на планеті. Саме потреба у безпеці дає імпульс основним потребам, спрямованим на збереження життя як унікальної форми існування [1]. Ще з початку створення соціальної організації саме життя є основним параметром. Воно виступає способом оцінки якості забезпечення безпеки.

Перша згадка про безпеку була у 28 розділі книги Єзекіїї Старого Заповіту, де зазначалося: «І буде роботою істини мир, а працею правди – спокій і безпека навіки». Необхідно враховувати, що в перекладі з давньогрецької безпека означала «володіння (управління) ситуацією» [2, с. 143]. Тобто ще з доісторичних часів питання безпеки були актуальними.

Уже в античній філософії піднімалося питання взаємозв'язку безпеки з господарськими та політичними відносинами (безпека як захист держави та її громадян від різних загроз, зокрема, з волі злих сил). Демокріт, наприклад, під безпекою розумів можливість пристосування людини до умов життя і виживання найбільш пристосованих істот. Аристотель безпеку зводив до проблеми самозбереження. Епікур вважав, що безпеку можна знайти у тихому сімейному житті та на відстані від натовпу. У стародавні часи розуміння безпеки не виходило за межі буденного уявлення і трактувалось як відсутність небезпеки для людини. У такому значенні поняття «безпека» застосовувалося давньогрецьким філософом Платоном [3].

В епоху становлення християнства і раннього середньовіччя безпека трактувалась як невід'ємний атрибут божественного провидіння, як функція віри. Розвиток християнства призвів до зміни розуміння сутності безпеки та умов її забезпечення. Католицизм формувався як організація, одним з вирішальних завдань якої було забезпечення власної безпеки специфічними методами (з позицій військової організації), протестантизм створювався як релігія, сприяюча збереженню безпеки у вигляді індивідуальної економічної захищеності. Православ'я зберегло вихідну християнську загальносоціальну спрямованість віри у загальне спасіння – звідси соборність, як сутність безпеки особистості, реалізована тільки в єдності з суспільством [4, с. 422].

У Середньовіччі під безпекою розуміли спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. З 1190 року у словнику Роберта [5, с. 167] термін «безпека» означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Але цей термін у лексиці народів Європи не набув широкого розповсюдження і практично не використовувався аж до XVII століття.

Тільки у XVII-XVIII ст. у державах Європи утверджується точка зору, що держава має своєю метою забезпечення загального добробуту і безпеки. Завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Д. Локка, Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози та інших мислителів XV-XVIII століття [6, с. 42] поняття «безпека» почало визначатись як стан

людини, за якого відсутня реальна загроза. Саме в ті часи вчені займалися теоретичною розробкою цього поняття.

У період становлення капіталізму наукові уявлення про безпеку розвивалися в руслі ідей так званого природного права. Т. Гоббс трактував проблему безпеки щодо своєї теорії походження держави і вважав, що держава покликана підтримувати і захищати права громадян, в т.ч. право громадян на особисту і громадську безпеку [7, с. 321].

Відчутні руйнівні наслідки, які принесли Європі війни і революції XIX століття, значно змінили уявлення людей про сутність поняття «безпека». Ним стали позначати не тільки стан окремої держави, а й навіть міжнародного співтовариства держав. Й. Зонненфельс запропонував версію, згідно з якою «безпека» – це такий стан, при якому для всіх без винятку відсутня реальна загроза, що для конкретної людини означало приватну, особисту безпеку, а для держави – громадську безпеку. Саме тому і термін «безпека» отримує нове трактування. «Безпека» – це певний стан, ситуація спокою, що виявляється в результаті реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють створенню цієї ситуації [8, с. 13–14]. Війни та революції висунули безпеку на перші місця в політиці, економіці, науці. В. Парето ввів у методологію аналізу всі можливі фактори впливу на розвиток досліджуваного процесу, надаючи необхідні значення факторам впливу, які реально визначають питому вагу кожного з них – від нульового до максимального рівня [9]. Надалі визначення безпеки трансформувалося в поняття стану, при якому будь-який суб'єкт перебуває в положенні захищеності і не піддається негативному впливу небажаних чинників.

У юридичних документах на території України термін «безпека» вперше вживався за часів присутності у складі Російської імперії. Поняття «безпека» використовувалося щодо діяльності, спрямованої на боротьбу з державними злочинами і було прерогативою політичного розшуку. Це питання підіймалося в указах російських царів Василя III, Петра I, а також у більш пізніших реформах С. Вітте і П. Столипіна [10]. Досить часто воно вживалося і у постановах радянського уряду періоду Нової економічної політики та індустріалізації народного господарства.

Сам термін «державна безпека» наводиться в «Положенні про заходи щодо охорони державного порядку та громадського спокою», що було видане у 1881 році, та ототожнюється з «громадською безпекою» [11, с. 24]. Досить скоро у законодавстві було закріплено поняття «охорони громадської безпеки» як діяльності, спрямованої на боротьбу зі злочинами проти держави. Лише у кінці 20-х років минулого століття було остаточно законодавчо закріплено питання щодо підпорядкування інтересів особи інтересам держави. Вважалося, що інтереси держави повинні бути пріоритетними перед інтересами особи, адже новоутворена держава краще знає як захистити кожного

конкретного громадянина, тобто, захищаючи державні інтереси, тим самим всебічно охороняє права та інтереси власних громадян. Як наслідок – посягання на інтереси держави каралося набагато жорсткіше, ніж протиправні дії щодо конкретної особи.

Список використаних джерел

1. Бригінець О.О. Правове регулювання фінансової безпеки України: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 362 с.
2. Шаллер Дж. Книга Книг. Короткий вступ до Біблії. Київ, 2007. 377 с.
3. Читанка з філософії. К.: Довіра, 1992. Т.1: Філософія стародавнього світу. 181 с.
4. Экономическая безопасность России: Общий курс: учебник / под ред. В. К. Сенчагова. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2009. 815 с.
5. Сидні. І. Лендау. Словники: Мистецтво та ремесло лексикографії / перекл. з англ. Ольги Кочерги. К.: К.І.С., 2012. 480 с.
6. Пол Стретерн Макиавелли. М.: Азбука-Аттикус, 2014. 96 с.
7. Гоббс Т. Избранные сочинения. М.: Соцэкгиз, 1926. 748 с.
8. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. Е. А. Олейникова. М., 2004. С. 13–14.
9. Pareto V. Trattato di sociologia generale / V. Pareto. V. 1–2. Mil. 1964.
10. Ахтямов В. В. Психоисторические аспекты жизни С. Ю. Витте и П. А. Столыпина: автореферат на соис. науч. ст. канд. ист. наук URL: www.dslib.net/istoriaotechestva/ahtjamov2.html/.
11. Кири́н А. В. Теория административно-деликтного права: автореф. дис на соискание учен. степени докт. юрид. наук / А. В. Кири́н. М.: ФГБОУ ВПО Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ, 2012. 57 с.

Ванджурак Роман Васильович,
аспірант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, адвокат

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ «СЕМИ МУДРЕЦІВ» І СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ПРАВО

Право, як і будь-яке явище нашого суспільства, утворилося не саме по собі, а формувалось упродовж тисячоліть, трансформувавшись з примітивних уявлень наших предків про справедливість у довершені логічно-складовані правові системи. Цей процес не зупинився й сьогодні, адже існування в сучасних країнах законодавчих органів свідчить про його постійну еволюцію. Як і будь-який живий організм, право теж має свій зародок й причетність до певної родини, себто витоки й методологічні джерела тої чи іншої філософсько-правової традиції.

Аналізуючи джерела українського права, зокрема, договори з Візантією IX ст., «Руську правду» Ярослава Мудрого, Конституцію Пилипа Орлика, Універсали Козацької доби й права Української держави в часи визвольної змагання, можна з упевненістю сказати, що українське право примикає до європейської правової культури. Нехай у період дії вказаних актів і відчувався певний вплив візантійської правової традиції, та з XIX ст. в українській філософсько-правовій думці, а з XX ст. – у практиці державно-правового будівництва вже вагомніше відчувається вплив західноєвропейської правової традиції. Виходячи з твердження, що українське право було і є європейським, слід вважати, що воно має ті ж самі методологічні джерела, що й «західне» право, тобто еллінську філософію права; теорію і норми римського права; християнську етику. Водночас, як стверджує академік М. В. Костицький, первинним джерелом й основою європейського права є саме еллінська філософія права.

Заглиблюючись у витoki еллінської філософії, не можемо не помітити постаті відомих в еллінському суспільстві «сімох мудреців», які жили в VII–VI ст. до н.е., зусиллями котрих, як влучно зауважує професор С. Г. Меленко, було створено чи не найперший у світовій та політико-правовій думці кодекс правил державного управління, спрямованого на досягнення полісної єдності, політичного компромісу, принципів законотворення, взаємозв'язку справедливості та права з акцентом на дотримання міри, «золотої середини», стабільності законів, доброчесності та справедливості держаних правителів [5, с. 38].

Уперше про «сімох мудреців» згадує Платон у своєму діалозі «Протагор» [3, с. 598].

На питання скільки їх було й хто були ці люди, однозначної відповіді нам не дають ні тогочасні історики, ні сучасні дослідники. Існують версії, що їх було навіть сімнадцять [5, с. 38]. За словами Дікеарха розбіжностей нема тільки щодо чотирьох: Фалеса, Біанта, Піттака й Солона, щодо інших трьох то в давньогрецьких істориків думки розходяться. Деякі додають навіть Піфагора [1, с. 76], а приміром Платон у своєму діалозі «Протагор» замість Періандра включає в число «семи мудреців» - Місона. Зрештою Діоген Лаєрський, посилаючись на Дамона Кіренського, зупиняється на Фалесі, Солоні, Періандрі, Клеобулі, Хілоні, Біанті та Піттаку. Не виключено, що до такого висновку Діоген прийшов й через те, що на стінах храму богу Аполлону в Дельфах були викарбувані вислови саме цих «сімох мудреців».

Проте, не вдаючись у гіпотези кількісного й персонального складу давньогрецьких «семи мудрів» та їхній вплив на розвиток давньогрецької філософії права, зупинимось лише на поглядах тих з числа «семи мудреців», які мали, на наш погляд, вплив на розвиток українського права й прямо чи опосередковано відображені в чинному українському законодавстві.

Першим з числа «семи мудреців» прийнято вважати Фалеса Мілетського (625–546 рр. до н.е.), якому належить вислів: «Чим підтримав ти своїх батьків – такої підтримки чекай і від дітей» [1, с. 74], який дещо трансформувавшись, але без втрати свого сенсу й досі відображений у чинному Сімейному кодексі України, а саме в статті 202, згідно з якою батьки мають право звернутися до своїх дітей за аліментами тільки у разі належного виконання у свій час своїх батьківських обов'язків.

Солон з Саламіна (638–558 роки до н.е.) вважав, що «Закони подібні павутині: якщо в них попадає безсильний і легкий, – вони витримають, якщо великий – він розірве їх і вирветься» [1, с. 84]. Ця сентенція носить має глибинний зміст і, на жаль, невітшаний і понині предикат корупції. Не менш важливою для сучасного законодавства є відповідь Солона на питання, як позбавити людей від злочинів: «Потрібно, щоб потерпілим і непотерпілим було однаково важко» [1, с. 84], що по суті є підвалиною сучасної норми про призначення покарання в частині його достатності та співмірності зі злочином.

Заслуговує на увагу й те, що Солон вперше ввів право заявляти про злочин не лише потерпілим [1, с. 84], але й тому, кому стало відомо про вчинення злочину (свідкам, очевидцям). Ця нормативна формула й досі працює в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (ст. 60).

Наступним представником з числа давньогрецьких «семи мудреців» був Хілон Лакедемонянин (бл. 625–552 рр. до н.е.), вислів якого: «За порукою – відповідальність» [8, с. 17] й досі є основою цивільно-правових відносин зобов'язального характеру й знаходить своє пряме відображення в змісті ст. 553 чинного Цивільного кодексу України.

Піттак з Мітілін (650–570 рр. до н.е.) вважав, що «З п'яного за проступок – подвійна пеня» [1, с. 87]. Ця формула й досі широко застосовується в сучасному законодавстві, зокрема в ст. 66 Кримінального кодексу України, згідно якої вчинення кримінального правопорушення в стані алкогольного сп'яніння є обставиною, що обтяжує покарання.

Біант Прієнтський (600–530 рр. до н.е.) – один з семи мудреців, суддя, який славився мудрістю своїх рішень. Маючи безпосереднє відношення до права, Біант не залишив по собі міркувань на цю тему, крім поради «Розглядати спір між своїми ворогами краще ніж між своїми друзями, оскільки безперечно після цього один з друзів стане тобі ворогом, а один з ворогів – другом» [1, с. 93], яка й досі може служити дороговказом для суддів.

Клеобул (VII ст. до н.е., дати народження й смері невідомі) нам теж не залишив жодних міркувань на тему права, при тому, що сучасники його вважали найкращим оратором у суді. Однак його вислів на стінах храму богу Аполлону в Дельфах «Найкраще –

міра» [8, с. 17] й понині може вважатися онтологічною матрицею будь-якого права, у тому числі й сучасного українського.

Періандру з Коринфа (627–588 рр. до н.е.) належить сентенція: «Карай не тільки за проступок, але й за намір» [1, с. 94], актуальна й сьогодні, та згідно з якою не тільки дії, але й наміри їх вчинити тягнуть за собою певні наслідки (покарання). Так, відповідно до чинного Кримінального кодексу України злочини бувають закінченими і незакінченими (ст. 13), останні ж поділяються на готування до злочину (ст. 14) та замах на злочин (ст. 15).

Отже можна стверджувати, що українське право не тільки приналежне до західної правової традиції з витоками в елліністичному світі, воно і по сьогодні використовує нормативні формули, закладені ще давньогрецькими «семи мудрецьми», які жили задовго до Сократа, Платона й Аристотеля.

Список використаних джерел

1. Диоген Лазертский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / АН СССР, Институт философии. Москва: Мысль, 1979. 620 с.

2. История античности: в 2 т. Т. 1: Древняя Греция. М.: Правда. 1989. 624 с.

3. Платон. Полное собрание сочинений в одном томе. Москва: Альфа-книга, 2020. 1311 с.

4. Аристотель. Политика. Афинская полития. М.: Мысль, 1997, 271–343 с.

5. Меленко С. Г. *Давньогрецькі витоки української філософсько-правової думки* : монографія. Чернівці : Технодруk, 2013. 432 с.

Василевська Тетяна Едуардівна,
професор кафедри публічного управління
та публічної служби Національної академії
державного управління при Президентові
України, доктор наук з державного
управління, професор

ЕТИКА ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ДИЛЕМНІСТЬ ПРАВОВОГО ТА МОРАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У підтримці етики публічного службовця можуть бути задіяні як інституціональні засоби, так і особистісна моральнісна саморегуляцію публічних службовців.

Нині дослідники констатують «часткову інституціоналізацію» суспільної моралі, яка виявляється в тому, що мораль: 1) вибірково санкціонує механізми правового регулювання і політичного прийняття рішень; 2) втілюється в системі спеціалізованих кодексів, що підтримуються авторитетом спільнот різного типу: територіальних,

професійних, пов'язаних з участю індивідів в діяльності організації тощо (А. Прокоф'єв).

Інституціональні норми, що унормовують поведінку людей в межах соціального інституту, виникають із моральних норм, звичаїв, традицій, однак на відміну від останніх відзначаються тісною взаємопов'язаністю, свідомою розробкою й фіксацією, існуванням всередині інституту групи людей, які слідкують за їх дотриманням. Д. Норт виділяє три головні складові у складі інститутів: а) неформальні обмеження (традиції, звичаї, соціальні умовності); б) формальні правила (конституції, закони, судові прецеденти, адміністративні акти); в) механізми примусу, що забезпечують дотримання правил (суди, поліція і т.д.).

Можна стверджувати, що для етики публічного службовця інститути здійснюють значимі функції координації діяльності службовців, запобігання зловживанням, здійснення суспільного контролю, реалізації «етичної програми» держави, законодавчої підтримки вимог етики публічного службовця, соціального, правового й морального захисту бюрократії, забезпечення виконання нею вимог професії.

Законодавство в системі етичної інфраструктури публічної служби – це сукупність законів, у яких фіксуються чіткі критерії поведінки публічних службовців. Правова система має створювати основу для здійснення управління, розслідування, дисциплінарних заходів і судового переслідування.

Визнано, що для унормування етичної складової діяльності публічних службовців, особливу вагу має кримінальне законодавство та законодавство з публічної служби, закони про механізми вирішення конфліктів інтересів, правила поведінки публічних службовців тощо. Так, кримінальне законодавство має не лише послаблювати мотивацію до аморальних дій, але більш жорстко карати за такі професійно-етичні порушення як, скажімо, корупція. У законодавстві з публічної служби (у тому числі й в етичних кодексах) важливо, щоб визначалася вагомість етики публічного службовця як складової професіоналізму чиновників, були описані основні цінності та норми їхньої діяльності, зафіксовані процедури нагляду, проведення розслідувань і застосування покарань щодо професійно-етичних порушень. Виявлено, що закони щодо вирішення конфліктів інтересів мають чітко позначити відповідальність за участь і бездіяльність у процесі конфлікту інтересів, терміни та процедури подання заяви публічного службовця про існування такого конфлікту, прописати механізми управління конфліктами інтересів і визначити органи, які будуть цим займатися.

Мораль, так само як право, наголошує на необхідності дотримання норм поведінки, але така необхідність істотним чином відрізняється від примусовості. Примус до моральності знецінює її як розумне самопокладання та самообмеження.

Як зазначають А. Фернхем і П. Хейвен, якщо люди не довіряють один одному, вони можуть співробітничати лише в рамках системи

формальних правил і регламентацій, які потребують постійного переписування, узгодження, відстоювання у суді та забезпечення виконання, іноді примусового. А для людей, які об'єднанні спільними етичними цінностями, моральним консенсусом і довірою, не потрібна детальна контрактно-правова регламентація їх відносин [2, с. 53, 55].

Визначення основних правил поведінки чиновництва – це проблема і правова, і моральна. Проте змішання суттєво різних способів регуляції та регламентації на публічній службі може призвести або до «тоталітарних» настанов, коли право перебиратиме на себе функції моралі, або ж до анархізації дій публічних службовців – у разі пріоритетності моральної регуляції і нехтування правовою.

Загалом, перебирання мораллю функцій права веде до суб'єктивізму, волюнтаризму, втрати однієї із основних ознак права – формальності. Перебирання правом на себе функцій моралі спричиняє моральні кризи, «атрофію моральних м'язів» суспільства. К. Поппер попереджає: прийняття вимоги розширити правову сферу (тобто сферу норм, які нав'язуються державою) за рахунок сфери власне моралі (тобто норм, що встановлюються не державою, а власним моральним рішенням, нашою совістю), означало б кінець моральної відповідальності особистості, послугувало б руйнуванню, а не вдосконаленню моралі. Тому непринятною є теза про те, що чиновники повинні турбуватися про моральність громадян та використовувати свою владу не стільки для захисту свободи громадян, скільки для контролю за їх мораллю [1, с. 152].

Публічні службовці іноді потрапляють в досить складні ситуації дилемності правового та морального регулювання, конфлікту між вимогами права та вимогами моралі, оскільки положення законів не завжди являються погодженими з моральними вимогами. В даних обставинах демонструвати власною поведінкою і відданість законам, і дотримання моральнісних принципів для чиновника виявляється утрудненими, він стоїть перед необхідністю неоднозначного морального вибору. Важливими факторами вирішення таких дилем є моральна зрілість і підготовленість представників бюрократії до цього вибору.

Право неспроможне регулювати всі сторони діяльності чиновництва, ряд порушень мають суто етичний характер, оскільки вони не заборонені законом, однак підривають довіру суспільства до влади. В полі міжособистого професійного спілкування право нездатне стояти на заваді грубості, нахабству, лестошам, апломбу тощо. Сфера права обмежується оцінкою вчинених дій, мораль же оцінює і вчинки, і помисли працівників. Таким чином моральні (та професійно-етичні) настанови на публічній службі мають значно ширший, ніж правові норми, ореол впливу. Проте етична регуляція повинна працювати не тому, що закони не працюють, або їх не існує, у неї є власна специфіка влаштування суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Поппер К. Открытое общество и его враги : В 2 т. ; [пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского]. – М. : Феникс, Междунар. фонд «Культурная инициатива», 1992. – Т. 1. – 1992. – 448 с.
2. Фернхем А. Хейвен П. Личность и социальное поведение; пер. с англ. Н. Мальгиной. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с.

Васюта Юлія Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ;

Павлишин Олег Володимирович,

професор кафедри філософії права та юридичної
логіки Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

СУТНІСТЬ, СИСТЕМА І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЦІННОСТЕЙ У ПРАВІ

Як відомо, проблема цінностей була і залишається предметом досліджень багатьох мислителів у різні епохи, а тому цілком закономірно, що нею цікавляться і вчені-гуманітаристи, які працюють у сфері правового пізнання. Зважаючи на перехідний період у державному будівництві України, вивчення правових цінностей набуває особливої актуальності на сучасному етапі розвитку вітчизняної правової системи.

Система правового регулювання містить у собі різноманітні цінності, норми, оцінні критерії, соціальні інститути. Загальновизнано, що правові цінності й оцінки мають регулятивне значення. Однак їм не можна дати точного і вичерпного пояснення, не вдаючись до розгляду понять аксіології.

Поняття «цінностей» вперше систематично розглянуте у філософії І. Канта, який протиставив сферу моральності (волі) сфері природи (необхідності). Цінності самі по собі не мають буття, у них є тільки значущість; вони суть вимоги, звернення до волі, мети, поставленої перед нею. В історії філософії варто звернути увагу на декілька підходів в обґрунтуванні цінностей. Наприклад, представники баденської школи неокантіанства стверджували, що загальні цінності породжує «чиста воля», носієм якої є надіндивідуальна воля, а не індивідуальний суб'єкт. В. Вундт, Ф. Йодль, Ф. Пауельсон вважали почуття (і відповідно цінності) чимось суб'єктивним. На противагу цьому Брентано і М. Шелер намагалися довести об'єктивний характер самого почуття і загальнозначущість та об'єктивність цінностей. За Віндельбандом, цінностями визнаються Істина, Добро, Краса, а наука, правопорядок, мистецтво і особливо релігія розглядаються як цінності – блага культури, без яких людство не може існувати. У ХХ ст. аксіологічну проблематику активно розробляли представники феноменології, герменевтики, екзистенціалізму, теорії соціальної дії.

Лінія розмежування філософських шкіл проходить через проблему раціональної, чи моральної (ціннісної), визначеності світу [1, с. 66–67].

Цінність права – це його позитивна значущість у задоволенні потреб учасників суспільного життя. Вона формується стосовно кожної людини (особистісна цінність), соціальних спільнот (групова цінність) і суспільства в цілому (загальносоціальна цінність). Цінності права – це природні й суспільні блага, захищені і забезпечувані позитивним правом через їхню значущість і корисність для людини і суспільства [4, с. 180; 3, с. 52].

Осмилення природи правових цінностей здійснюється у межах кількох альтернативних аксіологічних підходів, найбільш обґрунтованими з яких видаються об'єктивістська та суб'єктивістська концепції. Перша передбачає, що цінності існують об'єктивно, незалежно від свідомості суб'єкта, а він може лише правильно чи неправильно оцінювати, використовувати їх. Суб'єктивістську позицію характеризує визнання того, що цінності конституують (створять) суб'єкти. Цінності у праві слід сприймати як шкалу виміру відповідності юридичних норм сутності самого права. Можна сказати, що правові цінності корелюють з уявленням про ідеальне у праві та є одночасно як цілями, так і засобами його досягнення. Типовим є поділ усіх цінностей у праві на дві основні групи: цінності права, стосовно яких право – це інструмент, засіб реалізації, та власне правові цінності, тобто цінності з правовою якістю [3, с. 51].

У найбільш загальному вигляді під правовими цінностями розуміються властивості (ознаки) права. До них належать насамперед невід'ємні атрибути права – свобода, рівність, справедливість (у розумінні елементів ідеї права – ще й інші пов'язані характеристики). У своєму конкретному виразі правові цінності з'являються як юридичні нормативні акти, як правосвідомість соціального суб'єкта, його вчинки, значущі і для самого суб'єкта, і для інших. В основі правових цінностей лежать правові ціннісні відносини між соціальними суб'єктами. У перебігу правовідносин між людьми виникають правові вимоги, формуються соціально значущі норми та ідеали. Дія, що відповідає правовим вимогам, нормам та ідеалам, є законною і виступає як цінність і для суб'єкта діяльності, і для суспільства. У процесі відносин формуються ціннісна правова оцінка, ціннісна правова орієнтація та ціннісна правова установка [1, с. 68].

На думку професора О.О. Бандури, який у низці фундаментальних публікацій докладно висвітлював аксіологічно-правову проблематику, право створене людиною для її потреб і найвищою цінністю права є людина, її життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість тощо. Тут ідеться про життя кожної окремої людини в єдності з існуванням усього суспільства. Життя суспільства – це життя його членів, а окрема людина може одержати умови для людського життя лише завдяки суспільству, саме воно робить людину людиною. Для права найвищою цінністю є

збереження суспільства та життя кожного його члена. Життя людини це розвиток, реалізація усіх здібностей, закладених у ній природою – фізичних, духовних та інтелектуальних. Для їх розвитку потрібна свобода, яка виступає органічною складовою людського життя. Справжня свобода – можливість вибору. Людина повинна відповідати за свій вибір, свобода має наслідком відповідальність. З одного боку, відповідальність є тягарем (багато людей згодні відмовитись від свободи, щоб не нести пов'язану з нею відповідальність), з другого – пов'язана з гідністю [2, с. 14].

Правові цінності являють собою вид духовних цінностей, що задовольняють потреби соціальних груп суспільства в регулюванні соціальних відносин і вчинків людей. Вони призначені для створення, підтримання та зміцнення соціального порядку і дисципліни, нормального функціонування суспільства. Правові цінності становлять елемент системи соціального (соціально-політичного) управління суспільством. При цьому вони є деонтичними цінностями, тобто відрізняються чітко вираженим характером, що наказує та зумовлює їх належність до сфери належного. На відміну від інших деонтичних цінностей вони закріплюються формально і охороняються державою та її органами [1, с. 70–71].

У той же час право є лише моментом духовного ставлення до світу, але не охоплює його цілком. Тому правовий ідеал виступає лише моментом ідеалу суспільного та ідеалу духовного життя, до складу якого входять Істина, Добро, Краса. Вищі цінності наповнюють людське життя вищим змістом і виступають в індивідуальній та правовій свідомості найважливішими ціннісно-змістовними орієнтирами. Таким чином, право для людей, їхні життя і доля є основою самовдосконалення особистості, формами реалізації активності, творчості людини, гарантією волі та захисту від зла і несправедливості [1, с. 70–71]. Про систему правових цінностей в контексті семіотико-правової розробки різних елементів ідеї права докладно писав у своїх працях також О. Павлишин [5].

Зі зміною суспільних та правових відносин відбувається переоцінка цінностей: багато чого з того, що вважалося абсолютним і непорушним, знецінюється, і навпаки, нові паростки суспільного буття породжують нові ціннісні ідеали. Відповідно до ціннісних ідеалів, що змінилися, переоцінюються і предметно втілені цінності. У кожної людини з дитинства під впливом оточуючого середовища і на основі психологічного типу особистості складається певна система життєво важливих цінностей. Життєвими цінностями їх робить не предметний зміст, а їхня реальна роль і значущість у системі життєвих орієнтацій людини. Особисті цінності являють собою ідеальні уявлення про блага, права і межі їх прагнення, пов'язані з її схильностями та бажаннями, і виступають певною мірою як авторитетні і обов'язкові установки свідомості особистості. Одні правові цінності – в тому чи іншому ступені реальні (у розумінні наявних, засвоєних у вигляді

правил норм поведінки суб'єктів права), інші – є їхніми цілями та ідеалами. Але те, що люди обирають собі як цінність свого життя, у чому вони бачать сенс свого існування, не є обов'язково чимось високим, шляхетним; воно може бути спрямоване і проти інших людей. Те, що обирають люди, і те, що вони роблять, залежать від духовного рівня людини [1, с. 72].

Отже, можна дійти висновку, що проблема правових цінностей займає одне з найважливіших місць у філософії права, тому, що саме цінності нерозривно пов'язані з базовими мотивами поведінки людини, в тому числі правової. Як правотворчість, так і правореалізація (зокрема, і правозастосування) є сферами діяльності людини, які мають яскраво виражений оцінювальний характер. Лише через цінності в праві є можливим перехід від сущого до належного, від фактичного до нормативного. Дослідження правових цінностей дає змогу глибше та всесторонньо осягнути сутність інших правових явищ і закономірності функціонування правових процесів, а тому усвідомлення структурних принципів та ієрархії побудови відповідної аксіологічно-правової системи є важливим завданням для наступних поколінь українських філософів права.

Список використаних джерел

1. Александрова О. С., Горбань О. В., Мартич Р. В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. – 126 с.

2. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Х.: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – 1128 с.; Бандура О.О. Правознавство в системі наукового знання: Аксіологічно-гносеологічний підхід. Монографія. – К.: Київ. нац. ун-тет внутр. справ, 2010. – 272 с.; Бандура О. О. Аксіологія права як складова філософії права // Філософські та методологічні проблеми права. 2015. № 1–2. С. 45–56; Бандура О. О. Антропологія права як складова філософської антропології (загальний нарис). *Філософські та методологічні проблеми права*. № 1 (17). 2019. С. 8–15. doi: <https://doi.org/10.33270/01191702.8>; Бандура О. О. Гносеологія права як складова філософської гносеології (загальні міркування). *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2 (18). С. 52–62. <https://doi.org/10.33270/02191802.52>.

3. Кравцов І. В. Класифікація правових цінностей та її значення для правової теорії і практики. Наукові записки НаУКМА. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 51–54.

4. Вороніна І. М. Теоретичні основи дослідження класифікації правових цінностей / І. М. Вороніна // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. – 2016. – № 6.

5. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. – Харків : Право, 2017. – 336 с; Павлишин О. В. Ціннісно-принципові основи правової реформи в Україні (семіотико-правовий аналіз) // Проблеми реалізації та забезпечення ефективності правових реформ. – К. : Видавничий дім «АртЕк», 2016. С. 20–23; Павлишин О. В. Справедливість як елемент ідеї права: семіотико-правовий аналіз // Філософські та методологічні проблеми сучасного правознавства. – Київ : Нац. академ. внутр. справ, 2016. – С. 38–39; Павлишин О. В. Взаємозв'язок між знаковими елементами ідеї права в контексті семіотико-правового аналізу // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 4 (101). – С. 132–142; Павлишин О. В. Семіотико-правовий аналіз ідеї миру як елемента ідеї права // Право України. – 2016. – № 7. – С. 143–152.

Власенко Софія Борисівна,

старший викладач кафедри юридичної
психології Національної академії внутрішніх
справ, кандидат психологічних наук

SELF-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Високий рівень професіоналізму працівників правоохоронних органів забезпечує повагу та авторитет серед населення, формує позитивний імідж правоохоронця в очах оточуючих. Суспільство ставить перед правоохоронцями вимоги щодо максимального використання власних професійних можливостей, ефективного самовизначення, вміння успішно переборювати зовнішні та внутрішні бар'єри на шляху до досягнення поставленої мети. Працівники правоохоронних органів повинні знаходити ефективний спосіб розставляти пріоритети, вирішувати поставлені завдання та нести відповідальність за власні дії. Беручи до уваги вищевикладене, варто відмітити, що поняття професійного розвитку працівників правоохоронних органів нерозривно пов'язане із поняттям self-менеджменту (самоменеджменту, персонального менеджменту), тобто умінням управляти собою, власним часом, життям, досягати максимальних вершин саморозвитку, самовдосконалення. Саме нерозривний зв'язок self-менеджменту та професійного розвитку особистості і зумовлює актуальність теми даної доповіді.

Станом на сьогодні проблема self-менеджменту вивчена достатньо повно та всесторонньо. Так З. Юринець та О. Макара серед напрямів дослідження самоменеджменту виділяють концепції таких авторів: Л. Зайверта, М. Вудкока та Д. Френсіса, В. Карпичева, В. Андрєєва, А. Хроленко, А. Бербеля та Х. Швалбе, Дж. Моргенштерн, К. Кінана, В. Абчука, В. Шейнова та В. Шипунова, М. Лукашевича, А. Бішофа та К. Бішофа, І. Добротворського, В. Колпакова, Р. Клонінгера [2, с. 12–17]. Глибоко розкривають поняття

self-менеджменту (самоменеджменту) Т. Волкова, С. Голубев, С. Кадилова, О. Крикун, В. Лугова, В. Орешкін, М. Прищак, О. Свентух, Г. Тульчинський, І. Царьова, Л. Шалагінова, О. Яшкова та інші науковці. Проте питання взаємозв'язку між self-менеджментом та особливостями професійного розвитку правоохоронця має певні недостатньо висвітлені аспекти.

Автор self-менеджменту Л. Зайверт ототожнює поняття тайм-менеджменту та самоменеджменту, розкриваючи останнє через вміння особистості максимально повно та ефективно розпоряджатися власним часом. Станом на сьогодні self-менеджмент виходить за рамки тайм-менеджменту та включає в себе вміння максимально розпоряджатися часом та реалізувати власні можливості; долати зовнішні перешкоди на шляху до поставленої мети та свідомо керувати власною професійною діяльністю. У суспільстві побутує хибна думка стосовно того що self-менеджмент потрібен лише керівникам, проте варто пам'ятати, що вміння свідомо керувати власним життям – це безцінна навичка, котра необхідна особистості, незалежно від посади, яку вона обіймає.

О. Свентух та М. Прищак, посиляючись на дослідження С. Кові, виділяють наступні переваги self-менеджменту: ефективне використання часу у процесі роботи; покращення організації праці; зниження впливу стресових факторів; активна мотивація праці та підвищення рівня задоволеності роботою; підвищення кваліфікації та зниження завантаженості у процесі трудової діяльності; зменшення кількості помилок при виконанні професійних завдань; реалізація трудових цілей у максимально стислий строк [1].

Реалізація даних переваг набуває особливої актуальності у роботі працівника правоохоронних органів, що має безпосередній зв'язок із проблемами, з якими правоохоронець стикається на шляху професійного розвитку та сприяє ефективному подоланню останніх (див. табл. 1).

Таблиця 1

Взаємозв'язок переваг self-менеджменту та вирішення проблем професійного розвитку правоохоронців

Проблеми професійного розвитку правоохоронців	Переваги self-менеджменту
Дефіцит часу; ненормованість робочого часу; робота у нічний час; несення служби у святкові, вихідні, неробочі дні та ін.	Ефективне використання часу у процесі роботи. Покращення організації праці. Реалізація трудових цілей у максимально стислий строк
Ситуації підвищеної відповідальності; психофізіологічне виснаження у процесі роботи; невдоволення собою; неможливість задоволення базових потреб(за Л. Шелег)	Зниження впливу стресових факторів. Активна мотивація праці та підвищення рівня задоволення роботою

Високі вимоги до якісного потенціалу правоохоронця та продуктивності його праці. Потреба безперервного професійного навчання та самовдосконалення. Проблема опанування сучасними технологіями	Підвищення кваліфікації та зниження навантаженості у процесі трудової діяльності
Порушення емоційно-вольової саморегуляції, виникнення деструкцій, що перешкоджають ефективній професійній самореалізації	Зменшення кількості помилок при виконанні професійних завдань

О. Штепа виділяє основні напрямки self-менеджменту (самоменеджменту): тайм-менеджмент; стрес-менеджмент; тіім-менеджмент та імпресіон-менеджмент. Окремо авторка визначає ресурс-менеджмент або самоорганізування особистісних цінностей [3]. Кожен із перерахованих напрямків має у роботі правоохоронця важливе функціональне значення. Основне призначення тайм-менеджменту полягає у вмінні керувати власним часом, виконувати професійні завдання максимально ефективно та у стислі терміни. Стрес-менеджмент визначають як процес управління собою в умовах впливу стресових факторів. Даний напрямок self-менеджменту допомагає керувати емоційним станом правоохоронця, підвищує ефективність праці, сприяє запобіганню виникненню помилок у процесі роботи, попереджає розлади психічного та фізичного здоров'я працівника. Тіім-менеджмент – менеджмент ефективної роботи в команді. Метою імпресіон-менеджменту слід вважати формування особистістю власного позитивного іміджу.

Розглянемо більш детально техніки психологічної роботи, які дозволяють працівнику правоохоронних органів ефективного реалізувати напрямки self-менеджменту (див. табл. 2).

Таблиця 2

Техніки self-менеджменту

Назва техніки	Основний зміст
Принцип Паретто Принцип Ейзенхауера	Найбільш ефективне значення у тайм-менеджменті. Їх загальною метою слід вважати правильний розподіл часу, відділення головних завдань від менш важливих, вміння правильно делегувати повноваження
Тімбілдинг (командоутворення)	Використовується в структурі тіім-менеджменту з метою формування навичок командної роботи, покращення соціально-психологічного клімату у колективі, розподілу ролей у команді та допомоги особистості визначити своє місце у груповій ієрархії
Техніки ефективного управління стресом	Дозволяють підвищити якість стрес-менеджменту та запобігти негативному впливу стресу на особистість правоохоронця
Техніки самопрезентації та «керування враженням»	Застосовуються в межах імпресіон-менеджменту та сприяють формуванню позитивного враження про особистість працівника правоохоронних органів

Узагальнюючи вищевикладене варто відмітити, що self-менеджмент – галузь менеджменту, спрямована та організацію власної діяльності, в тому числі, і професійної. Важливість self-менеджменту у роботі працівника правоохоронних органів визначається ефективною реалізацією його основних напрямків. Перспектива подальших досліджень може бути реалізована у діагностиці особливостей self-менеджменту правоохоронців з подальшим проведенням індивідуальної та групової роботи, спрямованої на гармонізацію self-менеджменту та професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Свентух О. А., Прищак М. Д. Самоменеджмент керівника. *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. Вінниця, 13–15 березня, 2019.
2. Юринець З. В., Макара О. В. Самоменеджмент: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 272 с.
3. Штепа О. Самоменеджмент: процесуальна та диспозиційна характеристика. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. – С. 224–235.

Власенко Софія Борисівна,

старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук;

Ісакова Ольга Володимирівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ В ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення проблема негативного впливу стресових факторів на ментальне здоров'я особистості набуває усе більшої актуальності. Серед інших на особливу увагу заслуговує поняття, наслідки та профілактика професійного стресу у роботі працівників Національної поліції України. Робота поліцейського нерозривно пов'язана із впливом стресових факторів, різноманітних за своєю глибиною, інтенсивністю та тривалістю дії. Серед таких виділяють: ненормований робочий день, ризики та напружений характер професійної діяльності, відсутність умов для відпочинку та психологічного розвантаження, дефіцит часу тощо. Наслідком переживання професійного стресу стає виникнення емоційного вигорання, професійної деформації, психогеній. Професійний стрес та його наслідки порушують емоційний стан особистості, руйнують її психічне та фізичне здоров'я, позбавляють здатності повноцінно працювати, накладають відбиток на поведінку людини, її соціальну

взаємодію. Беручи до уваги вищевикладене зазначимо, що проблема професійного стресу працівників Національної поліції України постає надзвичайно актуально.

Проблему психологічної профілактики негативних психічних явищ у працівників правоохоронних органів, зокрема: профілактики виникнення девіантної поведінки та професійної деформації, синдрому хронічної втоми, емоційного (професійного) вигорання, попередження виникнення та наслідків стресових впливів, розвитку психічної стійкості та ін., з різних позицій розглядали В. Барко, Т. Ваврик, Д. Горбенко, Н. Калька, З. Кісіль, Р.-В. Кісіль, І. Ковальова, В. Лапчук, Г. Литвинова, В. Марков, Н. Мілорадова, Л. Наугольник, Р. Наугольник, А. Перепелиця, Я. Посохова, Д. Швець, Л. Шелег, О. Ярещенко та ін. Не зважаючи на таке всестороннє вивчення проблеми, питання психологічної профілактики стресу у працівників Національної поліції України має певні недостатньо розкриті аспекти, зокрема це стосується попередження негативного впливу особливостей професійної діяльності на особистість працівника Національної поліції України.

Стрес визначають як «стан напруженості – сукупність захисних фізіологічних реакцій, що настають в організмі тварин та людини у відповідь на вплив різних несприятливих факторів (стресорів) – холоду, голодування, психічних і фізичних травм, опромінення, крововтрати, інфекції тощо» [2, с. 511]. Структура стресу включає фізіологічний та психологічний компоненти, останній прийнято поділяти на інформаційний та емоційний.

Виникнення професійного стресу пов'язують із негативними факторами професійної діяльності. Зазначимо, що професійний стрес у діяльності працівників Національної поліції України може бути фізіологічним, пов'язаним із негативним впливом професійних умов на організм людини: значними фізичними навантаженнями, відсутністю нормування робочого часу, порушенням режиму праці та відпочинку, режиму харчування, роботою за межами кабінетів та ін. Окрім того, у роботі працівників Національної поліції України виділяють психологічний стрес. Зокрема – інформаційний, сюди відносять перевантаження інформацією, високий рівень відповідальності за прийняття рішень, необхідність прийняття рішень в умовах дефіциту часу тощо. В структурі професійного психологічного стресу поліцейських виділяють також емоційний компонент – це небезпека та ризик, що пов'язані із професією.

Своєчасно проведена психологічна профілактика дозволяє мінімізувати негативний вплив професійного стресу на здоров'я працівників поліції. Психологічна профілактика – це галузь психології, яка покликана надавати спеціалізовану психологічну допомогу особистості, з метою запобігання нервово-психічним та психосоматичним захворюванням, а також полегшення гострих реакцій на стрес [2, с. 389]. Загальноприйнятим є виділення трьох рівнів психопрофілактики негативних психічних явищ: первинного, вторинного та третинного.

Метою первинної психопрофілактики є попередження виникнення стресу у працівників поліції іще до його появи. Вторинна профілактика передбачає послаблення наслідків професійного стресу та запобігання рецидивів. Ціллю третинної профілактики є реабілітація та ресоціалізація осіб із наслідками психогенних розладів таких як психосоматичні захворювання, неврози, посттравматичний стресовий розлад тощо.

Г. Литвинова виділяє наступні заходи психологічного рівня профілактичної роботи із працівниками поліції: сприяння психологічній адаптації до умов професійної діяльності; контроль психологічної готовності за виконанням професійних обов'язків; ранню діагностику негативних психічних явищ; навчання вмінням та навичкам самодіагностики та саморегуляції; запровадження ефективних психодіагностичних методик та психотехнологій професійного розвитку; створення оптимального соціально-психологічного клімату у трудовому колективі [1].

Узагальнюючи вищевикладене зазначимо, що професійний стрес у роботі працівників Національної поліції України чинить негативний вплив на розвиток особистості загалом та на її фізичне та психічне здоров'я зокрема. Саме тому стресові фактори професійної діяльності працівників поліції потребують якомога більш раннього виявлення та усунення. Перспективу наших подальших досліджень ми вбачаємо у встановленні гендерних особливостей професійного стресу у поліцейських та розробці найбільш оптимальних шляхів профілактики.

Список використаних джерел

1. Литвинова Г. О. Психопрофілактична та психокорекцій на робота по оптимізації навичок емоційної саморегуляції у працівників патрульної служби міліції. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 2007. Вип. 3. Частина 1. – С. 320–328.

2. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. – 640 с.

Вовк Вікторія Миколаївна,
професор кафедри теорії та історії держави
і права Хмельницького університету
управління і права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор

ТРЕНДИ ПРАВОВОГО ЖИТТЯ СУЧАСНОСТІ

Правова регуляція, її принципи і предметні форми існування детерміновані конкретним соціокультурним контекстом. В чинних правових нормах відображаються соціальні реалії та бажані форми соціальної взаємодії. Друга половина XX століття та XXI століття стали ареною появи і легітимізації низки нових цінностей, які сьогодні проголошуються абсолютними. XX–XXI століття стали революційними не лише в сфері технологій, відбулася ще одна революція – розвінчання ореолу виняткового становища людини на

Землі. Вразливість людини як фізичної та психо-емоційної істоти відтепер сприймаються як даність, що зрівнює її з усіма іншими живими (і не лише живими) істотами на Землі. Сучасність характеризується: визнанням і прийняттям багатовікової контроверзи чоловічого і жіночого аж до появи безстатевого суспільства, формальною правовою рівністю і правосуб'єктністю усіх людей (у світлі нинішнього космополітизму); визнанням і прийняттям розмаїття культурних систем і ціннісно-ідеологічних систем; визнанням права на життя і безболісно-ненасильницьке існування істот, які не є людьми.

Сучасний правовий простір є ареною появи, легалізації, і часткової легітимізації низки ідей, артикуляція і юридичне закріплення яких була б неможливою ще якихось 60–70 років тому (права нелюдей, права об'єктів неживої природи та андрогінність).

1. Права нелюдей. Тема прав нелюдей ще не стала хрестоматійною для філософсько-правових та теоретико-правових досліджень, так само як поняття «нелюди» (з наголосом на другий склад) не є широкоживим. Але попри це вказана проблематика є актуальною для практичної юриспруденції. Артикуляція цієї теми в положеннях міжнародних документів та в нормах конкретних правових систем свідчить про реальні проблеми правового характеру, які потребують теоретичного осмислення. Насьогодні відомі дві групи нелюдей, для яких самі люди відстоюють їх права. Це тварини як природна даність та результат людського генію – біороботи.

2. Права об'єктів неживої природи. Трохи екзотичними, але цілком прийнятними є рішення щодо визнання юридичними особами об'єктів неживої природи. Йдеться про рішення Високого суду індійського штату Уттаракханд (21.03.2017) щодо визнання священних річок Ганг і Ямуна, а також їх русла і приток юридичними особами. Таке рішення пояснюється тим, що вказані річки є важливими складовими соціокультурної ідентичності індійського суспільства [2]. Майже одночасно (16.03.2017) річка Уонгануї в Новій Зеландії була визнана живою істотою та наділена усіма відповідними правами, чого прагнули члени племені маорі.

3. Андрогінність. В сучасному світі інколи стає небезпечно відкрито заявляти про свою статеву приналежність і гендерну роль, які співпадають. Прикладом чого є скандальна історія з відомою письменницею Джоан Роулінг, яка заявила: «Якщо статі немає, то немає ніякого одностатевого потягу. Якщо статі немає, то реальність, в якій живуть жінки у всьому світі, стирається. ...стирання поняття статі позбавляє багатьох можливості осмислено обговорювати своє життя» [1].

Тема андрогінності вийшла за межі публіцистики, белетристики і майданчиків ток-шоу. В сучасному позитивному праві андрогенність найбільш представлена у нормах сімейного права. Варто уточнити, що легалізувала цей соціальний запит низка високорозвинутих та демократичних держав Заходу. Зокрема Національні збори Французької Республіки, за поданням Валері Петі (депутатом від

партії «Вперед, Республіка»), внесли поправку до чинного законодавство в частині оформлення шкільних документів, наказавши замінити поняття «батько» і «мати» на «батько 1» і «батько 2». аргументом на користь такого рішення послужив факт наявності одностатевих сімей. З одного боку, маємо легальну підтримку одностатевих шлюбів та їх учасників, а з іншого – дискримінацію щодо традиційних сімей, де батько є батьком, а мати є матір'ю.

Список використаних джерел

1. Джоан Роулінг обвинили в трансфобии : <http://www.spletnik.ru/buzz/chronicle/96841-dzhoan-rouling-obvinili-v-transfobii.html>.

2. Река Ганг признана юридическим лицом : https://mignews.com/news/lifestyle/world/210317_115444_67423.html.

Волуйко Оксана Миколаївна,
старший викладач кафедри юридичної
психології Національної академії внутрішніх
справ, кандидат психологічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ КОРУПЦІОНЕРА

Особистість корупціонера, тобто фізичної осудної особи, яка вчинила корупційне кримінальне правопорушення, характеризується певними змінами у її психологічній структурі. Зазначені зміни можуть полягати не лише у виникненні негативних рис характеру, але й змінах позитивних ціннісних орієнтацій на негативні. Процес формування зазначених якостей індивіда може відбуватися як до вчинення корупційних діянь, так під час і після їх скоєння.

Найбільш поширеними проявами корупційних деліктів є: зловживання владою або службовим становищем; пропозиція, обіцянка та надання неправомірної вигоди; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; зловживання впливом тощо. Конкретними проявами таких діянь може бути надання допомоги в ухиленні від адміністративної чи кримінальної відповідальності, надання злочинцям необхідної інформації; «кришування» легального та нелегального бізнесу правоохоронцями тощо.

У переважній більшості випадків особам, які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, характерна комунікабельність. Воли легко встановлюють необхідні контакти, налагоджують певні зв'язки, проявляють активність.

На думку О. Шостко в основі мотивації осіб, які вчиняють корупційні злочини, знаходиться гіпертрофоване прагнення до задоволення матеріальних потреб, брак духовного розвитку, схильність до ризику, байдужість до інтересів інших людей, заздрісність, амбіційність, користолюбство, кар'єризм, здириство і зажерливість, культ

грошей та матеріальних цінностей, жадоба накопичення і влади [1, с. 203–205].

Має рацію й Д. Ю. Кондратов, який виділяє морально-психологічні характеристики особистості службового злочинця: корисливість, схильність до зловживання владою, зневага до закону, формальне або легковажно-безвідповідальне ставлення до наслідків своїх дій і рішень, зневага до людей тощо. Нерідко спостерігається і схильність до пияцтва, розгульного способу життя [2, с. 149].

А. А. Вознюк слушно звертає увагу на той факт, що корупційна поведінка певних індивідів, що має систематичний характер, може перетворитися на психічну залежність від неправомірної вигоди, яку в психології називають хабароманією [3, с. 8].

Водночас корупціонери мають і низку відмінних рис. На відміну від інших типів злочинців їм не притаманна імпульсивність, агресивність чи емоційна нестабільність.

І. Є. Мезенцева слушно зауважує, що на формування й прояв морально-психологічних та соціально-рольових рис особистості в службовців-корупціонерів істотно впливає таке:

1) початкова налаштованість їх на використання своєї роботи в особистих корисливих інтересах. При цьому може мати місце кримінальна мотивація такого типу: «інші брали і беруть хабарі, їх не викривали, то чому б і мені не спробувати»;

2) наявність в їхньому середовищі осіб із високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого за рахунок службово-кримінальної діяльності;

3) деяке зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи й бажання підняти його за допомогою вчинення злочинів. Наприклад, коли молода людина створює сім'ю й починає жити на свою зарплату. Її звичка до іншого рівня життя в певних умовах може провокувати обрання злочинного варіанта розв'язання проблеми;

4) орієнтованість на високі стандарти життя за рахунок служби;

5) наявність дорогих звичок та інтересів (уживання елітних спиртних напоїв, захоплення азартними іграми тощо);

6) бажання відшкодувати понесені раніше витрати на здобуття освіти, влаштування на роботу, а також включитися в загальний процес корупції [4, с. 69].

Зазначені факти необхідно враховувати під час застосування заходів профілактики корупційної поведінки, а також виявлення готування до вчинення корупційних діянь, закінчених кримінальних правопорушень цієї категорії, їх досудового розслідування, а також під час судового розгляду відповідних кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Шостко О. Типологія осіб, які вчиняють корупційні злочини. *Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення*: матеріали

Регіонального круглого столу (28–29 вересня 2017 року). К.: Національна академія прокуратури України, 2017. С. 203–205.

2. Кондратов Д. Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 141–154.

3. Вознюк А. А. Психологічні теорії пояснення корупції. *Юридична психологія*. № 25 (2). 2019. С. 7–15. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.7>

4. Мезенцева І. Є. Кримінологічна характеристика особи корупційного злочинця. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 65–71.

Воят Людмила Іванівна,

викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Серед найбільш важливих якостей, якими повинен володіти працівник поліції, пріоритетного значення набувають комунікативні здібності, адже від якості контакту працівника Національної поліції України із різними категоріями громадян буде залежати ефективність його діяльності.

Працівник поліції майже кожную хвилину здійснює комунікацію, а саме, коли розмовляє по телефону, бере участь у нараді, співбесіді, проводить слідчі дії тощо. Можна сказати, що спілкування є невід’ємною частиною і основним інструментом комунікації.

У свою чергу здатність особи ефективно спілкуватися психологи називають комунікативною, міжособистісною компетентністю. До складу компетентності вони включають і певну сукупність знань, навичок та вмінь, які забезпечують ефективність проходження комунікативного процесу. Саме наявність знань, умінь та навичок спрощує процес комунікації та робить його більш легким.

Тому, на стадії підготовки поліцейських, викладач повинен звертати максимальну увагу саме на стан комунікативних вмінь поліцейських. Для того, щоб розвинути якомога ширше такі комунікативні вміння у поліцейського, викладачу необхідно постійно співпрацювати з усією аудиторією, викликати інтерес у слухачів (поліцейських) до діалогу. Розвивати у слухачів (поліцейських) бажання до постійного вільного спілкування, можливо не лише у рамках тієї дисципліни, яку подає викладач, але й у більш широких масштабах.

Ключовим елементом у налагодженні ефективної комунікації з населенням є передбачення постановки певної цілі, яка стимулює волю учасників спілкування, примушує діяти їх усвідомлено, мобілізує

здібності, знання, досвід, вміння підпорядковувати власні сили задля досягнення мети.

Під час застосування комунікативних вмінь, як складової педагогічної майстерності, кожен викладач, обирає для себе певний стиль педагогічної комунікації. Вживання тих чи інших реплік засвідчує стиль педагогічного спілкування (авторитарний, демократичний, ліберальний) який є системою способів і прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і учнів, зумовлена типологічними та особистісними властивостями педагога, а також параметрами ситуації спілкування.

Особливості особистості викладача, зокрема його моральна культура як єдність моральної свідомості й поведінки, позначаються на виборі ним тих або інших операційних засобів комунікативної діяльності.

Отже, комунікативна культура викладача – соціально зумовлений показник його здібностей і особистого вміння спілкуватися з слухачами (поліцейськими) для досягнення цілей педагогічної діяльності.

Комунікативні вміння викладача – це готовність до професійної комунікативної діяльності. Сама по собі діяльність викладача й становить комунікацію. Завдання викладача полягає у тому, щоб розвиваючи свої власні комунікативні вміння, досягти мети, а саме розвинути такі вміння у слухачів (поліцейських). Для поліцейських саме такі вміння у їхній професійній діяльності відіграють важливу роль у досягненні поставлених цілей.

До комунікативних вмінь, якими повинен володіти поліцейський належать: вербальне спілкування, невербальне спілкування, орієнтування в ситуації, соціальна перцепція, створення творчого самопочуття, володіння професійною увагою.

Комунікативні навички слухача поліцейського це комплекс індивідуально-психологічних особливостей, що забезпечують його здатність до активного й ефективного (оптимального) спілкування, передачі та адекватного сприймання інформації, організації взаємодії з іншими людьми, правильного розуміння як себе та своєї поведінки, так і розуміння партнерів та їх поведінки, що є необхідними умовами ефективної взаємодії між людьми та успішної життєдіяльності людини.

Передумовою формування комунікативних навичок у процесі навчання є спільна діяльність викладача та слухача (поліцейського), яка, в свою чергу, не може відбуватися без координації дій, узгодження цілей, обміну думками, інтелектуальної та емоційно-чуттєвої взаємодії індивідів.

Викладач має бути водночас комунікабельною особистістю з високою культурою спілкування, вмінням вести діалог, дискутувати, забезпечувати позитивний моральний та емоційний настрій у педагогічній взаємодії. Зрозуміло, педагогічна і комунікативна діяльність викладача має бути творчою. Викладач, у якого наявна певна модель взаємодії зі слухачами (поліцейськими), у процесі

педагогічної діяльності мусить постійно коригувати власну програму дій, максимально узгоджуючи її з конкретною комунікативною ситуацією і можливостями студентів як партнерів із спілкування.

У ході педагогічного спілкування викладач не просто кількісно збільшує свій комунікативний досвід; він обирає певну стратегію спілкування з властивими їй нормами, прийомами і засобами. Саме обстоювана педагогом у ході навчальної взаємодії комунікативна стратегія монологічна чи діалогічна визначає характер педагогічної діяльності і фахового спілкування.

Комунікативні навички реалізуються викладачами в процесі професійного спілкування як з колегами, так і зі слухачами включаючи в себе правовий, психологічний, етичний, мовленнєвий компоненти.

Отже, комунікативні навички викладача є однією з найважливіших складових професійного успіху не лише викладача, але й слухача (поліцейського). Комунікативну компетентність педагога слід розглядати як частину його професійної компетентності та педагогічної майстерності. Це багатокомпонентне явище, яке складається із сукупності знань, умінь і якостей, необхідних для міжособистісної, міжкультурної та ділової комунікації в конкретних соціальних умовах, відповідно до культурних і соціальних норм комунікативної поведінки з огляду на специфіку діяльності.

Галицький Данило Владиславович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» Національної
академії внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Поглиблене вивчення філософії права потребує нових обґрунтувань, систематизації, пояснення осмислення світу, навіть зміни мислення.

Зміна мислення це нове методологічне мислення, яке може породити нову науку.

На нашу думку, філософія права потребує не стільки зміненого методологічного мислення, скільки доповненого, розширеного пошуку нестандартного підходу в одержанні наукових висновків. Тобто існуюча методологія філософії права в разі запозичення нових трансцендентальних підходів створює додаткові установки, що з'являються як проблеми філософії права.

Проблеми філософії права вивчають філософія права і теорія права. Звичайно, у цих дослідженнях більше можливостей має філософія права. Застосовуючи кантівську трансцендентальну методологію до філософії права, виникає методологія проблем філософії права, яку потрібно, по суті, створити заново. Вважатимемо, що методологія проблем філософії права складається з методології філософії права та трансцендентальної методології права.

Методологія філософії права – це вчення про синергетично сформований науково-інтегративний досвід, детермінанти якого формують модель філософії права з використанням відповідних методів і методик у межах природно-правового простору. Цю дефініцію візьмемо за основу і досліджуватимемо елементи трансцендентальної методології. Трансцендентальна методологія права містить проблеми філософії правового пізнання, яке виходить за межі досвіду. Маючи апіорні факти, чуттєвий багаж знань, людина за допомогою критичного аналізу, оціночних суджень використовує культурологічні аспекти права, здійснює таку творчу діяльність, яка б служила перевіркою філософсько-правових теорій. Тобто апіорні передбачення філософії права повинні набути об'єктивної значущості, наукового обґрунтування. Звичайно, такий процес супроводжується проблемами й антиноміями, але за допомогою культурологічної діяльності та природно-естетичного обґрунтування ці проблеми можна успішно вирішити. У трансцендентальній методології права культурологічні аспекти найбільше обґрунтовують філософія, релігія, наука, природознавство та філософія права, які є методологічними засадами проблем філософії права [1, с. 17].

Розглядаючи філософію як методологічну засаду для проблем філософії права, наголосимо, що вона дає змогу осмислювати духовний світ людини. За допомогою філософських категорій, вчень людина має можливість зіставляти буття з істинним життям (і навпаки). Якщо досліджувати право, то цінністю філософії є допомога людині досягнути розумом правову світобудову та правову поведінку у світі. Метафізичне мислення дає можливість усвідомити людині її правопорушення не тільки своїми діями, а думками, почуттями й пристрастями, в чому і полягає проблема філософії права. Звичайно, філософські вчення про право не є однозначними. Часто сама філософія схиляє до суперечливих суджень. Такі явища зустрічаються тоді, коли від філософії очікують всезагальних рецептів, універсальних підходів. Насправді проблема полягає в самому дослідникові, його виборі нетрадиційної, нестандартної методології. Філософія лише рекомендує певні установки, методи й методики для того, щоб дослідник самостійно обрав найбільш оптимальний варіант. Методологічність релігії у проблемах філософії права виявляється не тільки у світоглядних орієнтаціях, а й в установках на природно-правову поведінку, у пізнанні людиною своїх онтологічних обов'язків.

Релігія поділяє світ почуттів на природний й надприродний, земне й потойбічне життя, що потрібно враховувати в людській правовій діяльності. Онтологічні та гносеологічні проблеми релігії розвивають проблеми філософії права. Незважаючи на різні релігійні течії, існує одна методологічна мета, а саме: вміння людини управляти своєю свобідною волею, вбачати смыслом життя людину у світі природа обґрунтованої культурологічної діяльності.

За допомогою релігії можна розкрити багато проблем філософії права. Особливо цінним у цьому є канонічне право, яке формує первинне метафізичне право для філософії теорії права. Наука вищий ступінь культурологічної діяльності. Вона формує в людини знання. Наукові знання про світ, світобудову є методологічними установками для проблем філософії права. Часто наука і філософія виконує в суспільстві одну і ту саму світоглядну функцію. Спільним для філософії і науки є те, що і філософія, і наука спираються на розум, використовують раціональні докази й аргументацію, створюючи гранично узагальнену теоретичну систему знань, тобто здобуті відомості.

Філософія опирається на розум, на раціональне обґрунтування і доказ своїх положень, у той же час як релігія опирається на віру, Божественне Одкровення. Філософія шукає істину за допомогою розуму, релігія її вже має, отримавши її безпосередньо від Бога шляхом Одкровення. У релігії розум виконує службову функцію, його завдання не шукати істину, а раціонально розтлумачити і підтвердити істину вже відому. Аналогічно різниця між філософією і наукою полягає в тому, що наука намагається дати об'єктивні знання, тобто знання, які ніби незалежні від людини та людства.

Філософські знання прямо співвіднесені з людиною, її життям, досвідом, метою, інтересами. Тому філософські знання – це знання, з одного боку, глибоко особисті, а з другого світоглядні. Природознавство обов'язково повинно бути методологічною засадою проблем філософії права.

Природознавство для філософії права є необхідною системою наук про природне право та його вплив на поведінку людини. Саме собою природознавство спрямоване на дослідження явищ природи, природні процеси, закони природи. Використання цих знань необхідне для створення наукової теорії у праві, пояснення правових явищ у суспільстві. Звичайно, вироблення природничо-наукової картини світу стикається з багатьма проблемами, суб'єктивними твердженнями, які є засадничими у філософії права. Зауважимо, що в науці природознавство часто зіставляється з натурфілософією. Протягом століть були спроби встановлення меж досліджень між ними і тепер натурфілософія (як наука про філософське уможлядне вчення про природу як цілісність) втратила свою актуальність, віддавши перевагу природознавству, яке встановило нові нормативні підходи до дослідження природи.

Важливим предметом дослідження науки є філософія права, що фактично породжує новий напрям дослідження - проблеми філософії права. Для проблем філософії права однією із методологічних засад є цілісна, гармонійно утворена філософія права. Але такої цілісності та гармонійності в процесі формування філософії права досягнути складно, тому непоміченими, не врахованими ще залишаються неестетичні, негармонійні стосунки людини зі світом. Об'єднання таких стосунків в одну естетичну концепцію і має назву «проблеми філософії права». Філософія права «дає» завдання проблемам

філософії права для «удосконалення» самої себе на основі сформованих раніше методологічних засад «шукати» нове в сучасних суспільних відносинах, «брати» інтерв'ю у життєдіяльних процесів.

Найважливішим є те, що філософія, релігія, наука, природознавство, філософія права виникли із потреб життя і одночасно задовольняють ці потреби. У необхідному феномені, як право, виникає багато проблем. Внісши зазначені теорії у методологію дослідження права, можна отримати достатньо міцні напрями вирішення багатьох проблем філософії права.

Список використаних джерел

1. Сливка С.С. Проблеми філософії права : навч. посіб. – Вид. 2-ге, переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 192 с.

Галич Марина Юрївна,

викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СУБ'ЄКТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна підготовка суб'єкта правоохоронної діяльності займає одне з центральних місць в концепції професійної підготовки фахівця. Вимоги які висуваються перед суб'єктом правоохоронної діяльності сформовані ґрунтовними здобутками правової системи, суспільно-історичними змінами в державі та міжнародним досвідом. Отже для забезпечення ефективного виконання професійних обов'язків, суб'єктом правоохоронної діяльності, необхідно проводити комплексну психологічну підготовку відповідно до вимог сучасного державного устрою та суспільства, з дотриманням основних засад психогігієни. Комплексна психологічна підготовка працівника виступає основою для подальшого гармонійного розвитку особистісного та професійного саморозвитку.

Дослідженням різноманітних психологічних аспектів службової діяльності працівників правоохоронної системи займалися зарубіжні та вітчизняні вчені (В.С. Медведєв, О.І. Кудерміна, Б.Г. Бовін, М.О. Калашніков, А.Н. Лебедєв, В.А. Мицкевич, А.П. Москаленко, Е.П. Ніконов, А.М.Кучук, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, О.С. Передерій).

Аналіз основних структурних елементів та особливостей психологічної підготовки суб'єкта правоохоронної діяльності засвідчує складність і багатогранність даної діяльності, метою якої є формування нових знань, умінь та навичок та оволодіння розвиненими професійно значущими якостями особистості.

Концепція професійно-психологічної підготовки визначається наступними етапами: професійно-психологічна підготовка (спрямована на набуття відповідних компетентностей у процесі навчання); професійно-психологічна підготовленість (система набутих фахових знань, вмінь, навичок); професійно-психологічна готовність і систематичне

вдосконалення професійної майстерності (здатність суб'єкта правоохоронної діяльності ефективно виконувати професійні обов'язки).

Психологічна підготовка в системі психологічного забезпечення суб'єкта правоохоронної діяльності здійснюється в три етапи, а саме: 1) попереднє, завчасне формування готовності до професійної діяльності; 2) безпосереднє формування готовності до виконання обов'язків в напружених умовах; 3) систематична підтримка психологічного стану готовності в процесі служби.

Аналізуючи основні принципи проведення комплексної психологічної підготовки необхідно зазначити, що проводити навчання повинен фахівець психолог психологічної служби підрозділу та опиратись на два вектори її реалізації – загальну та спеціальну підготовку. Загальна психологічна підготовки передбачає ознайомлення з матеріалами загальної психології та удосконалення наявних знань про психіку, психічні процеси, психоемоційні стани та їх прояви в різних умовах. Головним завданням загальної психологічної підготовки є формування системи знань про емоційно-вольову сферу, стресостійкість, методи саморегуляції. Спеціальна психологічна підготовка спрямована на формування навичок оволодіння своїми психологічними процесами та станами, застосовувати методи саморегуляції при відповідних умовах. Головним завданням спеціальної психологічної підготовки є відпрацювання та підтримка набутих умінь на високому рівні.

Правоохоронець повинен фізично, психофізіологічно й психологічно завжди бути готовим і спроможним у будь-якій обстановці та в будь-який момент виконувати всі покладені на нього функції із забезпечення законності, правопорядку на адміністративних ділянках; здатним встановлювати й підтримувати контакти; здійснювати правоохоронні заходи; до дій у складних, конфліктних, екстремальних ситуаціях; до ефективної соціальної взаємодії з різними верствами населення; до ефективного компетентного здійснення правоохоронної діяльності та ін. [1, с. 10]. Психологічна готовність допомагає особистості найбільш раціонально використовувати свої можливості, особистісні якості, уміння і навички при виконанні професійних функцій, вносити необхідні зміни у свою діяльність, із метою підвищення її ефективності.

Отже, психологічна підготовка суб'єкта правоохоронної діяльності за своєю суттю динамічний та змінний процес, центральне положення якого формує напрям виконуваної діяльності. Проведення психологічної підготовки та відстеження динаміки засвоєння нових професійно значущих знань, формують гармонійно розвинуту особистість фахівця. Концепція психологічної підготовки та процес її реалізації з урахуванням індивідуальних особливостей особистості з метою збереження психологічного здоров'я залишається відкритим.

Список використаних джерел

1. Цільмак О.М., Яковенко С.І. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів громадської безпеки: підручник. / О.М. Цільмак, С.І. Яковенко. – Одеса: ОДУВС, 2012. – 140 с. – з іл.

Галустян Олена Аркадійівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень ННІЗДН Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ТЕХНОЛОГІЇ КОНТАКТНОГО МЕТОДУ ПРОФАЙЛІНГУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ

Практика застосування профайлінгу набула широкого розповсюдження в діяльності правоохоронних органів ряду зарубіжних країн. Вона дозволяє здійснити доволі точний аналіз та діяти обґрунтованих висновків щодо потенційної небезпеки окремого індивіда. Цей метод на практиці підтвердив свою профілактичну ефективність на об'єктах залізничного, автомобільного, водного та повітряного транспорту, а також у місцях масового скупчення людей та під час проведення масових заходів.

Концептуальну основну застосування профайлінгу складає система оцінки суб'єкта за різними критеріями: зовнішність, поведінка, мова (мовлення), а також за предметами, речами, документами, які людина має при собі.

Важливість вказаних ознак у тому, що їх практично неможливо замаскувати або змінити, тому що вони за своїм змістом є логічним продовженням підготовчих заходів, що передують вчиненню правопорушень.

Успіх застосування контактного методу профайлінгу залежить також від технології його проведення, яка передбачає такі **основні етапи**:

I. Первинне спостереження за суб'єктом та аналіз першого враження (цей етап окрім обов'язкових процедурних складових: привітання, роз'яснення мети та підстав перевірки, також передбачає встановлення психологічного контакту).

II. Проведення різних перевірочних заходів (перевірка документів, проведення особистого огляду тощо) – передбачає дослідження документів, предметів, речовин (у тому числі тих, що можуть викликати у правоохоронця певну підозру). В процесі здійснення перевірочних заходів особливо важливо звертати увагу на поведінку суб'єкта щодо наявності у нього ознак, які свідчать про його потенційну небезпеку.

III. Бесіда із суб'єктом. Цей етап характеризується виявленням, підтвердженням та/або спростуванням підозрілих ознак у суб'єкта. Основні запитання, які необхідно поставити суб'єкту: «Як Вас звати?», «Яка мета Вашого знаходження тут?», «З ким Ви тут знаходитесь?», «Що Ви з собою несете/везете?» тощо.

IV. Опитування суб'єкта щодо виявлених підозрілих ознак. Опитування – один з найбільш складних методів профайлінгу.

У процесі його застосування правоохоронець повинен проаналізувати цілий комплекс критеріїв щодо правдивості або нещирості відповідей досліджуваного суб'єкта. Тут треба звертати увагу не тільки на відповіді суб'єкта, а також співставити їх з іншими ознаками: реакціями вегетативної нервової системи, зміною в поведінці, наявністю «загальмованості» під час відповідей тощо.

V. Складання кінцевої характеристики суб'єкта (психологічного портрету). Заключний етап дозволяє охарактеризувати досліджуваного суб'єкта щодо його потенційної небезпеки як для самого правоохоронця, так й для оточуючих. З урахуванням складеної характеристики суб'єктів можна класифікувати за такими основними категоріями: **«низького ризику»**, **«звичайного ризику»**, **«високого ризику»** та **«дуже високого ризику»**. Дана характеристика дозволяє правоохоронцям визначити подальші заходи щодо забезпечення безпеки та профілактики правопорушень [1].

На сьогоднішній день актуальним також є дослідження проблеми ідентифікації особистості за голосом. До основних характеристик голосу відносять: тембр, висоту тону, гучність.

З тембру голосу можна дізнатися про такі фізичні стани, як пасивність (втома, слабкість, розслабленість, млявість, безсилля, апатія, депресія, сонливість, байдужість тощо) або збудження (зокрема, хвилювання, нервозність). Можна визначити, чи налаштована людина виконувати дії, тобто чи відчуває вона впевненість (емоційний підйом, гарний настрій, спокій) або розгубленість (невпевненість, байдужість, довірливість, пригніченість, безнадійність, роздум тощо). Також можна визначити емоційний стан людини, наприклад, тривоги (переляку, страху, жаху), роздратування (невдоволення, гніву, обурення, люті, ненависті, загрози), радості (задоволення, захоплення, щастя), суму (туги, відчаю, горя). Тембр голосу може вказати на те, чи висловлює людина насмішку, образу, ніжність тощо.

Висока частота основного тону корелює з компетентністю і домінантністю. Низька частота основного тону характеризує осіб, орієнтованих на підпорядкування і вказує на депресивність.

Гучний та сильний голос характерний для екстравертів. Голос з придихом вказує на інтроверсію, невротичність і тривожність [2].

Іншим актуальним завданням контактного профілювання є врахування невербальних чинників під час професійної взаємодії, коли від розуміння правоохоронцем тілесних сигналів суб'єкта дослідження та управління власною невербальною поведінкою залежить як вибір тих чи інших тактичних прийомів, так й успішність комунікації в цілому.

Аудіовізуальна психодіагностика базується на тому, що внутрішній світ, окремі психологічні характеристики людини безпосередньо чи опосередковано, але в цілому достовірно реалізуються через зовнішність і манеру поведінки. Якщо зміст слів, фраз, речень під час спілкування жорстко контролюється людиною, то жести, міміка, дихання, інші звуки проявляються підсвідомо, мимоволі.

На фізіологічному рівні збудження, яке виникає у нервових центрах головного та спинного мозку і супроводжує певну психологічну характеристику (подив, гнів, роздуми тощо), передається на м'язи та окремі органи. «Цензура» над ним потребує спеціальних знань і підготовки, а в окремі моменти – неможлива.

При застосуванні аудіовізуальної психодіагностики правоохоронцям необхідно знати і враховувати, що психологічні характеристики, якості особистості проявляються у її зовнішності та манері поведінки системно, тобто як сукупність взаємопов'язаних ознак, що охоплюють увесь чи принаймні більшість психологічного атласу людини (за образним виразом В. С. Медведєва) [3; 4, с. 32–33].

Такий психологічний атлас включає наступні основні компоненти: загальні ознаки: тонус м'язів, рухову активність, намагання зайняти певну дистанцію та просторове положення стосовно правоохоронця, контроль за власною поведінкою та поведінкою інших; вираз обличчя (міміка): брови, очі, погляд, губи, м'язи обличчя; положення рук: жестикуляцію; положення тіла і ніг (поза); мову, звуки, дихання; вазомоторні реакції: колір шкіри, слиновиділення, потовиділення, сльози.

Варто враховувати, що аналіз отриманої за допомогою вищерозглянутих джерел інформації слід проводити з дотриманням принципово важливих правил, а саме: 1) розглядати різні види інформаційних сигналів у комплексі та взаємозв'язку; 2) врахувати особливості ситуації, в якій реалізується активність комунікатора.

Отже, оволодіння правоохоронцями технологіями контактного профайлінгу потребує розвитку таких якостей, як професійна спостережливість, об'єктивність, критичність в оцінках, обережність при використанні отриманих результатів. Методи контактного профайлінгу дозволяють скласти загальну психологічну картину, яка, безумовно, допоможе правоохоронцям в ситуаціях професійного спілкування, складання психологічного портрету особистості, визначенні потенційної небезпеки досліджуваного суб'єкта, оцінці достовірності показань тощо.

Список використаних джерел

1. Добросовестный А.А. Использование профайлинга в деятельности органов внутренних дел по профилактике правонарушений. URL: http://www.institutemvd.by/components/com_chronforms5/chronforms/uploads/20160704113749_Dobrosovestny.pdf.

2. Гумовська І. Дослідження юридичної психолінгвістики та атрибуції тексту. URL: <http://dspace.neu.edu.ua/bitstream/316497/13794/1/gumovska.pdf>.

3. Максименко С.М., Медведєв В.С. Юридична психологія: підручник. – Київ: Видав. Дім «Слово», 2018. – 448 с.

4. Галустьян О.А., Захаренко Л.М., Мотлях О.І. Технології профайлінгу в слідчій діяльності: метод. рекомендації. Київ, 2019. – 45 с.

Ганчук Ольга Миколаївна,
старший інспектор з особливих доручень
ВПЖЗ УЛМТЗ Головного управління
Національної поліції в Чернівецькій області

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Розглядати правовий порядок як результат людської діяльності можна з двох позицій: людство є творцем права, в такому розумінні право, правовий порядок є похідними від культури, детермінованим суспільством як особливою формою соціальної взаємодії; діяльність людей в межах конкретного соціокультурного простору по створенню правового порядку. Друга позиція чітко вказує на функціональність та політехнічність людської активності.

Артикуляція проблеми конструйованості правового порядку є надбанням поскласичної парадигми наукового знання. Як стверджує Л. Чеснов. «Посткласична парадигма в соціогуманітарному знанні і в юриспруденції, зокрема, акцентує увагу на сконструйованості, а не даності соціального світу (а відтак і права). Соціальний конструктивізм, заперечуючи даність соціального світу (і світу права), стверджує, що його багатоманітність, можливість змін на краще і, відповідно, особисту відповідальність за його сучасний стан. Виступаючи опозицією до «наївного соціального реалізму», він забороняє видавати приватні, індивідуальні інтереси і прагнення за суспільні і, тим самим, говорити від імені соціального цілого» [2].

Правовий порядок як один із видів соціального порядку є органічною складовою антропокультурної реальності, а це означає, що право як модель бажаної поведінки та система загальнообов'язкових норм є витвором людини. Людина, за своєю природою, є істотою, яка намагається впорядкувати свій життєвий світ. Яскравим підтвердження цього є її прагнення представити оточуючий і власний світ у системі чітко окреслених координат. Зазвичай, це є антонімічні, форпостні поняття та рукотворні явища, за допомогою яких (як інструментів) людина прагне упорядкувати свій світ, що власне і зумовлює бінарність соціального життя. Вкрай важко не погодитися з П. Бергером і Т. Лукманом в тому, що «людська природа – соціально-культурна змінна. Іншими словами, не існує людської природи в сенсі якогось біологічно фіксованого субстрату, який визначає багатоманіття соціокультурних утворень. Людська природа існує лише в сенсі антропологічних констант (наприклад, відкритість світу і пластичність інстинктуальної структури), які визначають межі і можливості людських соціо-культурних утворень. Але специфічна форма вияву людської природи визначається цими соціо-культурними утвореннями і відповідає їх чисельним різновидам. Хоча можна сказати, що у людини є природа, але набагато важливіше сказати, що людина конструює свою

власну природу або, простіше говорячи, що людина створює саму себе» [1, с. 25].

Правовий порядок як частина світу людини і частиною соціального порядку не є винятком, він як і однопорядкові явища (мораль, релігія, політика тощо), з сучасних секулярних (світських) позицій, є рукотворним. Також слід мати на увазі, що соціальний порядок (правовий порядок зокрема) є людський продукт як безперервне виробництво, оскільки він створюється людиною в процесі екстерналізації.

Список використаних джерел

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. М.: «Медиум», 1995. 323 с.

2. Честнов И. Л. Легитимность как признак права. URL: https://spb.ranepa.ru/images/news_doc/2019/tpu_1_32-38.pdf

Гвоздік Олег Іванович,

професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософських
наук, професор

ЛОГІКА РОЗСЛІДУВАННЯ: СИНХРОНІЧНИЙ І ДІАХРОНІЧНИЙ АСПЕКТИ

Однією з найвагоміших перешкод на шляху застосування класичної логіки до аналізу слідчої діяльності та вироблення стратегій її оптимізації є невідповідність «статичної» семантики такої логіки динаміці розслідуваних подій. Йдеться про те, що останні являють собою не «застиглі картини», а ситуації, компоненти й характеристики яких відзначаються динамічними часовими змінами; тоді як стандартні підходи до побудови логічного аналізу ґрунтуються на ідеї синхронізації досліджуваних об'єктів (тобто їх оцінки та співвіднесення у певний момент часу, у чітко визначеному аспекті та незалежно від їхніх попередніх чи подальших трансформацій).

З іншого боку, сказане аж ніяк не свідчить про неможливість ефективного застосування методологічного інструментарію класичної логіки у згаданій сфері діяльності. Адже діахронічна динаміка будь-якого процесу може бути відображена через послідовність її окремих часових «зрізів» (на кшталт того, як відтворення рухомих зображень за допомогою кінематографічної стрічки здійснюється шляхом почергової зміни окремих кадрів, кожен з яких *фіксує* стан синхронно співіснуючих об'єктів у певний момент їхнього руху). Причому без такої фіксації (періодичного «знерухомлення») динамічної картини її зображення на плівці виявилось б повністю «змазаним». Тож така синхронізація та стабілізація зображення є необхідним моментом його чіткості. Так само можна охарактеризувати і роль логіко-синхронічних підходів до аналізу розшукових та слідчих дій.

З огляду на відзначені обставини, логіка розробки стратегій та методів розслідування потребує раціональної координації синхронічних та діахронічних її аспектів. Це означає, що безвідносні до часових координат засоби класичної логіки мають бути технологічно узгоджені з застосуванням принципово відмінних логічних підходів, призначених для аналізу подій, що розгортаються з плином часу.

Моделюючи стратегію такого узгодження, варто врахувати низку принципових моментів.

По-перше, оскільки процес розслідування передбачає реверсивне відтворення динаміки досліджуваних подій (тобто гіпотетичний рух від наявних наслідків до передуючих їм у часі можливих ситуацій, здатних спричинити ці наслідки), то у такому разі логіко-пошукова стратегія матиме вигляд «низхідного дерева» (розгалужуваного від вершини донизу). При цьому у ролі згаданої вершини фігуруватиме часовий рівень T_0 , на якому зафіксовані фактичні результати первинного обстеження місця події (f^0_i). Далі це пошукове «дерево» добудовується низхідними відгалуженнями, що сполучають картину, задану фактами f^0_i , з гіпотетичними її витоками (H^1_i), які могли мати місце на попередньому часовому рівні T_1 . Приблизна величина часового заглиблення від T_0 до T_1 визначається результатами експертиз, згідно з якими встановлюються значущі чи переломні моменти в динаміці досліджуваних подій (як, наприклад, орієнтовний проміжок часу від настання смерті потерпілого до моменту її констатації; приблизна тривалість перебування тіла загиблого у воді тощо). За таким же принципом добудовуються відгалуження для кожного вузла H^1_i відповідними версіями розвитку подій на ще глибшому часовому рівні T_2 і т. д.

По-друге, через те, що на кожному з часових зрізів T_i йдеться про синхронізовані події та ситуації, для їхнього аналізу цілком придатним засобом є інструментарій класичної логіки, згідно з правилами якої аналітичні висновки ґрунтуються на відношеннях *сумісності*. Такі висновки можуть мати своє суто формальне (залежне лише від логічної форми, а не від змісту висловлювань) обґрунтування, в основу якого покладені стандартні теоретико-множинні семантичні моделі.

По-третє, зважаючи на те, що критерії логічної сумісності є застосовними виключно до висловлювань про синхронні події, пошуковий перехід від одного часового зрізу до іншого здійснюється згідно з умовами *досяжності* наступного стану, виходячи з попереднього; при цьому визначення згаданих умов вже не може бути суто формальною процедурою, а потребує багатоаспектного змістовного аналізу на базі наявного досвіду (криміналістичного, кримінологічного, слідчо-практичного та ін.).

По-четверте, оскільки кожен з вузлів будь-якого рівня пошукового дерева має відповідне розгалуження, що веде до

попереднього часового зрізу, широта діапазону пошукових гілок зростає у степеневій функції з кожним кроком заглиблення пошуку. Скажімо, якщо б кожна ситуація мала лише дві можливі версії своїх витоків на попередньому часовому рівні, то вже на десятому кроці реверсивного відтворення її динаміки число версій розвитку досліджуваних подій сягнуло б $2^{10} = 1024!$ Проте розглядувані пошукові процедури можуть бути гранично мінімізованими, якщо на кожному з рівнів такого пошуку збір фактичних матеріалів спрямовуватиметься на сприяння логічній «фільтрації» версій. Якщо, наприклад, на часовому рівні T_n система наявної фактичної бази розширюється завдяки додатковому свідченню f_k , то на цьому рівні «відсікаються» усі версії, *несумісні* із згаданим розширенням, а на рівні T_{n+1} – усі ті гіпотетичні ситуації, у яких цей фактичний стан речей є *недосяжним*. Так, скажімо, факт відсутності води у легенях знайденого у річці тіла жертви дозволяє відхилити версії самогубства та нещасного випадку, а також усі можливі припущення щодо настання смерті потерпілого в результаті насильницького занурення; тож у даному разі залишається лише версія про скидання у річку вже мертвого тіла. При цьому, чим на більш високому (тобто більш наближеному до T_0) часовому рівні здійснюється таке відхилення, тим суттєвішим є звуження пошукового діапазону (адже разом з відхиленими версіями відсікаються і усі розгалужені динамічні гілки, що ведуть до них від найглибших часових рівнів).

Відзначимо також, що суттєвим фактором зниження диверсифікації пошукових гілок у стратегіях розслідування є застосування комбінаційного підходу до зібрання та аналізу доказових матеріалів. Зміст цього підходу полягає у тому, що він передбачає оцінювання не окремих доказів, а їх комплексів. При цьому «вписуваність» таких комплексів у систему наявних фактичних даних знижуватиме ймовірність суто випадкового характеру такої відповідності. Адже, чим більш логічно узгодженими є поєднання подій на суміжних часових рівнях, тим меншим є число можливих шляхів досягнення наступної комбінації цих подій, виходячи з попередньої, а, отже, зростає ймовірність «невипадковості» таких збігів.

Врешті-решт, коли система наявних доказів дозволить відхилити усі альтернативні варіанти «динамічних траєкторій» розвитку картини досліджуваних подій окрім однієї з них (завдяки тому, що на кожному часовому рівні пошукового «дерева» ці комплекси доказів будуть сумісними лише з однією «вузловою версією»), такі докази стануть логічно достатніми для обґрунтованого вирішення справи.

Методологічне значення описаного комбінаційного підходу до побудови пошукових міркувань полягає у тому, що навіть у випадках, коли жоден з доказів прямо не засвідчує істинності обґрунтованого

висновку, їхня сукупність може виявитися цілком достатньою для досягнення цієї мети.

Отже, логіка раціоналізації слідчо-пошукових дій передбачає досягнення функціональної єдності її синхронічного та діяхронічного аспектів. При цьому дієвим засобом оптимізації стратегій та методів розслідування є комбінаційний підхід до зібрання та оцінювання доказових матеріалів.

*Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ*

МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ В ДОСЛІДЖЕННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Цінність дослідження науковця досягається оптимальним співвідношенням та логікою взаємовпливу теорії, експерименту та практики [6, с. 183]. Теоретичні знання про об'єкт та предмет дослідження обов'язково повинні мати експериментальну розвідку, на підставі емпіричних результатів якої будуватимуться пропозиції до практичної діяльності. Метою нашої доповіді є обґрунтування одного із складників моделі проведення емпіричного дослідження адміністративно-правових засад застосування спеціальних заходів щодо протидії домашнього насильства, де використовуватимуться методи соціологічного опитування.

Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству у нормативно-правовій базі як поняттєва категорія не має прямого термінологічного тлумачення, хоча охоплює перелік конкретних номінацій з визначеними дефініціями, а саме: терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника, взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників, [4] – та є підсистемою протидії домашньому насильству.

Протидія домашньому насильству – це системи заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [4]. Суб'єкти, що застосовують заходи протидії, так само і спеціальні заходи щодо

протидії домашньому насильству, підпорядковуються виконанню конкретної мети, посідають певне місце у структурі, водночас їм відведені чітко окреслені функції. Наприклад, уповноважені підрозділи Національної поліції для негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення (мета) виносять терміновий заборонний припис кривднику (функція) і є першою ланкою у протидії домашньому насильству (структура). Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування для запобігання повторного вчиненню домашнього насильства (мета) організовують та забезпечують проходження кривдниками відповідних програм (функція) і є нижчою за уповноважені підрозділи Національної поліції ланкою (структура), тому що її функціонування за напрямом залежить від іншого суб'єкта – суду, в межах компетенції якого направлення особи на проходження програми для кривдників [4].

Отже, дослідження адміністративно-правових засад застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству потребує системного підходу. Такий підхід забезпечить аналіз функціонування органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за визначеним напрямом, дозволить оцінити дієвість й ефективність кожного із видів спеціальних заходів щодо протидії домашнього насильства, а також сприяє інтеграції отриманих знань з метою моделювання шляхів удосконалення їх застосування в українському законодавстві [3, с. 18].

Для отримання перинної інформації ефективними є методи соціологічного опитування [5]. Тому статистичні дані, якими володіють / розпоряджаються органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, збиратимуться за допомогою поштового опитування як основного методу та телефонного інтерв'ю як допоміжного.

Поштові опитування формуються з відкритих запитань та в межах компетенції адресату. Вони стосуються особливостей винесення суб'єктами, що мають право застосовувати спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, термінового заборонного припису стосовно кривдника, функціонування профілактичного обліку кривдника, програми для кривдника, витребування доказів для винесення обмежувального припису у суді, а також оскарження дій уповноважених осіб щодо застосування спеціальних заходів щодо протидії домашнього насильства. Запитувана інформація направлятиметься до адресата на підставі Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2], враховуючи термін набуття чинності нормативно-правових актів, що регулює адміністративно-правові засади застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, за територіальним розподілом, охоплюючи центральні органи влади, що в межах своєї компетенції визначають напрями роботи структурних підрозділів у протидії домашньому насильству.

Проведення дослідником поштового опитування центральних та територіальних підрозділів поліції забезпечуватиме достовірність та повноту інтегрованої звітності в ході подальшого опрацювання статистичних результатів.

Для збирання інформації про факти застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству уповноваженими підрозділами Національної поліції використовуватиметься анкетування як основний метод та інтерв'ю як допоміжний.

На цьому етапі дослідження основна увага зосереджуватиметься на вивченні досвіду працівників уповноважених підрозділів Національної поліції щодо застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, зокрема специфіці винесення термінового заборонного припису, участі у формуванні профілактичного обліку кривдника, ефективності його використання, здійсненні приводів особи з метою проходження корекційної програми для кривдника. Обрані методи соціологічного опитування дозволять вивчити особисту думку респондентів щодо дієвості та ефективності тимчасового заборонного припису, профілактичного обліку, корекційної програми кривдника як структурних елементів протидії домашньому насильству.

Анкета, що застосовуватиметься як основний метод дослідження, складатиметься здебільшого із закритих прямих альтернативних та неальтернативних запитань. З метою оптимізації часу проходження респондентами дослідження бланк анкети позбавлений вступної частини, основна частина містить запитання, що потребують аналізу, зосередженості уваги [1]. Обсяг запитань анкети передбачає, що час на заповнення бланку становитиме 5–7 хвилин.

Таким чином у проведенні дослідження адміністративно-правових засад застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству методами соціологічного опитування планується отримати статистичні показники за останні три роки, простежити їх динаміку з огляду на інформацію про збільшення кількості випадків домашнього насильства в Україні та виявити дієвість й ефективність їх застосування.

Список використаних джерел

1. Анкета. *ВУЕ-Велика українська енциклопедія*. веб-сайт. URL: <https://vue.gov.ua/Анкета>.
2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
3. Полудьонна Н.С. Системний підхід у дослідженні суспільства і психології людини. *Психічне здоров'я*. 2005. № 1 (6). С. 18–22. URL: https://nmapo.edu.ua/zagruzka/GPZ2005_1.pdf.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Роль, види та методи соціологічного опитування. *Освіта. UA: Освіта в Україні та за кордоном*: веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12369/>.
6. Соляр Л. Основні принципи та підходи філософської методології до формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Городницький Павло Сергійович,
аспірант кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ЕЛЕКТРОННІ ПУБЛІЧНІ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Згідно з Концепцією розвитку електронної демократії в Україні (далі – Концепція), схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» найбільш поширеними інструментами електронної демократії, що застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети) [1].

Концепція визначає електронні консультації як форму публічних консультацій, що передбачає, зокрема, оприлюднення проєктів актів органів державної влади або питань, що потребують вирішення, для отримання пропозицій та зауважень [1].

Загалом питання проведення публічних консультацій унормовані фрагментарно. Так, деякими нормативно-правовими актами врегульовується проведення громадського обговорення, зокрема, з питань природоохоронної діяльності, містобудівної документації тощо. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996, має обов'язковий характер лише для органів виконавчої влади, не поширює свою дію на інші державні органи, а також має виключно рекомендаційний характер для органів місцевого самоврядування.

У зв'язку із цим, з метою формування єдиної практики правозастосування державними органами та органами місцевого самоврядування щодо проведення публічних консультацій, Кабінетом Міністрів України розроблено проєкт Закону України «Про публічні консультації» (далі – Проєкт закону).

Предметом правового регулювання відповідно до Проєкту закону є правила проведення суб'єктами владних повноважень публічних консультацій з питань формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення, підготовки проєктів стратегічних та програмних документів (концепцій, стратегій, програм, планів заходів тощо), нормативно-правових актів для узгодження публічних та приватних інтересів [2].

Проєктом закону передбачено, що публічні консультації проводяться у формі:

1) електронних консультацій шляхом оприлюднення консультаційного документа на онлайн-платформі для взаємодії з громадянами та інститутами громадянського суспільства та на

офіційному веб-сайті суб'єкта владних повноважень для отримання пропозицій та/або відповідей на запитання;

2) публічного обговорення шляхом проведення публічних заходів (засідань за круглим столом, слухань, конференцій, фокус-груп, зустрічей, інтернет-, відеоконференцій тощо);

3) адресних консультацій шляхом надсилання заінтересованим сторонам консультаційного документа для з'ясування позиції заінтересованих сторін щодо суті проекту акта, зокрема у частині впливу на інтереси таких сторін [2].

Проектом закону пропонується виділити наступні особливості проведення електронних консультацій:

1) електронні консультації є обов'язковою формою проведення публічних консультацій;

2) заінтересовані сторони, які беруть участь в електронних консультаціях, надсилають пропозиції на електронну адресу, зазначену в консультаційному документі, або розміщують їх у формі електронних коментарів, або надають відповіді на запитання на сторінці онлайн-платформи для взаємодії з громадянами та інститутами громадянського суспільства та/або офіційного веб-сайту суб'єкта владних повноважень, де здійснюється проведення електронних консультацій [2].

Окрему увагу Проект закону приділяє онлайн-платформі для взаємодії з громадянами та інститутами громадянського суспільства.

Так, проведення електронних консультацій суб'єктами владних повноважень забезпечується через онлайн-платформу для взаємодії з громадянами та інститутами громадянського суспільства. Держателем онлайн-платформи для взаємодії з громадянами та інститутами громадянського суспільства є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах електронного урядування та електронної демократії. З метою створення додаткових можливостей для інформування заінтересованих сторін про проведення публічних консультацій на онлайн-платформі для взаємодії органів виконавчої влади з громадянами та інститутами громадянського суспільства ведеться Інформаційна база заінтересованих сторін, яка формується за поданими заінтересованими сторонами заявами. Інформація про заінтересовані сторони, яка розміщується в Інформаційній базі заінтересованих сторін, є публічною інформацією. Порядок ведення, вимоги щодо функціональних можливостей та технічний адміністратор онлайн-платформи для взаємодії з громадянами та інститутами громадянського суспільства визначаються Кабінетом Міністрів України [2].

На нашу думку, перевагами проведення публічних консультацій є можливість вивчення інтересів різних заінтересованих сторін, а також отримання ідей та пропозицій для вирішення проблемних питань у різних сферах політики як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

Таким чином, прийняття Проекту закону сприятиме впровадженню принципів належного врядування шляхом залучення заінтересованих сторін до прийняття рішень для збалансування публічних та приватних інтересів, запровадження сучасних стандартів підготовки рішень.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р. Дата оновлення: 26.09.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p>.

2. Проект Закону України «Про публічні консультації». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70235.

Грезіна Олена Миколаївна,
аспірант кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна освітня система дуже складна. Не існує єдиного підходу до навчання, який би підходив кожному. Психологи, які працюють у галузі освіти, зосереджені на виявленні та вивченні методів навчання, щоб краще зрозуміти, як люди поглинають та зберігають нову інформацію. На сучасному етапі соціально-психологічних і економічних перетворень актуальним залишається психологічне забезпечення освітнього процесу в умовах інноваційної діяльності. Суспільні зміни потребують розвитку людського потенціалу, важливу роль у їх здійсненні відіграє національна освіта. Незважаючи на всі труднощі, державна освітня політика здійснюється в напрямі врахування спектру внутрішніх і зовнішніх викликів, тенденцій європейської інтеграції і світової глобалізації. Освіта має створити умови для повноцінного психічного і соціального розвитку дітей та молоді, для засвоєння певної системи знань а також захисту прав учасників освітнього процесу.

Дослідженням цього питання займалися такі вчені, як С.Д. Максименко, Ю.Ф. Зінковський, Н.О. Євдокимова та інші.

Ускладнення суспільного життя, нові виклики сьогодення актуалізували потребу у важливій соціальній практиці психологічного супроводу – практиці надання професійної допомоги (підтримки) особам, у яких виникає дефіцит власних компетентностей, необхідних для вирішення конкретних задач життєдіяльності (спілкування, взаємодії, організації), пов'язаних з актуалізацією психологічних здібностей і здатностей [1, с. 5].

Психологи застосовують теорії розвитку людини для розуміння індивідуального навчання та інформування навчального процесу. Хоча

взаємодія з викладачами та учнями у шкільних умовах є важливою частиною їх роботи. Навчання проходить упродовж життя. Люди вчаться не лише в школі, вони вчаться на роботі, у соціальних ситуаціях і навіть виконуючи такі прості завдання, як домашні справи чи доручення. Психологи, які працюють у сфері освіти, вивчають, як люди вчаться в різних умовах, щоб визначити підходи та стратегії, щоб зробити навчання більш ефективним.

У сучасній складній освітній системі психологи освіти працюють з вихователями, адміністраторами, викладачами та студентами, щоб дізнатись більше про те, як допомогти людям вчитися найкраще. Це часто передбачає пошук способів виявлення учнів, яким може знадобитися додаткова допомога, розробку програм, спрямованих на допомогу студентам, які борються, і навіть створення нових методів навчання [1, с. 7].

Психологи, які працюють в сфері освіти, вивчають соціальні, емоційні та когнітивні процеси, що беруть участь у навчанні, і застосовують свої результати для вдосконалення навчального процесу. Деякі спеціалізуються на освітньому розвитку певної групи людей, таких як діти, підлітки або дорослі, а інші зосереджуються на конкретних навчальних завданнях, таких як розлад гіперактивності з дефіцитом уваги або дислексія.

Свдокімова Н.О. зазначає, що кожен з видів правничої практики включає в себе психологічну складову, оскільки правнича діяльність у більшості випадків є колективно розподіленою та передбачає соціальну взаємодію з різноманітними суб'єктами права. Тому фахівці у сфері правничої діяльності мають володіти психологічними технологіями, застосування котрих сприятиме підвищенню ефективності та правової системи держави в цілому, і діяльності у правничій сфері окремих суб'єктів. Щодо принципів побудови системи психологічної підготовки правників у вищому навчальному закладі підкреслимо, що вони задають якісні характеристики цієї системи [3].

У сучасному світі освіта все більше розглядається як найважливіший фактор розвитку людських ресурсів. Не без підстав вважається, що в найближчому майбутньому вирішальним фактором успішного розвитку будь-якої країни буде рівень освіченості її громадян, обсяг і ступінь використання ними створених світовою спільнотою знань. При цьому вибуховий, лавиноподібний характер збільшення цих знань у всіх галузях людської діяльності привів до необхідності зміни освітньої парадигми – зміни методології, технології передавання знань молодому поколінню [2].

Вагомий внесок у розвиток здібностей і талантів здобувачів освіти, формування соціально зрілої та соціально компетентної особистості, в реалізацію освітніх реформ, захист психічного здоров'я учасників освітнього процесу здійснює психологічна служба у системі освіти, яка є одним із найвагоміших досягнень реформування галузі за всі роки

існування незалежної України. У психологічній службі системи освіти за 28 років існування вибудовано чітку вертикаль методичного підпорядкування і сформовано нормативно-правову базу.

У системі освіти діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти. Психологічне забезпечення освітнього процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні здобувачів освіти, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам. Соціально-педагогічний патронаж здійснюють соціальні педагоги. Метою діяльності психологічної служби є сприяння створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти [4].

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що навантаження в освітньому процесі впливає на психологічний стан особистості, що може привести до виникнення конфліктів та порушення прав учасників освітнього процесу. Таким чином, психологічний супровід учасників освітнього процесу необхідний для попередження та вирішення конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Максименко С.Д. Психологічний супровід трансформаційних процесів в українському суспільстві та освіті. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. 2019р. Вип.4. С. 5–15.
2. Зінковський Ю. Ф. Соціальні та психологічні елементи сучасної освітньої парадигми. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/10456>.
3. Євдокимова Н.О. Психологічні аспекти модернізації системи вищої правовничої освіти. URL: http://www.tpspjourn.kpu.zp.ua/archive/3_2011/3_2011.pdf.
4. Положення про психологічну службу в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>.

Григор'єва Христина Антонівна,
доцент кафедри аграрного, земельного
та екологічного права Національного
університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук

ЕНЕРГЕТИЧНА КООПЕРАЦІЯ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОГО ПЕРЕХОДУ

Мейнстрімом останнього десятиріччя у світі став розвиток альтернативної енергетики. Важливість пошуку нетрадиційних (невикопних) джерел енергії стала очевидною абсолютно усім. Однак кожна держава обирає свої власні інституційні, організаційні та протекційні правові моделі стимулювання розвитку альтернативної енергетики.

Щодо України можна говорити про суперечливу та неоднозначну політику відносно розвитку відновлюваної енергетики. Існування досить сприятливих правових вимог обумовили інвестиційний «бум» у сфері альтернативної енергетики протягом останніх кількох років. За короткий проміжок часу кількість збудованих, запланованих та зданих в експлуатацію об'єктів альтернативної енергетики значно зросла. Однак держава виявилася не готовою до такого потужного розвитку. Протекційне законодавство, яке було спроектоване у зовсім інших умовах, було покликане активно стимулювати обмежену кількість проектів, забезпечуючи їм високий «зелений» тариф та гарантуючи викуп такої енергії. Однак реальні умови стрімко змінилися, а законодавство залишалося статичним. Це є проявом гострого браку стратегічного мислення та низької обґрунтованості нормотворчих дій. Цілком закономірно такий шлях призвів до катастрофічної невідповідності між трьома ключовими факторами: чинним законодавством з його суперпротекційними умовами, стрімко зростаючою кількістю об'єктів альтернативної енергетики та фактичними можливостями бюджету. Така невідповідність дуже швидко стала абсолютно критичною: заборгованість Гарантованого покупця перед виробниками альтернативної енергії за кілька місяців сягла позначки 16 млрд грн (відповідно до офіційної інформації ДП «Гарантований покупець» обсяг заборгованості станом на липень 2020 року).

Вихід з цієї кризи Міненергетики знайшло у максимально швидкій зміні законодавчих положень, спрямованих на суттєве зниження рівня протекційності галузі. Оперативно було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії». Це певним чином вирішило тактичні проблеми, однак нанесло значний удар по репутації країни та потягнуло обвал її інвестиційної привабливості. Така критична

непередбачуваність регуляторного середовища – це один з найбільш потужних негативних факторів, що відлякують інвесторів. Однак це вже відбулося, і необхідно розмірковувати над тим, що ж робити далі.

У таких умовах особливо важливо провести роботу над помилками, тобто чітко усвідомити, що ситуація, яка склалася, була «книжним прикладом» того, як не треба робити, а саме: відповідальні органи не відслідкували стрімкий підйом альтернативної енергетики, не зробили необхідних стратегічних розрахунків та упустили можливість вчасно та відносно безболісно (та без іміджевих втрат) корегувати законодавче поле з тим, щоб воно адекватно відповідало бюджетним можливостям, інтересам інвесторів та споживачів.

У контексті усвідомлення цього стратегічного прорахунку необхідно вже зараз особливо уважно розмірковувати над наслідками того, що сталося, а також над можливостями пом'якшення їх негативного впливу.

На нашу думку, слід відштовхуватися від кількох важливих методологічних положень. По-перше, це *сприйняття невідворотності енергетичного переходу*. Перехід до альтернативної енергетики вже став офіційно визначеною ціллю ЄС, який анонсував своєю метою створення «кліматично нейтральної Європи» до 2050 року. В інших розвинених країнах теж формуються плани максимального переходу на чисту енергію з урахуванням місцевих умов. Увесь світ нині має єдину глобальну стратегію – реалізацію ідеї сталого розвитку, яка проголосує вирішення енергетичних проблем людства саме у екологічно безпечному ключі. Цей потужний рух людської цивілізації до зміни парадигми енергетичних відносин є вже чітко усталеним трендом, а не певними ситуативними рішеннями. Саме тому Україні – її офіційній владі та суспільству – важливо усвідомити якомога скоріше, що енергетичне майбутнє планети та держави буде відмінним від того, до якого ми звикли, і що головне – до цього слід готуватися вже зараз.

По-друге, *тимчасовість статусу дотованої галузі*. Унаслідок активного технологічного розвитку альтернативна енергія поступово і невідворотно дешевшатиме, тоді як традиційна – навпаки, швидше за все, неухильно зростатиме в ціні. Ця тенденція має бути у полі зору нормотворця з тим, щоби він вчасно пристосовував законодавство до зміни об'єктивних умов та забезпечення адекватності нормативного поля реальним суспільним відносинам.

По-третє, із розвитком альтернативної енергетики докорінно *змінюватиметься і структура енергетичного ринку*, і його модель. Спочатку відбуватиметься децентралізаційний рух – його початок уже покладено, і ми наразі знаходимося на старті руйнації традиційної централізованої системи енергопостачання. Відповідно до чинного законодавства змінена сама модель енергоринок: від централізованої системи – до системи з багатьма учасниками. Ця тенденція посилюватиметься із розвитком альтернативної енергетики, оскільки поява нових об'єктів забезпечуватиме подальше збільшення

чисельності гравців енергетичного ринку та їх конкуренцію. Після фази активної децентралізації, на нашу думку, розпочнеться хвиля кооперації. На цьому етапі виробники альтернативної енергії почнуть активно об'єднуватися та акумулювати згенеровану енергію у спеціальних суб'єктах – агрегаторів – з метою консолідованого виходу на енергетичний ринок та розширення власних можливостей на ньому. Чому ми говоримо про те, що ці процеси будуть на основі кооперації? Тому що ця організаційно-правова модель є найбільш адекватною та гнучкою для обслуговування таких відносин: вона дозволяє зберігати окремим виробникам альтернативної енергії господарську автономію, але при цьому дозволяє їм скористатися тими можливостями, які доступні лише у великих об'єднаннях. На нашу думку, у цьому енергетичному напрямі кооперація в Україні може отримати новий імпульс, однак за умови підготовки законодавства до специфіки таких відносин.

По-четверте, *розвиток альтернативної енергетики тісно пов'язаний із місцевим розвитком*. Тобто рівень енергетичного забезпечення регіону буде корелювати із його економічним, демографічним, екологічним та іншим станом. У цьому аспекті надзвичайно важливо усвідомити роль місцевих жителів у розвитку альтернативної енергетики на їх території. На наш погляд, існує три можливі моделі поведінки населення у відносинах розвитку альтернативної енергетики:

а) *пасивна модель*, відповідно до якої супротиву з боку населення немає, однак і активних дій для розвитку цих відносин теж не спостерігається;

б) *опозиційна модель*, яку образно узагальнюють у зарубіжній літературі фразою «Net In My Back Yard» (англ. «де завжди, тільки не на моєму подвір'ї»). Ця позиція NIMBY є дуже поширеною в українському суспільстві, що формує потенційну проблему та потребує активних дій по її вирішенню (зокрема, шляхом посилення інформаційно-просвітницької кампанії);

в) *активна модель*, яка може втілюватися або в індивідуальних діях (встановленні у домогосподарстві генераторів альтернативної енергії, утворенні комерційних об'єктів альтернативної енергетики), або кооперативних діях. Утворення енергетичних кооперативів, на нашу думку є найбільш перспективною формою активної поведінки населення з метою розвитку енергетичного потенціалу своєї місцевості.

Зручність кооперативної організаційно-правової форми обумовлюється також тим, що вона є гнучкою та варіативною. Зокрема, вона може цілком органічно обслуговувати протилежні потреби абсолютно різних енергетичних об'єднань. Так, енергетичні кооперативи можуть бути: а) кооперативами виробників альтернативної енергії, б) кооперативами споживачів енергії, в) кооперативами, що обслуговують потреби виробників чи споживачів енергії, г) кооперативами – просьюмерами (тобто кооператив виступає

одночасно і виробником, і споживачем енергії); д) кооперативами – агрегаторами (тобто кооперативами, що накопичують енергію від окремих виробників) тощо.

На нашу думку, з урахуванням попередніх стратегічних упущень та управлінських помилок, наразі необхідно здійснити активу підготовчу роботу з метою повноцінної реалізації потужного потенціалу кооперативної організаційно-правової форми для ефективного функціонування енергетичних відносин в умовах розпочатого енергетичного переходу. Це, з одного боку, простимулює суспільство до активнішої участі у розвитку власного регіону та підвищення власного рівня життя; з іншого боку, це розвантажить державу від необхідності самостійно вирішувати усі проблеми, пов'язані з енергетичним переходом країни. Для цього, на нашу думку, слід здійснити глибинне оновлення чинного кооперативного законодавства, яке давно потребує ретельного перегляду та осучаснення. Однак це вже тема для окремого дослідження та наступних наукових розвідок.

Губань Радим Васильович,

професор кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних
наук, доцент;

Колеснікова Елеонора Петрівна,

старший викладач кафедри загальної фізики
та фізики твердого тіла Національного
технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Як досить слушно зауважує Ю. Разметаєва: «Правові цінності часто пов'язуються з поняттям правової культури та правосвідомості суспільства, в яких вони знаходять своє відображення. До цього можна додати і необхідність затвердження цінностей у правосвідомості окремої людини, оскільки саме на індивідуальному рівні формується повага до останніх, готовність їх відстоювати і захищати. Тому таке значення для запобігання і подолання деформацій правосвідомості набуває виховання ціннісного ставлення до права і його окремих проявів» [1, с. 83]. Як переконують дослідження психологів, закладення основних цінностей відбувається у шкільному віці. У зв'язку з цим необхідно приділяти належну увагу їх формуванню. Цікаво порівняти що знають про права людини українські школярі і, приміром, шведські. Ось що з цього приводу говорить координаторка

моніторингу імплементації Національної стратегії у сфері прав людини Української Гельсінської спілки з прав людини Ксенія Семьоркіна: «Наші учасники, які їздили до Швеції для отримання досвіду, були приємно вражені рівнем освіти, рівнем обізнаності шведських школярів, які знали, що таке права людини. Коли їх питали: «Чи порушуються ваші права як дитини?», відповідали: «Ні». Коли їх детально питали про конкретні права, які могли бути порушені, то вони відповідно казали, що вони не порушуються. А коли ми проводили невеличке соціологічне опитування у школярів в Україні, то вони навіть не знали, що у них такі права є і, відповідно – що вони можуть бути порушені» [2].

Ці висновки спонукають нас думати, що у правовому вихованні українських школярів є проблеми. На превеликий жаль, незважаючи на те, що хоча питання реформи юридичної освіти протягом останніх років дійсно було надзвичайно актуальним і знаходилося у фокусі суспільної уваги, проте основна увага була зосереджена на вищій юридичній освіті. Натомість необхідно пам'ятати, що на відміну, скажімо, від фаху математика, юридичні професії потребують формування правових цінностей. Інакше без цього суспільство може зіштовхнутися з тотальним правовим нігілізмом. В той же час, юристу необхідні і знання. І було б дуже добре, якби школярі їх на належному рівні отримували у закладах освіти. Мабуть очевидним є те, що школяру, який лише один рік вивчав у школі математику важко буде стати кваліфікованим інженером чи математиком. Однак, у частини освітянського середовища є експектації «отримати» кваліфікованого юриста після того, як він лише один (!) рік вивчав правознавчі дисципліни в школі. Крім того, на відміну від багатьох інших предметів відсутність можливості скласти зовнішнє незалежне оцінювання з правознавства не спонукає школярів до кращого засвоєння правових знань.

Однак, на перешкоді формування правових цінностей в закладах загальної середньої освіти стоїть не лише брак годин на вивчення правових дисциплін, але й брак належним чином підготовлених вчительських кадрів. Наприклад, незважаючи на існування імперативної норми в Указі Президента України «Про національну програму правової освіти населення» «надання правової освіти має здійснюватися в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти» [3] заклади вищої освіти, включно з педагогічними, як правило, ігнорують цю норму і не включають правознавчі дисципліни до циклу обов'язкових навчальних дисциплін. А це означає, що вчительська спільнота не отримує належної юридичної освіти, і, відповідно, не буде належним чином підготовленою. А це, своєю чергою, позначиться і на закріпленні правових цінностей у школярів.

Однак, все ж найбільшою проблемою, мабуть, є те, що відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження

Переліку предметних спеціальностей спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей) в системі підготовки педагогічних кадрів» [4] формування та розміщення державного замовлення з предметної спеціалізації «правознавство» не передбачається, що означає, що держава не фінансує підготовку вчителя правознавства. А це, як не прикро визнавати, означає, що викладати правознавство в школах України будуть вчителі образотворчого мистецтва, фізичної культури, трудового навчання, математики тощо. Зрозуміло у зв'язку з цим на які результати їх роботи можна очікувати. І це при тому, що саме в шкільний період закладаються ті морально-правові підвалини, які згодом, скажімо, унеможлиблювали б появу в державі конституційно-правових криз на кшталт тієї, яку ми спостерігаємо сьогодні.

Список використаних джерел

1. Разметаєва Ю. С. Правові цінності: природа і особливості. Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. Харків, 2013. – С. 183–186.

2. Права людини в школі: чи популяризують ці цінності серед дітей? URL : <https://www.prostir.ua/?focus=prava-lyudyny-v-shkoli-yak-populyaryzuvaty-tsinNesti-sered-ditej>.

3. Указ Президента України «Про національну програму правової освіти населення». Офіційний вісник України. 2001. № 43. С. 36. Ст. 1921.

4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Переліку предметних спеціальностей спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», за якими здійснюється формування і розміщення державного замовлення та поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей) в системі підготовки педагогічних кадрів». Офіційний вісник України. 2016. № 47. С. 552. Ст. 1718.

Гуз Юлія Миколаївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

НЕДИРЕКТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК СПРОБА ЗМЕНШИТИ РИЗИК КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ДИСТАНЦІЙНІЙ ОСВІТІ

В основі будь-якого навчальної, як і будь-якої іншої, діяльності лежить зв'язок між людьми, у процесі якого виникає психічний контакт, що проявляється в обміні інформацією, взаємопереживанні, взаєморозумінні, взаємному впливі – спілкування. У спілкуванні

важливе значення має низка внутрішніх (психологічних, духовних, когнітивних) та зовнішніх умов (час, місце, канал, яким передається інформація). Порушення однієї або кількох умов може спричинити появу комунікативних девіацій – недосягнення комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння та згоди між учасниками (за Ф.С. Бацевичем). У контексті навчання досягнення комунікативної мети визначає досягнення мети навчальної, а комунікативні невдачі становлять ризик так званого «провалу», коли зусилля освітнього процесу зводяться нанівець.

У першій половині 2020 року у зв'язку зі світовою пандемією коронавірусу Covid-19 українська освіта була змушена за зразком світових практик опанувати можливості дистанційних форм навчання на всіх рівнях освітнього процесу. Справжнім випробуванням перехід в онлайн став для традиційної освіти. Йдеться, у першу чергу, не про труднощі технічного характеру, а про адаптацію вчителів, викладачів, учнів і студентів до нових умов роботи, намагання, попри недоліки навчання за посередництва інтернету та гаджетів, сповна скористатися його можливостями. Вказані обставини скеровують науковий інтерес у напрямку дослідження: чи позначилося дистанційне навчання на сприйнятті студентами освіти.

Вже початкове опрацювання цього питання показало, що, загалом, відповідь є ствердною. Упродовж листопада 2020 року ми опитали 55 студентів закладів вищої освіти, більшість із яких (47 осіб) засвідчили, що раніше, до введення карантинних обмежень, не практикували онлайн навчання. У той час як 24 респонденти зазначили, що вважають онлайн формат єдиноможливим за умов, що склалися, а 23 – вважають його – гарною альтернативою аудиторному навчанню, тільки четверо опитаних вказують на те, що онлайн формат не поступається якістю офлайну. 14 опитаних назвали онлайн формат полегшеною формою навчання, стільки ж осіб – щоденним випробуванням для їхніх нервів.

Оцінюючи вплив дистанційного навчання на цілісність комунікативного процесу, студенти зазначили, що онлайн та офлайн формати у цьому контексті – непорівнювані (21), багатством здобувачам освіти важко зорієнтуватися, що відбувається під час заняття (19), дехто принципової різниці не вбачає (14) та дехто підкреслює важливу роль викладача як адресата повідомлень та модератора процесу (7).

Цікавим є той факт, що більшість опитаних вказали, що під час онлайн занять почуваються більш напружено (33), з них – 22 особи пояснюють це зовнішніми чинниками та 11 – внутрішніми. При цьому 25 осіб заявили, що під час онлайн занять почуваються більш розслаблено. 23 опитаних повідомили, що дистанційне навчання, на їхню думку, сприяє розвитку лінії. Так само 23 студентів визнали, що під час онлайн занять іноді не розуміли змісту сказаного, 19 не відмовляли собі у можливості не будучи почутими коментувати людей та ситуації, 17 осіб зазначили, що онлайн більш рішуче, ніж в

аудиторії, брали слово та стільки ж поскаржилися на те, що були позбавлені можливості виказати свою думку. Насамкінець учасники дослідження зауважили, що під час онлайн навчання помічали за собою прояви роздратування (26), відчуття незавершеності (18), відчуття тривоги (15), бажання залишатися непомітними (14). У той же час 23 особи вказали, що помічали за собою зазначені прояви і поза процесом дистанційного навчання, натомість 16 – не помічали, 8 висловили невпевненість.

Беручи до уваги наведені дані, дійсність спрямовує нас до думки, що під час онлайн навчання, можливо, роль студентів є вирішальною, як ніколи раніше. У процесі обміну інформацією з викладачем та між самими собою саме студенти задають тон і напрямок та, відповідно, можуть впливати на те, чи вдасться у підсумку досягти навчальної мети. Це пояснюється тим, що на дистанції фактично неможливий такий контроль із боку викладача, до якого студенти звикли в аудиторіях. Та чи й потрібен він – питання дискусійне. Зважаючи на це, в нагоді можуть стати основи недирективного навчання, описані К.Р. Роджерсом. Вчений запропонував застосовувати в освіті його погляди на клієнт-центровану психотерапію. На його думку, навчання, як і терапія, має бути сконцентрованим на студентах, а завдання викладача – забезпечувати умови для «значимого» навчання. Під таким мається на увазі навчання, що є дечим більшим, ніж передача і накопичення фактів. Викладач – не той, хто вказує, що і як робити, а той, до кого можна звернутися за порадою на шляху власного пошуку. Цей пошук має увінчуватися самостійно здобутими знаннями, особистими науковими відкриттями. За Роджерсом, навчити неможливо, можна тільки навчитися.

Отож, враховуючи поширення пандемії, поки що невтішні прогнози її подолання, а також думки опитаних студентів, можна сказати, що тема комунікативних девіацій в умовах застосування дистанційної освіти заслуговує на подальше ґрунтовне вивчення. Проте вже зараз зрозумілими є кілька принципових речей: традиційне та дистанційне навчання – різні, трансформація звичних навчальних методів і форм в онлайн формат не завжди відбуватиметься безболісно, на вимогу часу освіта потребує переосмислення підходів до ефективного поширення знань.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник/Ф.С.Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с. – (Серія «Альма-матер»).
2. Психологічний словник/Авт.-уклад. В.В.Синявський, О.П. Сергєєнкова / За ред. Н.А. Побірченко.
3. Роджерс Карл Р. Становление личности: Взгляд на психотерапию. – Москва: ИОИ, 2017. – 240 с.

Гусак Оксана Петрівна,
студентка Інституту права Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ ТА ЙОГО ОСОБИСТІСТЬ

Особистість злочинця є цікавим предметом для наукових досліджень. На жаль, нашому суспільству притаманні ті самі види злочинів, які властиві будь-якій державі. Для побудови правової демократичної держави потрібно забезпечити всебічну охорону прав і свобод кожного громадянина.

Особливого значення при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи набуває кримінально-правова охорона зазначених у Конституції України невід'ємних прав громадянина.

Особливої уваги заслуговують злочини вчинені серійними вбивцями, які вже протягом не одного століття викликають жах у людей і в суспільстві. Наша правова система діє відверто неефективно при розслідуванні даних злочинів. Це пов'язано з недосконалістю вітчизняного законодавства.

В кримінальному кодексі України не існує такого поняття, як «серійне вбивство», хоча воно присутнє в реальному житті. До того ж не розроблено ефективної методики для розслідування такого роду злочинів. Через це часто серійних вбивць вираховують через досить довгий термін, буває через 10–30 років з моменту першого вбивства.

Одним із дослідників, хто вперше спробував ґрунтовно дослідити злочинні (соціально-психологічні) типи злочинців, був лікар-психіатр Ч. Ломброзо. Він вивчав представників місць позбавлення волі та своєрідність татувань на їх тілах. Ч. Ломброзо та його послідовник Е. Феррі розрізняли такі типи злочинців: природжені; «злочинці внаслідок безумства», психопати та інші, які страждають психічними аномаліями; злочинці через пристрасть; випадкові; звичні [1].

У нашому суспільстві побутує стереотип відповідно до якого особа, яка вчинила вбивство, має певні відхилення: дотримується аморальної, безсоромної і навіть в деяких випадках зухвалої поведінки, має алкогольну або ж наркотичну залежність та інше. Проте, такі ознаки можна віднести до простих вбивств, а не до серійних.

Психологічний портрет особистості носить умовний характер, так як відображає не тільки психологію людини і може містити в собі такі ознаки: стать; раса (а іноді і національна приналежність); вік; загальна характеристика особистості і переважна мотивація злочинів; рівень освіти, професійна кваліфікація, інтелект, рід занять; індивідуальні ознаки особистості (звички, хобі, схильності, навички і т. д.); район місця проживання; район місця роботи (служби навчання); соціально-економічний рівень; особливості походження (батьківської сім'ї) і особистості історії життя; сімейний стан,

стабільність сімейного життя, наявність дітей; ставлення до окремих видів; наявність психічної чи іншої патології; поведінка до, в момент і після вчинення злочину; наявність аналогічного та іншого злочинного досвіду і вірогідність рецидиву та ін. [2].

Існує книга Джулі Б. Віст під назвою «Створення культурних монстрів: серійне вбивство в Америці» («Creating cultural monsters: serial Murder in America»), в якій розглянуто біографію 15 серійних убивць. З неї випливає такий висновок – узагальнений портрет зарубіжного серійного вбивці: «це чоловік білої раси, старше 30 років із середнім або високим рівнем інтелекту, який має постійне місце роботи або бізнес, неодружений або розлучений, не служив в армії і не проявляє інтерес до служби в правоохоронних органах». Такий портрет характерний серійним вбивцям зарубіжних країн, хоча вагомої різниці між ними та вітчизняними серійними вбивцями не визначено.

Щодо психологічної особливості мотиваційної сфери особистості серійних вбивць, то тут можна зазначити, що часто вбивця, здійснюючи злочин, вважає, що робить це на благо когось або чогось (всього людства, Ісуса Христа, суспільства і т.д.). У багатьох випадках з іншими злочинцями істотну роль грає їх оточення – родичі або близькі люди. Більшість майбутніх маніяків ростуть в неблагополучних сім'ях. Стосовно них були різні знущання, які і призводять до травмування його психіки та порушення «моральної парадигми». Причому першими жертвами практично половини серійних вбивць були тварини. Є випадки, коли злочинці зростають в зовнішньо успішних і благополучних сім'ях, коли батьки приділяють увагу фізичному та розумовому розвитку дитини, але при цьому забувають про емоційну сферу дитини. Злочинці можуть мати дружину і дітей, причому найчастіше жертви їх злочинів є однакового віку з дітьми злочинців [3].

За критерієм спрямованості мотивації серійних вбивць, їх класифікують на:

- вбивці-візійери (здійснюють вбивства під впливом ілюзій і галюцинацій, наприклад, Д.Берковец);

- вбивці-місіонери (виняють вбивства людей з групи ризику (повії, наркоманів, гомосексуалістів), а також за расовими або національними ознаками, позбавляючи, на їхню думку, суспільство від «бруду». Представниками серійних вбивць даної групи є Маурі Трой Тревіс, Віктор Фокін, канібал Микола Джумангалієв, Джеффрі Дамер, Сергій Ряховський;

- вбивці-гедоністи (вбивають, тому що їм подобається вбивати. У представників цієї групи форма соціопатії переважно характеризується егоцентричністю, котра має вираження в тому, що особа визнає нормальним задоволення своїх потреб навіть таким чином – шляхом позбавлення іншої людини життя). Це такі серійні вбивці як Адольфо «де Джізус» Констанцо, Девід Берковіч («Син

Сема» або «Вбивця 44-го калібру»), Джозеф Д. Болл («Людина-алігатор»), Чарльз Олбрайт, Генадій Міхасевич)

– вбивці-мисливці (вбивають задля того аби відчуті свою перевагу над безпорадною жертвою, вони прагнуть компенсувати цим відчуття своєї нікчемі і марності). Наприклад, Роберт Берделла, Гонолульський душитель, Теодор Джон Качинський «Унабомбер», Сергій Головкін «Фішер» або «Удав» [4].

Також до важливих ознак серійних убивств належать:

1) періодична актуалізація кримінальної агресії (убивця ніколи не зупиняється з власної ініціативи);

2) надмірність кримінальної агресії (убивство обов'язково супроводжується насильницькими діями, які безпосередньо не пов'язані з позбавленням життя);

3) висока мобільність після здійснення вбивства (убивця швидко зникає з місця злочину);

4) одиничність жертви («один епізод» – «одна жертва»), скоєння вбивства без співучасників (винятками є пари, пов'язані сімейними чи сексуальними зв'язками), відсутність очевидців.

Отже, підґрунтям кримінально-психологічної класифікації особистості злочинців є домінуючі позиції особистості, мотиви, стійкі цілі та способи вчинення злочину, ступені десоціалізованості особистості, характер її антисуспільної спрямованості.

Список використаних джерел

1. Медведєв В. С., Левенець О. А. «Кримінально-психологічна характеристика умисного серійного вбивці» // Юридична психологія, випуск № 1 (18), 2016.

2. Богомолова С., Образцов В. «Психологический профиль» на службе полиции США / Записки криминалистов. М., 1994. Вып. 4. С. 292–305.

3. Буткова Т.А. Психологические особенности мотивационной сферы личности серийного сексуального убийцы / Т.А. Буткова // Философия права. 2016. № 2 (75). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-osobenosti-motivatsionnoy-sfery-lichnosti-seriyogo-seksualnogo-ubiytsy>.

4. Шехтер Х., Эверит Д. Энциклопедия серийных убийств. М. : КРОНПРЕСС, 1998.

5. Хоменков Р. О. Классификация серийных убийц: синтез результатов / Р.О. Хоменков, Р.Л. Ахмедшин // Вестн. Том. гос. ун-та. – 2016. – № 410. – С. 179–183.

Демиденко Володимир Олексійович,
професор кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ЯК РУШІЙ ЯКІСНО НОВОГО ЕТАПУ СУЧАСНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ

Конституція України (ст.147) встановлює, що до повноважень Конституційного Суду України належить питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, а також здійснення офіційного тлумачення Конституції України. Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

З огляду на наведені вище позиції в українського суспільства постало питання – чи дійсно Конституційний Суд України, ухвалюючи Рішення «У справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 [1], керувався принципами верховенства права та обґрунтованості?

На наше переконання, мотивувальна частина вказаного Рішення Конституційного Суду України не позбавлена певної дискусійності.

Так, беззаперечно, заслуговують цілковитої підтримки положення Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 щодо забезпечення незалежності суддів і судів в Україні. Дійсно, повноцінне функціонування судової влади в будь-якій демократичній, правовій державі, ефективне досягнення цілей її діяльності, здійснення об'єктивного і безстороннього правосуддя можливе лише за умови забезпечення незалежності суддів і судів. Є недопустимим будь-який неправовий вплив законодавчої, виконавчої, контрольно-наглядової влади або глави держави на судову владу, особливо, якщо він стосується розгляду справ, втручання в діяльність з метою прийняття тих чи інших рішень. Такий вплив абсолютно нівелює функціональне призначення судової влади в демократичній, правовій державі.

Незалежність судової влади, безсумнівно, є суттєвою частиною принципу верховенства права та покликана забезпечувати кожній людині право на справедливий суд, а отже, це не є привілеєм для суддів, а є гарантією поваги до прав та основних свобод людини, що забезпечує довіру до системи правосуддя (абзац сьомий преамбули Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № CM/Rec (2010) [2].

Разом з тим, на наш погляд, положення п. 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 виписані не однозначно та відповідно є доволі дискусійними. Зокрема, твердження, що реалізація принципу незалежності судової гілки влади, а отже, і суддів, полягає насамперед у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої гілок влади.

Ми поділяємо правову позицію Конституційного Суду України, що судова влада є самостійною гілкою державної влади. Підлягають цілковитій забороні будь-які спроби неправового впливу на суддів системи судоустрою України або суддів Конституційного Суду України з метою прийняття будь-яких рішень.

Водночас, судова влада є лише одним із елементів механізму держави, який створюється для людини та має за ключове покликання утвердження і забезпечення її прав. Досягнення цієї цивілізаційної мети можливе лише за умови побудови цілісного апарату держави, в якому всі його елементи будуть функціонувати в режимі збалансованого механізму стримувань і противаг, де кожна з гілок влади функціонує в межах предмету свого відання та повноважень, встановлених Конституцією і законами України. Але при цьому, з метою протидії узурпації влади однією із гілок влади або главою держави, вказані суб'єкти мають володіти взаємними контрольними повноваженнями, що виключають ймовірність прямого впливу на прийняття рішень в межах функційного призначення певного органу державної влади, фактичну можливість підміни певного органу державної влади з відповідним своїм цільовим призначенням іншою державною інституцією, що буде функціонувати в цьому випадку за межами своєї компетенції. Наприклад, цілком відповідає сучасній доктрині конституціоналізму право Президента України щодо дострокового припинення повноважень Верховної Ради України на підставах та порядку передбаченому Конституцією України, і навпаки право Верховної Ради України припиняти достроково повноваження Президента України відповідно до ст. 111 Конституції України. Тобто в механізмі державної влади, який функціонує в інтересах людини, не може існувати будь-яких органів державної влади (в тому числі, судових), що здійснюють діяльність абсолютно відокремлено від інших органів публічної влади як певна замкнута корпорація. Відповідно повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції мають бути спрямовані на забезпечення формування та реалізації державної антикорупційної політики, її безумовне дотримання всіма державними службовцями, в тому числі суддями системи судоустрою України та Конституційного Суду України та абсолютно виключати вплив на суддів для прийняття тих чи інших потрібних варіантів рішень органами судової влади й Конституційного Суду України.

Безумовно, прийняття Конституційним Судом України Рішення «У справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 являється своєрідним якісно новим етапом сучасної антикорупційної реформи в Україні.

Список використаних джерел

1. Рішення «У справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020. Офіційний вісник України. 2020. № 92. Ст. 2976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20/print>.

2. Рекомендація CM/Rec (2010) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.

Дідух Марина Миколаївна,

старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

САМОРЕГУЛЯЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження особливостей саморегуляції навчальної діяльності у студентів є досить актуальною проблемою сьогодення. Особливістю студентського життя є те, що максимальні досягнення у різних сферах (моральній, інтелектуальній, фізичній) в повній мірі реалізується не кожним студентом. Це обумовлено недостатнім розвитком здатності до свідомої саморегуляції поведінки та ілюзією про «прекрасне майбутнє» («...все попереду», «...якщо захочу, то швидко досягну усього»). Цим можна пояснити гедоністичний спосіб життя деяких студентів та працездатність «від сесії до сесії». Непросто доводиться і цілеспрямованим студентам, які часто звальюють на себе непосильний обсяг поєднання навчальної та професійної діяльності. Тому, саме за допомогою саморегуляції студент починає аналізувати соціальну ситуацію, ставить перед собою життєві цілі, обирає засоби їх досягнення, контролює і корегує отримані результати.

Під саморегуляцією в навчанні розуміється перехід від системи зовнішнього управління навчальної діяльності до саморозвитку (В.А. Зимня), тобто шлях оволодіння власною поведінкою, шлях до саморозвитку (Л.С. Виготський).

Однією з найважливіших функцій саморегуляції особистості є регуляція своїх емоційних психічних станів у різноманітних ситуаціях життєдіяльності [4].

Самоосвіта, успішність реалізації навчального процесу та особистісне зростання неможливі без сформованої системи саморегуляції:

- саморегуляція визначає становлення індивідуальності особистості (В.І. Моросанова);

- необхідною умовою особистісного росту є розвиток регуляторного досвіду (А.К. Осницький).

Цікавими, на наш погляд, є дослідження саморегуляції особистості М. Й. Боришевського. На думку автора, механізми саморегуляції поведінки особистості перебувають у зв'язку зі сферою самосвідомості і можуть бути представлені різноманітними структурними компонентами, або утвореннями цієї сфери, які виступають у вигляді образу «Я» [1].

Система свідомого регулювання, в якості основних функціональних ланок, містить: мету діяльності, моделі значущих умов, програми виконавських дій, критерії успішності, оцінку і корекцію результатів. Ця теорія свідомої саморегуляції діяльності підкреслює провідну роль зовнішніх чинників та операційних дій для процесу саморегуляції, відводячи на другий план особистісні властивості [2].

Проводячи дослідження за студентами Т. В. Кириченко виділила наступні механізми саморегуляції: мотивація досягнення - потреба у досягненні, прагнення до успіху; прагнення до самоствердження та визнання; локус контролю. Потреба у досягненні відіграє важливу роль у регуляції власної поведінки молоді, оскільки виступає в якості провідного внутрішнього фактору, що підтримує потяг молоді до виявлення своїх здібностей та зусиль, а також прагнення до виконання завдань більшої складності.

На основі досліджень саморегуляції студентської молоді Ю. В. Позіненко визначила, що вибір способу саморегуляції своїх психічних станів залежить від ступеня екстравертованості, емоційної стійкості і локусу контролю індивіда. Автор встановив, що найбільша варіація способів саморегуляції характерна для екстравертів, емоційно стійких особистостей та інтерналів. Серед найбільш використовуваних способів саморегуляції дослідниця називає спілкування, пасивний відпочинок і сон, гумор і жарти, аналіз ситуації і міркування [3].

Студентське життя загалом супроводжується системою психологічних, емоційних чинників, які, у випадку не сформованості механізмів саморегуляції та психічної стійкості, негативно вплинуть на її результати. Удосконалювання в навчальній діяльності саме по собі виявляється життєвою метою людини. Соціальний статус, прагнення до ідеалу рухають людину по шляху самореалізації. Часто в ході реалізації творчого потенціалу, здібностей, саморозвитку особистість перебуває у стані напруження. У суб'єктивному відчутті буття людини самореалізація, самовдосконалення займає провідне місце, а також допомагає долати супутні негативні емоції.

Отже, саморегуляція психічної стійкості студентів – це здатність самостійно підтримувати психічний стан, оптимальний для ефективного і продуктивного здійснення навчальної діяльності.

Список використаних джерел

1. Боришевский М. И. Развитие саморегуляции поведения школьников. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. в форме науч. докл. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / М. И. Боришевский. – К., 1992. – 77 с.
2. Конопкин О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности. – М.: Наука, 1980. – 256 с.
3. Позіненко Ю. В. Роль саморегуляції в оптимізації професійної діяльності працівників правосуддя : Автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Ю. В. Позіненко. – Х., 2004. – 20 с.
4. Якимчук А. В. Проблема саморегуляції психічної стійкості начальників оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України // Збірник наукових праць. – Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2007. – № 38 ч. II. – С. 207–209.

Добош Вікторія Василівна,

курсантка факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЕРІЙНИХ УБИВЦЬ

З-поміж багатьох видів злочинної діяльності особливий інтерес для психологічного дослідження має серійне вбивство. На думку деяких дослідників, для маніяка вчинення нових злочинів перетворюється на важливу потребу, яку він прагне задовольнити, і це породжує все нові хвилі насилля. Для кращого розуміння психології серійного вбивці також важливо дослідити, якими способами вчиняється злочин (побиття, зґвалтування жертви, наявність певного фетишу, спосіб убивства, загалом – «злочинний почерк»).

Як відомо з літератури, до специфічних ознак, які відрізняють серійне вбивство від інших видів злочинів, відносяться:

- кожен раз вбивця вчиняє одне вбивство;
- вбивця в більшості випадках працює один, без співучасників;
- повна відсутність свідків;
- під час злочину злочинець вчиняє насильницькі дії.

На думку американських дослідників, щоби маніяк розпочав злочинну діяльність, має бути «пускова ситуація», котра підсилює бажання до скоєння вбивства. Наприклад, зневажливе ставлення коханої людини чи керівника на роботі, яке викликає у пам'яті образи травмуючої ситуації з дитинства. При цьому важливо, що в дорослому віці маніяк не може подолати негативні психічні стани, і звертається до звичного з дитинства способу психологічного захисту – уходу у світ

фантазій, в яких він домінує та жорстко контролює ситуацію. Згодом в даної особи може виникнути бажання «розіграти» такі фантазії у реальному житті [3].

Підвищити рівень задоволення на стадії фантазій маніяк може використовуючи певні фасилітатори: алкоголь, наркотики, порнографію тощо. Відомо, що такими фасилітаторами користувалися багато серійних вбивць [3].

На думку багатьох вчених, мотивами для скоєння серійних злочинів є злість та непоко́ра, а передумовами формування злочинної мотивації можуть виступати травми дитинства, пов'язані з неправильним вихованням, або з випадками, коли батьки ігнорували чи схвалювали насильницькі дії дитини по відношенню до інших.

Р. Л. Ахмедін зазначає, що у злочинців спостерігаються наступні рівні деградації:

1. Безсвідомий – він є найглибшим та найскладнішим рівнем людської психіки, насамперед, це зумовлено тим, що на цьому рівні зберігаються сукупність інстинктивних та витіснених спогадів;

2. Передсвідомий – у ньому зберігається інформація котра непотрібна людині саме зараз, іншими словами це рівень доступної пам'яті;

3. Свідомий – це верхній рівень людської психіки, в ній перебувають переживання, котрі трапляються з людиною саме в даний момент часу та орієнтовані на установки соціуму [1].

Дана класифікація базується на структурі особистості З. Фрейда і вказує на те, що у становленні серійних убивць значну роль несуть несвідомі, витіснені дитячі травми та неконструктивні психологічні захисти.

Започаткована у ФБР США процедура створення «психологічного профілю» злочинця, спрямована на встановлення особистості маніяка, складається з п'яти основних етапів:

- ретельне вивчення або аналіз природи та сутності злочину і типів осіб (типологія осіб, які вчинили діяння в минулому);

- ретельний аналіз місця події;

- поглиблене вивчення оточення, занять та захоплень жертви (жертв) і підозрюваного;

- формування можливих мотивуючих факторів усіх задіяних у розслідуванні осіб;

- описання злочинця (на підставі зовнішніх проявів поведінки його можливої психологічної сутності) [2].

Отже, аналіз місця події, характеристик жертв та «злочинного почерку» є провідними факторами при розслідуванні серійних вбивств та для визначення особистості злочинця.

Таким чином, аналіз літератури, котра присвячена психологічним дослідженням серійних вбивць, показав, що для становлення маніяка необхідна якась причина, або ж травма, яку вбивця отримав в дитинстві, і про яку нагадали події у його дорослому

житті. Людина стає залежною від своїх фантазій, котрі дарують їй насолоду та розрядку, а у деяких випадках – відчуття домінування над жертвою. Серійні вбивці потребують психологічної допомоги, для того, щоби дізнатися корінь вчинення злочинів, і щоби запобігти подальшим убивствам.

Список використаних джерел

1. Ахмедін Р. Л. О природе «маски нормальности» серийных убийц. Известия Алтайского государственного университета. 2001. № 2 (20). С. 35–38.
2. Дуглас М. Погружение во мрак. М. : КРОНН-ПРЕСС, 1998. 448 с
3. Chan H.C. Understanding sexual homicide offenders. Springer, 2015. 179 p.

Дручек Олена Василівна,

доцент кафедри правового забезпечення
службово-бойової діяльності Національної
гвардії України Київського факультету
Національної академії Національної гвардії
України, кандидат юридичних наук, доцент

ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ, ОЗНАКИ, СУТНІСТЬ

Необхідною умовою ефективного функціонування в Україні демократичних інститутів та громадянського суспільства є наявність певних поведінкових стереотипів у сфері політичного і суспільного життя, зокрема, громадянської культури. Як відомо, вперше термін «громадянська культура» було використано Ч. Марріамом, автором проєктів дослідження психологічних та соціологічних аспектів політичної поведінки у 20–30 рр. XX ст. Більшість сучасних підходів до розуміння громадянської культури ґрунтуються на концепції, запропонованій у 60–70 рр. минулого століття американськими соціологами Г. Алмондом та С. Вербою, яка полягає у визнанні феномену громадянської культури модифікацією демократичної політичної культури, що відповідає стабільній демократичній системі. Визнаючи громадянську культуру «найвищим шаблоном» політичної культури, Г. Алмонд і С. Верба розглядали останню як сукупність орієнтації індивідів щодо реальної політичної системи та власної політичної поведінки. На думку зазначених соціологів, «громадянська культура» притаманна суб'єктам політичного процесу, які у своїй діяльності надають перевагу інтересам усього суспільства, а не приватним або корпоративним потребам. Діяльність таких суб'єктів, як правило, спрямована на забезпечення громадянського консенсусу через дотримання принципу верховенства права. Громадянську культуру, як соціальний феномен, характеризують примат прав і свобод індивіда, діалектична єдність прав і обов'язків громадян.

Водночас, зазначений феномен, на думку Г. Алмонда і С. Верба, є змішаним типом політичної культури, оскільки у ній поряд з переважанням складових культури активістського типу (плюралізм, раціоналізм, взаємна довіра тощо) органічно присутні елементи парохіальної і підданської культур (політична пасивність і деякі традиційні цінності) [1].

Теорію громадянської культури, започатковану Г. Алмондом та С. Верба, пізніше розробляли Б. Беррі, Л. Гуїсо, П. Джуліано, Л. Зінгалес, А. Лийпхарт, В. Полтерович, Г. Роланд, Е. Шилз, ін. зарубіжні вчені. Зокрема, британські науковці І. Маклін та А. Макмілан тлумачать громадянську культуру як лояльну політичну культуру, за якою участь у політичному житті поєднана з пасивністю, довірою та повагою до влади. На думку науковців, чинниками, які врівноважують участь громадян у загальнодержавному політичному житті, є прихильність до традицій і місцевих цінностей. Відповідно, науковці приходять до висновку, що громадянська культура – це політична культура, яка має такі характерні риси: а) більшість громадян визнають авторитет держави; б) існує загальна переконаність у необхідності виконувати громадянські обов'язки [2, с. 144].

Як бачимо, у більшості випадків зарубіжні вчені розглядають громадянську культуру у парадигмі політичних та демократичних процесів, як підвид чи модифікацію політичної культури, прагматичний за своєю сутністю.

У царині вітчизняної науки філософські, соціологічні, етичні тощо проблеми громадянської культури опрацьовують М. П. Бурмака, О. С. Войченко, С. М. Грицай, І. Р. Петровська, М. П. Требін, О. А. Клименко та ін. Порівняльний аналіз праць зазначених та інших вчених свідчить про те, що більшість із них перебувають на позиціях більш широкого, ніж зарубіжний, підходу до розуміння сутності громадянської культури. Так, С. М. Грицай вважає громадянську культуру видом духовної культури, що дає змогу людині відчувати себе юридично, морально та політично дієспроможною, гармонійно існувати в системі «людина-суспільство»; усвідомлювати свою належність до конкретної нації, держави, частини світу, Земної кулі, Всесвіту, бути відповідальним за становище останніх, свідомо відстоювати принципи демократії та патріотизму [3, с. 15]. На думку І. Р. Петровської, громадянська культура – це сукупність норм, правил, цінностей, традицій і ритуалів, поведінкових стандартів та стереотипів, усталених, узвичаєних способів взаємодії (інституціональної та міжособової), сформованих та поширених в певному суспільстві) [4]. Словник термінів із соціології подає таке визначення зазначеного поняття: громадянська культура – це сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості. Складовими громадянської культури є громадянська освіченість, компетентність, активність, зрілість, досвід громадської діяльності [5, с. 31]. На думку С. Г. Рябова, громадянська

культура (культура громадянства) «полягає у здійсненні громадянського ества людини, у повнокровному його втіленні, реалізації» [6, с. 200]. У такому тлумаченні, поняття громадянської культури наближається до розуміння її як певного рівня (виду) правової свідомості.

Важливим у контексті розкриття сутності громадянської культури є аналіз її ознак. Так, на думку С. Г. Рябова, ознаками громадянської культури є: а) законослухняність, що втілюється у свідомому дотриманні суспільних законів, повазі до прав інших людей, визнанні суспільних авторитетів; б) лояльність, яка виражається у шанобливому й доброзичливому ставленні до державних законів, чинного уряду, установленої влади; в) вимогливе і критичне ставлення до інституцій влади та їхніх настанов, цінування особистості своїх інтересів і позицій та здатність їх захищати і здійснювати» [7, с. 204]. Натомість, М.П. Бурмака до основних рис громадянської культури відносить: а) переконаність громадян у тому, що вони повинні брати участь у політиці, їх віра у свою здатність впливати на уряд і достатня для цього компетентність; б) потенційна політична активність громадян, готовність у разі потреби брати участь у політиці, яка поєднується з відносною політичною пасивністю і неперіоритетністю політичної сфери в їх житті; в) віра політичних еліт, які ухвалюють політичні рішення, в силу і впливовість громадської думки та громадської участі; г) прихильне ставлення громадян до існуючої політичної системи (культура підтримки); г) панування відносин взаємної довіри та співробітництва між громадянами, поміркованості і здатності йти на компроміс та кооперацію [8, с. 273–274].

З урахуванням зазначеного, приходимо до висновку про можливість виділення, як мінімум, двох фундаментальних підходів до розуміння поняття громадянської культури: 1) як модифікації (виду) політичної культури (переважає серед зарубіжних соціологів); 2) як складової світогляду, правової свідомості особистості, її поведінкових і ціннісних орієнтацій у царині політики і суспільного життя (більш поширений серед вітчизняних науковців).

У нашому розумінні громадянська культура – це сукупність духовних, моральних якостей, ціннісних орієнтацій та світоглядно-психологічних характеристик особистості, які мають прояв у її поведінкових стандартах, стереотипах та усталених способах взаємодії з іншими громадянами та державою у царині політичного, суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба. *Политические исследования*. 1992. № 4. С. 122–133.
2. Короткий оксфордський політичний словник; пер. з англ.; ред.-упоряд. І. Маклін, А. Макмілан. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 789 с.

3. Грицай С.М. Взаємозв'язок політичної і громадянської культури особистості: *Зб. наук. праць ХНПУ*. Х., 2008. 86 с.
4. Петровська І.Р. Громадянська культура як чинник становлення громадянської ідентичності особистості. *Psychological journal*. 2018. № 7 (17). С. 94–107. DOI (Article): <https://doi.org/10.31108/1.2018.7.17.6>.
5. Саух І.В., Біленький Є.А., Козловець М.А. та інші. Соціологія: словник термінів і понять. К.: Кондор, 2006. 250с.
6. Рябов С. Г., Томенко М. В. Основи теорії політики / С. Г. Рябов, М. В. Томенко. К.: ТанDEM, 1996. 192 с.
7. Рябов С. Г. Особливості громадянської освіти у формуванні політичної культури перехідного суспільства. *Наукові записки НаУКМА*. 2004. Т. 31: Політичні науки. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8120/Riabov_Osoblyvosti.pdf.
8. Бурмака М. П. Громадянська культура як детермінанта становлення демократії в українському суспільстві. *Політологічний вісник*. К.: ІНТАС, 2009. Вип. 41. С. 261–278.

Дурдинець Мирослав Юрійович,
докторант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ РОЛІ ПАРЛАМЕНТУ ЯК ОРГАНУ ВЛАДИ В ІСТОРИЧНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Філософське осмислення процесів українського державотворення стає дедалі актуальнішим напрямом наукового пізнання в контексті нерідко маніпулятивного донесення історичних фактів, викривлення дійсної картини подій минулого й сьогодення, неналежної оцінки ролі та місця особистостей на різних етапах формування нації, а в подальшому – утвердження і розвитку суверенної та незалежної України. У минулому столітті українська нація двічі проголосила суверенітет і незалежність, здобула справедливе визнання від ключових країн цивілізованого світу, стала суб'єктом міжнародної політики та від початку активно розбудовувала державні інституції. XX століття означене й тим, що це, мабуть, найтрагічніша сторінка в історії homo sapiens – дві світові війни, голодомор, масові політичні репресії, утвердження тиранічних диктатур, застосування ядерної зброї, геополітичні гібридні війни та багато інших «невиліковних ран» людського роду.

Тисячолітня історія формування традицій, культури, духовності самобутньої української нації викристалізувало цілком природну національну ідею – створити власну державу – Україну. Перша спроба повноцінно втілити національну ідею була реалізована 22 січня 1918 року – Центральна рада прийняла IV універсал, у якому проголосила незалежність Української народної республіки. Тогочасна Центральна рада на чолі з Михайлом Сергійовичем Грушевським була

прототипом парламенту та складалася з представників різних політичних ідеологій, соціальних класів і груп. Центральна рада була тимчасовим органом, керівництво якого неодноразово декларувало намір передати владу Всеукраїнським Установчим Збором, що повинні були формуватися шляхом виборів.

Нещодавно знайдені українськими дипломатами та науковцями в державних архівах Туреччини оригінали тексту Брест-Литовського мирного договору та ратифікаційні грамоти, підписані 9 лютого 1918 року гетьманом Павлом Скоропадським з одного боку та Австро-Угорщиною, Німеччиною, Туреччиною, Болгарією з іншого, де-факто свідчать про часткове визнання окремими країнами Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин. Пізніше, 3 березня 1918 року, цей стратегічно важливий документ підписала й Росія, але в ментально традиційній манері зовнішньополітичних взаємовідносин уже через рік грубо порушила норми мирного договору, коли шляхом прямої військової агресії окупувала Українську Народну Республіку, тимчасово зруйнувавши державність і відтермінувавши повторну та вже успішну спробу втілення національної ідеї на майже 70 років [2].

Варто зауважити, що Українська держава, яка проголосила свою незалежність IV Універсалом Центральної Ради, не змогла утриматись не лише з огляду на зовнішні утиски, а й через внутрішні політичні чвари та стратегічні прорахунки національних лідерів. Отже, основну причину поразки слід шукати у сфері людського фактору, у суспільній свідомості та діяльності провідних політичних сил, адже всі інші ресурси, передусім економічні, продовольчі, промислові, в Україні початку XX століття були в достатній кількості для забезпечення потреб народу [6, с. 246].

Наступним історичним етапом утілення національної державотворчої ідеї стало прийняття Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року, а в подальшому – Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року [4].

Осмислюючи тогочасні події із соціально-психологічної точки зору, можна констатувати, що народні депутати Верховної Ради УРСР виявили неабияку сміливість приймаючи Декларацію про Державний Суверенітет з відкритим політичним курсом на проголошення незалежності України в той час, коли СРСР функціонував як суб'єкт геополітики, а його керівництво мало в підпорядкуванні багатомільйонну армію, значний арсенал ядерної і хімічної зброї та підготовлені спецслужби. Парламент 1990 року цілком слушно вважають Верховною Радою України I скликання. У цьому контексті ми повертаємось до питання ролі особистостей в історії України. Держави з високим рівнем розвитку традиційно вважають «батьками» постатей, які заклали підвалини для правового утворення й міжнародного визнання їхніх держав. Мабуть, в українській політичній традиції бракує такого

елемента, як об'єктивна оцінка ролі особистості на конкретному історичному етапі, що спромоглася протистояти проблемам і викликам у несприятливих соціокультурних умовах.

Деякі науковці, політологи, журналісти, експерти в історичній ретроспективі формують світоглядну гіпотезу, згідно з якою суверенітет і незалежність – це волевиявлення нації, яка проживає на певній території та ментально визріла до утворення держави, а роль парламенту в цьому процесі перебільшена. У вказаному контексті важливо зважати на легітимізацію народного волевиявлення через представницький орган, якому більшість у демократичний спосіб делегувала право на представлення інтересів. Наслідуючи принципи наукової школи академіка М. В. Костицького, ми не прирівнюємо закон чи будь-який інший нормативно-правовий акт до природного права нації на самовизначення або до іншого невід'ємного та незалежного від формального документа – права, а лише аргументовано вказуємо на важливість дотримання класичних алгоритмів політико-правових етапів утвердження нової держави. Далекоглядною ініціативою українського парламенту стало рішення про проведення Всеукраїнського референдуму одночасно з виборами Президента України 1 грудня 1991 року. На референдум було винесено одне чітко та зрозуміло сформульоване питання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?». У додатку до бюлетеня для голосування виборцю давали копію тексту документа. За результатами референдуму 90,32 % виборців проголосували «за» з переважною більшістю у всіх адміністративних регіонах України.

На нашу думку, окрім надважливої інституційної ролі парламенту в процесі відновлення історичної справедливості й утвердження України як суверенної та незалежної держави, Верховна Рада України, попри «вікові» проблеми розвитку, упродовж тридцятирічної історії новітньої України неодноразово слугувала bastionом у врегулюванні політичних, соціальних, правових, економічних і зовнішньополітичних криз.

Варто зауважити, що понятійно «парламент» не тотожний категорії «парламентаризм». Навіть у сучасному світі в багатьох деспотичних державах є парламент, проте відсутній дух парламентаризму. На думку професорки В. А. Гошовської, поняття «парламентаризм» слід розглядати як систему організації державної влади в межах тієї або іншої форми державного правління. Парламентаризм характеризує і організацію громадського життя, і ступінь демократизації суспільства [3, с. 9].

Виклики та загрози, які сьогодні стоять перед Україною, вимагають розроблення та впровадження якісного й ефективного правового та організаційного вдосконалення інституційної спроможності роботи парламенту з урахуванням перехідного етапу історичного розвитку нашої держави, політичної культури суспільства, досвіду роботи законодавчих органів держав-членів Європейського Союзу, а також європейських стандартів парламентаризму.

Верховна Рада України IX скликання уже прийняла низку законів, спрямованих на покращення якості законотворчого процесу й посилення організаційно-правового інструментарію для повноцінного виконання всіх п'яти функцій парламенту: законотворчої, контролюючої, фінансової, установчої та представницької. Зокрема, прийнято закони України «Про планування та системність законотворчої діяльності Верховної Ради України» та «Про забезпечення ефективної реалізації парламентського контролю».

Видатний французький конституціоналіст і державознавець Моріс Дюверже стверджував, що уряд і парламент – це конституційний фасад, насправді ж владу реалізують партії [1]. У цьому контексті варта уваги актуальна нині проблема політико-правової й соціально-світоглядної дійсності – формування ідеологічних партій. Потребує ґрунтовної аналітики доповідь Українського центру економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова «Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті (1990–2017 роки)», один з розділів якої присвячено перспективам розвитку політичних партій. Проведені соціологічні дослідження засвідчили, що електоральні мотивації, ставлення жителів України до політичних лідерів і партій означені амбівалентністю. Наприклад, серед кількох запропонованих моделей лідерства в партіях відносно більшість респондентів обрала варіант, за якого партію очолює «сильний, авторитетний лідер, який не змінюється протягом тривалого часу» (42 %), що суперечить організаційній системі формування ідеологічних партій. Значно менша частка респондентів обрала варіант, за якого партію очолюють «змінювані керівники, які обираються на конкурентних засадах» (16 %). Таким чином, лідерську модель підтримують найактивніше (особливо на Сході України – 50 %). Загрозливим з точки зору перспектив зміцнення державних інституцій визнають низький рівень розуміння поділу та відмінностей між лівими, правими й центристськими партіями (показник становить 9 % опитаних) [1, с. 130–134]. У суспільстві, яке має суверенну та незалежну державу уже майже тридцять років, 80 % респондентів неозізані із системою формування партій та їх базових засад, свідчить про психологічну неготовність переважної більшості народу України як єдиного джерела влади формувати політичні партії на ідеологічній основі.

Комплексне порівняльне дослідження доктора юридичних наук Н. В. Кушаквої-Костицької «Право на владу в інформаційну епоху», світоглядно й інструментально розкриває зміст і значення впливу вільного поширення інформації в суспільстві на виборчі процеси. Акторка, серед іншого, зауважує, що особливо вразливим інформаційний період є в перехідних державах, до яких належить Україна. Ідеться про умисну недостатність поінформованості виборця щодо порядку проведення виборів, програми політичних партій чи окремих кандидатів, домінуючу емоційність у виборі, спекуляції та маніпуляції свідомістю виборців через ЗМІ, активне поширення брудних PR-технологій, дезорганізацію та латентний саботаж організаційної

частини проведення виборів. Усі ці чинники актуалізують на філософсько-теоретичному і практичному рівні питання про досягнення цілей виборчого процесу: народ реалізовує суверенітет чи є способом легітимізації влади, справжній вплив на яку здійснюють представники окремих фінансово-промислових груп [5, с. 70]?

Вирішити надважливу для державотворення проблему формування політичних партій на ідеологічній основі в короткостроковій перспективі не прогнозується можливим. Воно потребує поетапної, системної, скоординованої, кропіткої та масштабної роботи, спрямованої на політичне просвітництво громадян України. У цьому контексті роль освіти, науки, інтелігенції, громадських організацій і засобів масової інформації є ключовою.

Список використаних джерел

1. Duverger M. Political Parties: Their Organisation and Activity in the Modern State by Maurice Duverger. Methuen, 1954. 439 p.
2. Голос України. 2020. № 212 (7469). 17 листоп. С. 7.
3. Гошовська В. А. Парламентаризм : підручник. Київ : НАДУ, 2016. 672 с.
4. Костицький М. В., Годованець В. Ф., Ткаченко Т. С. Українська національна ідея: історико-правовий аспект становлення, чинники, що сприяють її утвердженню. *Вісник Львівського університету внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 3–11.
5. Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження): монографія. Київ : Логос, 2018. 271 с.
6. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917–1919 роках (історико-генетичний аналіз). Київ : Монускрипт, 1995. 263 с.

Єлховський Ігор Вікторович,
асистент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська
юридична академія», старший викладач
кафедри психології Національного
університету «Одеська юридична академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ КАТЕГОРІЙ «СМИСЛ» У ФІЛОСОФІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

У сучасній психології існують такі поняття як: ціннісно-смилова сфера, смисложиттєві орієнтації, смисложиттєві парадигми, ціннісно-смилова сфера, смисл життя, особистісний смисл – всі вони в своїй основі спираються на центральне, ключове поняття «смысл». Це достатньо складне поняття для вивчення та визначення. У психології воно є ґрунтовним для розуміння процесів мислення, зародження та розвитку процесів розуміння, співвідношення людини, її свідомості з світом і іншими людьми, становлення людини як особистості,

орієнтацією людини в світі, формуванням принципів, цінностей тощо. З іншого боку, це поняття є ключовим поняттям у філософії та логіці, за допомогою якого також розглядаються проблеми існування свідомості та мислення, питання зв'язку мислення та мови, процеси розуміння, утворення нових смислів, місця людини у Бутті тощо.

Як ми бачимо, філософія, і психологія мають спільну область дослідження, отже цілком очікувано, що, незважаючи на різну методологію, вони робили однакові кроки на шляху дослідження цього феномену, висували схожі ідеї щодо розуміння поняття «смысл». На цих схожих моментах будемо акцентувати увагу.

Потрібно зазначити, що у філософських дослідженнях «смысл» є категорією, а не просто поняттям. Як зазначає Л.М. Сумарокова: «Категорія – це таке поняття, яке має більший ступінь загальності, значущості в певній сфері знання та яке виконує додаткову функцію, – функцію зв'язку, об'єднання між собою інших понять всередині теорії, групи теорій або теоретичної і практичної сфер наукової діяльності» [1, с. 41]. Як ми бачимо, «смысл» виконує саме таку функцію і в межах психологічної науки, отже ми можемо вважати що «смысл» є категорією в межах психології теж, оскільки воно є «кореневим» за змістом поняттям, з якого і на підставі якого утворюються багато інших понять.

Звертаючись до робіт, присвячених аналізу категорії «смысл» та розвитку уявлень про цей феномен, ми побачили наступну закономірність: всі концепції смыслу у психології та філософії можна поділити на односторонні (монологічні) та двосторонні (діалогічну).

У філософії основними питаннями щодо розв'язання проблеми смыслу були наступні питання як пов'язаний смысл, що є у свідомості людини, з об'єктивним світом; смысл є продуктом індивідуальної свідомості або смысл існують об'єктивно; свідомість продукує смысли та виражає їх у мові, чи мова, тексти містять смысли, які засвоює індивідуальна свідомість [2]. І.І. Матюшина по характеру відповіді на ці запитання виділяє три підходи до дослідження смыслу: «менталистський» (смысл утворюється у свідомості людини), «формалістський» (джерелом і носієм смыслу є мова) та комунікативний (смысл є продуктом комунікативної взаємодії свідомостей) [2, с. 9–11]. Провідною концепцією у сучасних філософських дослідженнях є комунікативна концепція смыслу. Смысл в них розглядається як складна система: «Смысл – завжди результат синтезу мовних, мовленнєвих значень текстів з концептами-константами життєвого світу комунікантів...» [3, с. 86].

Психологічне дослідження смыслу ставило наступні запитання: чи є смысл феноменом об'єктивної чи суб'єктивної реальності; що інтегрує смысл: життєву позицію чи розуміння навколишнього світу, яку функцію свідомості виконує смысл [4]. Щодо відповіді на ці питання відомий дослідник Д. О. Леонтьєв також структурує всі концепції смыслу на три групи, але не надає цим групам назву. До першої групи відносяться концепції, які вважають що смысл є продуктом індивідуальної свідомості, способом упорядкування цієї

свідомості. Ця група концепцій аналогічна «менталістським» концепціям. Друга група вважає що смисл є феноменом об'єктивної дійсності та прояснення смислу – це об'єктивна вимога, це розуміння смислу аналогічно «формалістським» концепціям. І третя група вбачає смисл в інтерсуб'єктивних взаємодіях, у зв'язку між особистістю та суспільством, ці концепції можна назвати комунікативними. [4, с. 68]. Проте, Д.О. Леонтьєв розвиває ще один підхід до аналізу смислу – діяльнісний підхід, який виходить за межі вищезазначених парадигм [4, с. 83–392], і саме цей підхід є провідним у сучасній психології [5].

Отже, порівняльний аналіз розвитку концепцій смислу дає можливість побачити як філософська та теоретико-психологічна думка рухалися майже паралельно одна одній у дослідженні феномену смислу, а також дає можливість проаналізувати, в яких моментах ці дві науки, які мають певні спільні предмети дослідження, можуть взаємозбагатити одна одну. Психологія може вивести поняття «смысл» на рівень категорії, а філософія може розвивати далі теорію смислу, беручи до уваги ті психологічні ідеї, які ще не були філософами переосмислені.

Список використаних джерел

1. Сумарокова Л.Н. Юридическая логика: коммуникативная концепция : монография. Одесса: Феникс, 2015. 204 с.
2. Матюшина І.І. Комунікативна природа смислу: автореф. дис....канд. філос. н. Одеса, 2007. 20 с.
3. Матюшина І.І. Смысл как системное образование. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2016. № 10. С. 83–86.
4. Леонтьев Д.А. Психология смысла. Природа, строение и динамика смысловой реальности. М.: Смысл, 2003. 448 с. URL: https://lib.uni-dubna.ru/search/files/psy_leo_psy_smisla/1.pdf.
5. Шевченко Н. Розвиток уявлень про категорію «смысл» у психологічній теорії діяльності. *Теоретична психологія*. 2012. № 1. С. 82–88.

Заболоцький Павло Валентинович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ

Темпи і якість перебудови ОВС як найважливішого елемента соціальної структури, насамперед, залежать від рівня професіоналізму людей, які займаються правоохоронною діяльністю. Той факт, що професіоналізм припускає наявність деякої сукупності знань, умінь і навичок, не викликає сумніву. Але не меншого значення має наявність необхідних особистісних якостей, що сприяють мотивації співробітників до правомірної поведінки та забезпечують довіру суспільства до правоохоронних органів. Аналіз особистості

співробітника ОВС та виокремлення позитивних якостей сприятиме виробленню дієвих механізмів особистісного зростання, що забезпечують належне виконання професійних обов'язків.

Особистість співробітника ОВС являє собою складне динамічне утворення, яке формується в процесі професійної діяльності, стає її провідним компонентом, й організує та перетворює і діяльність, і саму особистість.

У свідомості пересічного громадянина правоохоронна діяльність – це, в першу чергу, діяльність поліції, яка віддзеркалюється в особі конкретного поліцейського. Вимоги, що висуваються до особистості фахівця, досить високі, оскільки професійна діяльність поліцейських є різновидом складної діяльності, що характеризується екстремальністю, надмірною напруженістю та стресогенними умовами праці. Тому структурні підрозділи психологічного забезпечення повинні займатися не тільки формування професійно важливих якостей у співробітників ОВС, а й їх особистісним зростанням, бо вирішення цього питання приведе до створення компетентних та активних кадрів на будь-якому рівні функціонуванні системи органів внутрішніх справ [3, 5].

Особистісне зростання розуміється як:

- цілеспрямовані багатоаспектні зміни особистості, орієнтовані на досягнення великомасштабних життєвих цілей, що відображають загальнолюдські цінності;

- досягнення людиною нових і якісно більш високих рівнів продуктивності;

- зняття обмежень, комплексів, вивільнення її потенціалу;

- активний процес становлення, що здійснюються у напрямі самореалізації та самоактуалізації, в якому людина бере на себе відповідальність за свій майбутній життєвий шлях;

- комплекс психологічних властивостей, що дає людині можливість приймати рішення і регулювати свою поведінку, враховуючи і оцінюючи ситуацію, але виходячи насамперед із своїх внутрішніх уявлень і критеріїв;

- психологічна культура особистості, здійснення можливостей розвитку «Я» за допомогою власних зусиль, співтворчості, співдіяльності з іншими людьми, соціумом і світом у цілому;

- реалізація діяльності особистості, спрямування на реалізацію життєвих цілей, вміння ставити й утримувати цілі, що забезпечує вищу форму зміни особистості – її творчість і розвиток[1,4].

Поняття особистісне зростання краще всього розкривається через принципи повноцінного особистісного зростання. Оскільки зміни стосуються взаємодії особистості із внутрішніми і зовнішнім світом, відповідно були виділені критерії особистісного зростання: інтраперсональні (внутрішні) та інтерперсональні (зовнішні).

До інтраперсональних критеріїв особистісного зростання відносять:

1. прийняття і визнання себе;

2. відвертість внутрішньому досвіду переживань (свобода від спотворюючого впливу психологічних захистів, усвідомлення внутрішньої реальності і її ухвалення, свобода від впливу переживань минулих подій, життя в теперішньому часі);

3. розуміння себе (найбільш чітко і точно уявлення про себе і свій актуальний стан);

4. відповідальна свобода (усвідомлення і ухвалення своєї свободи, відповідальність за здійснення свого життя);

5. цілісність (взаємозв'язок всіх аспектів життя людини);

6. динамічність (постійний, безперервний процес змін, динамічність, гнучкість, відкритість змінам і здатність, зберігаючи свою ідентичність, розвиватися) [6].

Серед інтерперсональних критеріїв особистісного зростання виділяються:

1. прийняття інших (здібність до прийняття інших людей такими, які вони є, зі всіма їх гідностями і недоліками);

2. розуміння інших (свобода від забобонів і стереотипів, здібність до адекватного, повного і диференційованого сприйняття навколишньої дійсності взагалі і особливо – інших людей; готовність вступати в міжособистісний контакт на основі глибокого і тонкого розуміння і співпереживання, емпатії);

3. соціалізованість (прагнення людини до конструктивних соціальних взаємин);

4. творча адаптивність (уміння людини використовувати свої потенційні внутрішні можливості, готовність сміливо йти назустріч життєвим труднощам і рішуче долати життєві перешкоди)[2].

Однією з важливих особливостей особистісного зростання співробітників органів внутрішніх справ є те, що вони несуть службу в такій системі де все чітко регламентовано та відповідно функціональним обов'язкам, тому повністю реалізуватися складно. В цьому проявляється певний конфлікт між особистісним повноцінним зростанням та обмеженнями, які накладає система. Хоча в останній час приділяється значно більше уваги психологічним умовам несення служби, що робить більш ефективним та повноцінним процес реалізації особистісного та професійного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Акме–эффект личностного осуществления в процессе социализации и индивидуализации взрослого человека / Алексей Алексеевич Бодалев // Мир психологии. 1998. – № 1. – С. 59–66.

2. Братченко С. Л. Личностный рост и его критерии/ Сергей Леонидович Братченко, Мария Роальдовна Миронова // Психологические проблемы самореализации личности. СПб., 1997. С. 38–46.

3. Гуменюк Л.Й., Сулятицький І.В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ: навчальний посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 648 с.

4. Боришевський М.Й. Психологічні механізми розвитку особистості / Мирослав Йосипович Боришевський // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3/12. – С. 26–33.

5. Євдокімова О. О., Жданова І. В., Швець Д. В. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб.; за заг. ред. В. В. Сокурєнка; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 426 с.

6. Ясыр Антон. Личностный рост: сущность, особенности, основные критерии.

Захаренко Людмила Миколаївна.

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук

ПРОЄКТУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ПЛЮСИ ТА МІНУСИ

Сучасне життя характеризується змінами, які торкаються всього людства, суспільства, організацій та кожної людини зокрема. Особливістю сучасних змін є те, що вони динамічні, комплексні та приносять абсолютно нові феномени в усі сфери життя людства. Саме тому адаптація до змін є фундаментальною умовою виживання для індивідів і організацій.

Однією зі стратегій управління змінами є організаційний розвиток (Organizational Development (OD)). Функціонування будь-якої організації передбачає дії та проекти. Дії та проекти мають багато спільного, можуть і перекриватися. Вони виконуються працівниками, здійснюються з використанням обмежених ресурсів, плануються, реалізуються і контролюються. Водночас дії та проекти відрізняються між собою: дії виконуються весь час, вони є чимось постійним в організації; проекти є тимчасовими й унікальними.

Організаційне проєктування – спеціальний вид управлінської діяльності, закріплений у розробці і впровадженні проєктів удосконалення організацій та раціоналізації управлінської праці. Теоретичною основою організаційного проєктування є «метод проєктів», розроблений у 20-х рр. XX ст. американським педагогом В. Кілпатриком на основі концепції прагматизму Дж. Дьюї [1].

У сучасній літературі термін «проєкт» (від лат. *«кинутий вперед»*) розуміється як процес цілеспрямованої зміни технічної або соціально-економічної системи, що переводить її з одного стану в інший [2]. Раніше даний термін використовувався у науковому обігу як синонім слів «експеримент» у природничих науках і «розгляд справ» у юриспруденції (XVII–XVIII ст.).

Термін «проєкт» має кілька значень: 1) попередній (можливий) текст будь-якого документа; 2) певна акція, сукупність заходів,

об'єднаних однією програмою або організаційною формою цілеспрямованої діяльності; 3) діяльність по створенню (виробленню, плануванню, конструюванню) будь-якої системи, об'єкта чи моделі.

Проект має ряд лише йому властивих ознак, наявність яких допоможе здійснити його ефективну реалізацію. Основними ознаками проекту є: зміна стану проекту задля досягнення його мети; обмеженість у часі; обмеженість ресурсів; неповторність. До основних властивостей проекту, які впливають із його ознак та за якими проекти можна класифікувати на типи, належать: масштаб проекту; розмір проекту; кількість учасників; ступінь впливу на навколишнє середовище.

Основним критерієм проекту є критерій можливості реалізації (тобто, у процесі проектування постають характеристики умов і контексту, в яких певний проект може бути реалізовано). Ступінь ризикованості реалізації проекту зростає зі збільшенням кількості неповної чи неправильної інформації про вихідне становище середовища та критерії відбору, правила, принципи, закономірності функціонування стійких структур. Якщо все вищеперераховане виявляється правильними, то саме соціальне довкілля спонукатиме і стимулюватиме систему до досягнення стабільності в умовах нового стану [2].

Існують такі загальноприйняті етапи проектування (за Дж. К. Джонсом):

- етап дивергенції (від лат. *divergere* – знаходити розбіжності) означає розширення меж проектної ситуації для забезпечення багатоваріантності в пошуку рішень;

- етап трансформації (від лат. *transformatio* – «перетворення») є етапом, на якому створюються концепції, визначаються принципи проектної діяльності;

- етап конвергенції (від лат. *convergo* – «зближаю»), що є процесом зближення, вироблення компромісних рішень;

- завершальний етап (перед проектувальником з'являються можливості для вибору оптимального рішення шляхом аналізу інших варіантів, що накопичилися у результаті роботи на попередніх етапах).

Проектування, програмування, прогнозування та планування – це способи роботи з майбутнім в галузі управління змінами в організації, однак вони різняться між собою. Проектування як творче створення моделі бажаного майбутнього, є більш вузьким поняттям порівняно із плануванням, адже планування – це процес створення будь-якої моделі та сценаріїв розвитку.

Проектування є більш вузьким поняттям у порівнянні з прогнозуванням: проектування відповідає на запитання: «Що повинно бути, яким має бути найбільш ефективний сценарій розвитку?», а прогнозування – на запитання: «Що взагалі може бути?». Тобто, проектування включає в себе елементи прогнозування і опирається на різні наявні прогнози розвитку ситуації. Проектування є керованою діяльністю з прогностичного планування майбутнього стану об'єкта

управління. Проектуванню властиве все, що властиве роботі з майбутнім, і, насамперед, висока невизначеність та непередбачуваність.

Головна відмінність проектування і конструювання полягає у тому, що проектування може бути і теоретичним (на папері або на комп'ютері), а конструювання припускає матеріальне втілення проектної діяльності [3].

Відмінність між проектуванням і програмуванням встановити складно: проектування є вужчим поняттям, головним результатом процесу програмування; а програмування включає створення проекту та розгорнений план його освоєння. Проектувальна діяльність завжди більше направлена на ефективну організаційну форму (а не на ідеальний об'єкт), тому кожен проект має містити в собі форму організації діяльності. Результатом проектувальної діяльності є проект.

Організаційні зміни – це цілеспрямовані зміни в організації, викликані, зазвичай, зовнішніми подіями, що реалізуються через проекти. Основними індикаторами, що вказують на необхідність перепроєктування організації, виступають: конфлікт (особливо великомасштабний конфлікт між групами структурних підрозділів або організаційний конфлікт базових цілей та завдань); залучення менеджерів до рішень, які приймаються на нижніх рівнях.

Організаційне проектування являє собою розробку проектних рішень щодо перспективної побудови організації (перетворення її від актуального стану до перспективного). Це дозволяє створити жорстку та, водночас, оптимальну систему управління, адже вона будується на необхідності єдиної роботи «технічної» і соціальної системи в організації [2].

У проектуванні організації розрізняється два підходи: бюрократичний підхід, який опирається на систему формальної влади і має риси бюрократичної організації, та біхевіористичний (органічний) підхід, що ґрунтується на розвитку груп в організації, процесів людських взаємовідносин. Важливим є проектний менеджмент (включення до робіт проекту знань, умінь та практичних навичок виконавців для задоволення потреб замовника), що забезпечує баланс конкурентних вимог до внутрішнього середовища проекту, часу, вартості і якості; потреб та бажань зацікавлених осіб [1; 2].

Таким чином, організаційне проектування сприяє конструктивному переосмисленню та актуальному розумінню змін основних підходів в управлінні організацією; забезпечує організаційний розвиток організації (від організаційної проблемності до організаційної зрілості), сприяє адаптації до змінних умов середовища. Однак досягнення майбутнього стійкого стану соціального організму, більш відповідного умовам соціального довкілля, що змінилося, можливе лише за умови врахування всіх прогнозів розвитку організації та соціального середовища, наявності необхідних засобів для реалізації проекту, ефективності впровадження проектного менеджменту як обґрунтованого організаційного підходу щодо управління поточними

діями з розвитку персоналу. Неврахування цих факторів призведе до того, що проект організаційного розвитку може так і залишити теоретичним та не матиме подальшого матеріального втілення.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й., Пучина О. В. Організаційна психологія на підприємстві : навч. посібник. К. : Вид-во «Скіф». 2012. 272 с.
2. Психологічні засади організаційного розвитку : монографія / За наук. ред. Л. М. Карамушки. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 206 с.
3. Теорія організації : навч. посібник / В. В. Приходько, В. І. Прокопенко, В. В. Малий та ін. За ред. І. В. Шереметьєвої. Донецьк : Нац. гірничий ун-т, 2011. 258 с.

Зінсу Ольга Іванівна,

аспірантка відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА ПРОЯВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

В сучасних умовах інтеграції України в європейське товариство особливу актуальність представляють інституційні зміни в суспільстві та реалізація механізмів адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Суттєвим доробком реалізації озвученого вектору стало запровадження низки інноваційних загальних та спеціальних заходів соціально-правового впливу на прояви насильницької дискримінаційної моделі поведінки в сім'ї, побуті, родині. Зокрема, терміновий заборонний припис, обмежувальний припис, обмежувальні заходи, профілактичний облік, корекційні програми для кривдника та для постраждалої особи [2], [3], [4], [5]. Цілком природно, що «за своїм характером загальні та спеціальні заходи можуть бути економічними, соціально-політичними, ідеологічними, культурно-виховними, організаційно-управлінськими і соціально-психологічними»[6, с. 299].

Провідною ланкою застосування зазначених заходів соціально-правового впливу є притягнення до юридичної відповідальності винних осіб, запобігання вчинення домашнього насильства іншими членами суспільства, проведення психологічно-правової корекційної роботи, вироблення навичок правомірної поведінки, що в умовах розвитку правової держави має відповідати демократичним засадам, принципам верховенства права, законності, об'єктивізму, гуманізму, справедливості.

Свою чергою, зазначені виміри заходів соціально-правового впливу на прояви домашнього насильства перетинають чимало контекстів неправомірної поведінки в суспільних та приватних відносинах, підвищують вразливість суспільства до насильницьких моделей поведінки, змінюють індивідуальні траєкторії учасників домашнього насильства, і ймовірно, впливатимуть на подальші взаємні

стосунки. Адже багатовекторність номінативного процесу домашнього насильства виявляє значну кількість дотичних проблем деструктивної поведінки, взаємних образ, непорозуміння, агресії. У зв'язку з цим соціально-правовий вплив на прояви домашнього насильства як елемент соціального управління в політичній, економічній, правовій сферах суспільства, з-поміж інших заходів загального характеру, на наш погляд, передбачає самовдосконалення особистості, розвиток «Я-концепції», формування навичок асертивної поведінки, критичного мислення.

Вищезазначені елементи самовдосконалення особистості, насамперед спрямовані на дотримання загальноприйнятих соціально-нормативних настанов в суспільстві; запобігання проявам девіантної поведінки, соціально-психологічної дезадаптації. Вагоме місце в реалізації зазначеного належить психопрофілактичній роботі, психологічному супроводу сім'ї, проведенню своєчасного дієвого психодіагностичного обстеження з метою виявлення емоційно-психологічної напруженості, перевтоми та інших негативних психологічних станів.

Таким чином, соціальна та правова значущість вищевикладених аспектів обумовлює перспективність подальших теоретико-прикладних досліджень окреслених номінацій термінового заборонного припису, обмежувального припису та обмежувальних заходів як інноваційних механізмів соціально-правового впливу на прояви домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001. № 2341-III. // Офіційний вісник України. 2001 р., № 21, стор. 1, стаття 920, код акта 18825/2001. URL: zakon.rada.gov.ua.

2. Цивільно-процесуальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 18.03.2004. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40–41, 42, ст. 492. URL: zakon.rada.gov.ua.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35. URL: zakon.rada.gov.ua.

4. Про національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40–41, ст. 379). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

5. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: Наказ МВС України від 01.08.2018 № 654 // Офіційний вісник України – 2018 р., № 69, стор. 75, стаття 2341, код акта 91336/2018. URL: zakon. rada. gov.ua.

6. Кузнецов М.Г. Кримінологічні засади запобігання насильству в сім'ї.-Право і суспільство № 4, 2019.-URL: [pravoisusplstvo.org.ua > index.php > archiv...](http://pravoisusplstvo.org.ua/index.php) DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-4-44>.

Іванов Сергій Богданович,
аспірант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку філософії права однією з вагомих проблем є врахування національних особливостей становлення і розвитку конституціоналізму. Сучасний етап розвитку України з його труднощами, пов'язаними з проведенням конституційної реформи, продовжує правову і політичну модернізацію держави у постійному, неспинному процесі. Тому сьогодні особливо актуальним стає аналіз філософсько-правових проблем українського конституціоналізму, його методологічно-нормативних основ і досвіду реалізації конституційних положень. У зв'язку з цим, намірилась необхідність проаналізувати роль найбільш знаменних документів української політичної і правової думки, та оцінити їх роль у становленні конституціоналізму на демократичних засадах.

Одним із таких історичних документів, базованих на концептуальних засадах теорії природного права та інститутів прав людини, є «Пакти і Конституції прав і вольностей Війська Запорізького» 1710 року, відомі як Конституція Пилипа Орлика. Цей документ має особливе значення в умовах гібридної війни, яку веде Російська Федерація, яка відкидає саму історичну сутність цього документу, та прагне довести антинаукову тезу «недержавності» України.

У цьому контексті варто погодитися з думкою доктора історичних наук Л.Г. Мельника, який зазначив, що «Пакти й Конституції» мають певну антиросійську спрямованість, адже вони вийшли з вузького кола старшин, які зазнавши поразки та перебуваючи в еміграції, намагалися повернути на свій бік народ Лівобережної України, який однаково натерпівся як від своїх старшин, так і від російських воевод та воєначальників [1, с. 4].

Конституція Пилипа Орлика є визначною пам'яткою української правової та філософської думки, що свідчить про високий рівень правової культури тогочасного українського суспільства. У преамбулі, тексті документу використовуються вислови «вільний козацький народ», «права та вольності», «давні права та вольності», які підтверджують закріплення на рівні Основного закону засадничих прав і свобод людини, на яких будується теорія природного права. Аналіз документа свідчить також про наявність таких елементів теорії природного права як поділ влад, система стримувань і противаг, договірні відносини, рівність, виборче право, відповідальність тощо.

Актуальність теми дослідження зумовлена і ступенем наукової розробленості зазначеної проблеми. Положення Конституції Пилипа

Орлика вивчалися у роботах таких науковців як: В.М. Александров, Г.Г. Демиденко, Д.В. Задахайло, В.О. Голобуцький, В.О. Замлинський, М.І. Костомаров, Л.І. Мельник, О.М. Опанович, Ю.О. Тодика, Д.І. Яворницький.

Першу спробу об'єктивної оцінки діяльності Пилипа Орлика фактично здійснив Василь Рєзніченко, який у 1918 р. видав працю «Пилип Орлик (гетьман-емігрант). Його життя і діяльність». Ця маловідома і непопулярна в ті часи тематика згодом була продовжена і якісно поглиблена відомим українським істориком Ільком Борщак, який в 20-х роках минулого століття, використавши знайдену в архіві Міністерства закордонних справ Франції документальну спадщину Пилипа та Грегора (сина гетьмана) Орликів, видав цілу низку наукових розвідок, присвячених їх життю та діяльності. В контексті розробки так званої «Орликіани» І. Борщак доволі тривалий час готував фундаментальне історичне дослідження «Франція і Україна. Історичні студії та нариси франко-українських взаємин у минулому». В оприлюднених у закордонних статтях фрагментах дослідження, яке автор, на жаль, не завершив, Пилип Орлик уперше постав перед дослідниками і широким загалом читачів як видатна історична особа, один із послідовних і невтомних борців за відродження суверенної української держави [2, с. 155].

За радянських часів науковці уникали цієї теми або висвітлювали її тенденційно. Лише у 1929 році була опублікована одна стаття академіка М.П. Василенка «Конституція Пилипа Орлика», яка фактично була першим юридичним дослідженням. Започатковані ним підходи до вивчення цього документу, як зазначає І.Б. Усенко, для багатьох поколінь українських істориків права стали вагомим орієнтиром [3, с. 15].

Діяльність Пилипа Орлика була також високо оцінена М. С. Грушевським у «Очерках истории украинского народа». «Пакти і Конституції» він характеризував як «вираз поглядів і бажань людей, що зв'язали свою долю з визволенням України», і побачив у цьому документі «замітні початки чисто парламентського устрою».

Серед вчених, які займалися ґрунтовним дослідженням положень Конституції Пилипа Орлика, варто виділити і О. В. Кресіна. Зокрема, в монографії «Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII ст.» досліджено правове підґрунтя та конституційно-правовий характер «Пактів і Конституцій» 1710 р. Цей автор дотримується думки, що Конституція Пилипа Орлика органічно виросла з української національної традиції державотворення і стала виразом саме української політичної та правової культури другої половини XVII – початку XVIII століття, яка, у свою чергу, була частиною європейського цивілізаційного простору.

Разом із тим, О. В. Кресін наголошує на недостатній розробці зазначеної проблематики, причиною якої є невирішеність питання про підстави створення (у такій формі, з таким змістом та у такий час) та

джерела Конституції. М. Костомаров не побачив ні у формі, ні у змісті документу нічого принципово нового і ототожнював останній з «гетьманськими статтями» XVII століття. М. Василенко припускав, що на форму Конституції могли вплинути *racia conventa*, що укладалися сеймом та королем Речі Посполитої. Але учений зазначав, що форма документа настільки проста, що останній міг бути «укладений і без попереднього зразка». Отже, незважаючи на безперечні здобутки, Конституція 1710 року залишається для неупередженого читача чимось чужорідним, прямо не пов'язаним ані з попередньою, ані з подальшою історією української держави та права [4, с. 198].

На думку П.А. Рудика, однією з причин неувagi фахівців з різних дисциплін до Конституції Пилипа Орлика є те, що цей документ не був реально втілений на практиці. Проте його всебічне, комплексне вивчення, глибокий аналіз політико-правової думки того часу заслуговує серйозної уваги науковців [5, с. 36].

Ю.С. Фігурний у монографії «Український гетьман Пилип Орлик» аналізує державотворчу діяльність Пилипа Орлика та зазначає, що Конституція Пилипа Орлика була реальною можливістю збудувати на демократичному козацькому підґрунті правовий фундамент суверенної Гетьманської України. Автор приходить до висновку, що проблематика дослідження в українознавчому вимірі, на жаль, поки що залишається малодослідженою і потребує свого подальшого вивчення [6, с. 9].

Український історіограф В. Замлинський, характеризуючи Конституцію Пилипа Орлика, писав: «Французькі просвітителі ще навіть не наважувалися на розробку тих громадянських ідей, що були закладені в ній. Уперше в Європі було вироблено реальну модель вільної, незалежної держави, заснованої на природному праві народу на свободу і самовизначення, модель, що базувалася на незнаних досі демократичних засадах суспільного життя [7, с. 347].

Наявність Конституції Пилипа Орлика свідчить, що українське державотворення і правотворчість базуються на концептуальних ідеях демократичного устрою держави, розвитку народовладдя, забезпечення прав і свобод людини, поділу владних повноважень між різними структурами державного механізму. Як зазначає, Ю.О. Тодика, в історії українського конституціоналізму ця Конституція займає своє важливе місце, і її значення ще недостатньо оцінене як в історичному, так і конституційно-правовому і політологічному аспектах. В історії народу, як правило, є такі політико-правові документи, які визначають шлях подальшого розвитку суспільства на демократичних засадах. До таких, безумовно, належить Конституція Пилипа Орлика [8, с. 60].

Конституція Пилипа Орлика, яка пронизана ідеєю гуманізму, зі своїми оригінальними засадами, демократичними підвалинами та державницькою спрямованістю випереджала суспільну думку тогочасної Європи. Будучи укладеною між гетьманом та Військом Запорізьким (народ України), вона є проявом тотожності Основного

закону та суспільного договору, і втіленням моделі вільної, незалежної держави, заснованої на природному праві на свободу та самовизначення. І хоча Конституція Пилипа Орлика набула статусу пам'ятки української філософської та правової думки, вона, залишаючись вершиною української державотворчості ранньомодерної доби, все ще є недостатньо дослідженою у філософсько-правовому, соціокультурному контекстах, а також з точки зору її впливу на конституційний процес України на різних етапах його здійснення.

Список використаних джерел

1. Мельник Л.Г. Конституція 1710 року П. Орлика. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. 1999. Вип. 2. С. 4.
2. Тараненко М. Г. Причини створення, головні державотворчі, ідеологічні і правові засади та історичне значення Конституції Пилипа Орлика. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2010. № 2 (6). С. 151–166.
3. Усенко І. Б. Державно-правові інститути козацької України як об'єкт досліджень вітчизняних істориків права. *Антологія української юридичної думки* : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол.) та ін. Т. 3 : Історія держави і права України: козацько-гетьманська доба / упор.: І. Б. Усенко та ін. К.: Юрид. кн., 2003. С. 15.
4. Кресін О. В. Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII століття : монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 468 с.
5. Рудик П. А. Міркування щодо висвітлення деяких положень Конституції Пилипа Орлика. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 36–37.
6. Фігурний Ю. С. Український гетьман Пилип Орлик : монографія. К., НДПУ. 2008. 124 с.
7. Замлинський В. Пилип Орлик. Історія України в особах: IX–XVIII ст. К.: Україна, 1993. 396 с.
8. Тодика Ю. О. Механізм народовладдя згідно з Конституцією Пилипа Орлика. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 11. С. 55–60.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МЕТА ПОКАРАННЯ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Однією з найбільш давніх в історії філософсько-правової думки є проблема мети покарання. В різні часи вона цікавила не лише юристів, а й багатьох філософів. Серед них: Ч. Беккарія, І. Бентам, Г. Гегель, М. Гернет, І. Кант, А. Кістяківський, М. Костецький, В. Кудрявцев, Р. Мартинсон, Ш. Монтеск'є, Б. Никіфоров,

С. Познишев, С. Полубінська, М. Таганцев, А. Фейєрбах, П. Фріс, І. Фойницький та багато інших вчених. Були запропоновані окремі концепції мети покарання, які переважно в науковій літературі зводяться до двох груп: абсолютні та відносні теорії.

Дослідники, які відстоювали абсолютні теорії покарання, його мету зводили до відплати за вчинене кримінальне правопорушення. Тому вид і розмір покарання мав відповідати тяжкості суспільно небезпечних наслідків правопорушення. Тобто, наприклад, у разі вчинення вбивства винного мають засуджувати до смертної кари. Такий підхід сприяв поширенню суворох покарань, пов'язаних з позбавленням життя та заподіяння шкоди здоров'ю винних. Прихильниками абсолютних теорій були Ф. Гегель, І. Кант.

Серед абсолютних теорій покарання виділяють теологічні теорії, теорії матеріальної та діалектичної відплати. Теологічні теорії, виходячи з того, що злочин є гріх, ставили за мету покарання очищення від цього гріха. Теорію матеріальної відплати розвивав І. Кант, діалектичної відплати – Ф. Гегель, ідеї яких мали суттєвий вплив на розвиток філософських та правових поглядів на протязі всього XIX століття, а в поєднанні з іншими трактовками – і у XX столітті. Так, наприклад, І. Кант розглядав покарання як матеріальну (реальну) відплату за вчинений злочин і покарання, відплати рівним злом за те зло, що спричинив винуватий [1, с. 130].

Представники відносних теорій покарань вбачали його сенс в досягненні якоїсь конкретної мети. Основою розвитку цих теорій стали ідеї І. Бентама, А. Фейєрбаха, Ч. Беккарія.

Так, Ч. Беккарія в трактаті «Про злочини і покарання» (1764 року) обґрунтовує, що мета покарання полягає в тому, щоб перешкодити винному знову заподіяти шкоду суспільству, а також утримати інших від вчинення злочину [2, с. 221].

Серед відносних теорій найбільшого розповсюдження набула теорія залякування. Модифікацією цієї теорії є теорія психологічного примушування, що була розвинута А. Фейєрбахом. Як і теорія залякування – це теорія загального попередження, згідно з якою покарання має впливати на громадян, утримуючи їх від вчинення злочинів. А. Фейєрбах вважав, що покарання має завдати особі, що вчинила злочин, більшого незадоволення, ніж те задоволення, що вона отримала від злочину. Метою такого покарання є потреба утримати людину від злочину. Прихильники теорії спеціального попередження відстоювали ідею застосування покарання виключно для того, щоб сам винуватий не вчинив нового злочину. Такі ж ідеї відстоювали і послідовники теорії виправлення, на думку яких покарання має забезпечити виправлення винуватого, тобто невчинення ним нових злочинів [1, с. 130–131].

У чинному кримінальному законодавстві мета покарання закріплена в ч. 2 ст. 50 Кримінального кодексу України (далі – КК) [3]. Там зазначено, що покарання має на меті не тільки кару, а й

виправлення засуджених, також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами. Звернемо увагу також, що згідно з ч. 3 ст. 50 КК покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

Отже, метою покарання є:

- кара засуджених;
- виправлення засуджених;
- запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженими;
- запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами.

Кара передбачає відплату за вчинене винним кримінальне правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК покарання, зокрема, полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. В законодавстві закріплюються види покарань, їх строки, характер тих правообмежень, що має перетерпіти засуджений. Також кримінальний процесуальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності, призначення покарання та його виконання безпосередньо пов'язані з карою і є невід'ємною частиною її здійснення.

Саме кара перетворює покарання на суворий захід державного примусу.

Мета виправлення передбачає усунення суспільної небезпечності особи, нейтралізацію її криміногенних схильностей. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України виправлення засудженого – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки [4]. Досягається виправлення через такі основні засоби як: встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Виправлення засудженого є необхідною умовою його ресоціалізації, під якою розуміють свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

З виправленням пов'язана мета запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень засудженими (спеціальна превенція). Вона досягається, зокрема завдяки призначенню покарання та його відбуванню і виконанню, коли особа поставлена в умови, що перешкоджають вчиненню кримінальних правопорушень.

Запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами (загальна превенція) – мета покарання, спрямована на недопущення вчинення кримінальних правопорушень не засудженими, а сторонніми громадянами. Загальна превенція стосується переважно осіб, які схильні до вчинення правопорушень. Досягнення цієї мети

здійснюється завдяки оприлюднення законів про кримінальну відповідальність, невідворотного притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб, призначення покарання та реального його відбування.

Як бачимо, кара засуджених, їх виправлення, запобігання вчиненню ними нових кримінальних правопорушень, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень іншими особами тісно між собою пов'язані. Будь-яке із дванадцяти покарань, що передбачені кримінальним законодавством України, незалежно від їх суворості та видів мають забезпечувати досягнення зазначеної мети. Разом з тим, проблема мети покарання залишається актуальною і сьогодні та потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Вереша Р. В. Основні проблеми визначення мети покарання в контексті реалізації аксіологічного підходу у кримінальному праві. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 1(26). С. 129–136.
2. Ющик О.І. Основні концепції покарання Чезаре Беккарія. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594467.pdf>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>.

Казміренко В'ячеслав Петрович,
професор кафедри психології факультету
психології Львівського державного
університету внутрішніх справ, доктор
психологічних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ЯК ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТНИХ І ФАХОВО ПІДГОТОВЛЕНИХ РІШЕНЬ

Специфіка функціонування когнітивного спілкування як правового організаційного феномену представлена наступними сферами.

1. *Сфера власне психології управління інтелектуальною діяльністю в організаційно детермінованих умовах:*

– організація роботи команд і штабів – когнітивно-виконавча діяльність завершеного циклу, в якій управлінське спілкування завжди носить опосередкований характер і виступає у вигляді інтелектуального супроводу цільових програм. Таке спілкування визначається процесами їх реалізації, особливостями впровадження у терміни, встановлені відповідними планами і програмами;

– створення колективних розробок як інтелектуальних комплексних продуктів, завершених проектів (бюджети виробництва,

машинобудування, будівництва та ін.), що мають реальне наочне і конструкторське втілення від задуму до впровадження;

- забезпечення діяльності команд креативних ІТ або soft-розробників;

- забезпечення процедур і діяльності команди на чолі з керівником проекту в системі розробки, конкретного цільового управління і супроводу проектами.

2. Сфера юридичної практики, правової і судової психології.

Цей напрям представлений широким спектром організаційної діяльності, в якій когнітивне спілкування виступає ключовим психологічним чинником професійної компетентності в різних видах юридичної діяльності:

- ведення дізнання, досудового розслідування і судового розгляду кримінальних справ;

- слідча діяльність як когнітивна комунікативна процедура;

- діяльність присяжних засідателів як ухвалення рішення в полі складних правових альтернатив і можливостей правових висновків.

3. Консилиуми і колективні форми експертизи.

Поняття консилиум відображає конкретну діяльність в медичному або науково-технічному контексті або іншому напрямі соціальної політики чи практики залежно від її змісту. Традиційно консилиум як інструмент забезпечення і організації колективної інтелектуальної діяльності покликаний для створення можливості проявів множинного знання. Інша, не менш важлива сторона цієї колективної технології - об'єднання різностороннього досвіду і компетентності фахівців схожого або суміжного профілю. Проводиться такий захід з метою знайти рішення в системі спірних, суперечливих, складно імовірнісних параметрів, що вимагають спеціальних знань. Традиційно проблемою консилиумних рішень виступає питання про прийняття і розподіл відповідальності в рамках пропонованих прогнозів і рішень.

Експертиза – інтелектуальне дослідження, в межах якого експерти-фахівці здійснюють спільний, організаційно узгоджений пошук єдино правильного рішення (висновку, наукового або експертного «діагнозу», «встановлення причин» та ін.). Експертні висновки передбачають розробку планів, програм роботи або сценарію реалізації складного нестандартного рішення:

- обґрунтування загрози необґрунтованих витрат, втрат або ризиків;

- обґрунтування загрози катастрофи або сценарію ескалації процесу небезпеки;

- пропозиції щодо заходів із оптимізації переговорів і умов угоди в ситуаціях із заручниками або інших видах сценаріїв жорсткої комунікації;

- пояснення реальної сутності погроз, причин нападу або потенціалізації агресії в процесах конкурентної або політичної боротьби.

В контексті цієї функціональної сфери завжди має місце організаційно опосередкований пошук рішень і відповідей на запитання, пов'язані з ризиком, небезпекою або складними ймовірнісними ситуаціями. Експертні розробки мають рекомендаційний характер, відповідальність за затвердження таких рішень покладається на посадових осіб, наділених повноваженнями організаційного статусу.

4. *Конфліктологічна експертиза* і експертний супровід діяльності з вирішення конфліктів в системі організаційних «неконфронтаційних» переговорів; розробки програм і проектів в технологіях досягнення консенсусу у вирішенні ситуацій власне конфліктних домагань.

Всі ці сфери компетентного когнітивного спілкування потребують широкого спектру дій задля розробки *Моделей інтелектуального різноманіття сценаріїв прогнозованих ситуацій і подій*. У свою чергу, це дозволяє вибудовувати семантичні схеми комунікацій і алгоритмів осмисленого і безпомилкового реагування в груповій партнерській діяльності («Бачити – Розуміти - Передбачати - Діяти»), надавати їх узагальнене і творче вираження у вигляді компетентного організаційного когнітивного спілкування.

Казміренко Людмила Іванівна,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, професор

КОРУПЦІЙНА ПОВЕДІНКА ЯК СИСТЕМНИЙ ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Феномен корупції сьогодні ретельно розглядається в межах юридичної, економічної, соціологічної та інших наук. При цьому слід констатувати, що накопичений в цих галузях знань теоретичний та емпіричний матеріал не розкриває психологічної сутності корупції, що її природи як системного явища. Такий стан речей потребує розробки психологічної концепції корупційної поведінки суб'єкта державної влади, що охоплювала б всі сторони цього явища в контексті проблем сучасної психологічної науки.

1. Теоретико-методологічними засадами дослідження психології корупції повинен стати *суб'єктно-діяльнісний* підхід. Саме в межах цього підходу концептуалізується здатність особистості вирішувати життєві проблеми, тобто не лише залежати від життя, але й визначати його. Це визначає наявність системної детермінації активності суб'єкта державної влади, синтез зовнішньої і внутрішньої детермінації (самодетермінації) суб'єкта.

2. На операціональному рівні психологічні дослідження корупції ґрунтуються на системі *основних понять*. Такими слід вважати: «корупційну поведінку», «корупційний тиск», «схильність до корупційної поведінки» та «антикорупційну стійкість особистості».

Корупційна поведінка – поведінка посадової особи, що переслідує мету отримання особистої вигоди за рахунок зловживання службовим станом. *Корупційний тиск* – сукупність соціальних і соціально-психологічних чинників впливу на посадову особу, що спричиняють ситуацію вибору між зловживанням владними повноваженнями чи відмови від них. *Схильність до корупційної поведінки* – наявність установки (психологічної готовності) на вибір варіанту корупційного діяння в ситуації корупційного тиску. *Антикорупційна стійкість особистості* – системна властивість особи, що виявляється в здатності протистояти корупційному тиску і здійснювати вибір між протиправною і законотворчою поведінкою на користь останньої.

3. На нашу думку, саме антикорупційна стійкість особистості повинна вважатися *предметом* дослідження корупційної поведінки в площині юридичної психології. Це дозволяє обґрунтувати системність джерел її формування та рівневий характер механізмів її реалізації. При цьому першоосновою деструктивної поведінки (корупції) виступає конфлікт інтересів та розузгодженість мотиваційної структури особистості державного службовця, що актуалізують протиправний вибір суб'єкта.

4. Подальша концептуалізація корупційної поведінки вимагає звернення до механізмів її формування. Нам імпонує позиція, згідно з якою вчинення правопорушення пояснюється *відчуженням особистості* (Ю.М. Антоян, М.І. Єнікєєв, В.Є. Емінов), тобто наявністю певної соціально-психологічної дистанції від суспільства, його норм і цінностей. Таке відчуження визначає специфічність мотивації та реагування на ситуації побутової й професійної взаємодії; воно дозволяє пояснити ігнорування корупціонерами моральних, професійних і юридичних норм.

5. Дослідження феномену корупційної поведінки як механізму відчуження потребує визначення якісного складу експериментальної та контрольної групи. Така дихотомія, на нашу думку, виглядає наступним чином: законотворчий державний службовець – корупціонер.

6. При цьому слід враховувати, що корупція в Україні набула системного характеру, отже, корупційна поведінка та отримання незаконного прибутку в системі державної служби вже стало певною «нормою». В корумпованому середовищі діють норми, що суттєво відрізняються від «ідеальної норми». *Корупційні норми* в системі державної служби породжуються тотальним відчуженням службовців від декларованих норм і цінностей держави. Вони є специфічною відповіддю професійної спільноти на неспроможність державної системи здійснювати ефективні антикорупційні заходи стосовно представників вищих ешелонів влади.

7. В контексті механізму відчуження корупційна поведінка може розглядатися як розузгодження особистих моральних норм з суспільними нормами моралі і права. Таке розузгодження може

виникнути як у процесі виконання службових обов'язків, так і до вступу на посаду (наприклад, молода людина обирає професію поліцейського через можливості відносно простого одержання незаконного прибутку). Можливість того, що державну службу обирають люди, схильні до корупційних діянь, актуалізує завдання психологічної діагностики антикорупційної стійкості особистості ще до її вступу на посаду, тобто на етапі *професійного відбору*.

Калиновський Богдан Валерійович,
завідувач кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМИ МІСЦЕВОЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

В Україні триває модернізація місцевої публічної влади, ефективність якої значною мірою залежить від чіткості закріплення засад і реалістичності втілення на практиці. Здійснюючи моніторинг проблем здійснення реформи влади на місцях, є можливість вчасно відреагувати на виклики і проблемні моменти. Саме науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації є необхідною умовою втілення завдань і цілей будь-якої реформи.

Наука конституційного та муніципального права на кожному історичному етапі становлення виробляла особливі підходи до поняття «методологія», які зумовлювалися розвитком соціально-економічних та політичних відносин, галузевих наук та її методології в цілому.

Отже, методологію науки конституційного та муніципального права можна розглядати як вчення про методи, принципи та правила їх застосування під час здійснення дослідження явищ у конституційно-правовій сфері існування (статичних і динамічних елементів конституційно-правової дійсності), що є предметом відповідної галузі юридичної науки.

З цього приводу також варто врахувати, що, зважаючи на новітній етап конституційної, адміністративної та муніципальної реформи, сучасна юридична наука постійно здійснює пошук оптимального та універсального методологічного інструментарію пізнання правової дійсності, тому це вчення не втрачає свою актуальність серед напрямів конституційно-правових досліджень.

Виходячи із зазначеного вище, під методологією дослідження конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої публічної влади слід розуміти систему предметно зумовлених філософсько-світоглядних підходів, принципів, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, способів (прийомів) і засобів, які зумовлюють комплексний характер осмислення предмета дослідження та опису його результатів.

На особливості методології дослідження конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої публічної влади в Україні зокрема впливають: 1) комплексний характер дослідження, який визначається тим, що категорія і явище «місцева публічна влада» є інтегративною категорією влади місцевого самоврядування та державної виконавчої влади на місцях; 2) знаходження об'єкта дослідження «на стику» декількох як юридичних, так і неюридичних наук (конституційного права, міжнародного права, муніципального права, адміністративного права, державного управління, політології); 3) специфіка предмета дослідження – загальні закономірності розвитку національної системи місцевої публічної влади в умовах європейської інтеграції, а також шляхи і засоби оптимізації її функціонування та розвитку; 4) необхідність забезпечення обґрунтованості результатів дослідження і можливостей використання його висновків і пропозицій для проведення конституційної, муніципальної та адміністративно-територіальної реформ.

Наукове дослідження будь-якого державно-правового явища, особливо конституційно-правового, зокрема місцевої публічної влади, вимагає розроблення та обґрунтування комплексу відповідних методологічних підходів і прийомів щодо його вивчення. Це має забезпечити його комплексність і всебічність, достовірність і повноту одержаних наукових результатів, послідовність і організованість наукового дослідження в цілому.

Тому методологія цього наукового дослідження базується на використанні принципу плюралізму у виборі методологічних підходів, методів і прийомів. Адже саме методологічний плюралізм і конкуренція наукових ідей є ознакою того, що представники різних доктрин виявляють свободу наукової творчості, а це – найперша запорука успішності та конкурентоздатності. Тільки сама суспільно-правова практика або життя може дати відповідь на запитання, який метод дослідження є найоптимальнішим [1, с. 163].

Щодо методології дослідження місцевої публічної влади, важливо також наголосити на тому, що методологічні принципи права, які пронизують усю правову матерію і є орієнтиром для прогресивного спрямування законотворчості, правозастосування, подолання прогалин у праві, правовиховній роботі, мають особливе значення [2].

Усе вищевикладене дозволяє сформулювати висновок, що вертикальна структура методології дослідження місцевої публічної влади передбачає такі рівні:

- світоглядно-філософський, на якому визначаються основні напрями і загальні принципи пізнання предмета дослідження взагалі;
- загальнонауковий, що відображає дослідження об'єктів, які охоплює предмет;
- конкретно-науковий, що акцентується на юридичній науці, розглядає предмет як явище правової дійсності;

– спеціально-науковий, де вивчаються окремі властивості об'єкта (предмета).

Отже, вибрана як предмет дослідження проблема місцевої публічної влади в Україні, визначає потребу обґрунтування її теоретичних та прикладних аспектів. Ця проблема є досить складною, має комплексний характер і порушує низку ключових питань, для вирішення яких потрібно застосовувати міждисциплінарні, системні та комплексні методи. Міждисциплінарний характер, багатогранність і складність наукової проблеми зумовлюють необхідність її вивчення з використанням методів різних рівнів методології юридичних наук.

Конституційно-правове дослідження такого явища, як місцева публічна влада не може бути успішним без дотримання принципу об'єктивності та неупередженості. Реформування місцевої публічної влади в Україні має бути позбавлено будь-яких ідеологічних обмежень, апріорних емоційних суджень і оцінок, моральних упереджень, а в своїх теоретичних висновках базуватися виключно на фактах.

Так, вивчаючи зміст норм Конституції та законів України, які регулюють місцеву публічну владу як інститут конституційного права, України, виявлено, що за функціональним спрямуванням місцеву публічну владу необхідно розглядати як єдину владу розподілену на два види (гілки): місцеву державну владу, яка ґрунтується на необхідності забезпечення виконання функцій держави на певній території, та владу місцевого самоврядування, спрямовану на здійснення управління місцевими справами територіальною громадою. Причинно-наслідковий зв'язок між явищами ми простежуємо як у контексті політико-правових, економічних та інших передумов становлення місцевої публічної влади в Україні, так і у виявленні проблем і пошуку шляхів їх розв'язання.

Для дослідження діяльності місцевої публічної влади в Україні також використовується метод аналізу та синтезу, оскільки основна частина пізнавальних операцій здійснюється шляхом аналізу, тобто має місце поступове виокремлення елементів місцевої публічної влади як системи, з'ясування їхньої сутності та взаємозв'язків.

Діалектична методологія дослідження статусу місцевої публічної влади потребує вивчати будь-яке явище як систему. Тому важливе значення має метод системного аналізу, який дозволяє розглядати явище місцевої публічної влади в сукупності соціальних зв'язків, виявлення цілого та його частин, вивчення окремих інститутів місцевої публічної влади в цілісній системі організації публічної влади. Специфіка методу системного аналізу місцевої публічної влади полягає в тому, що логічним центром дослідження є закономірності розвитку як місцевого самоврядування, так і місцевих органів державної виконавчої влади, саме як цілісного організму, покликаного забезпечувати реалізацію прав і свобод людини та громадянина, а також розвиток території. На місцевому рівні процес створення систем управління виявляється у формуванні внутрішніх структур муніципального та державного

організмів, призначених для розв'язання завдань місцевого, регіонального й державного значення, що постають перед ним у конкретних умовах і оптимальній реалізації функцій і повноважень структурних елементів системи локальної демократії.

На сучасному етапі розвитку правничої науки суттєво підвищується значення порівняльно-правового методу вивчення конституційних і муніципальних проблем. Методологія порівняльно-правових досліджень конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої публічної влади має базуватися на таких основних принципах: компліментарності; неупередженості; функціоналізму; різноманітності робочих гіпотез; використання юридичної техніки; досягнення наукової прийнятності та коректності результатів. Цей метод виявляється в порівняльному аналізі конституційно-правових норм та інститутів і є важливим інструментом використання позитивного досвіду, накопиченого в конституційно-правовій сфері, виявлення найефективніших моделей нормативного регулювання.

Ураховуючи викладене, можна сформулювати висновок, що методологія конституційно-правових досліджень є важливим питанням, без вирішення якого неможливо рухатися в напрямі пізнання конституційно-правових засад функціонування та розвитку місцевої публічної влади в Україні та ефективного розв'язання проблеми щодо безпосередньої науково-теоретичної і практично-прикладної діяльності з удосконалення їх засад.

Список використаних джерел

1. Кампо В. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158–170.

2. Цвік М. В. Методологічне значення принципів права. *Проблеми методології сучасного правознавства* : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. (9–10 жовт. 1996 р.). К., 1996. С. 34–38.

Капустіна Надія Борисівна,

доцент кафедри філософії Національного
університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ КАТЕГОРІЙ ВИНИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Філософія розглядає вину і відповідальність з моральних та правових позицій, з позицій особистісної поведінки людини, яка регулюється людиною в залежності від розвиненості у неї почуття обов'язку, гідності, совісті і честі. Так, у філософському словнику визначено: «Вина – морально-правова ознака людських вчинків, протилежна до правоти. Людина визнається винною тоді, коли її дії (а часом і наміри) суперечать належному, коли вона ухиляється від виконання своїх обов'язків, нехтує загально визнаними цінностями або зневажає морального суб'єкта в самій собі [4, с. 81]. Категорія вини є

найважливішою ланкою в системі взаємовідносин особистості з соціумом, вона завжди проявляється в контексті соціальних відносин. Вина розглядається як підстава осуду і засудження особи за зневажливе ставлення до соціальних цінностей. Соціальний аспект сутності вини базується на розумінні людини як істоти соціальної, «... всякий прояв її життя - навіть якщо воно і не виступає в безпосередній формі колективного, скоєного спільно з іншими ... є проявом і затвердженням суспільного життя ...» [3, с. 590].

Філософія звертаючись до розгляду сутності вини робить акцент на її подвійності. Виходячи з цього по-перше, під виною розуміється внутрішнє ставлення індивіда до скоєного вчинку, по-друге, зовнішня оцінка, виражена в осуді зробленого вчинку з боку суспільства. Г. Гегель протиставляє внутрішній прояв вини, яке виражається в вольовому намірі особи, і зовнішнє розуміння вини як погляд про вчинок людини [1]. Дуалізм розуміння сутності вини приводить філософські погляди до висновку про необхідність загальної суспільної оцінки зовнішньої сторони вчинку людини, у вигляді оціночного судження про людський вчинок як акт, в якому відбувається розходження суб'єктивної волі і наміру з метою і інтересами суспільства; і внутрішнього, свідомого елементу, внутрішнім ставленням людини до свого вчинку. Вина піддається оцінюванню як з боку самої людини так і з боку суспільства у вигляді ступня вини. Ступінь вини – оцінювальна категорія, що містить характеристику кількісної сторони вини. Ступінь вини виражає міру негативного ставлення особи, винної у скоєнні вчинку, до основних соціальних цінностей, та тяжкістю провини особи перед суспільством. Соціально природа походження вини і її негативна акцентуація дозволяють говорити про те, що вона є необхідною умовою відповідальності.

Відповідальність – філософсько-соціологічне поняття, яке характеризує міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам; співвідношення обов'язку і міри його виконання суб'єктом (особою, групою, класом). Відповідальність виникає на основі соціальних норм і реалізується як через певні форми контролю (громадська думка, статут, закон), так і через усвідомлення суб'єктами духовно-практичної діяльності своєї суспільної ролі [4, с. 87]. Відповідальність – це явище, яке об'єктивно існує як обов'язковий прояв впорядкованості суспільних відносин. Соціальна відповідальність, її буття обумовлюється необхідністю підпорядковувати собі, координувати і коригувати в процесі спільної діяльності дії кожного з діями інших, приватний інтерес погоджувати із загальним. Об'єктивна необхідність в упорядкуванні та регулюванні відносин між людьми, яка реалізується в належній поведінці, акумулює зміст соціальної відповідальності. Формою її вираження виступають соціальні норми. Соціальні норми безпосередньо виходять із загальноприйнятих уявлень про добро і зло, справедливості і честі, гідності та чесноти і виступають

критерієм соціальної оцінки певних якостей особистості. Добром, позитивною цінністю, визнається виконання будь-якої соціальної норми людиною як суб'єктом соціальної дійсності. Дії, що порушують соціально значущі правила, розцінюються, як зло спрямоване на розрив соціальних зв'язків і відносин [2, с. 19]. Покладання відповідальності на особу, яка допустила порушення соціальних норм, має на меті зруйнувати соціально-негативну ціннісну установку цієї особи, або заповнити недолік соціально-корисної орієнтації особистості, яка призвела до посягання на суспільні відносини. Засудження (осуду) соціально-негативного вчинку створює соціально-корисний прецедент недопущення подібної діяльності, здатної вплинути на особу, яка допустила порушення, а також на інших осіб.

Таким чином, категорії вини і відповідальності розглядають соціальну поведінку у в системі взаємовідносин особистості з соціумом. Соціальний аспект вини проявляється в негативному ставленні до суспільних цінностей. Це ставлення, в свою чергу, викликає осуд, отже, і негативну оцінку з боку суспільства та тягне за собою різні види відповідальності.

Список використаних джерел

1. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. Философия духа. М., 1977. – 471 с.
2. Капустіна Н.Б. Обґрунтування соціальної природи відповідальності // *Правове життя сучасної України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка Ківалова С. В.* : у 2-х томах. Т.2. / Відп. ред. д-р. юрид. наук. В.М. Дрьомін. Одеса: Юридична література, 2014. С. 18–20.
3. Маркс К., Энгельс Ф. Из ранних произведений. М.: Госполитиздат, 1956. – 689 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.. Київ: Абрис, 2002. – 742 с.

Колінько Олена Олександрівна,
доцент кафедри права Київського
кооперативного інституту бізнесу і права,
кандидат юридичних наук

СПІВВІДНОШЕННЯ «КОМПЛЕКСУ СВАВОЛІ Й ІЛЮЗІЙ» З КОНФЛІКТНІСТЮ В СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

На даному етапі існування нашої держави характерною є зміна головних орієнтирів міжособистісних відносин. Так, на протигагу традиційним поглядам відносно функціонування сім'ї, як стабільного й найголовнішого осередку мікросередовища, побудованого на основі таких моральних цінностей, як повага, вірність, любов, підтримка, набирають все більшої популярності ідеї власного матеріального збагачення

(поліпшення майнового, фінансового, житлового становища), наприклад, шляхом вигідного спадкування, одруження або розлучення.

В сім'ях, члени яких мають різні інтереси й соціальні проблеми, а також шляхи й способи досягнення таких інтересів, досить часто можна спостерігати випадки застосування насильства для вирішення певного міжособистісного конфлікту. Адже фактична наявність протилежних позицій вже несе в собі потенційну небезпеку, яка, в свою чергу, породжуватиме конфлікт, тобто гостре зіткнення між членами сімейно-побутового оточення, що виникає з їх протилежних поглядів, інтересів, позицій, потреб, які формуються та усвідомлюються в процесі соціальної взаємодії і супроводжуються прагненням будь-яким способом спричинити максимальну шкоду опоненту [1, с. 99; 2, с. 138].

Деякі вчені стверджують, що конфлікти (в тому числі із застосуванням насильства), пов'язані з неповагою до людської особистості, невихованістю, безкультур'ям, неінтелігентністю, що проявляються в невиконанні схем морального саморегулювання. При цьому поєднання таких обставин, як антисуспільна поведінка або погляди членів родини, її виховна неспроможність, порушення структури й матеріальна скрута можуть утворювати комплекс криміногенного впливу [3, с. 178].

Підтримуючи дану думку, можна додати, що наявність самої ідеї вирішити певний міжособистісний конфлікт шляхом порушення соціально-правових норм, застосувавши при цьому насильство, вже є проявом наявного в особи комплексу сваволі та ілюзій. Адже людина, воля і свідомість якої узгоджена з законами природи, намагатиметься вирішити будь-який конфлікт, дотримуючись соціальних норм, і ніколи не застосує насильство по відношенню до іншої особи лише для того, щоб нав'язати власну точку зору.

Деякі вчені загальнокримінологічними причинами сімейно-побутової злочинності визначають:

- погіршення рівня життя і його соціально-економічна нестабільність (що часом зумовлює суперечності між природними бажаннями мати дитину й економічним статусом; неможливість розвивати свої таланти, культурні запити);

- скорочення кількості робочих місць та пов'язане з цим безробіття;

- поширеність у засобах масової інформації, перш за все на телебаченні пропаганди насильства та жорстокості, деструктивний вплив відеопродукції;

- розповсюдження алкоголізму та наркоманії;

- укорінення в суспільній свідомості цільової установки на індивідуальне виживання, відсутність соціальних ідеалів, певний ідеологічний вакуум у суспільстві та криза моральності;

- поширення неформальних (неzareєстрованих офіційно) шлюбів, а відтак – менший рівень солідарності сім'ї, збільшення кількості розлучень і частки неповних сімей;

– слабка дієвість системи матеріальної допомоги сім'ям, які її потребують, загалом матеріальна залежність жінок від чоловіків [4, с. 127].

При цьому, іноді можна зустріти твердження, за якими міжособистісні конфлікти в сімейно-побутовій сфері, не рідко із застосуванням насильства, виникають через: боротьбу за лідерство, нерівномірність матеріальної забезпеченості різних верств населення, алкоголізм і наркоманію [3, с. 194]; психологічну несумісність індивідів [5, с. 72]; труднощі адаптації (пристосування) одного з подружжя до умов спільного життя, в яких повинна розвиватися нова сім'я, низький моральний рівень подружжя або негативна морально-психологічна перебудова одного з подружжя, прояв у взаємовідносинах з членами родини роздратованості, яка виникає через проблеми на роботі [6, с. 42].

Для сучасного суспільства характерним є явище масового алкоголізму, що спричиняє деформацію способу життя й загострюється конфліктність, спотворюється сприйняття конкретних життєвих ситуацій. Здатність до рольового регулювання поведінки послаблюється і доповнюється впливом сформованих раніше установок на фізичне покарання членів сім'ї за будь-які, часто навіть несуттєві провини. Полегшується вибір кримінального варіанту вирішення сімейного конфлікту [7, с. 59].

На нашу думку, всі ці чинники (які мають як загальнокримінологічний характер, так і міжособистісний) можуть бути лише умовами, що при існуванні в особі комплексу сваволі та ілюзій сприятимуть вчиненню по відношенню до іншого члену сім'ї певного виду насильства. Дані умови мають суб'єктивний характер, адже, хоча й існують в соціумі незалежно від бажання осіб, але їх якісний зміст залежить від індивідуального сприйняття їх кожною особою окремо. В процесі розвитку соціально-економічного й політико-культурного життя суспільства в той чи інший період державотворення змінюється саме ставлення до даних умов. При цьому жоден з перерахованих вище чинників не може зникнути взагалі.

Так, наприклад, алкоголізм існував і у минулому столітті, але, порівняно з радянським періодом, останнім часом рівень зловживання спиртними напоями суттєво зріс. Те саме стосується й пропаганди культу насильства і жорстокості. Сьогодні, крім того, що суспільство не засуджує прояви жорстокості й агресії, стає, навпаки, «престижно» мати репутацію небезпечної особи. При цьому, з боку держави не виробляються адекватні спроби боротьби з даними явищами. Ми все частіше можемо спостерігати, як випадки застосування сили по відношенню до незахищених верств населення в сімейно-побутовій сфері взагалі ігноруються правоохоронними органами. За таких умов для реалізації властивого особі комплексу сваволі й ілюзій шляхом вчинення насильницьких дій немає жодних перепон з боку держави й суспільства. Дані умови сприяють поширенню антисоціальної спрямованості

особистості як результату взаємодії криміногенних факторів сімейної десоціалізації з негативним впливом несімейного середовища.

На нашу думку, одним із засобів правового компромісу в міжособистісних відносинах є приведення волі і свідомості особи у стан узгодженості із законами природи. Саме за такої умови, будь-який конфлікт (у тому числі й в сімейно-побутовій сфері) може бути вирішений ненасильницьким способом, а відповідно до цього, й без застосування апарату примусу, заборон та обмежень.

Список використаних джерел

1. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти у системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Б. М. Головкін. – Х., 2002. – 218 с.
2. Головкін Б. М. Конфліктні стосунки – передумови вчинення насильницьких злочинів у сімейно-побутовій сфері / Б. Головкін // Право України. – 2001. – № 5. – 250 с.
3. Шестаков Д. А. Семейная криминология: Криминофамилистика / Д.А.Шестаков [2-е изд.]. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 389 с.
4. Криминологічна віктимологія: Навчальний посібник / [Моїсєєв Є. В., Джужа О. М., Васильєвич В. В. та ін.] За заг. ред. проф. О. М. Джужі. – К.: Атіка, 2006. – 352 с.
5. Віктимологічні аспекти злочинності: криминологічні дослідження: Випуск 1 / Луганський державний університет внутрішніх справ; Луганський гуманітарний центр; [Відп. ред. В. І. Поклад]. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 152 с.
6. Соболева С. Б. Виктимологический аспект конфликтных ситуаций в семье / С. Б. Соболева // Вопросы борьбы с преступностью. – М., – Вып. 25, 1999. – 155 с.
7. Мошак Г. Г. Преступления и иные правонарушения, совершаемые в сфере семейных отношений, и их профилактика / Г. Г. Мошак. Одесса: ОГМУ, 2001. – 196 с.

Комар Андрій Олегович,
курсант факультету фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СІМЕЙНІ ЧИННИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Серед проблем, пов'язаних зі збереженням здоров'я нації, увагу привертає питання про підлітковий та юнацький суїцид. Згідно даних ВООЗ щороку від самогубства помирає близько 800 тис. осіб, майже 170 тис. – у європейському регіоні. Самогубство стоїть на другому місці серед причин смерті осіб віком 15–29 років [4].

Щодо ситуації в Україні, то найбільший сплеск суїцидів був зафіксований на початку 90-х. Так, наприклад, 1995 року на 100 тис населення припадало майже 30 самогубств. З 2000 року в Україні спостерігається тенденція до зниження рівня самогубств, але разом з тим почала зростати кількість суїцидів у молодіжному середовищі (вік від 15 до 29 років). За даними МНС зараз в Україні здійснюється близько 20 суїцидів на кожні 100 000 осіб. Це менше, ніж наприклад, в економічно благополучних Фінляндії (37/100 тис. населення), Швейцарії (34/100 тис.), Угорщині (27/100 тис.), Норвегії 24/100 тис.). Але це на порядок більше, ніж у бідних країнах Африки, Латинській Америці, мусульманських державах [3].

Відомо, що приблизно половина проявів суїцидальної поведінки у підлітків пов'язана з сімейними проблемами, з негативним ставленням до них у родині. Для зменшення кількості суїцидів у цій віковій групі потрібно приділяти увагу підлітковій психології та зосередитися на пошуку нових методів підтримки та реабілітації неповнолітніх.

Дослідниками виділяється шість типів сімей, сприятливих для формування суїцидальної поведінки дітей: 1) сім'я, зруйнована розлученням; 2) асоціальна, злочинна; 3) обтяжена суїцидами своїх членів; 4) з патологічною взаємозалежністю батьків та дітей; 5) з психопатологіями кровних родичів (Т. М. Мішина, Т. В. Самохіна); 6) формально гармонійна сім'я, що маскує свої конфлікти, чим створює підґрунтя для формування в дітей низької самооцінки, а відтак – в них не формується вміння чинити опір кризовим ситуаціям (Е. М. Вроно, О. М. Ратинова) [5].

За характером відносин у сім'ях їх поділяють на: інтегровані та дезінтегровані; гармонійні та дисгармонійні; корпоративні та альтруїстичні; гнучкі та консервативні; авторитарні та демократичні.

Конфлікти, що сприяють формуванню суїцидальної поведінки у дітей, виникають у дезінтегрованих, дисгармонійних та корпоративних сім'ях. У таких сім'ях діти переживають нестачу теплоти, доброзичливого спілкування, розуміння, підтримки, турботи; жорстокість, неприязнь, холодність, нехтування, відчуження (В. Hafen; К. Frandsen); інколи – сексуальне насильство; свою непотрібність, обтяжливність для батьків, що приводить їх до висновку, ніби батьки мріють від них позбутися, чекають їхньої смерті; перестановку ролей, коли не батьки емоційно, морально та духовно підтримують дітей, а діти змушені підтримувати батьків таким способом; авторитарний тиск через завищені експектації (очікування) та вимоги до дітей щодо їхньої освіти, побуту, спорту та ін. [1; 5].

Найпотужнішим чинником психопрофілактики самогубств неповнолітніх є любов, турбота, піклування, розуміння, підтримка в сім'ї (М. Peck). Проте навіть ідеальна родина не завжди здатна захистити неповнолітнього від суїцидальної поведінки під дією таких факторів, як: нерозділене кохання, зрада коханих, близьких друзів, втрата авторитету, затягування у «трясовину» наркоманії,

правопорушень, проституції, грубі образи, кричуща несправедливість учителів, неформальних шкільних лідерів та ін. [5].

У сімейному конфлікті більше всіх страждає дитина. Адже, навіть поодиноким випадком конфлікту між батьками може вселити їй відчуття страху, що, в свою чергу, призведе до збільшення психічної напруги [2].

Найчастіше дитина в конфлікті «стоїть між батьками», а вони настільки зосереджені на собі, що ігнорують її почуття. Батьки займаються з'ясуванням стосунків, при цьому не приділяючи дитині жодної уваги. Нерідкі випадки, коли батьки вирішують конфлікт за рахунок дитини, при цьому не розуміючи, що заподіюють їй біль і страждання своїми вимогами, претензіями, змушуючи встати дитину на бік тата або мами. Це психологічно виснажує дитину, адже «вибрати» когось із батьків для неї означає зрадити іншого. Тому вона починає поводитися лицемірно по відношенню до них обох, що загострює внутрішні конфлікти [1].

Отже конфлікт в родині – це один із головних чинників підліткових суїцидів. І для їх профілактики потрібно дбати про позитивний мікроклімат у сім'ї. На мою думку, при виникненні конфліктної ситуації в присутності дітей, її обов'язково необхідно розв'язувати конструктивно, тому що дитина не повинна відчувати агресії між батьками. Якщо ж сварку не вийшло вирішити мирно, потрібно вжити заходи, аби захистити дитину від впливу конфлікту.

Кожній дитині в житті потрібна опора та захист з боку батьків. Конфліктна ситуація чинить негативний вплив на дитину, і тому батькам та близьким необхідно думати про можливі наслідки цього впливу більше, ніж про свої власні амбіції. Здоровий психологічний клімат у родині – чи не головний фактор профілактики підліткових суїцидів.

Список використаних джерел

1. Александров Ю.В. Психологічні аспекти поведінки людей у конфліктних ситуаціях. Девіантна поведінка. Соціологічний, психологічний та юридичний аспект : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 10 квіт. 2015 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 98–100.
2. Гончар-Михальська О.О Проблема сімейних конфліктів та їх вплив на дитину. Методи і технології загальної і соціальної психології в умовах сучасного суспільства: Матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 21 травня 2020 р. К., 2020. С. 42–22.
3. Димитрова Л.М, Кіхтан Г.О Причини та соціальні фактори суїцидальної поведінки підлітків. Вісник КІП. Політологія. Соціологія. Право. 2012. Вип. 2. С. 72–77.
4. Іваць А.Р., Романів О.П., Надь Б.Я., Соціально-психологічні чинники та фактори ризику суїцидів серед осіб молодого віку. Україна. Здоров'я нації. 2018. № 3. С. 28–29.
5. Федоренко Р.П. Психологія суїциду. Навчальний посібник Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2011. С. 85–86.

Комнатний Сергій Олександрович,
Голова Правління Державного фонду
сприяння молодіжному житловому
будівництву, кандидат педагогічних наук

**ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
ПРАВА НА ЖИТЛО В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ
МІЖНАРОДНИХ НОРМ ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ
ЗАКОНОДАВСТВО**

У міжнародному праві прав людини визнається право кожного на достатній життєвий рівень, у тому числі на достатнє житло. Достатнє житло було визнано в якості частини прав на достатній життєвий рівень у Загальній декларації ООН з прав людини 1948 року та в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 року.

Аналіз міжнародних норм права та окремих рішень Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи дає бачення необхідності розуміти право на достатнє житло набагато ширше ніж просто право на дах над головою. Право на достатнє житло передбачає наявність та реалізацію комплексу прав та свобод людини, таких як: гарантованість проживання, реституцію, рівний та недискримінаційний доступ до житла, участь в прийнятті рішень пов'язаних з житловими правами як на національному, так і на регіональному рівні.

Право на достатнє житло це не право власності, його слід розуміти ширше ніж право володіти, оскільки воно охоплює права, не пов'язані з володінням, а покликане забезпечити кожному безпечне та достойне місце проживання.

Міжнародні норми права та прагнення міжнародних організацій орієнтовані на сприяння розробки таких національних політик в галузі житлових прав, які надають підтримку послідовній реалізації права на достатнє житло для всіх у якості однієї зі складових права на задовільний рівень життя. При цьому акцент не ставиться на зобов'язання держав на надання житла безкоштовно у власність. Філософія міжнародних норм права спрямована на захист права власності на житло та на необхідність створення доступних та достойних умов життя для всіх.

У Конституціях багатьох країн світу прямо зазначається про право на достатнє житло або про загальну відповідальність держави по забезпеченню громадян достатнім житлом. Україна не виключенням, Стаття 47 Конституції України гарантує кожному право на житло, держава бере на себе зобов'язання створити умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, держава та органи місцевого самоврядування беруть на себе зобов'язання надати житло безкоштовно або за доступну для них плату. Конституція гарантує, що ніхто не може бути примусово

позбавлений житла інакше, як на підставі закону або рішення суду. При цьому основний Закон держави не містить зобов'язань держави надати житло для всіх у власність, як це трактує або розуміє переважна більшість громадян. Тракткування права на житло в розумінні суспільства пов'язане з ментально-історичними аспектами реалізації радянської житлової політики, і не безпідставно. Ми маємо діючий житловий Кодекс Української РСР, прийнятий ще у 1983 році, який сповідує ленінські ідеї побудови комуністичного суспільства та реалізує розроблену Комуністичною партією програму житлового будівництва, яка за своєю суттю не відповідає сьогоднішнім економічним можливостям держави. Справедливо зазначити, що й радянська система забезпечення житлом громадян, яка частково працює і сьогодні, не передбачає безкоштовного надання житла у власність. Але розпочатий процес приватизації житлового фонду у 90-х роках, який триває і до нині, повністю змінює філософію права на житло. Чинне законодавство, крім широких прав громадян на житло та обов'язку держави по його наданню, майже не містить положень щодо обов'язків громадян в сфері житлового господарства. Такий дисбаланс прав та обов'язків стримує реалізацію програм соціального житла та не спонукає до формування психології відповідального користувача житлом та послугами які з цим пов'язані.

Така різновекторність державної житлової політики без збалансування прав та обов'язків громадян та обґрунтованих, соціально-справедливих зобов'язань держави призводить до того, що значна маса населення відзначає незадовільний стан їх житлових умов як у плані доступності, так і в плані безпеки, достатності та адекватності. Законодавчо закріплений інститут соціального житла в країні не сформовано в достатньому обсязі, методи його розподілу не прозорі, а доступний для малозабезпечених верств населення ринок орендного житла відсутній взагалі.

Досягнення сталого розвитку щодо можливості отримати / придбати достатнє та адекватне житло потребує зусиль на рівні державної влади та регіональних влад, спрямованих на розробку сучасної житлової стратегії.

Обов'язок держави ділиться на три категорії:

1) обов'язок поважати, тобто утримуватись від прямого чи не прямого втручання в здійснення права на достатнє житло;

2) обов'язок захищати, що потребує від держави попередження втручання третіх осіб у здійснення права на достатнє житло;

3) обов'язок здійснювати, що потребує від держави прийняття відповідних законодавчих, адміністративних, бюджетних, судових та інших заходів для забезпечення повної реалізації права на достатнє житло [Верховний комісар ООН з прав людини. Право на достатнє житло. Викладення фактів № 21/Rev.1].

Державна стратегія має полягати у зміні парадигми бачення та практичної реалізації житлової політики як складової національних

політик, що передбачають перелік узгоджених дій, спрямованих на визначення проблеми, планування заходів впливу на її вирішення та моніторингу досягнутих результатів.

Таким чином можна стверджувати, що поняття «житлова стратегія» має ширше значення, ніж «житлова політика» та «житлові програми», та базується на концепції суспільних трансформацій, які необхідно враховувати. В рамках стратегії відбувається синхронізація ряду нормативно-правових актів, політик та рішень, орієнтованих на задоволення потреб у сфері житла. Метою стратегії має стати не лише забезпечення житлом, а й усунення нерівностей в існуючих системах щодо практичної реалізації цього конституційного права.

Список використаних джерел

1. Орна Розенфельд. Социальное жилье в регионе ЕЭК ООН: модели, тенденции, вызовы. Нью-Йорк и Женева, 2018.
2. ООН. Национальный обзор жилищного хозяйства и землепользования: Украина. Нью-Йорк и Женева, 2013.
3. Державна служба статистики України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Цілі сталого розвитку: Україна-2019. Київ, 2019.

Кондратьєв Ігор Михайлович,

доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук

АНТРОПОЛОГО-ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ПАРАДИГМА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Застосування в пізнанні права антрополого-екзистенціальної методологічної парадигми доповнює його філософсько-раціоналістичне усвідомлення. Якщо у

Філософському раціоналізмі розкута воля людини лише постулювалася, то філософсько-антропологічні дослідження обґрунтовують її буттєву передумову. В основі права як форми суспільної свідомості знаходиться свобода волі, вибору. Якщо свобода волі – природний стан людини, тоді й право є її природною властивістю. Порушувати право як свободу волі означає порушувати справедливість від природи.

Філософська антропологія та екзистенціальна методологія виходить із того, що людина є тілесно-духовною істотою, що зумовлює її властивості. Дуже добре сутність проблеми виражено в філософії Ф. Ніцше: « У людини тваринне і творче злиті воедино: в людині є матеріал, уламок, надлишок, глина, бруд, безглуздя, хаос; але в людині є і творець, різьбяр, твердість молота – чи розумієте ви таке протиріччя? І чи розумієте ви, що наша жалість стосується до « тваринного » в людині, до того, що повинно бути поламане, розірване, вичищене?»

Представники філософської антропології вивчають людину такою, якою вона є в дійсності, в житті, тобто невигадану людину, не так, якою їй слід бути згідно з ідеальними уявленнями. Людина має можливість стримувати свої несвідомі нахили, контролювати їх розумовою діяльністю. Це – перший акт свободи. Тобто людина повинна бути вільною, незалежною не лише від зовнішнього авторитету і чужої волі, яку вона не визнає за свою, а й від власної, в собі суттєво-тілесної засади, сфери несвідомих інстинктів і потягів. Завдяки волі духовне життя людини не зумовлюється тією механічною причинністю, яка планує фізичному світі. Духовне життя людини – це життя у світі цінностей інтелектуальних, естетичних, етичних. Перевага духовного життя над іншими способами буття полягає у здатності увійти в світ цінностей, насамперед етичних, а отже, дозволяє жити життям, яке є цінністю. Характеристика цінностей відкриває шлях до розуміння сенсу людського життя, призначення людини у світі.

Її призначення й мета –жити вищими цінностями, множити їх, охороняти, насолоджуватися ними, передавати нащадкам. Тільки таке життя, як суто людське, має цінність і сенс, тільки воно відповідає закладеним у людині духовним началам. Отже, духовне життя людини – це вихід у світ цінностей.

І насамперед – забуття вітальності, людина має дух не тому, що вона біологічно недосконала, навпаки, вона позбавлена багатьох інстинктів тому, що має мислення та інші здатності. Якщо її вітальність може вдосконалюватися без власного активного сприяння, то духовні здібності, дані людині природою у формі можливостей, без її активного сприяння залишаються можливостями. Ось чому реалізація духовного життя залежить від вільного вибору людини. Вона саме вирішує, чи піднятися до вершин духовного життя, чи уподібнитися тварині й жити лише у світі задоволення своїх фізичних потреб. Отже, людина сама вибирає мету свого життя, сама визначає стратегію життєдіяльності. Отож, людина –вільна істота. Свобода волі(свобода вибору) зумовлена природним фактом об'єктивно існуючої двоїстої природи людини. Важливо додати, що і в християнській антропології свободу волі людини вважають однією з абсолютних істин стосовно природи людини.

Отже антрополого-екзистенціальна методологія дозволяє розглянути право в першу чергу як форму суспільної свідомості, тип світогляду, спосіб духовно-практичного освоєння світу людиною, невід'ємний елемент культури та цивілізації, і вже в другу чергу, висхідне від « одвічної» ідеї права, як юридичну норму, правовий закон, діюче законодавство.

При цьому право регулює не тільки суспільні, соціальні відносини, але й індивідуально-суб'єктивні відносини між основними сутнісними силами людини-раціональними, ірраціональними та вольовими.

Список використаних джерел

1. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві. – К: Вид-во Нац.акад.внутр.справ.України, 2015–200 с.

2. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. – Харьков: Право 2002. – 302с.

3. Баумейстер А.О. Філософія права: навч. посіб. – Вінниця: 2007. – 224 с.

4. Вовк В.М. Філософія права : Навчально-методичні матеріали. – Івано-Франківськ: Вид-во «Сімик», 2006 –188 с.

5. Філософія права: Навч. посіб. / О.Г.Данільян, Л.Д.Байрачная: Х.: Прапор, 2006. – 272 с.

6. Філософія права: Навч.-метод. посіб. / О.О.Бандура, В.М. Вовк, М.В. Костицький, Ю.С. Симон. К: КНУВС, 2007. – 260 с.

Кондратюк-Антонова Тетяна Вячеславівна,
доцент кафедри забезпечення державної безпеки
Київського факультету Національної академії
Національної гвардії України, кандидат
філософських наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ МАНІПУЛЮВАННЯ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ: ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ

Сучасні процеси маніпулювання масовою свідомістю містять у собі великі загрози безпеці та здоров'ю громадян країни. Сьогодні, як ніколи раніше, актуальними стають ідеї Хосе Ортеги-і-Гасета [1], Еріха Фромма [3], Віктора Франкла [2], Френсіса Фукуями [4], Юваля Ной Харарі [5] та багатьох інших мислителів ХХ–ХХІ століття, які наголошували та наголошують, що маніпуляція може негативно вплинути на особистість, її світогляд, позбавити сенсу вибір її життєвих цінностей, орієнтирів та стратегій розвитку, і в кінцевому підсумку, привести до руйнування суспільних основ життя.

Маніпуляція з точки зору соціального феномену використовує людину для реалізації потреб та отримання певної вигоди маніпулятора. Тобто людина трансформується у об'єкт маніпуляції, обезцінює власні інтереси та потреби, перетворюється на істоту, яка не може висловлювати власну позицію, впливати на оточуючих, виділятися з загальної маси.

З точки зору психології сенс маніпулювання соціальною свідомістю полягає у тому, щоб запрограмувати поведінку людини для подальшого контролю за її діями, вчинками, словами та смислами. Людина обмежується у своїй свободі, у виборі того чи іншого предмету, дії, поведінці, прийнятті важливих рішень, не усвідомлюючи цього.

Маніпуляція суспільною свідомістю досить розповсюджене явище, яке набуло нового звучання у сучасних умовах, коли досить активно розвиваються різні форми маніпулювання, включаючи новітні технології. Науковці стверджують, що маніпулювання має два полюси: з однієї сторони – воно дозволяє краще контролювати великі маси людей, керувати їх свідомістю, підштовхувати до прийняття тих чи інших рішень. З іншої – людина, яка повністю позбавлена можливості самостійно

приймати рішення і не усвідомлюючи цього, може в подальшому стати жертвою обставин, завдати собі та оточуючим суспільної шкоди. Відсутність чіткої обґрунтованої власної позиції по відношенню до будь-якого питання за нестабільних умов, може погіршити психологічний стан особи, а відсутність інформації щодо реального положення справ робить її слабкою щодо прийняття наступних рішень.

Таким чином, можна стверджувати, що маніпуляція суспільною свідомістю може бути актуальною лише у конкретний проміжок часу, коли необхідно створити умови щодо управління великими масами людей, щоб контролювати їх вчинки та дії.

Однак, маніпуляція суспільною свідомістю несе у собі загрозу того, що переважна більшість громадян буде мати сформований намір до пасивного спостереження і бездіяльності, маючи переконання, що існуюче соціальне безправ'я і свавілля є нормою суспільного життя. Це не співпадає з реаліями, потребами та потенціалом суспільства, яке повинно розвивати свою економічну, соціальну та духовну сфери життя.

Перетворивши людину на бездіяльну істоту, яка не здатна креативно мислити, продукувати нові ідеї, критично осмислювати дійсність, суспільство перестає функціонувати як суспільний організм, що покликаний дати можливість розвинути свої потенційні здібності кожній особистості, гарантувати та захистити її основні права і свободи, які у всі часи були фундаментом суспільного життя. На жаль, така тенденція прослідковується сьогодні у світовому масштабі.

Як зазначав відомий ізраїльський вчений Юваль Ной Харарі на Всесвітньому економічному форумі у Давосі в січні 2020 року, людство настільки звикло до тієї ситуації, в якій воно опинилось в останні часи, що приймає її як належне. Людство стало надзвичайно безпечним. Замість того, щоб робити все, що в наших силах, щоб посилити крихкий світовий порядок, країни нехтують ним і навіть навмисно йому протидіють. Світовий порядок зараз схожий на будинок, у якому всі живуть, але ніхто його не лагодить. Він може протриматися ще кілька років, але якщо ми продовжимо в тому ж дусі – він зруйнується, і ми повернемося у «джунглі» [5].

Тому наскільки критично осмисленими, а не маніпулятивними, будуть дії та вчинки людей сьогодні буде залежати наше майбутнє. Задля цього повинні бути передбачені ефективні законодавчі ініціативи на рівні держави щодо відповідальності ЗМІ та сучасних інтернет-технологій за негативні впливи на масову свідомість людей.

Список використаних джерел

1. Ортега-і-Гасет Хосе. Бунт мас. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset_masa_ua.htm.

2. Франкл Віктор. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. URL: <https://www.yakaboo.ua/ljudina-v-poshukah-spravzhn-ogo-sensu-psiholog-u-konctabori.html>.

3. Фромм Еріх. Втеча від свободи. URL: <https://www.yakaboo.ua/vtecha-vid-svobodi.html>.

4. Фукуяма Френсіс. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution (2002). – Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции (2004). URL: <http://www.franciskukuyama.com.php>.

5. Харарі Юваль Ной. Майбутнє світу. URL: <https://nv.ua/opinion/recommends/budushchee-mira-yuval-№y-harari-otom-chto-zhdet-chelovechestvo-v-21-veke-50066647.html>.

Костицький Михайло Васильович,
професор кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України,
член-кореспондент НАПН України

ВИТОКИ ЕТИЧНОСТІ ПРАВА

1. Соціум виробив для саморегуляції низку взаємопов'язаних соціальних норм: тотемічних, релігійних, етичних, правових, звичаєвих та інших. Всі вони є різновидами правил поведінки людини і виростають з біологічних правил і норм, а ті, в свою чергу, пов'язані з біологічними законами, та досліджуються етологією, зоопсихологією, психофізіологією. Ніхто з сучасних вчених не заперечує дуалізм людини: вона є і біологічною, і соціальною сутністю. І біологічне з соціальним перебувають у діалектичному зв'язку, містком між якими є психологічне.

Однак вести мову про біологічне в людині, тим більше про біологічні витоки соціальних норм, зокрема, правових, значить викликати вогонь критики колег по цеху. Показовою є критика в радянські часи професора Й.Ноя, який на конференції в Кишиневі сказав, що при вивченні причин злочинності слід враховувати біологічні фактори. В матеріалах конференції вийшли тези доповіді професора обсягом 2–3 сторінки. Науковці, керовані ідеологічними спонуканнями, витратили декалітри чорнил та сотні кілограм паперу на критику цього висловлювання. А критична монографія авторства двох академіків і одного генерала вийшла обсягом близько 300 сторінок аж два рази.

В українській науці – на противагу критикам врахування біологічних факторів в юриспруденції – вже на протязі тривалого часу розвивається натуралістична теорія, запропонована академіком Олександром Костенком, та наша гіпотеза про натурфілософські основи права.

У рамках цієї невеликої роботи неможливо докладно описати біологічні витоки етики та права. І незалежно від поглядів еволюціоністів або креаціоністів. Але ж чи можна заперечити співпрацю, взаємодопомогу, дружбу, альтруїзм, навіть самопожертву в біологічному світі, попри те, що ці моменти виступають основою етики в людському суспільстві?

2. Виходячи із закону Коммонера про зв'язок всього з усім можна стверджувати про те, що всі соціальні норми взаємопов'язані між собою та виростають з одного кореня – природи.

Можна дискутувати про те, які соціальні норми та в які історичні періоди виникли, чи про те, які з них у певний час домінували. Особливим у цьому ключі є зв'язок етичних і правових норм, правил, приписів. Філософи, зазвичай, ставлять етичні норми попереду (в хронологічному порядку) і вище (в ієрархії) від правових.

Юристи ж відмежовуються від етики та етичних норм, абсолютизуючи правові норми. Правда, все частіше в останній час серед юристів-науковців лунають голоси про етичність права, закону, конституційних норм тощо. Однак позитивізм і нормативізм, який нам дістався в спадок від попередніх епох, «в'ївся» в нашу професійну свідомість досить глибоко. Останні політичні події з втягуванням широкого загалу в дискусію (явно непрофесійну) щодо статусу і функцій Конституційного Суду України є тому підтвердженням.

3. Ми виходимо з того, що етичні й правові норми перебувають в універсалістському, цілісному й системному зв'язках. Спроби практикувати етику, відірвану від права, чи право від етики є нонсенсом не лише в теорії, але й на практиці.

На жаль, більшість соціуму, та й професійні філософи, психологи, соціологи не бачать різниці між правом і законом, не знаючи, що джерелами права поряд із законами є судові прецеденти (рішення КСУ, ВС, ЄСПЛ), правові доктрини, норми міжнародного права та етики, традиції, звичаї тощо. Як видно з переліку, ці джерела права здебільшого пов'язані з діяльністю юристів. Етичні ж норми творяться не певною корпорацією (філософами, спеціалістами з етики), а цілим соціумом, нацією, етнічною чи професійною групою, громадою, певною стратою.

Якщо до творення етичних норм загал та певні його групи мають безпосереднє відношення, то до творення правових норм, швидше, опосередковане (крім референдумів і плебісцитів). Тим не менш, між нормами етики і права існує діалектичний зв'язок, і одне без іншого існувати не може. Таке твердження породжує наступну думку: право в цілому й окремі його джерела мають бути етичними. Неетичні джерела і неетичне право є неправо.

Косьмій Михайло Михайлович,
перший проректор Університету Короля
Данила, кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА МІСТОБУДІВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО (ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

У сучасному глобалізованому світі, де основним критерієм розвитку суспільства є ресурси, в тому числі й людські, питання містобудівельних відносин не можливо вирішити виходячи тільки із класичних норм і чинників. Для українців є властивим дотримання традиційних світоглядних норм і звичаїв, насамперед естетичних, моральних та духовних.

Говорячи про естетику, як науку про прекрасне, яка має своїм предметом область виразних форм будь-якої сфери дійсності (в тому числі художньої), що подана як самостійна і почуттєво безпосередньо сприймана цінність [1, с. 570], в кожні історичні періоди існування сприймалася науковцями та суспільством по різному. Так, в останні роки термін «естетика» усе частіше застосовується для оцінки самої об'єктивної реальності – матеріальної і духовної, вірніше, для позначення сукупності естетичних властивостей об'єктивної реальності (естетика ландшафту, естетика автомобіля, естетика будинку, естетика побутових приладів). У свою чергу естетика архітектури – наука про естетичні відносини людини до архітектурного середовища, що розвивається і поглиблюється; система знань про естетичну реальність, естетичні відношення і естетичну свідомість у їх зв'язку з архітектурою як процесом пізнання, перетворення і функціонування матеріального середовища життєдіяльності людини [2, с. 317]. Однак, не тільки естетичні а й і інші нематеріальні чинники впливали на процес регулювання містобудівної діяльності. Протягом тривалої історії свого розвитку людство напружувало і використовувало різноманітні системи способів і засобів регулювання поведінки людей [3, с. 256]. Основними регуляторами поведінки і суспільних відносин виступали мораль та право. Перше було виразником звичаєвих норм і відносин, а друге – стало основним механізмом організації впорядкованих форм взаємовідносин груп людей в конкретних межах. У більшості випадків такими межами були території поселень (села, містечка, міста) де проживали організовані групи людей. Саме місто і спільний простір для проживання був фактором суспільної організації. Право не здатне (і не повинне) спеціально визначати думки людини, її внутрішню позицію з будь-яких питань. Але в той же час правове регулювання тісно пов'язане з державою. Саме держава в особі її уповноважених органів відповідно до закономірностей розвитку і потреб суспільного життя встановлює загальні засади (принципи, цілі, завдання, межі) та розробляє основні засоби правового регулювання.

Містобудівне законодавство можна віднести саме до такої категорії права. Причиною цього є те, що з одного боку, основним завданням даної галузі права є забезпечення комфорту громадян, а з другого боку, бажання самих людей, не є визначальним для основних містобудівних норм.

Регулююча функція права пов'язана з двома притаманними їй критеріями, а саме: державною значущістю відповідних відносин та можливістю їх проконтролювати. У сфері містобудівного законодавства така регулююча функція на жаль відсутня. Варто погодитися з твердженням А. Ріпенка, що взаємопроникнення містобудівних та земельних відносин не знаходить адекватного виразу в їх правовому та інституційному забезпеченні [4].

З моральної точки зору, містобудівне законодавство, своїм основним недоліком має неврегульованість сфер впливу на державному, регіональному та місцевому рівні. Власне брак законодавчого забезпечення у сфері містобудування, зумовлює прийняття основного масиву рішень саме на місцевому рівні, що в морально-правовому аспекті не є стимулом для розвитку суспільних відносин та забезпечення прав громадян [5, с. 40–41]. Такий підхід, є насамперед, джерелом до розвитку корупції та зловживань з боку місцевих чиновників, які володіють значними правами у сфері містобудівного законотворення. Містобудівне законодавство та його практичне застосування повинно бути сформоване та оцінене завдяки саме суспільству, яке буде керуватися при цьому нормами моралі. Кожен знає зі свого власного досвіду, що людина має два внутрішні механізми, призначені для стримування особистості від порушення моральних законів. У разі їх порушення, ці механізми слугують внутрішнім голосом, який говорить про неправильність нашої поведінки. Один з них сумління, або совість, другий – почуття сорому.

Містобудівне законодавство повинно мати довготривалу та короткотривалу перспективу, бути гнучким в плані задоволення нематеріальних потреб людей. Власне законодавець має керуватися такими моральними потребами людей в процесі формування містобудівного законодавства.

Висновки. Нематеріальні чинники, такі, як право і мораль є ключовими в процесі формування містобудівного законодавства у ХХІ ст., а їх врахування в містобудівній діяльності дозволить сформувати гармонійне міське середовище, яке буде враховувати не тільки практичні потреби людини, а й духовні, екологічні та ін.

Список використаних джерел

1. Лосев А. Ф. Эстетика. *Философ. энциклопедия*: В 5 т. М., 1970. Т. 5. С. 570.
2. Мардер А. П. Эстетика архитектуры: Теоретические проблемы архитектурного творчества. М., 1988. 848 с.

3. Осауленко О. І. Загальна теорія держави і права: навчальний посібник. К.: Істина, 2007. 336 с.

4. Ріпенко А. І. Регулювання земельних відносин у містобудівному законодавстві: тенденції та перспективи. URL: https://www.academia.edu/10437894/Регулювання_земельних_відносин_у_містобудівному_законодавстві.

5. Косьмій М. М. Вплив морально-правових норм на регулювання сучасних містобудівних відносин в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 38–43.

Кошинець Віктор Васильович,
начальник Західного міжрегіонального
управління з питань виконання
кримінальних покарань Міністерства
юстиції, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СЛУЖБІ

На даний час в установах Державної виконавчої служби України (далі – ДКВС України) тримається 50 093 особи, у т. числі: СІЗО та УВП – 18 547 осіб (у т. числі жінок – 1106), виправні колонії – 30033 особи (у т. ч. жінок – 1294), виховні колонії – 58 осіб (у т. ч. жінок – 1), виправні центри – 1455 осіб (у т. ч. жінок – 86).

Діяльність психологів УВП та СІЗО ДКВС України організована відповідно до:

– статей 8, 97, 123–124 Кримінально-виконавчого кодексу України;

– наказу Міністерства юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими»;

– наказу Міністерства юстиції України від 16.05.2016 № 1418/5 «Про затвердження положень про програми диференційованого виховного впливу на засуджених».

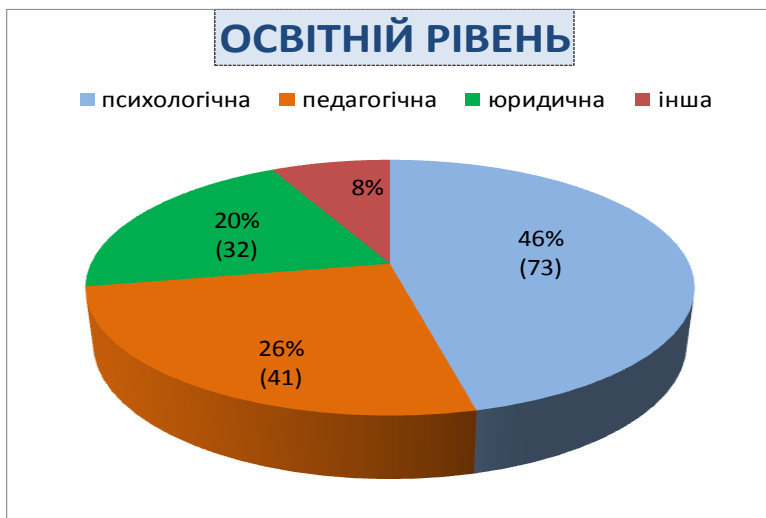
Разом з цим, штат психологів становить 171 посаду, з яких заповнено 158 посад, неуккомплектовано 13 посад.

Основними функціями психологів в пенітенціарній системі є:

- психодіагностична;
- прогностична;
- консультативна;
- корекційна;
- профілактична;
- дослідницька.

Однак, аналіз якісного складу психологів системи ДКВС України не дозволяє дійти оптимістичних висновків щодо можливості виконання ними поставлених перед ними завдань.

Слайд 1

Як вбачається з Слайду 1 тільки 73 працівники, а це 46 % оволоділи професією психолога.

А тому, основними потребами психологів є:

- організація їх навчання з метою підвищення рівня професійної компетентності: проведення тематичних навчальних семінарів, тренінгів з питань реалізації заходів психодіагностики, консультування засуджених (особливо групи «фризику»), просвітницької та профілактичної роботи;

- обмін досвідом роботи із провідними психологами пенітенціарної системи Європейських країн для впровадження в роботу новітніх та сучасних методик психолога - педагогічного впливу на засуджених (наприклад, мотиваційне консультування, когнітивно-поведінкове втручання, оцінку ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень, інші сучасні підходи);

- оновлення матеріально-технічної бази їх робочого місця;

- підготовка методичного забезпечення їх професійної діяльності.

Кравець Віталій Михайлович,
завідувач кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент,

ПРАВОВА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сучасний соціальний простір вказує на трансформаційні процеси, які породжуються та корегуються процесами глобалізації. Як відзначають деякі автори, глобалізація виступає важливою складовою суспільно-історичного процесу, що має багатовікову історію. Цей процес обумовлює взаємозв'язок і взаємозалежність майже всіх сфер суспільного життя шляхом їх універсалізації й стандартизації.

Очевидно, що самим наглядним і видимим проявом глобалізації є сфера економіки, зокрема процес формування єдиного світового економічного простору. Проте аналіз світових глобалізаційних процесів дає можливість також зробити висновок, що їх вплив відчутний і в правовій сфері, зокрема достатньо інтенсивно відбувається зближення системи міжнародного права та національних правових систем.

Тому глобалізацію слід розглядати як об'єктивну тенденцію інтернаціоналізації різних сфер суспільного життя, що переважно впливає на діяльність суб'єктів міжнародно-економічних відносин і зумовлює створення єдиної міжнародної, соціально-економічної, політичної, правової та інформаційної системи, в якій кожен елемент виступає як частина цілого.

Правову глобалізацію можна визначити як процес формування нової міжнародної системи правових норм, які організують та забезпечують міждержавну взаємодію в різних сферах життя сучасного суспільства, під час якого міжнародне право та різні національні правові системи набувають стану тісного взаємопроникнення та взаємозв'язку.

Основні способи правової глобалізації у зв'язку з необхідністю спільних зусиль на міждержавному рівні вирішувати різноманітні сучасні проблеми глобального характеру можна визначити як правову інтеграцію та правову імплементацію. Дискусійним є питання щодо можливості виокремлення ще й правової інтернаціоналізації, сутність якої полягає в тому, що внутрішньодержавне право пов'язане з іншими внутрішньонаціональними правовими системами.

При цьому правова глобалізація як частина глобалізаційного процесу сучасності поряд із загальними ознаками, що йому властиві, характеризується своїми особливими властивостями.

Право в умовах світових глобалізаційних процесів піддається трансформації. Зовні глобалізація впливає на право на рівні взаємовідносин та функціонування національних правових систем, що зумовлює посилення їх тісного взаємозв'язку і взаємозалежності. При

цьому варто відзначити вплив глобалізації не стільки на право як явище, скільки на методологію його пізнання.

Даний процес протікає без належного теоретичного осмислення, вчені загострювали увагу в основному на необхідності адаптації українського права і законодавства до норм Європейського Союзу та СОТ, виконання нашою державою зобов'язань перед Радою Європи та інших вимог, пов'язаних з інтеграцією України до міжнародних та наддержавних політичних утворень. Тому сьогодні слід зосередити увагу на необхідності переорієнтації парадигми дослідження в правовій сфері в напрямку виявлення світоглядно-методологічних і доктринальних основ осмислення правової глобалізації, вивчення її місця та значення в загальносвітових процесах глобалізації, а також з'ясування позитивного та негативного її потенціалу.

Актуальність вивчення цих проблем зростає ще й тому, що затяжний брак адаптації та згоди навколо поняття правової глобалізації в правовій науці загрожує фрагментацією досліджень на методологічному та теоретичному рівнях.

На сьогодні спостерігається значне зростання інтересу науковців до процесу, ознак, вимірів, наслідків правової глобалізації, а також проблем трансформації під її впливом національних правових систем, однак дослідження основ філософсько-правового осмислення правової глобалізації як феномену й тенденції розвитку правової реальності, не дістало належного висвітлення.

Слід відзначити також і те, що глобалізація здійснює істотний вплив на розвиток світової злочинності, відтак міжнародна взаємодія у сфері протидії злочинним діям потребує вироблення єдиних підходів, розробки уніфікованого категоріального апарату, що є важливим проявом глобалізаційних процесів у правовій сфері.

Філософія права володіє потенціалом та можливістю впроваджувати у сферу свого дослідження явища, які містять міждисциплінарні характеристики, оскільки сам по собі феномен правової глобалізації породжує для людства, в тому числі для України, нові проблеми, розв'язання яких потребує нового методологічного інструментарію. Іншими словами, ставлячи перед правовою наукою нові проблеми, пов'язані з правовою глобалізацією та основами її осмислення, життя вимагає від науковців нових ідей і підходів, з допомогою яких ці проблеми можна було б розв'язати.

Дослідження цієї проблеми набуває особливої актуальності для національної правової системи України, оскільки ефективність її функціонування здебільшого визначається як її інтегрованістю у рамках регіонального права (тобто європейського інтеграційного простору), так і активною участю у загальносвітових економічних та політичних процесах. Ці процеси віддзеркалюють вплив правової глобалізації на національну правову систему України.

Кравчук Олександр Вікторович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ;
Лев Ольга Романівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри філософії
права та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент
Павлишин О. В.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА КУЛЬТУРА ПРАВООХОРОНЦЯ ЯК ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНІЙ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Явище професійної деформації є доволі добре вивченим у гуманітарних науках – у філософії та філософії права, професійній етиці, юридичній психології та в соціологічних наукових розробках. Проблематика професійної деформації неодноразово була предметом дослідження цілої когорти науковців різного профілю, так, її вивчали Е. Айроян, С. Безносів, Н. Вітрук, З. Кісіль, Л. Колодкін, В. Коломієць, І. Медведєв, В. Павленін, Ю. Стригуненко та інші вчені. У цих та інших наукових працях продемонстровано, що військові, правоохоронці, педагоги, медики, управлінці (зокрема, і представники самоврядування та виконавчої влади), соціальні працівники, юристи, психологи, продавці та інші представники сфери послуг найбільш схильні до проявів професійної деформації особистості. Однак, разом із тим, у соціальному плані причиною одних із найбільш тяжких наслідків є саме професійна деформація працівників правоохоронних органів [1, с. 71–80].

Як відомо, професійна деформація (від лат. *deformatio* – позбавлення форми та спотворення, перекручення) – це комплекс негативних змін у структурі особистості, що виникають під впливом змісту, організації та умов службової діяльності. Професійна деформація може сформуватися внаслідок виконання будь-якої професійної діяльності, але найбільш імовірна вона у представників професій у системі взаємодії «людина – людина»: педагогів, лікарів, юристів, правоохоронців тощо. Професійна деформація зумовлює трансформацію характеристик особистості, що негативно позначається на її здатності досягати певної мети та виконувати службові обов'язки (так, у співробітників правоохоронних органів пильність поступово перетворюється на невиправдану підозріливість і недовіру до людей, а впевненість – у безтурботність або самовпевненість). Такий фахівець хибно трактує мету своїх зусиль, а особливо – шляхи та засоби її досягнення [2, с. 292]. Зокрема, Н. П. Матюхіна професійну деформацію

особового складу правоохоронних органів значною мірою пов'язує не лише з особливостями професійної діяльності працівників, яким досить часто необхідно діяти в екстремальних ситуаціях і в умовах дефіциту часу, але і з деструктивним впливом злочинної моралі, формуванням стереотипів поведінки, типів реакцій, які в подальшому можуть призвести до аморальних вчинків і викривленню особистісних якостей. Крім того, дослідниця зазначає, що одним із найбільш поширених проявів професійної деформації є вживання алкоголю на службі і поза нею. Працівники правоохоронних органів є представниками влади, відтак наслідки пияцтва та алкоголізму тут мають важчий, складніший і більш обтяжуючий характер як для них безпосередньо, так і для системи державних органів та суспільства в цілому [3, с. 84].

Водночас морально-етична культура фахівця у процесі взаємодії із суспільством відіграє ключову роль в повсякденній роботі працівників правоохоронних органів. Без довіри та взаємодії з громадянами поліція не отримує жодної інформації, необхідної для запобігання, розкриття і розслідування злочинів. Крім того, взаємодія з громадянами підвищує довіру населення до поліції, дозволяє громадянам робити внесок в забезпечення власної безпеки і в якійсь мірі відчутти свою особисту відповідальність за підтримання правопорядку та покращити особистим внеском діяльність поліції, в залежності від потреб сучасного суспільства і суспільного укладу. Довіра населення до поліції тісно пов'язана з поведінкою співробітників поліції відносно громадян, а особливо – з дотриманням норм професійної етики як при виконанні службових обов'язків, так і в приватному житті, в звичайних, побутових ситуаціях. Практично все, починаючи із зовнішніх чинників, таких як зовнішній вигляд, форма одягу (однострій), манера спілкування тощо, і закінчуючи змістовними характеристиками, з-поміж яких вирізняються повага до честі, гідності та фундаментальних прав і свобод людини, елементарна увага та небайдужість працівників поліції до нібито «чужих» проблем і бід, сприяє налагодженню довірчих відносин із громадянами.

Звернемося до міжнародного досвіду вирішення даної проблеми, адже міжнародна співпраця правоохоронних органів склалася в певну систему, у рамках якої вирішуються, насамперед, питання дотримання поліцією прав і свобод людини та громадянина, проблеми попередження правопорушень, протидії злочинності та стандартів поведінки з правопорушниками. Ця співпраця здійснюється як на міжурядовій, так і на позаурядовій основі, часто шляхом прямих контактів між поліцейськими асоціаціями та службами різних країн, зокрема на основі прийнятої Парламентською Асамблеєю Ради Європи 8 травня 1979 року резолюції М 690, що містить Декларацію про поліцію [4]. У преамбулі до цієї Декларації ПАРЕ пояснює, що мотивами її прийняття є сприяння повній реалізації прав

людини й основоположних свобод, а паралельно з розглядом і затвердженням деонтологічних норм значну увагу звертається на питання особливого статусу поліцейських і сукупності директив, покликаних орієнтувати їх поведінку в разі війни та інших надзвичайних станів. Статті Декларації звернені до поліцейського, його керівників, системи органів поліції і, що важливо, до усієї системи органів виконавчої та законодавчої влади. Документ закріплює основні принципи етики поліцейської служби, норми належної поведінки поліцейського в різних ситуаціях, а також низку деонтологічних принципів організаційно-управлінських відносин керівництва і підпорядкування, що ґрунтуються на таких морально-етичних категоріях, як «обов'язок», «чесність», «неупередженість», «гідність», «непідкупність» та інших. Зазначено відповідно, що кожен поліцейський зобов'язаний діяти чесно, неупереджено і з гідністю, має утримуватись та рішуче протистояти будь-яким проявам злочинності та корупції. Характерно, що норми стосовно протидії корупції сформульовані таким чином, що вони прямо впливають з негативної моральної оцінки цього явища, якому можуть бути протиставлені тільки чесність, неупередженість, правильне розуміння громадянського та професійного обов'язку.

Згадані вище міжнародні стандарти та багаторічний досвід співпраці із закордонними правоохоронними структурами в Україні знайшли відображення в Правилах етичної поведінки поліцейських, що були затверджені Наказом МВС №1179 від 09.11.2016 [5]. Дані Правила містять п'ять розділів: загальні положення, основні вимоги до поведінки поліцейського, поводження поліції із затриманою особою, взаємодія поліції із громадськістю та іншими державними органами та контроль керівників поліції за дотриманням етики поліцейським. Якщо розглянути цей документ комплексно, то можна зробити висновок, що ці Правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо поведінки поліцейських на засадах етики і загальнолюдських цінностей, формування почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії чи бездіяльність, зростання авторитету поліції та рівня довіри громадян до її представників. Розвиток моральної культури поліцейського відтак сприяє налагодженню довірчих відносин між правоохоронцями та суспільством, а також знижує негативні впливи професійної діяльності на моральну свідомість особистості.

Окремо відзначити потрібно ті особистісні якості, виховання яких є важливою передумовою запобігання професійній деформації та які повинен формувати й розвивати кожен працівник правоохоронних органів, щоб із гідністю виконувати свої службові обов'язки: розвиненість моральної свідомості, стійкість життєвої позиції, адекватність самооцінки, етичність поведінки, зрілість, неупередженість, толерантність, професійну активність, компетентність,

ерудованість, прагнення до підвищення рівня власної загальної та правової культури, орієнтованість на розвиток власної особистості та інші [6, с. 21–31], адже моральна професійна деформація руйнує в першу чергу етичні підвалини та деонтологічні засади діяльності поліцейського, який стикається з негативним впливом оточуючого соціуму значно частіше, ніж пересічні громадяни, а тому повинен бути значно більш стійким до зміни власних ціннісних установок і орієнтирів, принципів, ідеалів, пріоритетів, морально-етичних стандартів і норм у сучасному світі [7].

Список використаних джерел

1. Павлишин О.В., Кравчук О.В., Лев О.Р. Антропологічно-правові виміри професійної деформації моральної свідомості працівників Національної поліції України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2 (18). С. 71–80. <https://doi.org/10.33270/02191802.71>.
2. Шемшученко Ю. С. Деформація професійна // Юридична енциклопедія. т. 5. с. 292. URL: <http://leksika.com.ua/legal/>.
3. Матюхіна Н.П. Управління персоналом ОВС України. Х. : Основа, 2002. с 84. URL: <https://lawdiss.org.ua/books/144.doc.html>.
4. Декларація про поліцію [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803.
5. Наказ Міністерства внутрішніх справ № 1179 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» від 09.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16>.
6. Павлишин О.В., Кравчук О.В. Професійно-етичні та деонтологічні засади діяльності поліцейського у сфері забезпечення правопорядку. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1. С. 21–31. doi: 10.33270/02201901.21. URL: <https://philosophy.naiau.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/view/58>.
7. Mychailo V. Kostytsky, Nataliia V. Kushakova-Kostytska, Ivan V. Serdiuk, Oleg I. Gvozdk, Oleg V. Pavlyshyn. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *CUESTIONES POLITICAS*. 2020. Volume 37. Number 65 (julio-diciembre 2020). p. 169–181. doi: 10.46398/cuestpol.3865.13.

Кудерміна Олена Іванівна,
завідувач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ

На сьогоднішній день, мабуть найбільша дискусійна тема освітнього середовища – майбутнє юридичної освіти. Опрацювання концепції юридичної освіти постійно обговорюється в різних суспільних горизонтах – наукових, методичних та, нажаль, політичних. Саме останній прошарок зацікавлених осіб вносить актуальні маркери для подальшого руху формування потенціалу правознавчої еліти в нашій державі. Чинники зазначеного потребують окремих роздумів та не є предметом нашого розгляду. Водночас, аналізуючи місце психології в сучасній юридичній освіті так чи інакше вплив політичних інтересів на її зміст неможливо не відчувати.

Кожен з пересічних громадян України бажає бачити в представнику правничої професії культурну, ерудовану, фахову та насамперед моральну людину. Людину, яка в складних для громадянина ситуаціях життя зможе надати правову допомогу не тільки у вимірі правових відносин, але й у вимірі гуманістичного відношення до індивідуальності кожного. В той же час, вимоги до підготовки сучасного юриста у закладах вищої освіти, що прописані у стандарті вищої освіти ступеня вищої освіти «бакалавр» спеціальності 081 «Право», на наш погляд, не відображають потенційні очікування суспільства.

Серед шістнадцяти спеціальних (фахових, предметних) компетентностей немає ні однієї психологічно змістовної. Що це передбачає? Но, насамперед, те що ні один заклад вищої освіти, який здійснює підготовку бакалаврів за спеціальністю 081 «Право» не зможе ввести у навчальний план освітньої діяльності дисципліни психологічного циклу. Це непередбачено зазначеними компетентностями, які повинні бути сформовані у фахівця-юриста. Ми не заперечуємо необхідність формування «знань і розумінь ретроспективи формування правових та державних інститутів»; «поваги до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи»; «знань і розумінь міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини». Але при цьому, науковці, які створювали наведений нормативний документ чомусь не врахували, що юридична діяльність реалізується в системі «людина-людина» та

ефективна її реалізація унеможливиться без мінімальної сукупності знань у фахівця про цю людину.

В даному випадку стає не зрозумілим – чи є це несподівана помилка, чи усвідомлений крок. Відкидаючи необхідність юристом розуміти психологію особистості, психологічну детермінацію правових феноменів ми сприяємо формуванню «операціонального», «функціонуючого» правника не здатного бачити людську природу створення правових основ існування спільноти та реалізації основних принципів демократичного суспільства. Немоżliво створювати законодавчі засади держави та очікувати їх ефективного втілення в поведінці громадян нашої держави у відриві від знань та розуміння магістральних основ цієї поведінки. Зазначений рух може призвести до створення «ідеалізованої», «показової» законодавчої бази, що буде зразковим прикладом документів, але не дієвим засобом регуляції суспільних відносин.

Взагалі не зрозумілим постає питання про можливості ефективного реалізації досудового розслідування та взагалі здійснення судочинства у нашій державі. Повертаючись до вже окресленого питання – кого ми очікуємо бачити в прикінцевому рахунку – алгоритмічно діючого юриста, що добре знає практику Європейського суду та міжнародних правових інституцій – чи фахівця, здатного вирішувати складні, варіабельні, нестандартні завдання в межах правових норм. Слідчий, суддя, адвокат, які не розуміють природу формування потребнісно-мотиваційної сфери особистості, не здатні диференціювати поняття емоційні стани та процеси не зможуть, в повній мірі, навіть вірно кваліфікувати злочині дії особи. Ми вже не акцентуємо увагу на необхідність формування у правознавця навичок професійного спілкування, вмінь вирішувати конфліктні ситуації, реалізовувати знання щодо медіації тощо.

Безумовно, ретроспективний аналіз інтеграції юридичного та психологічного наукового знання дозволяє окреслити причини побоювання з боку правників «психологізації» правової реальності та зведення її до різновиду «людських стосунків». Водночас, повне заперечення психологічної природи правових феноменів, як однієї із складових наукового та прикладного їх аналізу, мабуть не є обґрунтованим. Ці побоювання призводять до відсутності системності, цілісності та комплексності у підготовці майбутніх фахівців юридичної сфери.

Кулик Тетяна Олександрівна,
доцент кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ІДЕАЛІВ

Леон Дюгі на початку минулого століття у 1908 р. у своїй праці, що присвячена конституційному праву, зокрема, щодо загальної теорії держави, принциповим вважає розмежування юрисдикційної функції держави від судової. При цьому, зазначаючи при цьому, що судова влада, без сумніву здійснює переважно юрисдикційну функцію, але не всю юрисдикційну функцію, у Франції багато юрисдикційних актів здійснюється адміністративною владою, а судова влада здійснює багато актів, які за природою своєю є актами адміністративними[1, с. 323]. Автор визначає такий зміст даного виду державної діяльності – держава зобов'язана втрутитися, якщо до неї звертається приватна особа, а з іншої сторони держава – суддя, суворо пов'язана виданими нею законом, і крім того держава пов'язана юрисдикційними рішенням, що прийнято нею у якості судді [1, с. 324].

Слід зазначити, що у Леона Дюгі мова йде про державу правову, і він посилаючись на Артюра говорить, що «Судити означає проголошувати право з тим, щоб забезпечити повагу до нього, коли це необхідно, тобто коли воно порушено чи оскаржується»[1, с. 325].

Розділ VIII Конституції України визначає базові засади правосуддя в Україні, ст. 124 Основного Закону [2] проголошує, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Організація правосуддя в Україні базується на засадах закріплених у Конституції України, більшість з них сконцентрована у статтях 124–131 розділу VIII Конституції України, який носить назву «Правосуддя», в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р., № 1401-VIII, який набув чинності 30 вересня 2016 р.

Отже, ст. 124 та 125 Конституції України регламентують наступні конституційні засади правосуддя:

- делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються;

- юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи;

– законом може бути визначений обов’язковий досудовий порядок урегулювання спору;

– народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних;

– створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Відповідно до ст. 55 права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом [2].

Ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлює, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя [3].

Зазначені вище норми на перший погляд мають забезпечувати кожному можливість захищати свої права та інтереси в суді, але більша частина проблем правозахисного характеру мають місце через те, яким чином виписані процесуальні закони та того, яким чином вони тлумачаться кожним окремим суддею.

Сучасна конституційна реформа щодо правосуддя відбулася у 2016 році, станом на 2020 рік, тривають трансформації, що в основному не дають можливості особам у продовж розумного строку, незалежним та неупередженим судом захистити свої права.

Так, наприклад, однією із новел Цивільного процесуального кодексу України є те, що апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції (ст. 355 ЦПК України).

При цьому, Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду постановою від 4 березня 2020 року у справі № 361/8167/19-ц (провадження № 61-969св20) вкотре скасував ухвалу апеляційного суду про повернення без розгляду апеляційної скарги, поданої безпосередньо до цього суду. Верховний Суд зазначив, що особа, яка подає скаргу, вправі очікувати застосування норм процесуального законодавства (ст. 355, підпункт 15.5 підпункту 15 п. 1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України), які надають їй право як безпосереднього

подання апеляційної скарги до апеляційного суду, так і подання апеляційної скарги через місцевий суд. Протилежне тлумачення норм процесуального законодавства матиме наслідком порушення судами ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в контексті права на справедливий суд. Так, відсутність на теперішній час Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи жодним чином не створює перешкод учасникам провадження та апеляційному суду в поданні та прийнятті апеляційних скарг у паперовій формі безпосередньо до апеляційних судів [4].

Має місце ситуація у якій через технічні формальні обставини ст. 355 не застосовується, при цьому у ряді випадків, апеляційний суд відмовляє у розгляді апеляційної скарги особі, які фактично діє чітко у відповідності з ЦПК України. Хоча для такого перехідного періоду має бути законодавцем і представниками судової влади вироблений механізм, що буде сприятливим для учасників процесу, які розраховують на дотримання ст. 129 Конституції України, відповідно до якої однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного оскарження рішення суду.

Обсяг даної роботи не дозволяє дослідити весь спектр проблем судової практики, більшість із них виникають тоді, коли суди приймають рішення щодо прав і свобод людини, спираючись виключно на формальні вимоги, нехтуючи юридичним змістом самих правовідносин, що є предметом конкретного розгляду.

Як бачимо трохи більше ніж за сто років ключові моменти не змінилися, так само і на сьогодні ми шукаємо шляхи забезпечення реалізації функцій держави, в тому числі судової, в умовах, як визначати коли і у яких межах держава зобов'язана втрутитися, якщо до неї звертається приватна особа, за умови коли держава суворо пов'язана виданими нею законом, юрисдикційними рішеннями, що нею приймаються.

Список використаних джерел

1. Дюгі Леон Конституційне право. Загальна теорія держави. Репринтне передрукування видання 1908 року. Ред. Н. Крилова. Одеса. «Юридична література». 2005. 957 с.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 1998. № 13, № 32 від 23.08.2006, стор. 270.

4. Апеляційну скаргу можна подавати як безпосередньо до апеляційного суду, так і через місцевий суд – КІС ВС. Юридична газета Онлайн URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/apelyacynnu-skargu-mozhna-podavati-yak-bezposeredno-do-apelyacynno-go-sudu-tak-i-cherez-misceviy-sud-.html>.

Кумеда Тетяна Андріївна,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
мистецтвознавства, доцент

ФІЛОСОФСЬКО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

В умовах трансформації українського суспільства актуалізується проблема формування правової системи і норм права на основі етичного потенціалу суспільства, що у свою чергу вимагає формування концепції правової освіти, на підставі якої має здійснюватися цілеспрямований вплив на громадян України в дусі європейських соціальних цінностей і правових норм. Правова освіта на основі моралі є одним із ефективних методів подолання деформації правової свідомості у вітчизняному суспільстві.

Навчальні заклади (в тому числі і юридичні) сьогодні зорієнтовані більше на формування суто технічних, а не загальноцільових життєвих умінь. Спостерігається скорочення гуманітарної складової у навчальних програмах, що пов'язано загальносвітовою тенденцією до зменшення зацікавленості гуманітарними дисциплінами. Гуманітарні науки розглядають як супровідне, несуттєве, фонове знання, тому що воно не має ознак прагматичності, щоб його хоч якось застосовувати потрібні індивідуальні зусилля. У тому числі це стосується і філософських наук. Адже їх слід розуміти не просто як дисципліни, які порушують граничні питання, а як особливий тип знання, що сприяє перетворенню особистості.

Головна інтенція філософії, на думку Тараса Лютого, «полягає в тому, щоб пізнавати не лише світ, а й себе. ...перейти від неавтентичного життя до автентичного способу бути. Автентичне життя пов'язане з безупинним усвідомленням себе, спокоєм, свободою» [1, с. 203]. Філософія передбачає пошук як уміння ставити запитання і прискіпливе вивчення дошукуваного, вміння читати і слухати, що неможливо без уміння підтримувати увагу до того, що нас оточує, звичку концентруватися на головному, вміння висловлюватися доладно, впорядковано і зрозуміло. Вона пропонує інший спосіб життя та бачення світу, а також перетворення людини. Досвід філософії не набувається раз і на завжди, а потребує постійного тренування у формуванні і переживанні цього досвіду.

Навчальні заклади юридичного спрямування зорієнтовані переважно на практичну складову, їм притаманна закореніла консервативність, і структуруються таким чином, щоб опиратися раповим і сталим змінам. Традиційну освітню програму дуже важко змінювати. Хоча, звісно, і трапляються виключення, коли викладачі впроваджують інновації у своїх курсах.

Пересічні підручник майже не дають відповіді на питання про те, чому змінилося мислення, чому правове мислення здатне приводити до різних поглядів у тій самій справі і, власне, що таке взагалі правове мислення. І тут варто наголосити на важливості заглиблення у передумови, які лягають в основу вирішення правових колізій. При цьому необхідно навчати думати про можливі зв'язки між ухваленням правових рішень і вічними філософськими питаннями. Адже у важливих справах насправді відбувається конфлікт філософських засад під прикриттям правових обґрунтувань. І лише компетентний юрист добре розуміє, що насправді відбувається, а надійна судова система не соромиться у процесі викривати ці засади.

Як зазначає Енн Скейлз, «і право, і філософія спираються на дебати, це дискурсивні практики, що тримаються на аргументах. У праві аргументи важливіші, принаймні на короткій дистанції, бо закон підкріплений силою, а філософія – ні. Для соціального санкціонування правоохоронців, котрі вриваються в чийсь дім, закон мусить надати підстави. Обґрунтування підстав відбувається в різні способи, з різним рівнем формальності та виправдань. Поліцейські мають пояснювати свої «достатні підстави» для здійснення арештів» [2, с. 35].

Лон Л. Фуллер вважав, що юриспруденція неможлива без моралі. Так, зокрема, закон він пропонував розглядати як щось більше, ніж просто дії правоможної влади або формальні процедурні правила і наголошував на необхідності врахування морального аспекту. Адже кожен режим, аби заслужити повагу з боку правової системи, має демонструвати «внутрішню моральність законів», відповідно до якої закон: 1) має бути загальним – як індивіди, так і державні інституції мають бути суб'єктами права, а закон повинен описувати класи поведінки, а не прецеденти поведінки; 2) має бути публічним – його вимоги мають бути доступними, щоб люди знали, чого від них очікують; 3) має набувати чинності принаймні з моменту прийняття (не можна приймати законів, наділених зворотною дією); 4) має бути викладеним достатньо зрозуміло, однозначно, розбірливо (не можна користуватися специфічною термінологією без пояснень); 5) має бути цілісним – одна його норма не повинна суперечити іншій; 6) не може бути неможливим до виконання, а має бути практичним для дотримання; 7) має бути відносно сталим, тобто без постійних та непередбачуваних змін; 8) текст законів має відповідати їх реальному виконанню – найбільш комплексна вимога до внутрішньої моральності закону, бо і з ненавмисних, і зі зловмисних причин заявлене може різко відрізнитися від реально втіленого. Ці проблеми є ключовими як для юридичної практики, так і для теорії права [3].

Відповідно те, що юристи подають як «дотримання процедури», насправді є глибоко етичною діяльністю. Діючи сумлінно, юристи знаходять нові аргументи в дискусіях про найрізноманітніші важливі проблеми, на які немає й ніколи не буде чітких, остаточних, однозначно правильних відповідей.

Отже, можемо підсумувати, що сучасний світ вимагає відходити від застарілих стандартів освіти (юридичної в тому числі), а натомість, виявляти, усвідомлювати та впроваджувати інноваційні соціокультурні детермінанти (особливу увагу приділяючи етичній складовій), які сприятимуть формуванню в людині здатності до нестандартних, якісно нових рішень і дій.

Список використаних джерел

1. Лютий Т. Культура припад і спротиву. К.: Темпора, 2020. 576 с.
2. Фуллер Лон Л. Мораль права: Пер. з англ. Н.Комарова. Наукове видання. Київ: Сфера, 1999. 232 с.
3. Скейлз Е. Фемінізм у праві: активізм, юридична практика та правова теорія. Київ, 2019. 215 с.

Кушакова-Костицька Наталія Вадимівна,
завідувач сектору моніторингу правової
інформації Конституційного Суду України,
доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник, заслужений юрист України

«ДЕМОКРАТІЯ» МЕНШОСТІ ЯК СУЧАСНИЙ ДЕРЖАВНИЦЬКИЙ КОНЦЕПТ

*Демократія – це форма правління,
при якій дозволено вголос говорити про те,
якою б була країна при кращому
керівництві*

Демократія як концепт і явище прийшла до нас із Стародавньої Греції і означає в перекладі «влада народу». Після Стародавньої Греції демократія як форма державного правління знов з'явилася, поширилась і стала домінуючою на території Європи після Першої світової війни, хоча в США демократія як ідея /концепт/ і форма правління почала панувати ще у XVIII ст. З часом демократію було імпортовано в Європу як американське «know-how». Коли проаналізувати, які основні демократичні засади з давньогрецького періоду рецепціювались у сучасний державний устрій, то це насамперед «демократія для обраних», яка означає не владу всіх громадян, не владу більшості, а владу тих, хто має доступ до влади. У Стародавній Греції це були її власні громадяни, правда, до них не належали численні раби, які їх обслуговували і яких було набагато більше, ніж громадян (у дослідників цього питання є розбіжності щодо конкретних цифр, але в цілому їх висновки збігаються щодо цього питання). Сьогодні офіційно рабство скасовано, але фактично більшість категорій громадян у т. зв. демократичних державах не впливають на зміст та протікання «демократичних» процесів, а в кращому разі приймають участь як «стажери», скеровані у потрібному

напрямі керманичами «демократизації» всіх сфер суспільного життя за допомогою мас-медіа, швидко змінюваного законодавства (особливо виборчого перед черговими виборами) і концепцій «сталого розвитку».

Виборчі процеси як маркер демократизації суспільства свідчить про те, що участь 50% відсотків громадян у них є рідкістю, а на прикладі України можна стверджувати, що у виборах (президентських, парламентських тощо) бере участь приблизно 30 % громадян. Очевидно, що виходячи з таких показників, не можна вважати, що в Україні має місце народовладдя, тим більше, що сучасні виборчі технології передбачають різноманітні нелегітимні механізми отримання бажаних результатів на користь кандидатів, які найбільш спроможні фінансово, корпоративно, організаційно (мають у розпорядженні адміністративний ресурс) тощо. Решта населення (прибл. 70 %) не приймають участь у виборах із міркувань як недовіри до їхніх кінцевих результатів через махінації поточної влади або чергових кандидатів у владу, так і через індіферентність, правовий нігілізм і т.п. чинники, які є наслідком скепсису щодо демократичності державного устрою та правових реалій.

Крім того, останні десятиліття сформувалась тенденція не тільки захисту, але й домінування окремих соціальних груп у вирішенні глобальних і національних політико-правових питань і виробленні відповідних концепцій державного розвитку. Це стосується й ЛГБТ співтовариства, і представників певних ідеологічних течій (глобалістських, екстремістських, феміністських тощо) та релігійних організацій (особливо сект «оздоровчо-лікувального» характеру), які сьогодні поширюють свій вплив та проникнення у владу.

Таким чином виникає питання: чи є розбудова демократичної держави реальністю, формальним гаслом або продуманою містифікацією, орієнтованою на довірливого пересічного громадянина, якому хочеться вірити, що він – не «гвинтик великого механізму», а дійсно приймає участь у будівництві правової, соціальної, демократичної держави і формуванні громадянського суспільства? Питання видається з одного боку риторичним, з іншого - доволі безперспективним, виходячи із реалій нашого часу. Адже, наприклад, право на безкоштовне медичне обслуговування, право на освіту, інші соціальні, економічні, політичні права, задекларовані в Конституції і спрямовані на демократизацію суспільних відносин, сьогодні підлягають докорінній корекції не в бік рівності, свободи і соціальної справедливості, а в бік «цифрового тоталітаризму», спрогнозованого ще Джорджем Орвеллом у його романі «1984» (1949 р.). Але не дивлячись на песимістичні прогнози пана Орвела, вихованого в найкращих традиціях «західної демократії», зауважу, що представник «східної деспотії» цар Соломон казав «все пройде і це пройде» ...

Лазор Катерина Петрівна,
доцент кафедри психології Національного
університету «Одеська юридична академія»,
кандидат політичних наук

ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Професійна діяльність викладача вищої школи в значній своїй мірі відбувається в умовах доволі складного спілкування зі студентами, колегами і нерідко становить основний зміст його діяльності, а також стає специфічним видом активності - професійної комунікацією, що вимагає налагодження і розвитку контактів, обміну інформацією. Низький рівень комунікативної компетентності у викладача нівелює його ефективність в межах освітнього процесу, ускладнює кооперацію зі студентами, не дозволяє йому в повній мірі реалізувати власний потенціал. З огляду на це, комунікативна компетентність викладача вищого навчального закладу набуває статусу ефективного засобу вирішення більшості педагогічних проблем.

Кожне заняття викладача передбачає побудову активності з боку аудиторії шляхом встановлення контакту в умовах виконання провідної ролі викладача в процесі спілкування. Для конструктивності контакту потрібні не тільки знання і врахування індивідуальних особливостей студентів, а й володіння методами побудови оптимальних стратегій педагогічного впливу. Це можливо за умови орієнтації викладача на формування комунікативних якостей особистості, наявності здібностей до адекватної оцінки міжособистісних відносин.

Комунікативні здібності викладачів і їх компетентність в спілкуванні, за результатами досліджень С.Д. Смирнова, особливо цінуються студентами молодших курсів, які більшою мірою, ніж студенти 3–4 курсів, в своїх оцінках викладачів виділяють їх особистісні якості. У позиціонуванні «хорошого» викладача на перше місце вони ставлять розуміння студента викладачем, співчуття йому. Починаючи з третього курсу студенти віддають перевагу професійній компетентності. До кінця навчання у вищій школі знову зростає цінність особистісних якостей викладачів, хоча і не досягає того показника, який мав місце у першокурсників [6, с. 11].

Термінологічне змістовне різноманіття дефініції «комунікативна компетентність», яка стала предметом дослідження у працях видатних науковців (зокрема: О.В. Добротвор [1], О.М. Корніяка [2], Л.В. Любчак [3], Л.Е. Орбан-Лембрик [4], О.В. Полуніна [5] та ін.) підкреслює важливість діяльнісно-практичного і аксіологічного вектору розвитку його складових.

Аксіологічний зміст комунікативної компетентності викладача вищої школи знаходить власного виразу у гуманістичних цінностях, що виступають її базовим підґрунтям. Якісна оцінка спілкування

характеризує ступінь значимості для суб'єкта викладання цінностей комунікативної культури. При цьому, сама комунікація повинна становити цінність для особистості. Недоцільним є обмеження комунікативної компетентності конгломератом компетенцій, оскільки вона виходить поза межі конгломерату знань, умінь і навичок, поєднуючи також мотиваційні, соціальні і біхевіористичні елементи.

Комунікативна сутність вищої освіти вимагає від сучасних викладачів здатності до емпатії, прагнення розуміти внутрішній світ студента. Дана обставина обумовлює необхідність виходу освіти за межі стандартів виключно накопичення реципієнтами освіти необхідного мінімуму знань. Сучасні освітні процеси набувають власного розвитку за вектором інтеграції сучасних методів викладання з перманентним моделюванням комунікативних компетенцій викладача. Формування комунікативної компетентності викладача вищого навчального закладу становить собою керований і регульований безпосередньо самим викладачем процес активного засвоєння нових і перманентне вдосконалення існуючих цінностей і знань в сфері проявів комунікативної компетентності, прищеплення особистісних і професійних якостей з комунікації, розвиток навиків в започаткуванні ефективного спілкування.

Запорукою досягнення бажаного професіоналізму в сфері комунікації зі студентами є перманентна самоосвіта викладача, в умовах: прагнення до самовдосконалення і мотивації до оволодіння новітніми компетенціями з комунікації; засвоєння отриманих знань; моделювання власного індивідуального підходу до практичної реалізації знань, у тому числі на підґрунті основоположних компетенцій (рефлексивно-перцептивних, комунікативних і інтерактивних); розробки диференційованого підходу до застосування комунікативних компетенцій в залежності від аудиторії-реципієнта знань. Комунікативна компетентність викладачів вищої школи є основоположним чинником трансформацій в системі освіти, що створює підґрунтя до реалізації прогресивних методів викладання в освітніх процесах, а отже дозволить задовольнити вимоги соціуму в частині професійної соціалізації членів суспільства.

Список використаних джерел

1. Добротвор О.В. Методи оцінювання комунікативної компетентності / О.В. Добротвор // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. 2013. Вип. 26. С. 239–243.

2. Корніяка О.М. Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи / О.М. Корніяка // Актуальні проблеми психології. Т. VI: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. Вип. 16. С. 82–92.

3. Любчак Л.В. Формування комунікативної компетентності майбутнього педагога у процесі вивчення курсу «основи педагогічної майстерності» / Л.В. Любчак // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць. Полтава, 2011. С. 159–165.

4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. Чернівці: Книги XXI, 2010. 528 с.

5. Полуніна О.В. Психологічна компетентність викладача вищого педагогічного навчального закладу як чинник успішності управління процесом учіння студентів: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / О.В. Полуніна; Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. К., 2010. 16 с.

6. Смирнов С. Д. Педагогическая деятельность и педагогическое общение / С. Д. Смирнов // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология 2011. № 3. С. 5–18.

Липовець Юлія Олександрівна,
заступник начальника слідчого відділення
Херсонського відділу поліції Головного
управління Національної поліції
в Херсонській області

ПРАВОВА АКСІОЛОГІЯ Й АКСІОСФЕРА

Паралельно з ускладненням правового життя і диференціації професій в сфері права і правозастосування відбувалося і поглиблене дослідження, з аксіологічних позицій, права як явища, так і окремих правових цінностей. Сьогодні дослідження цінностей, і правових у тому числі, відбувається в мейстрімі сучасного розвитку суспільствознавства і гуманітаристики, особливістю якого є визнання того, що аксіологічна проблематика не може належати одній науці (вона є предметом зацікавлення усіх наук, які розглядають специфіку людини та її діяльності): «жодна із наук не може сьогодні претендувати на виняткову, особливу роль у дослідженні цієї проблематики. Цінність – це феномен, який вимагає інтердисциплінарного підходу; у вивченні проблеми цінності повинні використовуватися дані суспільствознавства в цілому. При цьому аксіологія, яка виникла в межах філософського знання, повинна, на наш погляд, взяти на себе функцію «інтегратора» соціогуманітарного знання, узагальнюючи дані антропології, культурології та інших наук, які звертаються до проблематики цінності» [1, с. 221].

В. Нерсисянц окремо виділяє юридичну аксіологію, предметною сферою та основною проблематикою якої є розуміння і трактування права як цінності й відповідні ціннісні судження та оцінки про правове значення фактично цього закону (позитивного права) і держави. Для мислителя однопорядковими є юридична аксіологія, філософія права і

юридична наука загалом у частині включення у свій предмет права та держави як правового явища. Тому юридична аксіологія передбачає розмежування права і закону і «як така вона можлива і має сенс лише на основі, в межах і в руслі юридичного праворозуміння в тій чи іншій версії» [2, с. 28].

Хоча в сучасній вітчизняній періодиці має місце і позиція, прихильники якої не розрізняють і не виділяють якісних особливостей аксіології загалом та аксіології права зокрема: «аксіологія (наука про цінності) входить до числа основних розділів філософії права, адже роль цінностей у людському житті є неоціненою, вони виступають сенсом людського буття. У першу чергу, цінності – це результат багатовікового соціального досвіду, досягнення суспільства, світоглядних принципів, уявлень та розуміння людини, що є еталоном, ідеалом, належним» [3].

Досить поширеним сьогодні є термін «аксіосфера права». Цей термін є похідним від «аксіосфера», який вперше з'явився в контексті філософських досліджень і впродовж досить невеликого проміжку часу породив значну кількість похідних словотворів: аксіосфера особистості, аксіосфера культури тощо, з поміж інших з'явився і став активно використовуватися термін «аксіосфера права».

Завдяки бурхливому розвитку наукових ідей щодо аксіосфери, сьогодні маємо справу із її трактуванням як обов'язкової соціальної аксіоструктури, яка є контекстом трансформацій та сприйняття суб'єктами різних типів ціннісних ієрархій і домінант, утворення ціннісно-змістовних засад права, легітимация та культурно-моральне виправдання права.

Список використаних джерел:

1. Лукьянов В. Г. Изучение проблемы ценностей в современной философии. *Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века* : материалы междунар. науч. конф. к 80-летию профессора Моисея Самойловича Кагана, (18 мая 2001 г. Санкт-Петербург). СПб., 2001. С. 221–224.
2. Нерсесянц В. С. Философия права : учебник для вузов. М. : Норма – Инфра-М, 1998. 652 с.
3. Соломчак Х. Б. Соціальні та правові цінності як детермінанти позитивної правової відповідальності. *Наше право*. 2014. № 1. С. 27–34. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.

Лук'янчиков Євген Дмитрович,
професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор юридичних наук, професор;
Петряєв Сергій Юрійович,
завідувач кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат юридичних наук, доцент

ДОПУСТИМІСТЬ ПРИЙОМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сучасна злочинність змінюється стрімкими темпами. Злочинці беруть на озброєння новітні досягнення суспільства, посилюється рівень її організованості та корумпованості. Це дозволяє злочинцям користуватися правовою допомогою адвокатів, які ще не так давно працювали в правоохоронних органах та потрапили, під різними приводами, під люстрацію. Саме тому значна частина злочинів залишається не розкритими, а особи, що їх вчинили можуть продовжувати злочинну діяльність. Практика розслідування кримінальних правопорушень показує, що з боку не заінтересованих у встановленні істини осіб чиниться активна протидія правоохоронним органам. Це потребує удосконалення роботи слідчих підрозділів за різними напрямками. Одним із них є широке використання наукових знань в галузі психології для розроблення тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, які є основним інструментарієм пізнавальної діяльності слідчого.

Для слідчого, зазначає В. Л. Васильєв, важливо вміти організувати надходження інформації, правильно систематизувати та аналізувати її, відкидати непотрібне, вибірково направляти свою увагу, постійно перевіряти себе, аналізувати успіхи та помилки [1, с. 14]. Надходження необхідної для слідчого інформації забезпечується проведенням слідчих дій, результативність яких залежить від умілого використання тактичних прийомів, що засновані на досягненнях науки психології.

Слідчий має добре знатися на психології людей, володіти науковими прийомами впливу на них, методикою діагностики їх поведінки та самоаналізу. Усією своєю діяльністю слідчий має формувати відповідну обстановку, ознайомити учасників слідчої дії з необхідною інформацією, впливати на їхню свідомість. Це є нічим іншим як психологічним впливом на учасника слідчої дії.

Психологічний вплив обумовлений самою природою слідчої діяльності є невід'ємним та характерним елементом процесу спілкування людини взагалі, а тому останнім часом спостерігаємо усе менше тих, хто

вважає подібні прийоми незаконними. Під ним пропонують розуміти комплекс прийомів, що застосовуються під час передачі, опрацювання і використання інформації та викликають відповідну реакцію, яка дозволяє діагностувати психічний стан особи, контролювати перебіг думок, ставлення до фактів зміни її поведінки [2, с. 4].

Вплив слідчого на психіку осіб, що беруть участь у провадженні, зазначав А. Р. Ратінов, є елементом слідчої тактики. Слідчий постійно впливає на людей своїми вольовими приписами, виховними методами, засобами процесуального примусу. Без цього неможливо уявити виконання завдань кримінального провадження [3, с. 163].

Аналіз норм чинного законодавства дозволяє дійти висновку, що психологічний вплив у діяльності слідчого може бути правомірним або неправомірним (погрози, шантаж). До неправомірних форм психологічного впливу відносять:

- погрози застосувати насильство до учасника слідчої дії або близьких до нього осіб, розголосити відомості, що їх ганьблять, або ставлять у невідгідне становище, притягнути до відповідальності за злочини, які вони не вчиняли;

- обман (демонстрація фальшивої постанови про арешт, неправдиве повідомлення особи про наявність доказів її вини, тощо);

- приниження гідності особи (образою, яка вчиняється словами і жестами, вимога дати клятву тощо);

- задобрювання (нездійсненими обіцянками закрити провадження, звільнити з-під варти, незаконними матеріальними заохоченнями: частування горілкою, наркотиками тощо);

- інші методи психічного впливу (залучення гіпнотизерів, екстрасенсів тощо) [4, с. 461–462].

Зважаючи на ситуаційний характер розслідування, форми психологічного впливу мають оцінюватися саме з точки зору їх законності, дозволеності та допустимості. Погроза може бути правомірною, а інколи передбачена законом. Так, попередження свідка про відповідальність за надання завідомо неправдивих показань є нічим іншим як погрозою. Цим здійснюється вплив на допитуваного, спонукання його до надання правдивих показань. Проте така погроза є правомірною, обов'язковою і передбачена чинним КПК.

Слід зазначити, що закон забороняє піддавати особу катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню, вдаватися до погроз застосування такого поводження, утримувати особу у принизливих умовах, примушувати до дій, що принижують її гідність (ч. 2 ст. 11 КПК України, ст. 9 КПК РФ). Стаття 373 КК України встановлює відповідальність за примушування давати показання шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводить слідство, а в коментарі до неї такими діями вважається шантаж, обман, гіпноз, тощо [5, с. 936].

Щодо можливості застосування у слідчий практиці тактичних прийомів, які по різному можуть оцінюватися особою, зустрічаються

різні думки. Так, М. С. Строгович зазначав, не має сумніву у тому, що навмисне формування помилкового уявлення у когось є обман цієї особи, повідомлення їй неправдивих відомостей, а не щось інше. Але збрехати можна прямо, словами, а можна зробити це більш складним способом – таким чином, щоб слова і речення самі по собі брехливими не були, але вони так побудовані та сказані таким тоном і з такою мімікою, що той, кому вони адресовані: брехню прийме за правду, а правду за брехню. А це є брехня, яка від того, що вона подана в особливо хитрій формі, не робиться допустимою: навпаки, вона набуває особливо нетерпимий, незаконний характер [6, с. 20].

На противагу цьому слушною вважається думка Р. С. Белкіна про те, що за таких міркувань обман можна вбачати майже у кожному тактичному прийомі, не кажучи про тактичні комбінації, які в літературі називають невдалим терміном «слідчі хитрощі», «психологічні пастки» [7, с. 12]. Саме тактичні комбінації, як системи тактичних прийомів використовуються для створення ситуації, розрахованої на неправильну оцінку її допитуваним, що призводить до його викриття [8, с. 450].

Сучасна злочинність характеризується не тільки кількісними, але і якісними змінами. Протидія розслідуванню з боку осіб, які намагаються уникнути відповідальності постійно загострюється та набуває нових форм, особливо в сфері діяльності організованої, корумпованої злочинності. Поки науковці дискутують про доцільність та правомірність використання прийомів психологічного впливу на учасників провадження, допустимості тактичних прийомів, які можуть бути неоднозначно оцінені особами, щодо яких вони застосовуються на практиці усе це використовується для вирішення складних слідчих ситуацій.

Неоднозначне ставлення до цього питання, певною мірою, обумовлено відсутністю чіткого вирішення законодавцем. Так, в ст. 11 КПК України йдеться про катування, жорстоке, нелюдське ставлення, що принижує гідність або погрозу такого поводження. У даній нормі не згадується про обман. Насилля та погрози є нічим іншим як незаконними діями, про які зазначається в ст. 373 КК України. На жаль ні переліку, ні загального критерію для віднесення дій до незаконних не наводиться. У кожному конкретному випадку прокурор та суд будуть вирішувати питання про віднесення дій до незаконних. У ряді випадків це буде пов'язано з притягненням слідчого до кримінальної відповідальності. Якщо неможливо визначити вичерпний перелік дій, які є незаконними та недопустимими під час кримінального провадження, як це зроблено щодо переліку обставин, що обтяжують покарання, доцільно встановити загальний критерій їх допустимості.

Такий критерій може полягати у тому, що особа має вільно сприймати інформацію, яка виходить від слідчого, оцінювати її на особисте переконання та вільно прийма рішення щодо подальшої своєї поведінки.

Подальші дослідження розглядуваної проблеми дозволять визначити, які тактичні прийоми, що можуть викликати неоднозначну оцінку з боку особи, щодо якої застосовуються, є взагалі недопустимими у кримінальному провадженні. Разом з тим, будуть напрацьовуватися нові та удосконалюватися традиційні тактичні прийоми і комбінації психологічного впливу на протидіючу розслідуванню сторону.

Список використаних джерел

1. Васильев В. Л. Психологические основы организации труда следователя: учебное пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1976. 56 с.
2. Сокиран Ф. М., Сокиран М. Ф. Шляхи вдосконалення тактики психологічного впливу при проведенні окремих слідчих дій: посібник. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 160 с.
3. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. М., 1967. 290 с.
4. Кримінальне право. Особлива частина : підручник. К. : НАВСУ-«Правові джерела», 1998. 896 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Кантон, А.С.К., 2001. 936 с.
6. Строгович М. С. Проблемы судебной этики. М.: Наука, 1974. 272 с.
7. Белкин Р. С. Нравственные начала деятельности следователя органов внутренних дел. М., 1999. 24 с.
8. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] – 2-вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

Максимов Сергій Іванович,

професор кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, професор, член-кореспондент НАПрН
України

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО: КЛАСИЧНІ Й СУЧАСНІ РЕФЛЕКСІЇ

Теоретичні основи розуміння співвідношення економіки і права були закладені у *класичній політичній економії*, «батьком» якої вважається А. Сміт (XVIII ст.). У ній обстоювалися такі головні ідеї: основою багатства є праця, головним чинником зростання багатства є поділ праці, що підвищує її продуктивність, праця також виступає критерієм обміну товарами. Останнє як теорія трудової вартості лежить в основі обґрунтування ринкової економіки, необхідною умовою якої були не тільки свобода (вільне підприємництво), а й певні підходи до оподаткування, що вимагало однакових правил і для економічної діяльності, і для розподілу результатів цієї діяльності, що

забезпечувалося у правовий спосіб. Завдяки обґрунтуванню права власності та договірного права було подолано систему правових і економічних взаємовідносин традиційного суспільства у варіантах архаїчному, рабовласницькому та феодальному, що спиралися насамперед на силу, включаючи й силу влади. Правовий аспект цього процесу відбився в теоріях природного права, а головними цінностями було проголошено невідчужувані права кожної людини: право на життя, свободу і власність (Дж. Локк), причому останнє право визнавалось засадничим.

Продовженням класичної лінії осмислення зв'язку економіки і права був *марксизм*. Проте, розглядаючи англійську класичну політекономію як одне із власних джерел, він абсолютизував значення економічної сфери суспільного життя, у залежність від розвитку якої було поставлено всі інші, включаючи і право. З точки зору марксизму саме економічна сфера є «базисом» будь-якого суспільства, і від цього базису як матеріального втілення ступеня суспільного розвитку залежать інші, нематеріальні, включаючи й державу та право. І держава, і право були пов'язані з виникненням приватної власності та класової боротьби, що була нею обумовлена. Відсутність приватної власності в первісному суспільстві обумовлювала й відсутність держави і права, а тлумачення комуністичного суспільства як безкласового (вищий рівень розвитку економіки, що дозволить задовольнити всі матеріальні потреби всіх людей) означало «відмирання» і держави, і права, яке, у свою чергу, було породженням держави.

У 20–30 рр. XX ст. варіант марксистської концепції «правового економізму» було запропоновано Є. Б. Пашуканісом. Згідно його досліджень право існує тільки в капіталістичних суспільствах, в яких ізольовані автономні власники товарів пов'язані між собою ринковими відносинами еквівалентного обміну. Саме еквівалентний обмін виступає матеріальною основою права: «Акт обміну... уособлює у собі як у фокусі, найістотніші моменти як для політичної економії, так і для права» [1, с. 113]. Згідно його концепції правовідносини, існують тільки між формально рівними суб'єктами, а тому – в ієрархічних суспільствах (рабовласницьких, феодальних) домінуючим фактором є не право, а сила.

В цілому ж «матеріалістичне» економічне і правове учення з відкиданням морально-етичної складової у процесі практичного втілення показали утопічність і водночас небезпечність цих ідей, втіленням яких стала тоталітарна держава з гіпертрофованими репресивними функціями, яка здійснювала контроль над усіма сферами життя суспільства, насамперед економікою («планова економіка» що була протилежністю вільної ринкової економіки). Виходячи з поглядів марксизму можна сказати, що причиною падіння соціалістичних держав стало те, що їх інституційна оболонка не забезпечувала більше ріст продуктивних сил, особливо в сфері нових комп'ютерних технологій.

У державах перехідного типу головну роль відіграє орієнтація на сучасні форми організації економічної сфери, що означає насамперед її ринкові форми. Це передбачає водночас і значне посилення ролі права, оскільки обмін результатами економічної діяльності означає перевагу регулятивної функції ринку, для здійснення якої право є сукупністю умов, що мають переважно договірний характер. Таким чином зростає актуальність економічних методів управління як сукупності засобів впливу держави через органічний зв'язок з ринковим механізмом. Притаманна ринку здатність урівноважувати попит і пропозицію через реагування на потреби суспільства вимагає забезпечення рівності сторін і в сфері виробництва, і в сфері споживання. Порушення цієї рівноваги за межами суто економічних процесів призводить до небезпечних для суспільства явищ економічної злочинності, найбільш загрозливими з яких є тіньова економіка і корупція.

У сучасних умовах продовженням лінії уваги до економічних основ права стали неокласичні теорії *економічного аналізу права*, серед засновників яких слід виділити американського теоретика права і федерального суддю Р. Познера [2, 3, 4]. Він, а також його послідовники доводять доцільність використання економічних методів у дослідженні права, зокрема доводять, що право має тенденцію до забезпечення економічної ефективності, крізь призму якої можна пояснити діяльність суб'єктів права із застосування і реалізації правових приписів [2, с. 662–665].

На відміну від марксизму економічний аналіз акцентує увагу не на історичному розвитку суспільства в цілому, а на індивіді, який раціонально діє заради задоволення своїх бажань і інтересів, обмежується дослідженням конкретних, головним чином ринкових, інститутів, і орієнтується на принцип ефективності в оцінці людських дій. «Економічний аналіз права» виходить із тотожності цільових настанов обох сфер: як в економіці, так і в праві має використовуватися зважування втрат та користі. Ефективність правового регулювання визначається мінімізацією витрачених ресурсів.

Призначення економіко-правового аналізу полягає в обґрунтуванні законодавчих і судових рішень згідно з принципами, що максимізують загальне багатство суспільства і є тим самим критерієм оцінки їх справедливості. Відповідно до такого підходу вільний ринок забезпечує найефективніший розподіл юридичних прав, а держава і право виправдані тим, що забезпечують мінімізацію трансакційних витрат. Отже, державне втручання в ринок заради забезпечення його ефективності виправдане тільки тоді, коли великі трансакційні витрати унеможливають звичайні ринкові угоди між учасниками.

До досягнень правового економізму належить дослідження довгострокових впливів на конкуренцію конкретних видів вертикальної та горизонтальної інтеграції компаній (антимонопольне право). Він акцентував увагу на розходженнях короткострокових і

довгострокових наслідків правових актів тощо. Визнання права власності, яке захищає цивільне і кримінальне право, сприяє обмінам, які захищає контрактне право. Р. Познер також зазначає, що право встановлює найефективніші процесуальні норми для розв'язання конфліктів у всіх цих галузях. Таким чином, норми права сприяють збільшенню багатства за умов справедливих рішень судів. Окремо розглядаються проблеми привілеїв можновладців, які американський правник розглядає з логічної та етичної точок зору, вважає їх болючими та важливими для становлення сучасної економіки. Такий підхід, що ґрунтується на розумінні економічної природи права, зокрема, дозволяє звести право до певної кількості принципів, що можуть мати вигляд математичних формул.

Використання нових підходів до аналізу взаємодії права і економіки в сучасному українському суспільстві дозволить зосередитися на ефективному вирішенні актуальних завдань правового забезпечення реформування економічної сфери життя суспільства: забезпечення антимонопольних заходів і стимулювання середнього та малого бізнесу, удосконалення антикорупційного законодавства та судочинства, витіснення тіньової економіки із економічних відносин тощо.

Список використаних джерел

1. Пашуканис Е. Б. Избранные произведения по общей теории права и государства. Москва: Наука, 1980.
2. Познер Р. А. Економічний аналіз права / пер. з англ. Харьков: Акта, 2003.
3. Познер Р. А. Основы юриспруденції / пер. з англ. Харьков: Акта, 2004.
4. Познер Р. А. Рубежи теории права / пер. с англ. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2017.

Мартенко Олександр Леонідович,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Мартенко Юлія Іванівна,
старший викладач кафедри юридичної
психології Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

АСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Українське суспільство перебуває на етапі пошуку нової моделі стабільності. Трансформації, що відбулись у нашій країні на зламі тисячоліть, зміни, що відбулися в політичній, економічній, культурній, духовній сферах, загальна політична нестабільність у державі, яка набула перманентного характеру на сьогодні, значно ускладнили процеси соціалізації молодого покоління.

Процес формування правової культури особи та становлення її надійною особистістю передбачає свідоме сприйняття й засвоєння нею правових знань як особистісних цінностей і втілення їх у правову поведінку. Проте різного роду деформації в суспільстві, що породжують бездуховність і свавілля, особливо в молодіжному середовищі, є небезпечними для держави. Саме тому формування у нового покоління правової культури є надійним і ефективним засобом боротьби з асоціальною поведінкою. Оволодіння молоддю необхідним обсягом правових знань у нерозривному зв'язку з системою моральних цінностей, естетичних смаків, етичних правил поведінки є запорукою виховання правослухняної надійної особистості, яка дотримується норм права і знає свої обов'язки [1, с. 11].

Асоціальність – один із самих складних та прогностично несприятливих особистісних розладів, які проявляються не стільки різними симптомами, скільки порушенням поведінки. Перш за все це порушення діагностувалось як «психопатична особистість» або «соціопатична особистість». Соціопати погано соціалізовані, вони живуть заради задоволення своїх інстинктивних потреб, не звертаючи увагу на норми моралі, вимоги суспільства, тому вони схильні постійно порушувати правила та закони, не враховуючи можливе покарання.

Асоціальна (делінквентна) поведінка як соціальне явище в кризові періоди набуває особливої гостроти, оскільки порушення соціально-правових норм є реакцією індивіда в ситуації соціальної дезадаптації, якщо він не вбачає іншої можливості для задоволення власних потреб. Асоціальність характеризується виключеністю з соціальної взаємодії, оскільки поведінка індивіда порушує соціальні норми та є соціально неприйнятною.

Принцип спеціалізованого характеру психокорекції асоціальної поведінки підлітків передбачає орієнтованість змісту і форм психокорекції на конкретний різновид (тип) асоціальної поведінки. Асоціальну поведінку вважають різновидом девіантної, до якої ще зараховують девіації, пов'язані із порушеннями психофізичного здоров'я (за Р.В. Овчаровою). Інші дослідники зараховують до девіантної поведінки лише асоціальні прояви дисциплінарного, антисоціального, делінквентного, аутоагресивного типів (А. Г. Амбрумов, О. В. Змановська). Вади підлітків з асоціальною поведінкою можуть бути дискретними та стосуватися лише певних аспектів емоційно-вольової сфери або мати тотальний характер і бути пов'язаними з акцентуаціями характеру, провідними переживаннями, системою ставлень і ціннісних орієнтацій [2, с. 205].

Варто зазначити, що асоціальна й антисоціальна протиправна поведінка пов'язана із наступними дефектами соціалізації:

1) дефекти в організації виховання, що призводять до розвитку антисуспільної орієнтації й асоціальної мотивації;

2) дефекти в розумінні та виконанні соціальних ролей, що спричиняють заперечення ролі, нерозуміння її соціальної значимості або відхилення від виконання ролі;

3) дефекти в системі спілкування;

4) дефекти індивідуального соціального досвіду, що залежать від помилок у вихованні, специфіки спілкування (наприклад, у родині), засвоєння норм асоціальної поведінки як негативних моделей для ототожнення;

5) дефекти соціального контролю, що залежать від недостатньо ефективної діяльності родини, навчально-виховних і виробничих організацій, правоохоронних органів;

6) дефекти соціальної адаптації, які відображають, зокрема, процеси міграції та урбанізації [3, с. 7].

Узагальнюючи, необхідно зазначити, що глибокі трансформації в економіці, культурі, політиці, ідеології сучасного українського суспільства суттєво впливають на соціалізацію молоді, загострюючи характерні для підліткового віку проблеми соціального становлення. Підлітки як найбільш динамічна соціальна група більш швидко й чутливо реагують на суспільні перетворення, зазнаючи значних змін у своїх інтересах, поглядах, ціннісних орієнтаціях, засвоюючи як позитивні, так і негативні зразки поведінки. Послаблення соціального контролю над включенням молоді в суспільні інститути, зниження виховної ролі традиційних інститутів соціалізації (сім'ї, дитячих і молодіжних організацій), майнове розшарування суспільства і погіршення економічного стану молоді, суперечливість і неоднозначність ціннісних орієнтирів у суспільстві, – все це призвело до збільшення девіацій у підлітковому середовищі впродовж останніх десятиліть. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема обґрунтування педагогічних умов профілактики девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи. Слід відзначити, що в багатьох дослідженнях не лише розглядаються історичні передумови взаємодії філософії та психології [4, с. 31–38], актуальні проблеми виховання, які є передумовами розвитку загальної та правової культури [5, с. 314–321], але й конкретно на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури обґрунтовано важливість вивчення девіантної поведінки підлітків як поведінки, що відхиляється від прийнятих у суспільстві соціально-моральних норм і цінностей, виявляється в соціально неприйнятних способах самоствердження і ускладнює процеси саморозвитку та конструктивної самореалізації особистості.

Суспільство задля зниження девіацій у молодіжному середовищі неодмінно має враховувати закони розвитку особистості, тому що без цього ліквідувати окремі види девіантної поведінки чи блокувати зовнішні фактори фактично неможливо.

Список використаних джерел

8. Бахновська І.П. Асоціальна поведінка особи як суспільна проблема становлення надійної особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. Випуск 30. Том 1. 2015.
9. Дуткевич Т.В. Особливості організації психологічної корекції асоціальної поведінки підлітків // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. Випуск 24. 2014.
10. Димитров А.В. Основы пенитенциарной психологии / А.В. Димитров, В.П. Сафронов. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т, 2003. – 176 с.
11. Мартенко О.Л., Павлишин О.В. Взаємозв'язок мислення, свідомості та мови в концепціях античних мислителів // Юридична психологія. – 2019. – № 2 (25). – С. 31–38. doi: <https://doi.org/10.33270/03192502.31>.
12. Кравець В. М., Павлишин О. В. Проблеми і перспективи розвитку правової культури та її значення для вищої юридичної освіти в Україні / В. М. Кравець, О. В. Павлишин // Вища освіта України. – Додаток 4, том VII (25). – 2010. – С. 314–321; Павлишин О. В., Кравець В. М. Виховання національної свідомості та розвиток теоретичного світогляду як завдання української правової освіти // Митна справа. – 2011. – № 2 (74). – Частина 2. – С. 172–176.

Марчак Віталій Ярославович,
заступник голови Чернівецького
апеляційного суду, доктор юридичних наук,
професор

СУДОВА РЕФОРМА НА БУКОВИНІ В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ СУДІВ

26 травня 2020 року Президент України підписав Указ «Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік». Зокрема, серед пріоритетних завдань визначено стратегічну мету – діяльність судових, правоохоронних органів і кримінально-виконавчих установ ґрунтується на принципах верховенства права. Встановлено ціль – незалежна, ефективна, доступна та відповідальна судова влада, якій довіряє суспільство. Метою досягнення вказаної цілі визначено забезпечення початку діяльності окружних судів (кінцевий термін виконання – 2020 рік).

17 липня 2020 року Верховна Рада України ухвалила Постанову № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів». Постанова набирає чинності з дня, наступного за днем її опублікування. Згідно цієї постанови на території Чернівецької області за новим адміністративно-територіальним поділом повинно бути 3 райони замість 11. Відповідно до ч. 1 ст. 17 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів», судоустрій

будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Логічно було б припустити, що кількість загальних місцевих судів на Буковині повинна бути приведена до кількості новостворених районів, тобто замість існуючих 15 (11 районних та 4 міських) до 3. Таке укрупнення судів є дискусійним з погляду його ефективності в аспекті доступності правосуддя та оптимізації видатків державного бюджету.

Серед дійсних причин проведення укрупнення судів обговорюють проблеми з нестачею суддів. Адже, об'єднавши кілька місцевих судів, в яких працює по два-три судді, формально простіше сформулювати склад суду для розгляду тієї чи іншої справи. До того ж у такому разі скорочується апарат судів, що суттєво зекономить бюджетні кошти на оплату праці суддям і працівникам суду.

Отже, з якими проблемами може зіштовхнутися дана судова реформа, враховуючи той факт, що переважна більшість справ розглядається саме місцевими судами загальної юрисдикції, чи буде вона ефективною та зручною для громадян та чи стануть більше довіряти мешканці Буковини «реформованим» судам.

Так, в даний час на Буковині діє 15 місцевих судів загальної юрисдикції на тих же територіях та з тим же штатним розписом. Більш того, не припинена діяльність трьох районних судів міста Чернівців, ліквідованих за часів проведення судової реформи 2017 року, не розпочата діяльність міського Чернівецького окружного суду, створеного у ті ж часи (а сьогодні такий суд взагалі не зможе діяти, бо не відповідає новому територіальному поділу). Проте він залишається юридично зареєстрованим. Це питання викликає певну правову невизначеність.

Рада суддів України (РСУ) переконує, що під час оптимізації місцевих судів у першу чергу слід визначити таку штатну чисельність суддів, яка дозволяла б розглядати наявну кількість судових справ у розумні строки та з дотриманням процесуального законодавства. І, звичайно, вжити заходів щодо заповнення вакантних посад суддів. Одночасно слід вживати заходів, з попередження масового звільнення працівників апаратів судів, шляхом переведення останніх до новоутворених судів. Згідно розісланого РСУ листа, місцеві суди працюють в попередньому режимі до відповідних змін в законодавстві.

Отже, якщо при новому районуванні Чернівецької області судова система залишиться старою, виникнуть проблеми з територіальною підсудністю, оскільки на території одного новоствореного району залишаться функціонувати одночасно декілька «старих» судів, і в різних районах буде їх різна кількість. У Вижицькому районі – 2 загальних місцевих суди (Вижицький та Путильський районні), у Дністровському районі – 4 загальних місцевих суди (Кельменецький, Сокирянський, Хотинський районні та Новодністровський міський), у Чернівецькому районі – 9 загальних місцевих судів (Герцаївський, Глибоцький, Заставнівський, Кіцманський, Новоселицький, Сторожинецький районні

та Шевченківський, Першотравневий і Садгірський районні міста Чернівців).

При цьому більш ніж один суд на один новоутворений район законом не передбачено. Не передбачено їх створення і в об'єднаних територіальних громадах. Якщо ж станеться так, що територію одного старого району розділять між декількома новими, то проблема з підсудністю ще більш ускладниться. Оскільки місцевий суд, який діє за старими правилами буде вимушений здійснювати правосуддя між районами.

Зокрема, у деяких категоріях цивільних справ підсудність може визначатися за вибором позивача, тож недоброчесні позивачі з легкістю обиратимуть «правильний» суд з поміж кількох і при цьому не порушуватимуть закон.

При розгляді кримінальних проваджень є імовірність виникнення плутанини під час направлення їх до суду, зокрема проблеми з визначенням слідчих суддів та їх повноважень, внаслідок чого порушуватимуться строки тримання людини під вартою.

У справах про адміністративні правопорушення є ризики пропущення строків притягнення *до адміністративної відповідальності, доки будуть розбиратися з підсудністю.*

Безсумнівно, це може призвести до правової невизначеності у порядку обрання підсудності, зловживань процесуальними правами, рейдерських захоплень та виникнення корупційних ризиків.

Крім того, внаслідок реорганізації, ліквідації та створення судів виникають проблеми з процесуальним розглядом судових справ. Довготривалі справи доведеться розглядати заново, оскільки йдеться про утворення нового суду, нового складу суду, заміну колегій суддів, оновлення складу суду присяжних, внесення змін до програмного забезпечення (реєстри, системи діловодства) тощо. Законопроектів щодо забезпечення безперервності розгляду справ у випадку переведення судді до нової судової установи не існує. Імовірно, виникне проблема із залишками справ, які надходитимуть із ліквідованих судів.

Згідно щорічного звіту Європейської комісії ефективності правосуддя, створеної Комітетом Міністрів Ради Європи, в країнах Європи кількість професійних суддів у судах залежить та пропорційна кількості населення. Так, середньоевропейський рівень співвідношення судді/населення становить 1/5000. Крім того, в західноєвропейських країнах до правосуддя залучається велика кількість непрофесійних суддів.

В українських суддівських колах обговорюється можливість укрупнення судів із збереженням діючих у них суддів. Отже, якщо зберегти кількість діючих суддів та скоротити всі вакансії, то у майбутніх: Вижицькому районному суді працюватиме 5 суддів для обслуговування 90762 громадян, у Дністровському – 10 суддів для обслуговування 164063 громадян, у Чернівецькому – 48 суддів для обслуговування 646866 громадян.

Таким чином, у новостворених Вижиницькому районному суді пропорційне відношення кількості суддів до населення буде становити 1 до 18152, у Дністровському – 1 до 16406, у Чернівецькому – 1 до 13476. Вважаємо, що дане співвідношення не є оптимальним та не забезпечить якість і ефективність розгляду справ, доступність громадян до правосуддя і дотримання процесуальних строків.

Отже, до існуючих проблем у правосудді для досягнення європейських стандартів додається кадровий голод в місцевих судах. Він наявний як основна проблема сьогодні, так і нікуди не зникне при подальшому впровадженні судової реформи у зв'язку з оптимізацією судів. Добір або переведення суддів в нові суди заблоковані внаслідок розпуску Вищої кваліфікаційної комісії суддів та недостатності відповідних повноважень у Вищій ради правосуддя.

Окремою проблемою буде доступність до судів. Якщо створються та запрацюють окружні суди, то жителям віддалених населених пунктів, сіл та невеликих містечок доведеться доволі складно добиратися до місця розташування суду. Наслідками нововведень можуть стати невинуватені витрати часу та коштів громадян. Як наслідок, правосуддя не стає більш доступним. Крім того, невирішеною залишається і проблема функціонування ЄСІТС, що унеможливорює дистанційний доступ громадян до правосуддя.

Отже, Європейський суд з прав людини не раз вказував на те, що Європейська Конвенція з прав людини покладає на держави обов'язок організувати їх судові системи таким чином, щоб суди відповідали всім вимогам щодо безперешкодного доступу до правосуддя і розгляду судових справ у розумні строки, правової захищеності людей. Однак, на даному етапі реформування судової системи абсолютно відсутні чітке процесуальне законодавство, кадрове наповнення судів, зрозумілі критерії створення округів з урахуванням чисельності населення територій, що будуть об'єднуватися, відстані від планованого місцезнаходження суду до найвіддаленішої точки округу, наявності розгалуженого транспортного сполучення в межах округу, відсутність належного фінансування судової системи та якісного функціонування електронного судочинства, покриття швидкісним інтернетом, тощо. Ці проблеми є тотожними як для Буковини так і для України в цілому.

Список використаних джерел

1. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/>.
2. Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/>.
3. Чернівецька область. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Матюшина Інна Іванівна,
доцент кафедри філософії Національного
університету «Одеська юридична академія»,
кандидат філософських наук

ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК БАЗОВА КОМПЕТЕНЦІЯ

Сучасна система вищої освіти в Україні, як майже у всіх західноєвропейських державах, легітимізує своє існування у такий спосіб: результатами навчання у закладах вищої освіти є набуті компетенції та компетентності. Приблизно з середини нульових років 21 століття середини десятих років точилися дискусії щодо визначання цих понять. Сьогодні спеціалісти-педагоги майже визначились з розумінням цих понять та зафіксували їх значення, та співвідношення цих понять між собою.

Так М.С. Головань визначає ці поняття наступним чином: «..компетенція – деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері; компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності; компетентність – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності. «Компетентність» є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості; компетентним можна стати опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності» [1]. Отже поняття компетентність – більш широке та змістовне, а поняття компетенція виступає більш вузьким, абстрагованим, що може бути частиною компетентності. Без набуття компетенцій формування компетентності, як слідує з вищенаведеної цитати, неможливо.

Отже, виникає питання: чи можна виділити базові, засадничі компетенції, які лежать в основі будь-якої вищої освіти? Чи кожна спеціальність має свої, особливі компетенції, з яких формуються абсолютно унікальні професійні компетентності в межах кожної конкретної спеціальності?

Зокрема, при вступі у магістратуру зі спеціальності «Право» здобувачі мають складати Тест з загальних навчальних правничих компетентностей (ТЗНПК). В якості таких компетентностей виступають, на думку спеціалістів Міністерства освіти: критичне мислення, аналітичне мислення та логічне мислення. Тут ми бачимо певну плутанину з термінологією, тобто термінологічну неузгодженість, і ця плутанина визиває низку зауважень. Перше: таке формулювання свідчить, що поняття «компетенція» та «компетентність», стосовно

назви цього тесту, беруться як синонімічні. Друге: ми це зазначали, що логічне мислення є складовою критичного мислення, а аналітичне мислення – є частиною логічного мислення, і аналіз завдань цього тесту свідчать про те, що цей тест містить в собі завдання, що перевіряють різні боки, різні аспекти логічного мислення (до речі, студенти так і називають цей тест – тест з логіки). Отже, ми розуміємо (і це нам підтверджує наявність ТЗНПК), що логічне мислення є необхідною складовою юридичної освіти, тобто є базовою компетенцією для спеціалістів цього фаху. І ця компетенція є складовою загальної компетентності правників.

Ми добре знаємо, що наразі існують список затверджених компетентностей щодо всіх спеціальностей, який сформований як стандарти вищої освіти [2]. Подивимось на загальні компетенції випускника магістратури зі спеціальності «Право», необхідним компонентом яких є логічне мислення у широкому сенсі: «ЗК1: Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, ЗК3: Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, ЗК7: Здатність приймати обґрунтовані рішення» [2]. Але, якщо проаналізувати загальні компетентності здобувачів освіти за іншими спеціальностями, то можна помітити, що там присутні саме такі ж формулювання та такі ж вимоги щодо компетентностей: необхідно розвивати аналітичне мислення, критичне мислення, понятійне мислення, вміти аргументувати, обґрунтовувати тощо. Значить, щоб сформувати компетентності майже у будь-якій спеціальності, потрібно розвивати логічне мислення здобувачів вищої освіти

Отже, в якості основного висновку можна сформулювати наступне: логічне мислення є базовою компонентою, компетенцією для розвитку компетентностей будь-якої спеціальності. Але в останні десятиліття з навчальних програм вищих навчальних закладів України вилучаються курси логіки. І виникає питання (риторичне): як можна розвивати компетентності без розвитку компетенцій, з яких вони складаються?

Список використаних джерел

1. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*, 2008. №3. С.23-30. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52560/5/Holovan_competence.pdf;jsessionid=7C442CD246CE3ABEEEE70E9E47132036.
2. Затверджені стандарти вищої освіти. *Сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti>.

Медведев Володимир Степанович,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор;
Горбенко Дар'я Андріївна,
старший науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПСИХОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

Протягом останніх десятиліть питанням гендерної рівності приділяється все більше уваги, а принципи недискримінації та неупередженого ставлення до громадян незалежно від статі закріплені в нормативно-правових документах різного державного рівня.

Наукові дебати щодо ролі гендерного чинника в корупційній діяльності розпочалися ще наприкінці минулого століття, коли автори низки поведінкових досліджень привернули увагу громадськості до відмінностей в ставленні жінок і чоловіків до соціальних питань. Результати цих наукових праць демонстрували, що жінки відповідальніше ставляться до дотримання моральних та етичних норм, виявляють більшу емпатію, турботливість та готовність допомагати іншим людям, щедрість в ухваленні економічних рішень та меншу схильність до ризикованої поведінки [1]. На підставі цих висновків були обґрунтовані припущення, що жінки більше готові поступатися приватною вигодою задля цілей загального добробуту і на рівні державного управління, тому схильність до корупції або готовність протидіяти зловживанням владою також можуть визначатися впливом біологічних або соціально конструйованих відмінностей жінок і чоловіків. Відповідно, зростання присутності жінок у національних парламентах та на вищих урядових посадах розглядалося як ключовий інструмент підвищення прозорості та ефективності державного управління [2].

Уперше питання гендерної рівності були включені до оцінки корупційних ризиків у системі державної служби в рамках дослідження ПРООН у 2014 році [3], пізніше доцільність гендерного аналізу стратегій протидії корупції в Україні була обґрунтована експертами проекту USAID «ВзаємоДія!» [4]. Однак на політичному рівні досі відсутня сама постановка питання щодо гендерно зумовленого впливу корупції, хоча її наслідки, форми та прояви можуть по-різному відображатися на житті жінок і чоловіків.

Актуальність цієї проблеми зростає в умовах розгортання реформ в Україні, в процесі структурних перетворень жінки часто стикаються з вищою вразливістю, оскільки прояви гендерної

нерівності можуть обмежувати їх можливості в різних сферах життя – щодо доступу до гідної зайнятості та оплати праці, політичного представництва та сфери прийняття рішень, визначати прояви дискримінаційного ставлення чи непропорційний розподіл сімейних обов'язків між жінками та чоловіками.

Вразливість жінок може посилюватися проявами побутової корупції, оскільки через традиційні соціальні ролі, пов'язані з піклуванням про непрацездатних членів сім'ї, вони більше залежать від доступу до суспільних послуг. Маючи загалом нижчі, ніж чоловіки, доходи, жінки також більшою мірою залежать від доступності державних соціальних гарантій, їх «щедрості» та справедливості розподілу. Нарешті, соціальні та культурні бар'єри можуть визначати відмінності в ставленні жінок і чоловіків до корупції, оцінках гостроти цієї проблеми та настановах на подолання корупції. Тому застосування гендерного аналізу має стати важливою складовою антикорупційних стратегій та програм на національному та місцевому рівні.

Міжнародні дослідники аргументували, що жінки більше схильні засуджувати хабарництво, менше долучатися до корупційних практик та в меншій мірі виправдовувати їх застосування іншими людьми. Фахівці організації Expert провели масштабне дослідження і виявили дуже цікаві закономірності. Виявилося, що чоловіки беруть хабарі з більшою охотою, ніж жінки. До того ж жінки менш вимогливі до сум хабарів. Дослідникам також вдалося з'ясувати, що чоловіки швидко втягуються в протиправні діяння – вони в шість разів частіше беруть хабарі, ніж жінки. Середній вік хабарника-чоловіка – 18–39 років, жінки ж вирішуються отримати хабар в 50–59 років. Дослідження проводили з урахуванням вердиктів, винесених у справах про корупцію за останні п'ять років.

Хоча жінки та чоловіки переважно стикаються з однаковими формами корупції, негативні наслідки таких зловживань можуть сильніше впливати на жінок, оскільки поєднуються з різними проявами гендерної нерівності та дискримінації в суспільстві. Разом із тим, існують специфічні форми корупції, що зумовлені саме гендерними чинниками. Неформальною «валютою» хабарництва можуть ставати сексуальні послуги, що вимагаються від жінок чи дівчат в обмін на надання певних послуг або преференцій.

Гендерно зумовлені форми корупції, які узагальнюються в міжнародній практиці в рамках поняття «сексуальні вимагання», проявляються не лише в умовах кризи, а й в повсякденному житті громадян. З особливими ризиками корупції, своєрідною «валютою» якої є сексуальні послуги, стикаються вразливі групи жінок – працівниці комерційного сексу, біженки та нелегальні мігрантки, жертви торгівлі людьми. Більше того, близько 15 % державних службовців, які були опитані в рамках вітчизняних досліджень, погодилися, що домагання існують і в системі державної служби.

Існування гендерних впливів корупції, що мають різні наслідки для життя жінок і чоловіків, а також специфічних гендерно зумовлених форм корупції, визначає необхідність впровадження гендерної перспективи й до формування антикорупційної політики. Зважаючи на різний досвід корупції, можна припустити, що жінки та чоловіки по-різному уявляють і заходи, покликані запобігти зловживанням владою та підвищити ефективність антикорупційної діяльності. З іншого боку, жінки та чоловіки, які займаються антикорупційною діяльністю, можуть по-різному визначати пріоритети, формулювати стратегії їх реалізації та визначати конкретні заходи впливу.

Корупція залишається головною перешкодою розвитку, що знижує ефективність використання ресурсів, сповільнює економічне зростання та формує передумови для порушення прав людини. Хоча корупційні практики здійснюють негативний вплив на все населення, емпіричні дані доводять, що чоловіки та жінки по-різному сприймають їх прояви та наслідки, стикаються з різними формами корупції та демонструють різні настанови щодо протидії корупції. Тому на глобальному рівні існує розуміння доцільності одночасного просування гендерної рівності, розширення можливостей жінок та реалізації антикорупційних програм як взаємопідсилюючих стратегій розвитку.

Список використаних джерел

1. Agerberg M. (2014). Perspectives on Gender and Corruption. The Quality of Governance Working Paper Series, University of Gothenburg, 2014: 14.
2. Dollar, D. et al (1999). Are Women Really the Fairer Sex? Corruption and Women in Government, WB Working Series: 4.
3. Галустян Ю., Ковальчук Н. (2014). Аналіз корупційних ризиків на державній службі, пов'язаних із питанням гендерної рівності / ПРООН, Київ: 31.
4. USAID (2018). Гендерний аналіз та стратегія включення гендерних питань до проекту. Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції «ВзаємоДія!». Гендер, вразливі групи та корупція. Аналіз та конкретні рекомендації до дії: 42.

Меленко Сергій Гаврилович,
завідувач кафедри європейського права
та порівняльного правознавства
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, доктор юридичних
наук, професор

ВПЛИВ ПРАВОВОГО ПОЗИТИВІЗМУ НА ПРОЦЕСИ РОЗВИТКУ ДАВНЬОРИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

У розрізі окресленої проблематики слід зазначити, що у Давньому Римі поряд із *Jus civile* розвивалася своєрідна правова система – *Jus honorarium* (преторське право), покликана ліквідувати

прогалини у законодавстві, джерелом якого були закони XII таблиць, адже із процесом розвитку суспільних відносин нагальною необхідною поставала проблема їхнього правового врегулювання. Вирішення такого питання покладалося на римські магістрати, які завдяки власним постановам з метою забезпечення та охорони внутрішнього порядку успішно його вирішували. Таким чином упродовж тривалого часу нормотворчої діяльності магістратур було сформовано досить складну систему нормативного регулювання під назвою *Jus honorarium*. Але не варто залишати поза увагою той факт, що особливого значення в такому процесі набувала і нормотворчість претора, адже він, як і будь-який магістрат, наділявся *Jus edicendi* – тобто правом видання власних едиктів, які, у свою чергу, набували двоякого характеру, зокрема *edictum repentinum* – декрет для якого-небудь окремого випадку та *edictum perpetuum* – загальний едикт, який виставлявся при вступі претора на посаду й носив характер загальної програми його адміністративно-судової діяльності на рік, упродовж якого діяли його повноваження [341, с. 451]. Звернемо увагу на ту обставину, що *edictum repentinum* був нічим іншим, як формою нормотворчості претора, а *edictum perpetuum* завдяки властивій йому динамічній нестійкості створював умови для преторського «маневру» під час здійснення покладених на нього владних повноважень.

Й. О. Покровський зазначав, що після законів XII таблиць *edictum perpetuum* Андріана набув форм першої масштабної кодифікації римського права, зводу усієї грандіозної праці преторів [340, с. 195]. Варто також зазначити, що важливим джерелом римської нормотворчості часів принципату були укази імператора, які носили різноманітний характер. Але живий науковий інтерес викликає та обставина, що імператор у зазначений історичний період розвитку римської державної традиції не був наділений законодавчими повноваженнями, саме тому юридична сила згаданих нормативних актів ґрунтувалась на специфічних факторах, які для різних видів імператорської нормотворчості носили різноманітний, але водночас специфічно особливий характер. Однак із часом нормотворчість імператорів набуває юридичної сили, притаманної нормативним актам, що видавалися у формі закону.

Процеси подальшої централізації влади, а також уніфікація надання римського громадянства усім підданам Римської імперії усувають необхідність особливого нормативного регулювання соціальних відносин як усередині окремих суспільних груп, так і між їхніми окремими представниками, які не наділялися правами громадян. Завдяки цим процесам система нормативного регулювання в державі піддавалася уніфікації, ставала єдиною для усіх римських провінцій, що зайвий раз свідчить про поглиблення процесів централізації державної влади у Римі за часів принципату, а також акцентує увагу на його перехідному характері в житті держави.

Слід зауважити, що в рамках зазначеного періоду розвитку Римської держави поширення набувають не лише юридичні розробки практичного, прикладного характеру, але й зароджується та стрімко й продуктивно розвивається база для науково-теоретичних розробок у галузі права.

Квінтесенцією таких суспільно-політичних процесів можна назвати законодавчі реформи Юстиніана, які справили значний вплив на розвиток не лише системи права Римської імперії, але й визначили вектор подальшого розвитку усієї континентальної системи права, яка набула розповсюдження не лише на теренах Європи, але й далеко за її межами. Узагалі ім'я імператора Східної Римської імперії Флавія Петра Савватія Юстиніана, або Юстиніана I, в юридичній науковій думці безпосередньо пов'язується з грандіозною систематизацією римського права у формі кодифікації, що мала місце у VI ст. за часів його царювання у Візантії.

Важливою обставиною було і те, що з розвитком та розширенням Римської імперії набували інтенсивності процеси проникнення до системи римського права юридичних норм та правових звичаїв народів, які потрапляли під владу імперії. Зазначена формалізація виявлялася не лише у змістовному наповненні нормативно-правових приписів, але й у судовій практиці. Саме тому задля заспокоєння та умиротворення нових підданих імперії на новонабутих Римом територіальних володіннях було об'єктивно необхідним застосування поряд із римським правом також і місцевих правових звичаїв переважно приватноправового характеру, що могло продовжуватися упродовж тривалого періоду. Процеси впливу місцевого права не обмежувалися лише проникненням до римського законодавства нових самостійних інститутів, досить часто право новопідкорених народів підміняло своїм змістом ті правові норми, які втратили власну актуальність та сферу застосування, тобто виявилися застарілими. Саме зазначені об'єктивні процеси не в останню чергу також виявилися підставою для проведення юстиніанової реформи щодо систематизації нормативно-правового матеріалу.

Проаналізувавши об'єктивні причини й обставини інтенсивного розвитку римського права IV–VI ст., можна зробити висновок, що організовані Юстиніаном кодифікаційні роботи виявилися наслідком еволюційного розвитку римського права, яке, використовуючи переважно римські класичні теоретико-юридичні постулати, змушене було включити до свого складу ще й значну частину правових норм, розроблених та випробуваних представниками тих державних утворень, які згодом опинилися під владою Римської імперії. Такий процес набув об'єктивно необхідного спрямування, адже він слугував відображенням тих соціально важливих змін, які відбулися в суспільстві у процесі його еволюційного розвитку, осторонь якого не могла залишитись така важлива сфера суспільного та державного буття, як право та закон.

Отож можна зробити висновок, що головна роль римської юриспруденції полягала в деталізованій розробці практичної сторони права, і в цьому плані вона дала блискучі зразки юридичного аналізу, виявила тонке розуміння практичних потреб цивільного обороту. Основний зміст творів полягає в майстерному вирішенні різноманітних життєвих випадків, причому саме у цій іпостасі постають повною мірою зазначені чесноти римських юристів. Але їх мало цікавила історія права: їх історичні повідомлення випадкові та позбавлені системної цілісності. Їх також мало цікавила теорія права; лише зрідка вони намагалися надати відомому положенню те чи інше філософське обґрунтування, причому не завжди зазначене обґрунтування було вдалим. Істинна сфера діяльності римського юриста пролягала в узагальненні та типізуванні життєвої практики.

Якщо період республіки заклав основи нового загальнонародного права (*Jus gentium*), то з точки зору розвитку загального римського права головне значення періоду принципату полягає в детальному розвитку цих основ класичною юриспруденцією. Преторський едикт та законодавство республіки лише звели грандіозну будову у чорновому варіанті; класична юриспруденція довершила роботу внутрішнім оздобленням.

Список використаних джерел

1. Покровский И. А. История римского права / И. А. Покровский. – Спб. : Издательско-торговый дом «Летний сад», 1998. – 560 с.
2. Покровский И. А. Лекции по истории римского права / И. А. Покровский // Римське право в Університеті Святого Володимира : у 2 кн. – К. : Либідь, 2010. – Кн. 1 / уклад. І. С. Гриценко, В. А. Короткий. – 528 с.

Мельник Андрій Володимирович,
аспірант кафедри теорії держави та права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

НАТУРАЛІЗМ ЯК ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ ЛЮДИНИ

У сучасній філософській думці що досліджує сутність буття людини важливе місце віднесено цілому комплексу філософсько-антропологічним концепціям. Під впливом сучасного надбання наукової думки, особливо природничих дисциплін, відбулося переосмислення методологічної основи та підходів до осмислення природи людини, її внутрішнього світу та усіх соціальних процесів що формують суспільство як явище, закони його формування та розвитку.

Основним протиріччям, що спонукало до спроби усунення його в межах наукового дослідження, є невідповідність між значним обсягом антропологічних знань природничих наук і відсутність однозначного та універсального образу людини, розуміння її сутності

та походження, стратегій самовизначення через брак обґрунтованої системи реалізації цих знань у процесі розвитку людини [3, с. 38]. Вирішення цього протиріччя можуть виступити філософсько-антропологічні концепції як основний спосіб аналізу буття людини, з погляду діалектики її внутрішнього та зовнішнього світу з використанням раціональної думки науки XX століття.

Відомо, що значущість проблеми людини впродовж уже чотирьох століть лише посилюється, а останнім часом розглядається як одна з найбільш актуальних проблем науки і практики. Наприкінці XIX - на початку XX ст. в науковій рефлексії стався своєрідний антропологічний поворот, унаслідок якого проблема людини посіла чільне місце в більшості досліджень. Вихідним пунктом у розв'язанні антропологічної проблеми є питання про те, що вважати суто людським у людині й чим саме зумовлений особливий, притаманний тільки людині, спосіб життєдіяльності. Розуміння сутності людини пов'язане з визначенням характеру взаємозв'язку й взаємодії природного, соціального й духовного в людському існуванні.

Історія людської думки налічує безліч варіантів постановки й розв'язання проблеми сутності й походження людини. Одним з таких варіантів є так звані натуралістичні (біологізаторські) концепції, домінантна риса яких – уявлення про людину як про переважно природну істоту, чие життя обумовлене винятково біологічними чинниками (соціобіологія, соціал-дарвінізм, еugenіка, теорія Мальтуса, фрейдизм тощо). У межах цих теорій проблема антропосоціогенезу розглядається як прямий наслідок еволюційного вдосконалення живих істот. Однією з таких концепцій є натуралізм.

Сьогодні натуралізм називають навіть «ортодоксією» сучасної філософії, ціла низка впливових філософів вважають, що якщо філософська думка в сучасному суспільстві й далі має претендувати на статут основоположника бачення світу, то вона вже не може не зважати на емпіричні дані цілої низки таких наук, як біологія, когнітологія, нейронауки тощо. Загалом можна сказати, що сучасний натуралізм – це поворот від філософії а пріогі до філософії, яка залучає дані сучасної науки. Існує багато способів подальшої специфікації головних зобов'язань (commitments) натуралізму залежно від сфери спеціалізації – натуралізм в епістемології, у філософії науки, у філософії свідомості, з подальшими конкретизаціями в авторських концепціях, наприклад, епістемологічний натуралізм А. Голдмана, або елімінативний матеріалізм П. Чорчланда, або еволюційна епістемологія тощо [1].

Попри багатозначність терміну «натуралізм» в історії філософії та різноманітність форм його реалізації сьогодні, всі численні дискусії щодо сучасного натуралізму можна звести до обговорення двох тем: онтологічної та методологічної. Онтологічна тема: реальність складається тільки з явищ, існування яких легітимоване сучасною наукою. Методологічна тема: філософія не протиставляє науці, що означає загальне визнання пріоритету наукових методів. Критика

натуралізму організована відповідно до цих тем. Головна проблема з онтологічним натуралізмом полягає в тому, що межа між тим, що визнано сучасною наукою, а що вважають ненауковим, постійно змінюється, тому існує великий сумнів щодо ефективності критерію [2].

В основі натуралістичного світогляду лежить ідея природної цілісності світу, а основними принципами розуміння метафізичного (онтологічного) натуралізму як світогляду можна вважати такі твердження:

– Натуралізм це погляд на світ, відповідно до якого природа виступає як єдиний універсальний принцип пояснення всього сущого. Ця асада виступає методологічним принципом обґрунтування моральності, пояснення моральності людини і побудови етичних теорій на основі законів природознавства.

– Природа (всесвіт або космос) складається тільки з природних елементів, тобто з просторово-часової фізичної субстанції, такої як маса та енергія. Нефізична або квазіфізичні субстанція, така як інформація, ідеї, цінності, мораль, емоційність, мистецтво та інші явища можуть бути зведені до фізичного тлумачення як і фізичні субстанції, та є продуктом природного процесу розвитку світу.

– Природа діє за законами фізики і, в принципі, може бути пояснена і зрозуміла наукою і філософією.

Отже можна підсумувати натуралізм виступає як природньо-антропологічна концепція що визначає людину як складову природи що існує, розвивається, функціонує за її законами. Людина розглядається як живий матеріальний організм, складається із таких субстанцій, як маса та енергія, виникає та існує за законами фізики та біології. Поняття свідомості, свободи волі, моралі, цінностей тощо вивчаються з точки зору природничих: нейробіології, хімії, біології та фізики що є каркасом для самої концепції та погляду на людину як на складову частинку світу. Мінімальна вимога натуралізму є відмова у апеляції до будь-яких надприродних сутностей чи процесів та бачення лише когнітивному підході до бачення людства, в тому числі його буття. Більш розширено натуралізм передбачає відмову від будь-яких тверджень а рїогії та розглядає всі, навіть надійно обґрунтовані твердження, як такі, що можуть бути спростовані в принципі за допомогою наукового дослідження, яке ця концепція ставить використовувє як імператив.

Список використаних джерел

1. Добронравова І. С. Новітня філософія науки. І. С. Добронравова, Т. М. Білоус, О. В. Комар. Логос. 2009. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr-bil-kom.htm>.

2. Круглий стіл «Філософської думки». Філософська думка, № 2. 2016. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11806/Philosophy_of_Mind_Mind_the_Gap.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Костенко О. М. Соціальний натуралізм як методологічний принцип філософії права. Проблеми філософії права. 2006. С. 37–43.

Михайленко Роман Володимирович,
доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філософських
наук, доцент

ПРАВОВА ДЕРЖАВА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Громадянське суспільство не можна розуміти як щось таке, що існує та функціонує незалежно від держави. Свідомість громадян у значній мірі залежить від їх відносин з державою, від того, який вплив мають люди на розвиток країни. Події у нашій державі свідчать, як складно формувати демократичне суспільство, світобачення, звикати до іншої ідеології, сприймати поняття, які мають відношення до становлення справжньої правової держави. Складність і суперечливість розвитку нашої країни, з урахуванням формування історично нового для неї типу державності, у контексті глибоких і неоднозначних змін у культурній, ідеологічній, політико-правовій та економічній сферах буття ставлять перед українським суспільством дуже серйозні проблеми. Однією з них є проблема співвідношення громадянського суспільства і правової держави, що розкривається як в аспекті розв'язання соціальних протиріч, так і пошуків оптимального розвитку соціуму. При всій різноманітності інтерпретацій громадянського суспільства, переважна більшість дослідників сходяться на тому, що поняття громадянського суспільства застосовується для вивчення неполітичної частини суспільної системи і має певне аналітичне навантаження лише у випадку розмежування суспільства і держави. Структурно громадянське суспільство є підсистемою суспільства як цілого.

В громадянському суспільстві всі конфлікти між державою і суспільством, чи індивідом регулюються не насильством, а правовими і політичними засобами, владою держави, що обмежена рамками закону. «Правова регуляція спирається на спеціально сформований апарат: суди, прокуратура, міліція (поліція), в'язниці тощо. Оскільки цими закладами керує держава, складається враження, що право є продуктом її вільної волі. Насправді право зумовлене системою чинників: економічних, соціальних, національних, історичних, культурних тощо. Разом з тим без конструктивної діяльності держави соціальні норми і відносини не можуть набути загальнообов'язкового характеру, стати юридичними» [1, с. 252].

Громадянське суспільство – це соціально організована структура, що складається поза межами політичних структур, але перебуває в прямій залежності від змісту і досконалості політичної організації суспільства. Такі елементи політичної організації як чітке розмежування функцій державної влади, демократичне законодавство, легальна опозиція, багатопартійність та інше реалізують цінності суспільного життя, політичної і соціальної свободи людей і їх об'єднань, утверджують вплив громадянського суспільства на

державу. Громадянське суспільство створює передумови для децентралізації державної влади шляхом передачі значної частини її функцій органам самоврядування. Воно розвивається в умовах правової держави і є базою для неї.

За роки незалежності в Україні склалась мережа інститутів громадянського суспільства, завдяки яким суспільне життя набуло певних рис громадянського суспільства, рис, які істотно відрізняють його від життя за комуністичного режиму. Формально існує правове поле, необхідне для захисту прав особи та для її добровільної участі у вирішенні громадських справ. З утвердженням інституту приватної власності були утворені приватні школи, вищі навчальні заклади, культурно-освітні установи, які також є проявом громадянського суспільства.

Розглянемо конкретніше суть правової держави. До недавнього часу вчені намагалися представити правову державу лише як взаємодію права і держави. Через це правовою вважалася будь-яка держава, тому що не існує держави без права, без правової системи і навіть тією чи іншою мірою без самообмеження правом. Нічого не міняє в цій ситуації проголошення основною ознакою правової держави верховенства закону. Таке верховенство можливе і в тоталітарній державі. В цьому випадку воно діє проти народу, який перетворюється в сукупність підданих.

У словосполученні «правова держава» на першому місці стоїть право, на другому – держава. Це вказує на верховенство права в суспільстві. Головним началом права є принцип рівності, тобто загальної і рівної для всіх міри свободи: для держави та її органів, для окремої особи і колективів, для всіх громадян країни. Така формальна рівність є властивістю права, виражає таку його специфіку, як справедливість. Право у суспільному житті виступає насамперед у формі законів та інших нормативних актів. Тому громадяни й організації можуть бути юридично рівними і вільними тільки як учасники конкретних правовідносин, тобто таких відносин, які врегульовані законом. Така держава ґрунтується на принципах верховенства права, дотримання закону, поважання особистості й недоторканості її прав, свобод та законних інтересів [2]. Це держава, в якій панує закон, єдиний для влад усіх рівнів, партій та громадських організацій, посадових осіб й окремих громадян. Існування людей у такій державі ґрунтується не на простій опіці з боку держави, а на захищеності законом, коли не держава нав'язує громадянину права та обов'язки, а громадянин дотримується встановлених державою правил через те, що вони відповідають його особистим інтересам.

В сучасній Україні активно проходять процеси становлення правової держави. Прикладом є те, що 27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України визнав неконституційними деякі досягнення антикорупційної реформи. КСУ заклав публічний реєстр декларацій, скасував кримінальну відповідальність за брехню в деклараціях. Рішення Суду спричинило конституційну кризу в Україні. Ця ситуація стимулює до пошуку нових форм організації суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Андрущенко, В. П. Сучасна соціальна філософія [Текст] : курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко. - 2.вид., випр. й доп. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.

2. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду [Текст] / А. П. Заєць. – К. : Парламентське вид-во, 1999. – 247 с.

Мінченко Ольга Василівна,

доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВО Й ТЕКСТ. ЧИ СКЛАДНИЙ ЦЕЙ ПАЗЛ?

Право і мова є системоутворюючими факторами правопорядку. Коли законодавець вперше написав нормативно-правовий акт, то чи розумів він, що створений ним документ є, в першу чергу, текстом?

Сьогодні ми, не замислюючись, розуміємо, що, не дивлячись на складність, багатобарвність, багатогранність, багатовимірність і багатозначність феномену права, право, як регулятор суспільних відносин, є певні чітко сформульовані правила. Ці правила є певними текстами з мікро- чи макротемами. Як будь-який текст, правовий текст як послідовність знакових одиниць, що має цілісність та оформлення, які об'єднані смисловим зв'язком, є носієм інформації з вживанням термінів, має логічну структуру, аргументований виклад.

Текст як носій норм і цінностей людини, який читач сприймає через мову і в якому тісно переплітаються духовні, культурні й етичні засади, внутрішньодержавні та міжнародні, цивілізаційні та загальнолюдські аспекти, наукова істина та цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеали тощо. Існує навіть визначення права як регулятора суспільних відносин, як *сукупності змістів текстів*, які містять правила поведінки в певній культурі, в певному середовищі з його цінностями.

Різні теоретичні і практичні проблеми ефективного функціонування права вирішуються через призму текстів. Право, фактично, не може існувати, не будучи втіленим в текстуальну форму.

Право, звичайно, не зводиться до тексту норми права, право існує і поза текстом, виходячи, наприклад, із принципів права. Правовий текст – це не просто літературний чи науково-популярний твір, це текст з певними особливостями, характерними рисами, структурою. Основними властивостями тексту є зв'язність і цілісність. Правовий текст визначає поведінку адресатів – країн, організацій, установ, громадян. Він наказує, забороняє, дозволяє, рекомендує, змінює, описує реальний світ і поведінку людей у ньому. Правові тексти залежно від сфери їх застосування поділяються на такі види: тексти законотворчої діяльності (текст нормативно-правового акта);

тексти правозастосувальної діяльності; тексти юридичної науки; тексти правової публіцистики.

Слід відмітити, до епохи постмодерну, читаючи будь-який текст, наприклад, художній твір, фігуру автора ми «бачимо» тут і зараз, при читанні твору. Однак, виходячи з ідей постструктуралістів, тепер текст створюється й читається таким чином, що присутність у цьому процесі особистості автора мінімізована. Правовий же текст ми зазвичай асоціюємо не з автором (якщо це не правозастосовчий акт), а з історичним, політичним і культурним періодом життя держави, при якому цей текст використовується в якості регулятора, і єдиної точки зору на текст може не існувати. Широке розуміння будь-якого тексту як єдності форми та змісту передбачає аналіз кожної складової, а також засобів та прийомів їх створення і лише тоді може передбачати єдине розуміння. Але правовий текст не має заздалегідь визначеного, єдиного, «істинного» значення.

Саме в цьому і є, з одного боку, спільне феномену право і тексту: право і є, в першу чергу, текст, саме правовий, який є цілісним, зв'язним, логічним, а з іншого, відмінне: суддя і злочинець, адвокат і прокурор один і той же текст можуть розуміти по-різному. Оскільки первинним є право, є ті цінності, які є макротемою тексту, і які будуть фундаментом для досягнення спільного блага, а правовий текст є похідним.

Тож чи складний цей пазл: право і текст? Ні, так як право і є текст; ТАК, оскільки цей текст треба вміти читати, треба розуміти контекст, бачити підтекст, як казав Савінії – вловити «дух права». Спершу потрібно акуратно викласти всі частинки на столі. Потім пам'ятати, щоб вирішити якусь проблему, щоб скласти пазл, одного тексту може не вистачити, треба знайти і правильно «вставити» ще кілька текстів/пазлів і тоді картинка може вийти, правильне рішення буде знайдене, правовідносини будуть врегульовані, досягнуте спільне благо.

Мудряк Марина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Право» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
філософії права та юридичної логіки
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Павлишин О. В.

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПРАВА В КОНЦЕПЦІЇ ГЕРБЕРТА ХАРТА

Сьогодні, коли українська правова система прагне інтегруватися до європейського правового простору, надзвичайно великого значення набувають ті західні теорії та концепції, опрацювання яких визначає теоретико-методологічні передумови прогресивного правового

розвитку. Одним із найвизначніших сучасних вчень такого масштабу є концепція права англійського філософа і теоретика права Герберта Харта (Гарта).

Взагалі в англо-американській думці сьогодення концепція права Герберта Харта розглядається як правова теорія найбільш високого порядку. Вона традиційно тлумачиться як загальне вчення про природу (або поняття) права, пов'язане з дослідженням (описом, поясненням) права, «як воно є» (тобто з «аналітичною» юриспруденцією), на противагу праву, «яким воно має бути» (тобто «нормативною» або «критичною» юриспруденцією), з претензією на відокремлене, морально-нейтральне і «наукове» уявлення права, із твердженням про можливість і значущість останнього [1, с. 29–35].

Свою фундаментальну працю «Концепція права» Харт розпочинає з питання про заплутаність теорії права. Таку заплутаність обумовлюють три ключових питання, над вирішенням яких юристи працювали впродовж всієї історії розвитку права. Два з цих питань виникають наступним чином: першою найпомітнішою загальною особливістю права завжди і скрізь є те, що його існування означає, що певні види людської поведінки є не добровільними, а в певному сенсі обов'язковими. Декому здавалося очевидним, що в цій ситуації, коли одна людина віддає іншій наказ, підкріплений погрозами і є суть права або принаймні «ключ до науки юриспруденції» [2, с. 9–14].

Друга така проблема виникає з іншого способу зробити поведінку не добровільною, а обов'язковою. Так само, як правова система очевидно містить елементи, тісно пов'язані з простими наказами, підкріпленими погрозами, вона не менш очевидно містить елементи, тісно пов'язані з певними аспектами етики. Ми думаємо й говоримо про «справедливість згідно із законом», але все ж таки й про справедливість або несправедливість самих законів. Третя з головних проблем, що їх підказує питання «що таке право?», більш загальна. На перший погляд, може здатися, що правова система складається з правил. Але ті, хто знайшов ключ до розуміння права в ідеї наказів, й ті, хто знайшов його у зв'язку з етикою або справедливістю, однаково говорять про право як таке, що містить правила, як що не складається переважно з них. Що таке правила? Чітка відповідь на це запитання відсутня, оскільки заплутаною є сама теорія правил. Навіть у праві деякі правила створюються законодавством, а інші – аж ніяк не таким свідомим актом [2, с. 14–16].

Далі Харт у трьох розділах (з десяти) своєї праці піддає критиці теорію права свого співвітчизника Джона Остіна. Остін прагнув пояснити право через поняття порядку, погрози, кари, звичок і загальності. За Хартом, «надто багато характерного для права спотворюється через спроби пояснити його через ці прості поняття»... Об'єднання первинних правил зобов'язання й вторинних правил визнання... можна справедливо розглядати як «суть права» [2, с. 154].

Імперативна концепція права є теорією, що має постійну привабливість. Елементами цієї теорії є загальні команди, погрози, звички. Ідея команди виразно пов'язана з верховною, суверенною владою. Командувати означає характерним чином здійснювати владу над людьми. З цього приводу Харт неабияк слушно зауважує, що «елемент влади, присутній у праві, завжди був однією з перешкод на шляху до будь-якого наказу роз'яснення того, що таке право» [2, с. 27].

Важливе й те, що можна поєднати дослідження права за допомогою поняття суверена, як верховної особи чи осіб, котрому звично підкорюються і який неминуче звільнений від будь-яких правових обмежень, з поняттям електорату. Теорія, яка розглядає електорат як суверена, передбачає обмежену законодавчу владу у демократії, де існує електорат. Тож, за Хартон, треба починати спочатку. Концепція права як примусових наказів є невдачею, бо характерна, якщо не видатна, особливість права полягає саме в синтезі різноманітних типів правил.

Позитивна державна влада не може бути першоджерелом справедливості, вона лише сприяє її втіленню. Держава забезпечує, гарантує своїм громадянам рівні права не тому, що має владну перевагу і не з милості. Джерелом держави є суспільний договір. Він є для держави нагадуванням про те, що джерело її влади не вона сама, але що влада її органічно пов'язана зі згодою громадян і цією згодою обмежена. Йдеться про похідний субсидіарний суверенітет держави. Бо державна влада своїм існуванням зобов'язана не власній силовій перевазі, а тому, хто виступає сувереном у первісному, початковому смислі слова – народу. У позитивізмі справедливості ототожнюється з управлінською волею держави. Те, що приписує закон, те і справедливо. Єдиним критерієм справедливості є сам закон; яке б правило він не приписав, воно є справедливим. Харт вважає, що «ототожнювати справедливості із покарою закону є явна помилка» [1, с. 160]. Між правом і етикою існує «необхідний» зв'язок і саме він заслуговує вважатися головним у будь-якій спробі аналізу або висвітлення поняття права [2, с. 154].

На думку Харта, класичні і сучасні теорії природного права починаючи від Платона і до наших днів, містять «велику кількість метафізики». Він прагне видобути з «метафізичного обрамлення» цих теорій певні елементарні істини і сформулювати їх заново простішою мовою. Що таке природа? У доктрині природного права Харт цілком вірно відокремлює «телеологічний погляд на природу». Однак він вважає, що справою вченого – фахівця має бути «дескриптивний» підхід до природи [2, с. 184–190].

Варто зазначити, що у приведених міркуваннях Харта відчувається певна невпевненість стосовно теорії природного права і його метафізичної методології. На нашу думку, така невпевненість обумовлена дослідницькою методологією, яку Харт обрав основою своєї концепції права. У передмові до праці він відзначає, що «ця

книга є нарисом з аналітичного правознавства» [2, с. 7], тож він опрацьовує вчення про право на основі аналітичної філософії.

Також хочеться звернути увагу на основні напрями критики правової концепції Г. Харта. Значущими моментами її предметної критики можна назвати такі: 1) ігнорування автором цільової / функціональної природи права, його пов'язаності із базовими соціальними цілями і цінностями [3, с. 228; 4, с. 111–115]; 2) незадовільне пояснення Г. Хартом нормативності права, юридичної обов'язковості права як належної підстави практичної діяльності [5, с. 138–140; 6, с. 243.]; 3) незадовільний опис філософом співвідношення права і моралі (невизнання необхідності морального виправдання права, його вкоріненості в моралі через власні цілі та принципи [4, с. 118–120; 5, с. 142] або, навпаки, неврахування потреби в повному виключенні моралі з права для реалізації останнім своїх інституційних домагань на владну регламентацію практичної діяльності; 4) неналежне представлення Г. Хартом держави (приховування її ролі у правовій системі, відтворення морально незв'язаного чиновницького поняття влади, поняття права як інструменту панування еліт) [7, с. 112–115] тощо.

Отже, концепція права Герберта Харта є неабияким зверненням у філософії права та відображенням поступу юридичного позитивізму. Адже у сучасній зрілій системі існує низка джерел права. Таке існування є фактом і воно руйнує наші звичні способи опису правових феноменів, руйнує «формальну» і механічну юриспруденцію. Для філософів права ХХ століття необхідно було по-новому переосмислити не тільки специфічні правові поняття, якими професійно займаються юристи, тобто такі поняття, як законодавство, юрисдикція, юридична чинність, джерела права, обов'язки та права (приватні і публічні), правова санкція. Перегляду потребували й такі спільні для права та політології поняття, як держава, влада та посадова особа. Для тогочасної філософії права це були відносно нові питання, допоки юриспруденція та політологія були пов'язані старими методами мислення, тоді як питання про розмежування природного та позитивного права можна вважати, на думку В. М. Кравця, одними з ключових [8, с. 3–8]. Ці складні питання та способи їх розв'язання, запропоновані Г. Хартом і його послідовниками, вплинули не лише на постмодерні, інтерсуб'єктивістські та інтегральні теорії права [9], але й на всі наступні способи опису правових феноменів у сучасній філософсько-правовій думці.

Список використаних джерел

1. Bix B. Legal Positivism. Blackwell Guide to the Philosophy of Law and Legal Theory / Eds. W. Edmundson, M. Golding. Oxford, 2005.
2. Харт Г. Концепція права. К. : Сфера, 1998. 238 с.
3. Фуллер Л. Мораль права. М. : Ирисэн, 2007. 308 с.
4. Фуллер Л. Позитивизм и верность праву. Ответ профессору Харту. Правоведение. 2005. № 6. 159 с.

5. Финнис Дж. Естественное право и естественные права. М. : ИРИСЭН, Мысль, 2012. 554 с.
6. Perry S. Hart's Methodological Positivism. Legal Theory. 1998. Vol. 4. P. 469.
7. Dyzenhaus D. The Demise of Legal Positivism? Harvard Law Review Forum. 2006. Vol. 119. P. 121.
8. Кравець В.М. Розмежування природного та позитивного права як методологічна основа порівняльних філософсько-правових досліджень *Іменем Закону. Науковий вісник*. 2011. № 1 (9). С. 3–8.
9. Павлишин О. В. Відмінності модерного та постмодерного праворозуміння в контексті семіотико-правового аналізу. *Науковий вісник НАВС*. 2016. Вип. 2 (99). С. 41–51; Павлишин О.В. Семіотика права: монографія / за заг. наук. ред. акад. М.В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 693 с.

Налуцишин Віктор Володимирович,
професор кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Теоретичне осмислення і практичне забезпечення процесу демократичної трансформації українського суспільства зумовлює постановку питання про концептуальний орієнтир таких змін, під яким зазвичай розуміють «формування демократичної соціальної правової держави», «становлення громадянського суспільства», «утвердження верховенства права» тощо». Необхідною умовою формування демократичної, правової та соціальної держави є ідея пріоритетності формування правового суспільства, яка дає змогу охопити єдиною концептуально-ціннісною основою і взаємодію правової держави та громадянського суспільства, і співвідношення людського та інституційного факторів соціального реформування. Такий концепт правового суспільства повинен розглядатися як обґрунтування соціально-правового ідеалу в умовах демократичних трансформацій, оскільки допомагає знайти відповідь на питання про те, до якого саме суспільства ми прагнемо [1, с. 82, 86].

Правове суспільство – це ідеальний тип суспільства за якого громадянське суспільство та правова держава взаємодіють та створюють умови для його нормального функціонування і вдосконалення шляхом визнання людини і її прав головною цінністю.

Особливе значення для сучасного правового суспільства мають такі характеристики:

по-перше, правова держава організована (інституціоналізована) особливим чином;

по-друге, це держава, яка будується завдяки громадянам з високою правовою культурою, правосвідомістю, громадянською активністю та правовою позицією;

по-третє, це демократична і, як така, в силу свого розвитку соціальна держава.

Ознаки, яким, на наш погляд, повинен відповідати правовий порядок правового суспільства:

1) Гуманізм – серцевиною правового порядку є людина як найвища цінність суспільства. Її інтереси і прагнення, життєві потреби отримують своє правове оформлення в правах і свободах та реалізуються у взаємозв'язках з державою і громадянським суспільством.

2) Демократизм – народовладдя, його всебічний контроль за державною владою є необхідними об'єктивними і суб'єктивними умовами існування правового порядку. Неможливе цивілізоване громадянське суспільство та здійснення контролю з його боку за виконанням законів усіма суб'єктами права без демократії.

3) Єдність природного і позитивного права. Природне право є відображенням природного світопорядку, а позитивне права – це результат історичного розвитку, штучно-людського порядку, який за ідеал має порядок створений природнім правом, проте не завжди відповідає його принципам.

4) Послання в правовому порядку правового суспільства громадських інтересів та особистих, загальних і індивідуальних.

5) Легітимність державної влади. Основною умовою (гарантією) стабільного правового порядку є авторитетна, сильна державна влада, оскільки у правовому суспільстві взаємини всіх суб'єктів суспільного життя повинні чітко бути визначені законами та захищені державною владою. Легітимною є така влада, яка підтримується суспільством та для забезпечення правового порядку у правовому суспільстві використовує не насильство і придушення, а інші заходи правового впливу, які є демократичними, тобто такими, які виходять від народу і визнаються ним як необхідні і справедливі.

6) Наявність розвиненої правової системи. Для забезпечення правовим суспільством правового порядку необхідна ефективна організаційна діяльність держави, яка знаходить своє вираження в створенні ефективної правової системи.

7) Ефективність судового захисту. Якщо судовий захист є дійсно захистом та відновленням порушеного права, що є втіленням однієї з головних ознак громадянського суспільства – справедливості, то це дійсно сприяє міцності правового порядку та буде і ще одним важелем для його дотримання. Неефективний судовий захист породжує свавілля та відчуття всюдозволеності, що призводить до руйнування правового порядку у суспільстві.

8) Стійкість та стабільність. У правовому суспільстві правовий порядок повинен бути стабільним та стійким до суспільних змін, оскільки саме такий правовий порядок викликає впевненість у

суспільстві, що існуючі правовідносини (права і обов'язки) не будуть скасовані або змінені довільним рішенням державних та інших органів без достатніх підстав.

9) Правове виховання. Правовий порядок у правовому суспільстві не можливий без правового виховання громадян. Правове виховання повинне включати розуміння кожного громадянина, що законність і правовий порядок є основа функціонування правового суспільства та залежить від кожного індивіда зокрема.

10) Правова культура. Висока правова культура громадян є запорукою міцного правопорядку, адже повага до закону є запобіганням правопорушень.

11) Правова активність особистості. Висока правова культура особистості може забезпечити стабільність правового порядку, однак його розвиток залежить від активності громадян.

12) Високий рівень економічного розвитку, який залежить від: забезпечення матеріальних передумов на свободу кожного індивіда та на його гідне життя (забезпечення благополуччя особистості); здійснення розподілу суспільних благ за принципами справедливості та рівності (однакові умови для реалізації життєвих цілей); сприяння підвищенню якості життя через соціальний захист та підтримку населення. Без забезпечення життєвого рівня громадян та їх соціального захисту не можлива позитивна атмосфера у правовому суспільстві, яка б сприяла правовому порядку. Тільки матеріально забезпечена людина і соціально захищений суб'єкт правовідносин корегує свою поведінку відповідно до права. Якщо у громадян відсутній мінімальний достаток, то їх важко переконати у необхідності поваги до права та його дотримання.

Список використаних джерел

1. Максимов С. Про концепт «правове суспільство». Право України. 2010. № 7. С. 82–87.

Носенко Олександр Володимирович,
доцент кафедри філософії права та юридичної
логіки Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філософських наук

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Сучасні умови проживання в інформаційному суспільстві передбачають зростання не тільки людини інформованої, ерудованої, але і становлення вузькопрофільного спеціаліста, що дозволяє, з одного боку, досягати високоякісних показників роботи, підвищувати ефективність функціонування різного рівня та призначення соціальних інститутів та організацій, а з іншого – бути затребуваним працівником, який здатен конкурувати, апелювати, влучно аргументувати свою позицію. Останні якості працівника є необхідною умовою формування і сучасної правосвідомості юриста (поліцейського). Знання витоків

права, його природи та структури дозволяє поглибити рівень власних компетентностей, позиціонувати себе як досвідченого професіонала, поглибити розуміння закону та основоположних принципів діяльності поліцейського. В цьому має допомогти вивчення дисципліни філософії права, яка, починаючи зі світоглядних основ, закладає правильне розуміння та відношення до базових правових понять та категорій.

Як зазначив український дослідник, академік Костицький М.В. у своїй статті «Філософія права як наука і навчальна дисципліна»: «філософія права є найвищим ступенем осмислення права, при якому виявляються історія становлення права, поняття права, його внутрішня логіка, визначення того, чим є право в житті людства, конкретного народу, прояв права в людському бутті»... «Важливими є дослідження філософії права як світогляду, що дасть змогу сформулювати систему принципів, поглядів, цінностей, переконань, котрі забезпечать розуміння і відношення до правової дійсності, розуміння місця і ролі права в світі, правових позицій людей і суспільних груп тощо». [1, с. 18].

Звісно, щоб розібратися молодому курсанту у хитросплетіннях філософсько-правової науки потрібно багато часу приділити як самостійній роботі з навчальною літературою, так і безпосередньо обговорювати поточні питання на заняттях. В цьому має допомогти системний підхід у вивченні філософії права, який дозволяє прослідкувати взаємозв'язки та взаємообумовленість багатьох явищ та процесів правової дійсності, простежити хронологію у становленні різноманітних філософсько-правових напрямків, вибудувати у власній свідомості кістяк основоположних понять, категорій (принципів).

В історії становлення системного підходу здавна намітилося дві крайніх позиції – мерізму (частина передує цілому) і холізму (ціле передує частині). Хоча обидві позиції цікаві з точки зору дослідження правових явищ, однак концепція мерізму вважається застарілою, так як була більше притаманна механістичному підходу 17–18 ст. у науці, де переважно домінував метод редукціонізму.

«Системний підхід – напрямок філософії і методології науки, спеціально-наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем. Системний підхід орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення багатоманітності типів взаємозв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдину теоретичну картину» [3, с. 56]. «Системний підхід сприяє адекватній постановці проблем в конкретних науках і виробленні ефективної стратегії їх вирішення» [2, с. 27]. Найбільш значний вклад у розвиток системного підходу зробили Е.Г. Юдін, В.М. Садовський, І.В. Блауберг, Л. фон Берталанфі та ін.

Здобувач освіти з допомогою системного підходу передусім має дослідити основні розділи філософії права (онтологію права, гносеологію права, аксіологію права тощо), які являють її структуру. Також даний підхід дозволяє побачити у взаємозв'язку такі важливі поняття як свобода, справедливість, рівність, законність; свобода і

відповідальність, свобода і необхідність; прослідкувати динаміку співвідношення вже сучасного розуміння права і закону, врешті позиції правового позитивізму та природно-правового мислення.

Нажаль, в наслідок як об'єктивних обставин, до яких можна віднести повсюдне скорочення загальних нормативних дисциплін, світоглядних наук, акцентування уваги на коротких спеціалізованих курсах, тренінгах, окремих напрямках дослідження, так і суб'єктивних – орієнтація молоді на більш практичні речі, утилітарні цінності, опанування якомога швидше практичними навичками без засвоєння теоретичної бази, нівелювання та нехтування духовними цінностями та ідеалами призводить до ситуації фрагментарного, кластерного мислення, поверхневого сприйняття базових морально-правових норм та принципів, квазірозуміння права та місця людини в світі.

В Законі України «Про Національну поліцію» основним критерієм ефективної діяльності поліції визначено довіру населення. Зокрема, наголос зроблено на комунікації поліції з громадянами. Звісно, комунікація передбачає як діалог, так і партнерські стосунки. З нашої точки зору поліція має бути взірцем та ініціатором цих відносин, носієм високоморальних цінностей та ідеалів, по крайній мірі бути в них обізнаною.

Список використаних джерел

1. Костицький М.В. Філософія права як наука і навчальна дисципліна // Проблеми філософії права. – 2003. Т.1. – С. 18.
2. Новиков А.М., Новикова Д.А. Методология: Словарь системы основных понятий. – М.: Книжный дом «Либроком», 2013. – 208 с.
3. Уткин Л.П. О создании системы непрерывного образования // Проблемы современной науки и образования. 2013. № 3 (17). С. 164.

Оборотов Ігор Гариславович,
співкеруючий партнер ТОВ «Юридична
компанія «АРМАДА», кандидат юридичних
наук, доцент

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В ЮРИДИЧНІЙ КОМПАНІЇ ЯК ЩЕПЛЕННЯ ВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ

Одним з аспектів правового життя України останніх двох десятиліть є активне формування ринку юридичних послуг, знаковою тенденцією якого є динамічний розвиток (із своїми зльотами та падіннями) великих юридичних компаній («Бігло»), що в усіх сферах суттєво посунули юристів-одинаків.

Багато які з цих *Бігло* беруть за основу найкращі західні взірці, пристосовуючи їх до вітчизняних реалій. Втім, аккультурація західних цінностей і стандартів у вітчизняних умовах не завжди проходить так, як можна було б розраховувати, особливо коли запозичення відбуваються стихійно, безсистемно та безцільно.

Першорядним у процесі становлення юридичної компанії, яка має за мету стати повноцінним гравцем ринку юридичних послуг – є формування не лише фінансового плану, але й місії та візії компанії (без яких вона буде залишатися лише «клубом по інтересах»), вибудовування внутрішньої екосистеми корпорації, душею якої є корпоративна культура.

Жорстке структурування і стандартизацію бізнес-процесів, ієрархічність внутрішньої структури, використання у діяльності інноваційних технологій в будь-якій сучасній компанії з одного боку ведуть до підвищення ефективності діяльності цієї компанії (кожен виконує завдання за певним стандартом/зразком у визначений постановником строк і вчасно видає якісний кінцевий продукт), а з іншого призводять до втрати у працівників індивідуальності і творчості та «розмивання» відповідальності за результат.

Для юридичної компанії це особливо актуально. Наприклад: є типова задача, яка виконувалася не один раз, а отже і в конкретному випадку буде виконана так само. Але цього разу у справі є «нові свідні», які змушують юриста піти одним з двох шляхів: 1) зробити «як завжди», оскільки цього вимагає стандарт і поставлені строки; 2) витратити більше часу, порушити строки і визначений керівником алгоритм виконання завдання. В тому випадку, коли для виконавця найбільшу цінність становить саме результат виконання завдання, він піде другим шляхом. Але, на жаль, так буває не завжди.

Другий приклад: юрист живе за принципом «клієнт завжди правий». Зауважимо, що з одного боку юрист повинен вірити в успіх справи, коли є хоча б найменший шанс допомогти захистити права та інтереси свого клієнта. З іншого боку, юрист зобов'язаний не погоджуватися із клієнтам в усьому, але також і роз'яснювати йому в яких випадках він помиляється і чому.

Можна навести ще кілька десятків прикладів, але в теоретичному аспекті вони будуть зводитися до декількох основних видів деформації професійної правосвідомості: правової демагогії, правового ідеалізму й правового нігілізму.

Чи може тут допомогти корпоративна культура? На нашу думку тільки вона в цьому випадку і є тією вакциною, регулярне щеплення якої запобігає деформаціям правосвідомості.

З численної кількості визначень корпоративної культури, які можна знайти у науковій та навчальній літературі складно обрати таке, яке б цілком і повністю охоплювало цей феномен. Це цілком зрозуміло, оскільки корпоративна культура у різних компаніях може суттєво відрізнятися, навіть якщо ці компанії функціонують в одній ніші ринку. Але ж *корпоративна культура завжди ґрунтується на системі цінностей компанії і спрямована на збільшення ефективності роботи та формування певної моделі поведінки членів корпорації і стандартів якості.*

Професор Мічиганського університету Джефрі К. Лайкер у своєму дослідженні «Філософії Toyota» зазначає, що зобов'язанням керівництва є створити культуру з нуля. Досліджуючи організацію роботи злагодженої команди він неодноразово вживає термін «ДНК організації». Зокрема, він зазначає, що найпершим і найважчим викликом для компаній, які хочуть навчитися від «Тойоти», є створення згуртованої організації людей, у якій кожен має ДНК організації, і разом вони постійно навчаються, щоб створювати цінність для споживача.

Проблем і аспектів формування корпоративної культури багато, але зосередимось лише на основних.

По-перше, носієм корпоративної культури є колектив корпорації, який повинен бути не механізмом, а саме організмом (це впливає вже з латинського кореню слова «корпорація»: *corpus* – тіло)

Розуміння юридичними компаніями того, що головним їх ресурсом і цінністю є саме її люди, привело до того, що для більшості з них *тімбілдинг* перестав сприйматися як щось екзотично-західне і став досить звичайним явищем, а читання не лише професійної правничої, але й мотивуючої та бізнесової літератури, книжок із тайм-менеджменту перетворилося на необхідність (багато хто навіть формує перелік літератури «*must read*»).

Такі гуртуючі заходи, а також і організація дозвілля співробітників є дуже важливими з огляду на те, що просте перебування в одному приміщенні декількох юристів аж ніяк не є запорукою того, що вони будуть ефективно взаємодіяти та результативно працювати.

По-друге, корпоративна культура неможлива без місії та системи цінностей компанії. Лише колективна мета (місія) та цінності, які органічно сприймаються всіма членами колективу, спроможні надовго і надійно згуртувати колектив.

По-третє, лідерство у колективі не повинно підмінятися звичайним адмініструванням. Відмінність лідерства у цьому випадку полягає в тому, що лідер, перефразуючи М. Жванецького, «знає як, вміє сам і може навчити іншого», а головне – може бути взірцем для своїх колег.

По-четверте, формування внутрішніх алгоритмів роботи компанії. Для сучасної компанії неможлива робота без алгоритмізації, шаблонізації та автоматизації рутинних процесів. Якщо типова задача буде кожного разу виконуватися з самого початку, то це буде нагадувати щогодинне «винайдення велосипеда». Запобігти цьому можна шляхом розробки інструкцій для найбільш типових юридичних ситуацій, створення «баз знань» для молодшої ланки та формування банку даних з шаблонами типових договорів, скарг, позовів тощо.

По-п'яте, формування «корпоративного стилю», який включає естетичні стандарти оформлення документів, використання професійної лексики, моделей спілкування із клієнтами, їх контрагентами, судом, контролюючими органами та іншими. Для цього проводяться внутрішній обмін досвідом, професійне навчання, тренінги.

По-шосте, кожен співробітник компанії, виконуючи поставлену йому задачу повинен не лише чітко розуміти її суть і строки виконання, але й усвідомлювати результат, на досягнення якого вона спрямована. Основна теза, яку треба усвідомлювати, працюючи над клієнтською задачею – «головне не процес, а досягнений результат». Інакше кажучи, бурхлива діяльність та багатослівність не повинні підміняти собою ефективність у вирішенні клієнтських задач.

По-сьоме, кожен член колективу повинен розуміти сферу своєї професійної відповідальності перед компанією і клієнтами.

Цей перелік можна продовжувати досить довго, але обсягу цих тез для цього буде замало, а отже підведемо деякі підсумки.

Корпоративна культура в сучасній юридичній компанії – це система базових цінностей, установок, стандартів та алгоритмів, що формується у відповідальному колективі, здатному до самоорганізації та розвитку.

Кожен новий член колективу обов'язково повинен пройти адаптаційний період (в перші тижні і місяці роботи) та органічно прийняти корпоративну культуру. Неспроможність до цього, відторгнення цієї культури є показником того, що такому фахівцю не місце в цьому колективі (наприклад, небажання відмовитися від традиції «решать вопросы» купюрами різного номіналу та зв'язками у кримінальному середовищі – показник того, що такий фахівець непридатний до роботи у команді, важливою цінністю для якої є верховенство права).

Корпоративна культура має ще й таку перевагу, яка недоступна для тих, хто веде індивідуальну практику: незважаючи на природні відмінності членів корпорації, певний «корпоративний дух» змушує всіх дотримуватися до певного мінімального рівня, але не заважає і підніматися вище. Наприклад, плекання віри в право і пропаганда його цінності всередині колективу не дає розвиватися правовому нігілізму; стандарти чесності у відносинах з клієнтами нівелюють можливість правової демагогії; а колективний обмін думками та усвідомлення наявних проблем правового життя запобігають виникненню правового ідеалізму.

Олійник Уляна Миколаївна,
доцент кафедри теорії та історії держави
і права Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ПРИРОДА ПРОГРЕСУ ТА РЕГРЕСУ В ПРАВІ

Питання прогресу та регресу в праві є складним явищем, що тісно пов'язане з питанням світогляду людини, питанням про правове життя і правову систему суспільства, правове буття та правові зміни

майбутнього, людські цінності, які повинні бути відображені у праві, правову свідомість та правову культуру.

Розуміння правового прогресу невід’ємно залежить від тлумачення категорії прогресу загалом. Поняття прогрес (від лат. *progressus* – поступальний рух, успіх) традиційно розуміють як властивість реальних процесів, що полягає у висхідному русі від нижчого до вищого, від менш досконалого – до більш досконалого [1, с. 539–540].

У філософському розумінні під поняттям «прогрес» вбачають напрямок розвитку, для якого характерним є перехід від нижчого стану до вищого. Прогресом є як зміна системи в цілому, так і окремих її елементів, структури чи інших складових, що розвиваються [2, с. 385].

Поняття «правовий прогрес» розглядають у двох значеннях: вузькому та широкому в залежності від сфери, на яку він поширюється. У вузькому значенні під прогресом розуміють характеристику правової системи, а в широкому – правового життя. На переконання А. Барсукова, правовий прогрес у вузькому розумінні треба розглядати, як поступальний, цілеспрямований, що вказує на досягнення певних результатів, природно-історичний, такий що характеризується висхідною спрямованістю, процес розвитку правової системи [3, с. 61]. У широкому ж значенні, правовий прогрес – це характеристика всього правового життя суспільства. «Правова система» не є категорією, що охоплює весь обсяг буття права. До неї входять ті явища правової дійсності, які призначені для правового впливу на суспільні відносини, характеризують процес і результат такого впливу» [3, с. 22].

Правовий прогрес – категорія порівняльна і може бути застосована в часі. Це динамічне, а не статичне явище, яке треба порівнювати на різних етапах правового розвитку. Його пізнання поза часовими характеристиками є неможливим. Позитивна зміна правової реальності, її оновлення та удосконалення в майбутньому є ознакою правового прогресу.

Правовий прогрес характеризується цілеспрямованістю, тобто є процесом цілеспрямованої зміни, удосконалення права. Він вказує на рівень досягнення поставлених перед суспільством правових цілей, закріплення вже досягнутих цілей, сприяння розвитку нових прогресивних цілей, витіснення з правового життя вже досягнутих, віджилих цілей тощо. Цілеспрямованість виражає співвідношення між бажаним і дійсним, необхідним і необов’язковим, обґрунтовує правовий прогрес з точки зору потреб та інтересів людини.

Філософсько-правовою ознакою правового прогресу є захищеність людини правом. Сьогодні соціальне призначення права повинно відповідати фактичним результатам його дії. В умовах гуманізації всіх сфер суспільного життя, коли людина визнається найвищою соціальною цінністю, роль права полягає у гарантуванні і захисті прав і свобод людини, вільного розвитку особистості. Право в сучасних інтерпретаціях є формою буття та забезпечення прав і свобод людини. Саме тому, однією з головних ознак правового прогресу є

високий рівень забезпечення прав і свобод людини конкретного історичного етапу розвитку права [4, с. 17–18]. Дана ознака тісно пов'язана з такою властивістю правового прогресу як високий рівень гуманізації права, в основі якої є принцип поваги людської гідності.

Правовий прогрес безпосередньо пов'язаний з регресом. Регрес – «деградація організації, перехід до більш низьких її рівнів і відповідно з підпорядкуванням вищому (минулому) нижчого (нового)» [5, с. 11]. Він може виявлятися у вигляді застосування застарілих правових інститутів; при використанні більш відсталого правової системи тощо. Регрес може бути наслідком необґрунтованого запозичення правових ідей з інших правових систем, бути швидким або тривалим, мінливим чи обов'язковим. Як правило, він охоплює не всю правову систему, а тільки окремі її сфери. Регрес, пронизуючи окремі правові інститути, не зупиняє (припиняє) загальний правовий розвиток за висхідним напрямом.

Регресивний напрямок має подвійне значення. З одного боку, він є причиною і виявом деградації, сповільнення в розвитку права. З іншого боку, – дозволяє виокремити все те негативне, дійсно застаріле, непотрібне, що заважає подальшому правовому розвитку. Тобто, без регресу не може бути прогресу. Прогресивний розвиток права був би абсолютно неможливим без регресу багатьох його компонентів (елементів), що вдосконалюються під час історичного розвитку [6, с. 21–22]. Стан прогресивного і регресивного розвитку притаманні праву одночасно, оскільки утворюють складну саморозвиваючу систему, а будь-яка саморозвиваюча система є (як в онтологічних, так і в гносеологічних вимірах) потоком розгалужених шляхів. Окремі елементи в такому самопоточі створюються, примножуються, згасають чи повністю зникають, забезпечуючи сталий розвиток видового цілого [7, с. 98].

Узагальнюючи погляди різних науковців щодо характеристики правового прогресу, до його ознак треба віднести: наступність (спадковість – органічний зв'язок прогресу з традицією); цілеспрямований характер розвитку (цілеспрямованість); встановлення ціннісних ідеалів; накопичення новацій тощо. Правовий прогрес має загальноправовий комплексний характер. Він охоплює покращення як правової системи в цілому, так і окремих її елементів. Іншими словами, пізнання правового прогресу дає можливість сформулювати єдине уявлення про позитивний правовий розвиток, наділивши всі динамічні перетворення в правовій сфері ознаками послідовності, висхідної спрямованості, прогнозованості тощо.

Враховуючи вищенаведені ознаки, правовий прогрес слід визначити як висхідний процес правового розвитку суспільства, що містить об'єктивну та суб'єктивну складові, характеризується ознаками динамічності, цілеспрямованості, поступальності (еволюційний характер), послідовності, прогнозованості зміни, удосконалення права з метою досягнення правового ідеалу у вигляді забезпечення та дотримання: правових цінностей людини (суспільства), високого рівня прав і свобод

людини, гуманізації права, взаємодії права і норм моралі, результатом чого є підвищення рівня правової культури суспільства та ефективності правового регулювання суспільних відносин.

Відбитки обох явищ ми можемо прослідкувати при розробці та прийнятті нормативно-правових актів, їх дієвості. Насамкінець варто зазначити, що без явищ правового прогресу та регресу не можливий розвиток такого складного загальносуспільного явища як право.

Список використаних джерел

1. Шинкарук В. І. Філософський словник. 3 вид., перероб. і доп. К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
2. Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.
3. Барсуков А.Ю. Правовой прогресс как юридическая категория: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2004. 191 с.
4. Сорокин В.В. Концепция эволюционного развития правовой системы в переходный период: Автореф. дис. ... докт. юрид. Екатеринбург, 2003. 55 с.
5. Баллер Э.А. Социальный прогресс и культурное наследие. М.: Наука, 1987. 158 с.
6. Сафронова С.А. Правовое наследие и аккультурация в условиях правового прогресса общества: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2000. 169 с.
7. Ласточкин А.Б. Исследования саморазвивающихся систем и математика. Свердловск, 1974. С. 98–112.

Остренко Микола Вікторович,

ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВОВА РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК ВИРІШЕННЯ ПРОТИРІЧЧЯ МІЖ ЛЮДИНОЮ ТА ДЕРЖАВОЮ

XXI сторіччя відзначилось розквітом філософії постмодернізму, наслідком впливу якої стало руйнування авторитетів і традицій. Перед сучасною філософсько-правовою науковою думкою постало питання щодо перегляду самої суті держави та людини, й так само відносин між ними. Так, вчені-філософи підходять до переосмислення ролі людини у історії та впливу конкретних історичних умов на конкретну людину. Сучасна філософська думка задає питання, чи можна ототожнювати одну людину та державу? Якщо так, то як саме останні співвідносяться один з одним? Чи має можливості держава на сучасному історичному етапі займати своє подальше заслужене місце «суверена»? Чи має людина можливості фізичні й правові щось протиставити державному механізму? Чи можна протиставити людину державі? та ін.

З незапам'ятних часів держава виконувала свою функцію, як суб'єкта, що забезпечує безпеку для своїх громадян, життя за

узгодженими загальноновизнаними правилами та відповідного піклування про членів суспільства, які за своїми біологічними якостями нездатні це здійснювати самостійно, тобто гарантії для безпечного співжиття. За теорією «суспільного договору» кожен член суспільства добровільно надавав частку особистих прав, делегуючи її державним органам, взамін за що отримував від держави вищевказані привілеї, як громадянина та повноправного члена суспільства. Таким чином, громадянин відчував себе учасником спільноти й у відповідь надавав останній свої вміння та навички для подальшого розвитку. На сьогодні, на нашу думку, існує серйозний колапс, пов'язаний із втратою зворотного зв'язку між державою і громадянином. Прийняті рішення державними органами відверто не виконуються чи саботуються, держава постає безпорадною громіздкою структурою, яка своїм бюрократизмом не зможе вирішити навіть питання забезпечення особистого функціонування. Можна навіть вказати, що держава, як сукупність суспільних відносин не готова до тих «швидкостей», що завдає сьогодення.

При усіх недоліках держави, як інституту, ми не можемо вказати про те, що державі немає на сьогодні місця. Філософсько-правовій науці важко визначитися із тим, що можна протиставити державі. Сучасна глобальна спільнота має значну кількість невирішених гострих проблем, протиріч різноманітного характеру. Тому, держава як і раніше, зберігає на сьогодні значну частину привілеїв та переваг, які надаються громадянинові й може продовжувати відігравати роль так званого «арбітра» та «суверена». Але для того, щоб в подальшому, органами останньої виконувались вищевказані ролі, державою повинна вирішитися так званий «парадокс усемогутнього Бога».

На нашу думку, так званий «парадокс усемогутнього Бога» постає з того моменту, як виявляється незаконне притягнення до відповідальності конкретної особи. Тобто, подібним актом, держава показує свою слабкість у вирішенні суспільно важливого завдання – розкриття кримінального правопорушення, доведення вини винуватого та звільнення усіх обвинувачень від невинуватого. Держава показує на свою слабкість, чим відштовхує від себе багатьох членів суспільства. У зв'язку із чим, суспільство починає звнірюватися у державі, державних органах та гарантіях безпосередньої діяльності громадського суспільства, що у свою чергу призводить до її руйнації. У разі якщо держава, є самостійним повновладним суб'єктом, вона, як уособлення суспільної влади, не повинна зіставлятися з рівнем окремої людини, чи навіть принизитися. Своїм рішенням вона зобов'язана суспільству самостійно продемонструвати готовність до визнання та виправлення помилок, вчинених органами державної влади під час притягнення до відповідальності невинуваті особи. Й наділивши себе реабілітаційними повноваженнями зможе надалі виконувати свою функцію «арбітра» та «суверена», чим буде вирішено протиріччя та забезпечено подальший розвиток у суспільстві.

Охріменко Іван Миколайович,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;
Різник Вікторія Валеріївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

ЗМІНА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ В НЕТИПОВИХ СИТУАЦІЯХ

В умовах нетипових ситуацій кадрового менеджменту, у тому числі під час карантинних превентивних заходів, суттєвого значення набуває проактивний копінг, що визначається окремими дослідниками як зусилля, що вживаються перед потенційно стресовою подією з метою запобігання їй або зміни, які очікуються самою особистістю [1]. Актуальності даних питань додають ще й об'єктивні фактори та негативні наслідки, що мають місце в системі кадрового управління на державній службі в аналогічних умовах.

Розумне стратегічне управління в інтересах охорони здоров'я та соціального благополуччя вже практикується у Європі та інших регіонах світу. Органи державної влади поступово починають використовувати проактивні підходи, відмовляючись, насамперед від виключно вертикальної системи управління кадрами на користь вертикально-горизонтальної (змішаної).

На думку Ю. Л. Мохової, Р. В. Сабадаш, головною метою державної кадрової політики в нетипових умовах є вдале прогнозування та програмування кадрового забезпечення, визначення стратегічної моделі формування, професійного розвитку та раціонального використання персоналу [2]. Враховуючи особливості сучасного кадрового менеджменту на державній службі, нові форми стратегічного управління в значній мірі залежать не від особистісних вподобань щодо стилів управління, а скоріше від особистості тих, ким він керує. Серед чинників, які змушують переглядати підходи та методи в системі управління, є:

- значне омолодження кадрів;
- тотальна цифровізація органів державної влади;
- обізнаність кадрів щодо користування новітніми технологіями;
- наявність більше однієї вищої освіти;
- відкритість та персональна вмотивованість;
- підвищена відповідальність за свої результати й ін.

Так, зокрема, за результатами проведеного нами опитування серед фахівців державної податкової служби (на базі ГУ ДПС у Київській області), 75 % працівників даної категорії не вважають основним мотивуючим фактором фінансову винагороду, здебільшого

замінюючи її емоційною складовою – передусім відчуттям причетності до системи державного управління.

На цьому фоні незмінним залишається визначення поняття «управління персоналом організації» [3, с. 21]. Це цілеспрямована діяльність керівного складу організації, керівників та спеціалістів підрозділів системи управління персоналом, яка охоплює розробку концепції та стратегії кадрової політики, принципів та методів управління персоналом організації. Крім того, типовими умовами праці державного службовця визначаються є сукупність факторів трудового процесу і виробничого середовища, в якому здійснюється діяльність фахівця, що потенційно впливають на здоров'я та працездатність. Серед них: наявність чітко визначеного робочого місця; окреслений функціонал; режим роботи тощо [4].

Виходячи з наведеного, основними завданнями управління персоналом в нетипових ситуаціях є насамперед здійснення аналітичної та організаційної діяльності в системі кадрового менеджменту з метою забезпечення ефективного виконання працівниками своїх функціональних обов'язків під час карантинних заходів, а також забезпечення психологічної безпеки працівника в атипових умовах.

Зважаючи на специфіку карантинних превентивних заходів під час пандемії, варто підкреслити, що державний сектор перебуває серед тих типів організацій, які не завжди вдаються до кардинальних змін орієнтирів своєї діяльності. У першу чергу, це обумовлено необхідністю доступу до мереж та баз даних, які функціонують виключно в умовах роботи організації. Поряд із цим, слід зважати на певні обмеження в системі кадрового менеджменту, що викликані нетиповими умовами:

- зміна трудового розпорядку в залежності від типу організації;
- максимальне скорочення контактів з колегами;
- заборона доступу відвідувачів до приміщення організації;
- переведення контактів з клієнтами в онлайн-формат;
- переведення на дистанційну роботу тих підрозділів,

працівники яких не потребують постійної присутності у приміщенні або за позмінним графіком;

у разі відсутності працівника виконання функціональних обов'язків покладается на іншого фахівця, що забезпечує процес взаємозамінності у межах самого структурного підрозділу й ін.

Отже, умови, в яких вимушені працювати органи державної служби, можна вважати нетиповими, що вимагає належних управлінських рішень, які дозволяють роботодавцю та працівникам продовжувати трудові відносини в дещо «гнучкому» форматі (дозвіл на виконання посадових обов'язків у віддаленому режимі). Аналогічна практика має місце в діяльності органів державної служби США, Іспанії, Австрії та інших зарубіжних країнах. Подібне практикується виключно для підрозділів, які не потребують використання інформації, доступ до якої можливий виключно в середині організації, покладаючись на особистісні показники працівника, який володіє достатнім рівнем знань,

компетентності, самоконтролю, необхідних для виконання функціональних обов'язків. В Україні можливість працювати у віддаленому режимі регламентовано наказом Національного агентства з питань державної служби від 31.07.2020 року № 143-20. Згідно його положень за межами адміністративної будівлі державного органу можуть виконуватися завдання, якщо їх якісне, ефективне та результативне виконання не потребує використання інформації з обмеженим доступом; доступу до комп'ютерного, телекомунікаційного та/або програмного забезпечення, яке функціонує лише у межах державного органу; обов'язкового перебування у державному органі.

Звідси система державного управління зазнає змін, зокрема, пропонуючи в нетипових умовах дистанційний режим роботи, що може виступати у певному сенсі демотивуючим фактором для працівників. Так, зокрема, за результатами проведеного нами опитування працівників державної податкової служби до недоліків виконання роботи дистанційно впродовж тривалого часу слід віднести:

- перенавантаження;
- брак комунікації за вертикальним та горизонтальним напрямками;
- інформаційний вакуум;
- необхідність переформатовувати графік власної роботи;
- нестача сконцентрованості на технологічному процесі;
- зниження рівня оплати праці;
- відчуття незатребуваності;
- формальне виконання або імітація діяльності;
- втрата професійних навичок тощо.

Натомість, за результатами загальнодержавного опитування, проведеного Національним агентством з питань державної служби, 68 % опитаних державних службовців зазначають, що і надалі хотіли б поєднувати віддалену роботу з очною, біля 20 % – не хотіли б працювати віддалено та лише 12 % – хотіли б перейти повністю на віддалений режим роботи. Водночас, слід зазначити, що доволі високий показник зацікавлених респондентів пояснюється зростанням рівня професійної мотивації, адже робота у віддаленому режимі стимулює їх до особистого розвитку та навчання. Поряд із цим, можна констатувати, що карантинні превентивні заходи в цілому не вплинули на ефективність функціонування органів державної влади.

Список використаних джерел

1. Greenglass, E. R. (2002). Proactive coping and quality of life management. In E. Frydenberg (Ed.), Beyond coping: Meeting goals, visions, and challenges (p. 37–62). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780198508144.003.0003>.
2. Мохова Ю. Л., Сабадаш Р. В. Система управління персоналом в органах державної влади. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1369>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.1.24.

3. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. К.: Кондор, 2013. 358 с.

4. Лисюк М. Нещасний випадок на виробництві. *Довідник кадровика*. 2009. Спецвипуск № 1. URL: <https://www.kadrovik.ua/category/statt/statt-zhurnalu?page=19>.

Паращук Лілія Георгіївна,
викладач кафедри цивільного права
і процесу Західноукраїнського
національного університету

АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОБМЕЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

На конституційному рівні проголошено, що в нашій державі найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека [1].

Складні та непередбачувані негативні наслідки пандемії у світі, швидкі темпи її поширення призвели до необхідності переосмислення традиційних підходів до забезпечення прав і свобод людини на усіх рівнях – від міжнародного до локального, введення жорстких обмежень прав у різних сферах життєдіяльності суспільства.

За змістом положень ст. 29 Загальної декларації прав людини лише у суспільстві можливий вільний і повний розвиток людської особи, тому кожна людина, будучи частиною суспільства, має обов'язок перед ним. Разом з тим, при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

Серед обмежень особистих немайнових прав, які можуть застосовуватись під час пандемії, визначені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод обмеження права на свободу та особисту недоторканість шляхом законного затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань (ст. 5); права на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції (ст. 8); права на свободу зібрань та об'єднання (ст. 11) та ін [3]. Введення у зв'язку з пандемією карантинних заходів призводять також до обмеження майнових прав, зокрема тих, що виникають на підставі договору. Такі обмеження ускладнюють або навіть унеможливають виконання договірних зобов'язань.

Разом з тим, людина характеризується здатністю пристосовуватись до будь-яких обставин, кардинально змінювати свою поведінку та звички. С. Максимов звертає увагу на людину як істоту «полікомпетентну, наділену найрізноманітнішими нахилами і здібностями»... «У цій відкритості світу і полікомпетентності

укладена фізіологічно-психічна основа свободи дій людини, що виявляється у здатності людини рефлексивно ставитися до умов свого життя, певним чином їх позначаючи й осмислюючи. Вона здатна оцінювати ці умови й на підставі оцінок намагатися їх освоїти: або пристосувати до своїх потреб, або перетворити [4; с. 148].

На шляху до свободи людина здатна й до свідомого самообмеження. «Я можу» далеко не завжди означає те, що «я маю право». Як існують обмеження наших можливостей зі сторони правових норм, так і з боку самої людини. Здатність до самообмеження є важливим аспектом, що характеризує людину. Природні властивості людини допомагають їй визначити характер своєї поведінки як учасника цивільних правовідносин з урахуванням обставин, що склалися.

Карантин, відповідно до ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», визначено як форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) – надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [5]. А, отже, ризики за таких умов мають розподілятися між сторонами договору, що передбачає взаємодію двох життєвих світів, самообмеження прав обох сторін, застосування таких людських якостей, як добросовісність, рівність, відповідальність, свобода тощо.

Тимчасові обмежувальні заходи у період пандемії повинні мати на меті збереження не лише життя та здоров'я індивідів, але й договірних зв'язків, які застосовуються практично у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Їх розрив матиме вплив й на означені основоположні правові цінності. Дії з боку влади мають бути адекватними обставинам, що склалися, та максимально короткостроковими. Підтвердженням цього є Керівна записка Моніторингової місії ООН із прав людини в Україні «Права людини у період пандемії COVID-19», якою встановлено, що будь-які заходи реагування на пандемію COVID-19 повинні бути пропорційними, необхідними та недискримінаційними [6].

Таким чином, чіткими рамками заходів щодо обмеження цивільних прав у період пандемії COVID-19 мають бути основоположні права людини. Адекватне обмеження правової свободи людини в період пандемії є показником рівня антропологічної спрямованості суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Максимов С. Антропологічні основи права. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 148–155.

5. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02 грудня 1997 року № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр#Text>.

6. Права людини у період пандемії COVID-19. Керівна записка Моніторингової місії ООН із прав людини в Україні. URL: <https://www.globalprotectioncluster.org/wp-content/uploads/ONCHR-on-COVID-and-human-rights-25-March-2020-UA.pdf>.

Пендюра Максим Миколайович,

в.о. завідувача кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

НОВА ФІЛОСОФІЯ ЗАДАЧ ПОЛІЦІЇ ЯК СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Параграф 1 Рекомендацій Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам – учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» [1], містить виклад найважливіших цілей поліції в демократичній державі, керованій верховенством права. Забезпечення спокою та закону в суспільстві і є класичними загальними цілями поліції та її головною відповідальністю, яку часто називають завданням забезпечення поліцією «публічного порядку». Це дуже широке поняття включає в себе цілу низку заходів, що здійснює поліція, серед яких можна назвати охорону безпеки і недоторканності осіб (як фізичних, так і юридичних), і майна (як приватного, так і публічного), і застосування закону у відносинах між державою і приватними особами, а також між особами. Дотримання основоположних прав осіб і свобод у тому вигляді, в якому вони закріплені в Європейській конвенції про права людини як завдання поліції, можливо, є, напевне, головною суттєвою рисою поліції, що стоїть на службі суспільства, керованому верховенством права. Ця мета передбачає не тільки окремий обов'язок з захисту цих прав, а й наявність обмежень у діях поліції при виконанні інших завдань.

Формулювання «зокрема, в Європейській конвенції про права людини» було обране для того, щоб дати конкретне посилення на конкретний правовий інструмент, не заперечуючи при цьому важливості інших документів, що стосуються прав людини. Функція попередження злочинності вирішується по-різному в державах-учасниках, але в більшості випадків зазвичай вважається, що вона належить до загальної відповідальності держави. Попередження злочинності часто поділяється на соціальне попередження та на ситуаційне попередження, обидва з яких належать до відповідальності поліції. Як це впливає з Рекомендації № R (83) 7 Комітету міністрів Ради Європи про участь громадськості в політиці з боротьби зі

злочинністю, для того, щоб попередження злочинності було ефективним, потрібна участь всього суспільства, включаючи громадськість. Вже декілька років часто заходить мова про «партнерство у запобіганні злочинності», і це свідчить про те, що це завдання, яким повинна займатися не тільки поліція. Заходи із запобігання злочинності, які здійснює поліція, інші органи та громадськість мають бути скоординованими. Хоча в більшості держав-учасниць відповідальність за політику із запобігання злочинності не покладається безпосередньо на поліцію, поліція все ж залишається одним з головних відповідальних за неї, а в суспільстві, керованому верховенством права, це потребує певних гарантій від будь-яких зловживань. Виявлення злочинів у всіх державах є одним з класичних першочергових завдань поліції. Навіть якщо виявлення злочинів часто становить лише порівняно невелику частину всього комплексу задач поліції, воно все ж є одним з найважливіших елементів її діяльності.

Надання допомоги населенню є ще одним аспектом діяльності більшості органів поліції, але такі функції в різних державах є більш чи менш розвиненими. Включення до завдань поліції функції надання послуг є дещо іншим, так як це змінює роль поліції, яка перестає бути «силою», яка застосовується до суспільства, і стає в цьому випадку органом надання «послуг» суспільству.

Протягом останніх років у Європі простежується чітка тенденція повніше інтегрувати поліцію в громадянське суспільство і наближати її до населення. Ця мета в низці держав-учасниць досягається за допомогою розвитку «діяльності поліції в інтересах громади» (community policing). Одним з головних засобів для досягнення цієї мети є наділення поліції статусом органу публічної служби, а не просто органу, відповідального за застосування закону. Для того, щоб це перетворення не залишилося виключно «мовною вправою», то розділ «послуг» слід ввести в список завдань сучасної демократичної поліції. Як правило, надання поліцією допомоги стосується конкретних ситуацій, в яких вона повинна бути зобов'язана втручатися, наприклад, коли потрібно надати допомогу людині в небезпеці або допомагати людям зв'язатися з іншими органами влади або соціальними службами, при цьому аспект «послуг» у діяльності поліції залишається розмитим, і він важко піддається визначенню. Його не можна плутати з деякими покладеними на поліцію адміністративними завданнями (наприклад, виданням паспортів). В цілому, функція поліції як органу публічної служби пов'язана з роллю поліції як органу, до якого може звертатися населення, і доступність поліції є в цьому сенсі одним з найбільш важливих і основних елементів.

В цьому контексті рух демократичної України до правової соціальної держави після Революції гідності, зумовив перегляд соціального призначення правоохоронних органів, головним завданням яких тепер стають не безпека правлячого режиму, а забезпечення ефективного правового захисту людини, її прав і

основоположних свобод. У зв'язку з цим ключовими моментами нової концепції служби в поліції стали такі ідеї: посилення демократичних засад служби; її деполітизація; комплексний підхід до регламентації служби; забезпечення поєднання централізованих та децентралізованих засад у вирішенні кадрових питань; усунення надмірної бюрократизації службових відносин; націленість на повноцінне забезпечення правового і соціального захисту працівників.

Публічна служба в поліції здійснюється в системі виконавчих органів, які займаються організаційно-управлінською, виконавчо-розпорядчою діяльністю.

З позиції практичного здійснення завдань, служба в поліції є одним із видів платної суспільно корисної діяльності. Вона безпосередньо не стосується вироблення ні матеріальних, ні духовних цінностей. Оскільки поліція являє собою своєрідний механізм у державно-правовій системі, здатний переводити правові настанови на поведінку людей, то професійна робота працівників цих органів безпосередньо пов'язана з державним управлінням як діяльністю з підтримки встановленої системи норм і правил суспільного життя, упорядкування суспільних відносин. Безпосередній зміст цієї діяльності полягає у впливі на людину, особистість з метою створення (корекції) умов для її правомірної поведінки, а також припинення неправомірних дій; до того ж вплив цей – безпосередній, а людина – конкретна.

Сучасна концепція служби в поліції, базуючись на гуманістичних і моральних орієнтирах демократичної правової держави, націлює на забезпечення надійного захисту особистості, суспільства і держави від злочинних посягань та інших протиправних діянь і в той же час на якісне, високопрофесійне обслуговування населення.

Ознакою публічної служби демократичної держави є її сервісний характер. У процесі своєї діяльності у цілому та в поліцейській діяльності зокрема реалізуються широко коло завдань. Так, відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» основними завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і основоположних свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [2]. Зазначимо, що про завдання поліції йдеться не лише в автономній нормі Закону України «Про Національну поліцію», але й у низці інших нормативно-правових актів, де загальні завдання поліції деталізуються відносно окремих служб і підрозділів.

Список використаних джерел

1. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам – учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 на

765-му засіданні заступників міністрів). URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>.

2. Про Національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

Перелигіна Раїса Володимирівна,

доцент кафедри кримінального права
та процесу Київського університету права
НАН України, кандидат юридичних наук,
доцент;

Митник Уляна Миколаївна,

аспірантка кафедри кримінального права
та процесу Київського університету права
НАН України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Проблема особи злочинця є однією із центральних для наук пов'язаних зі злочинністю, і перш за все для кримінології. Злочинець, як і будь-яка людина, оцінюється як діяльна істота, спосіб життя якої накладає вирішальний відбиток на її особистість. Для характеристики особи злочинця важливе значення має характеристика психологічних особливостей особи злочинця.

Психологічні особливості визначають внутрішній світ людини, яка порушила кримінальний закон. Морально-психологічна підсистема особи злочинця містить чотири основні структурні елементи: спрямованості (сукупність пов'язаних із правосвідомістю соціально значущих якостей особистості, зокрема світогляд, особистісні орієнтації, соціальні установки, ключові мотиви тощо); психічних форм відносин, які виявляються в пізнавальних процесах, психічних, емоційних станах особи; темпераменту й інших біологічних, спадково зумовлених властивостей, що поряд із соціальними чинниками впливають на формування характеру людини; досвіду (знання, навички, звички та інші якості, що визначають вибір форм діяльності) [1, с. 89–90]. Варто погодитися з О.М. Гуміним, що найбільший вплив на формування морально-психологічних якостей особистості здійснюють сім'я і найближче оточення. Серед соціально-психологічних властивостей особистості кримінальників важливу роль відіграє така антигромадська установка, як готовність особи за відповідних умов мікросередовища діяти суспільно небезпечним способом. О.М. Гумін зазначає, що дослідження кримінальних справ, у яких жертвою сімейних злочинів був неповнолітній, засвідчило, що серед встановлених мотивів, більше половину становлять неприємні стосунки – 55,5 %. Друге місце серед встановлених мотивів посідають помста та корисні мотиви – 22 % і 18,5 %, відповідно. Такий результат

не випадковий, оскільки винних нерідко штовхає на вчинення злочину прагнення помститися за колишні приниження, побиття, знущання, дійсні чи уявні зради, що актуалізуються під час міжособистісних зіткнень. Інші мотиви становлять близько 4 %. Крім цього, за даними, які наводить О.М. Гумін, 73,2 % засуджених, на момент вчинення злочину перебували у стані сп'яніння. Для порівняння, як відмічається в окремих літературних джерелах, від 50 до 70 % умисних вбивств вчиняються у стані алкогольного сп'яніння [2, с. 175].

Крім наведених вище ознак структури особи злочинця існують і такі, що зумовлені історією життя злочинця. В першу чергу, до них відноситься насильство в батьківській родині. Дослідження, показали, що жертвами домашнього насильства частіше були ті жінки, чиїх чоловіків били в дитинстві або чиї чоловіки були свідками сцен побиття власної матері [3, с. 10].

Б.М. Головкін зазначає, що кривдники відрізняються емоційною нестійкістю, імпульсивністю вчинків, домінуванням насильницьких стереотипів поведінки у конфліктних ситуаціях, з них близько 1/3 мали психічні аномалії в межах осудності або попередні судимості [4, с. 45]. Німецький кримінолог Г. Шнайдер зазначає, що невід'ємними рисами кривдника є егоїзм, егоцентризм, агресивність, зневага до інтересів і думок інших людей, намагання задовольнити за будь-яку ціну власні бажання; особлива вразливість до такої поведінки оточуючих, якщо його недоторканність і мужність ставляться під сумнів. Шляхом насильства він прагне досягти поваги, яка є для нього критерієм самооцінки. І для жінок-постраждалих осіб, і для чоловіків-кривдників спільними є такі риси: низька самооцінка, дотримання традиційних уявлень про родину, про підпорядковану роль жінки у сім'ї та суспільстві, про «жіноче призначення», обоє поділяють міф про насильницькі стосунки. Крім цього, український психолог І.К. Грабська зазначає, що психопатологія є передумовою, а не причиною насильницької поведінки [5, с. 19–22].

Таким чином, аналізуючи вищезазначені дані, можна зробити висновок, що психологічними особливостями особи злочинця, який вчиняє домашнє насильство є психічні аномалії в межах осудності, низька самооцінка, схильність до вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, вчинення правопорушень та ігнорування правових норм, стереотипність уявлень щодо гендерних ролей.

Список використаних джерел

1. Ботнаренко А.І. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 2 (103). С. 83–94.
2. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2014. № 810. С. 172–177.
3. Абабков В.А., Караваева Т.А., Моженкова В.А. Насилие, его характеристики и причины в семьях лиц с алкогольной и

наркотической зависимостью: обзор литературы. Петербургский психологический журнал. № 8. 2014. С. 1–25.

4. Основні риси особистості, яка чинить насильство в сім'ї. Кримінальне право України. 2006. № 11. С. 44–46.

5. Бова А.А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. Український соціум. 2005. № 1 (6). С. 15–25.

Петрова Ганна Миколаївна,

доцент кафедри філософії права та юридичної
логіки Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філософських наук

«ПРИВАТНЕ» І «ПУБЛІЧНЕ» В ЕТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СУЧАСНОСТІ

Робота з категоріями «приватне» і «публічне» неминує приводить нас до проблеми суспільного співжиття і приватності.

Приватність – важлива складова людських відносин, що здобула визнання у просторі публічному, на чий захист спрямована низка міжнародних документів, де міститься перелік конституйованих людських прав. Осердям поняття приватності є питання, пов'язані зі здобуттям, зберіганням і поширенням інформації про особу; з мірою, якою людина може контролювати доступ інших людей до цієї інформації і з можливістю для індивіда зберігати свою анонімність [1, с. 303].

Важливим є усвідомлення зв'язку приватності з ідеалами особи та суспільства. Приватне виступає платформою для реалізації як *особистих* – самостійності, духовне здоров'я, творчість, розвиток, навчання, можливість будувати людські взаємини, так і *суспільних ідеалів* – відкритого, вільного, демократичного суспільства.

Публічне найчастіше артикулюється як те, що є видимим для усіх, відкритим і всезагальним, і як те, що протиставляє себе приватному. Публічне можна представляти як сферу, що створюється соціальним дискурсом, при цьому є дискурсом крихким і несамоналагодженим.

Що стоїть на заваді публічному? Не лише низький рівень правової культури і правовий нігілізм, відсутність згуртованості суспільства, втрата почуття єдності, солідарності і спільності. Це і відмова від ствердження гідності людини, що, власне, унеможливило відновлення соціальних відносин, які втрачають у певний проміжок часу свої актуальність і сенс.

Для будь-кого у сучасному мультикультурному світі проблема співвідношення приватного і публічного перетворюється в сутнісну проблему особистісного самовизначення та самоідентифікації. Досить часто саме крізь призму даної проблеми *приватне* (особиста позиція людини, яку вона стверджує історією власного життя, своєю біографією, родиною, колом спілкування, хобі тощо) транспонується на *публічне* (те, що виноситься на загал, постає «соціальним лицем»

особи) й артикулюється через дискурс «норми». При цьому формулюються узагальнення на кшталт: «суспільне (колективне, професійне, групове тощо) ставлення до цього феномену (явища) є таким...» Як правило, подібні твердження постають хибними узагальненнями, які функціонують лише у реальному чи уявному колі спілкування мовця. Автор судження ховає своє «Я» за абстрактних колективним «ми», ніби присвоюючи собі й своїм словам додаткової значущості й істинності, нівелюючи, тим самим, і власну позицію, і свою життєву історію.

Найгірше, коли відбувається перенесення оцінок з площини приватного («життєвого світу») у значимий публічний дискурс. Одне з найперших правил публічності наголошує, що аналіз публічного простору можливий лише на загальноновизнаних, узгоджених засадах, які задає правова реальність. Ба більше, правова реальність постає інтерсуб'єктивною платформою соціальної взаємодії, її своєрідними вісями координат, що унеможливають втрату відчуття реальності й утвердження атомізованого простору приватності.

Ми входимо у світ загальноприйнятої відмінності і несхожості, яку належить толерувати у просторі публічному і, якщо це для людини є не прийнятним (міжрасові шлюби, нерівні у віці пари, дивні друзі, нецікаві ідеї, дивні речі тощо), виключаються з *простору приватного*, з її *особистого життя*. При цьому толерування не означає прийняття для себе і схвалення. Це – дозвіл Іншому бути. Іншій людині. Іншому світогляду. Іншому способу життя. *Різному Іншому*. Співіснування цієї інаковості дозволить людині лишатися самою собою і мати *свій, обраний для себе, захищений приватний простір*.

Список використаних джерел

1. Приватність. *Енциклопедія політичної думки*. К.: Дух і Літера, 2000. С.303-304.

Пивовар Анна Петрівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Запорізького національного університету

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Базовими законодавчо-нормативними актами України, якими регулюються питання діяльності політичних партій, на сьогодні є Конституція України, закони України «Про політичні партії в Україні», «Про вибори народних депутатів України», «Про комітети Верховної Ради України», «Про Кабінет Міністрів України», про Державний бюджет України на відповідний рік, інші нормативно-правові акти.

Згідно із Конституцією України ст. 5, 6 державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. При цьому носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в

Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1].

Водночас Конституцією визначаються й механізми залучення та участі громадян у процесах здійснення державної влади. Зокрема, відповідно до ст. 36 громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів [1]. Згідно зі ст. 2 закону України «Про політичні партії в Україні» політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [2].

Таким чином, політична партія є тією демократичною інституцією, яка сприяє формуванню і вираженню політичної волі громадян шляхом участі у виробленні та реалізації державної політики, особливо в умовах надзвичайної ситуації. Що ж таке надзвичайна ситуація, та як політична партія діє в умовах надзвичайної ситуації? Згідно зі ст. 2 Кодексу цивільного захисту України надзвичайна ситуація – обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. У разі виникнення надзвичайної ситуації за рішенням відповідно Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій для єдиної державної системи цивільного захисту у повному обсязі або частково для окремих її територіальних підсистем тимчасово встановлюється режим надзвичайної ситуації, відповідно до ст. 14 [3].

На відміну від надзвичайного стану, надзвичайна ситуація не обмежує конституційні права громадян, а лише об'єднує зусилля для подолання загрози. Що це означає? Що при правовому режимі надзвичайного стану можуть буди застосовані додаткові заходи, у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку, а саме: регулювання роботи цивільних теле- та радіоцентрів, заборона роботи аматорських радіопередавальних засобів та радіовипромінювальних пристроїв особистого і колективного користування, особливі правила користування зв'язком та передачі інформації через комп'ютерні мережі, порушення у порядку, визначеному Конституцією і законами

України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських організацій в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей, відповідно до ч. 7, 8, 9 ст. 18 ЗУ «Про правовий режим надзвичайного стану» [4]. Надзвичайна ситуація не обмежує конституційні права громадян, але встановлює певні обов'язки для громадян, зокрема: дотримуватись правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях, до прибуття аварійно-рятувальних підрозділів вживати заходів для рятування населення і майна, дотримуватися режимів захисту від епідемії, радіації тощо.

Отже, політичні партії відіграють важливу роль у житті суспільства, забезпечують політичну участь громадян, відстоюють свою позицію з питань державного і суспільного життя, беруть участь в обговоренні критичної оцінки дій і рішень органів влади, вносять до органів державної влади України та органів місцевого самоврядування пропозиції, на відміну від надзвичайного стану, надзвичайна ситуація не обмежує конституційні права громадян, а лише об'єднує зусилля для подолання загрози.

Список використаних джерел

1. Конституція України. К.: Офіц. вид. Верховної Ради України, 1996. 80 с.
2. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. 19.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.
3. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.

Попадинець Галина Олександрівна,

доцент кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Інституту права, психології та інноваційної
освіти Національного університету
«Львівська політехніка», кандидат
філософських наук, доцент

АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У загальному розумінні правова культура – це якісний показник суспільного життя і найчастіше під цим поняттям розуміють ставлення людей до права, правової системи, що базується на їх переконаннях, цінностях, ідеалах. Це система поглядів, оцінок, переконань, установок

відносно важливості, необхідності, соціальної цінності юридичних прав та обов'язків, які формують позитивне ставлення до права, законності, правопорядку, забезпечують соціальну поведінку в правовій сфері, тобто це єдність правосвідомості і практичного освоєння права. Це система правових цінностей соціальних груп та громадян суспільства, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи. Правова культура має діяльну природу. Правові ідеали, традиції, стереотипи мислення і поведінка формуються в процесі правової діяльності та є її результатом. Лише в наш час поняття правової культури набуло такого нового змістовного правового значення і в такому сенсі.

У радянську добу, правова культура визначалася як особливий різновид культури, спосіб духовно-практичної діяльності й відносин, які відображали головні правові цінності, формували правові погляди, знання та навички участі громадян у суспільно-правовому житті. Однією з характерних ознак стану суспільної думки у правовій сфері був авторитет законів та владних структур, довіра до них з боку населення. Особа в процесі свідомої діяльності отримувала правові знання та досвід, формувала свою правову свідомість та відповідні правові погляди. Правова культура характеризувалася власним способом реалізації соціально-правової діяльності людей, у процесі якої змінювалися взаємовідносини між ними і створювалися певні правові цінності.

Сьогодні під впливом глобалізації загалом і правової глобалізації зокрема змінюються як правові системи, так і форми їх взаємодії між собою та з іншими соціальними системами, що зумовлює їх теоретичне осмислення, спрямоване на визначення фундаментальних трансформацій сучасних правових систем на засадах сучасної юридичної науки, нових методологічних підходів, репрезентованих постнеокласичною раціональністю, синергетикою, постмодернізмом, плюралістичним праворозумінням. Першочерговим у цьому відношенні є визначення змісту, характеру й сутності тих змін, які відбуваються в межах національних правових систем, обґрунтування нових критеріїв їх розвитку. Глобалізаційні трансформації в усіх сферах суспільства стирають кордони між внутрішньою і зовнішньою політикою держави, між різними національними правовими системами, їх окремими інститутами й елементами у результаті цього з'являються глобальні інструменти управління й інститути забезпечення реалізації такого управління, нові правові норми [1, с. 21].

Сьогодні Україна намагається реально увійти до Європейського Союзу, а не лише декларативно належати до європейських країн. Соціальне життя визначається рухом суспільства до більш досконалого типу права, до поглиблення гуманізму, демократизму і загальної антропологізації [2, с. 3]. Сучасний стан розвитку правової

культури в Україні характеризується антропологічним напрямом, правова культура отримала потужну антропологічну основу, оскільки вона ґрунтується на ставленні конкретної людини (колективу людей, суспільства) до права, правової системи, причому це ставлення ґрунтується на переконаннях, цінностях, ідеалах.

Антропологізація правової культури пов'язана з глибоким переверотом в суспільних відносинах. Вона досягається тією мірою, якою посилюється загальносоціальне значення законодавства і правозастосування. Підвищення загальносоціального значення права є одним з признаков формування правової системи в державі.

Більшість досягнень останніх років у правовій сфері пов'язано з висуванням ідеї прав людини як основної у правовому розвитку, що знаходиться в руслі антропологізації права. Сьогодні правова культура не зводиться лише до правосвідомості громадян суспільства, а визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечується верховенством права в суспільному житті, правовими принципами справедливості й гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі і гідності, реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності.

Разом з тим, є очевидним те, що «розміщення» людини в центрі правової системи, а права людини – в центр системи права не повинно підміняти об'єктивне право, тим більше відміняти діалектичний зв'язок між суб'єктивними правами людини і її обов'язками. Ігнорування обов'язками у праві є настільки небезпечними як і недооцінювання ролі суб'єктивних прав, оскільки не тільки права, але і обов'язки людини є важливим компонентом права. В руслі домінування обов'язків поряд з правами людини необхідно проводити правове виховання населення.

Розвиток правової системи України на основі антропологічного принципу права, внутрішніх загально гуманістичних якостей, чіткого структурування ідеологічної та психологічної аури активно впливають на формування суб'єктивних установок у людей, сприяють встановленню нормативних взаємовідносин у суспільстві [3, с. 40]. Саме тому, один з важливих моментів антропологізації правової культури пов'язаний з поняттям правової активності особистості. Правовий розвиток сьогодні йде від соціоцентричного до людиноцентричного типу правової культури, тобто такої в центрі якої знаходиться особистість, її права, свободи і законні інтереси, а всі правові засоби, механізми і інститути направлені на підтримку особистості як вищої культурної цінності [4, с. 11]. Вплив антропологічного принципу права на розвиток правової системи сучасної української держави визначається перш за все необхідністю забезпечення самовизначення особистості, її реалізація і соціалізація. При цьому право є об'єктивно можливим масштабом соціальної свободи, стимулює творчу активність, самосвідомість людини,

гарантує визнання суспільством того, що кожен індивід народжується вільним і рівним серед інших, а верховенство права розглядається як соціальний феномен, який обумовлює невід'ємні права людини на свободу, рівність, справедливість, достойне життя, повагу і недоторканність, вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, рівності, свободи тощо.

Характеризуючи механізм забезпечення прав і свобод особистості, Н. Оніщенко робить висновок, що це комплекс взаємопов'язаних, взаємодіючих юридичних передумов, нормативних засобів, і загальносоціальних умов, які створюють відповідні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення людиною прав і свобод [2, с. 45]. Такі умови органічно пов'язані з формуванням громадянського суспільства, в якому забезпечується втілення антропологічного принципу права, всесторонній розвиток особистості та правової культури загалом.

Отже, під правовою культурою необхідно розуміти якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини. Юридична антропологія дозволяє розкрити динаміку правової культури, визначивши її центр і периферію, рушійні сили, конструктивні і тупикові напрямки розвитку правової культури. Тому формування демократичних засад українського суспільства на сучасному етапі пов'язане з процесами розвитку, правової культури, можливістю застосування сучасних європейських норм і стандартів.

Список використаних джерел

1. Удовика Л. Г. Рлобалізація як критерій типології національних правових систем. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса :Юридична література, 2014. С. 21–27.
2. Оніщенко Н. М. Правова система і держава в Україні. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 132 с.
3. Бігун В. С. Людина в праві та науках про право: три загальнонаукові підходи до дефініції /Антропологія права: матер. І всеукр. круглого столу (м.Львів, 16-17 вересня 2005 р.). Львів, 2006. С. 37-42.
4. Дьоміна О. С. Проблеми формування правової культури в Україні в умовах трансформації політичного режиму. *Держава і право*. Київ, 2006. Вип. 31. С. 39–44.

Присяжна Анна Василівна,
доцент кафедри кримінального права
та процесу Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова,
кандидат юридичних наук

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Відповідно до Основного Закону України [1] та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] судді визнані носіями судової влади, вони є незалежними, недоторканими та незмінюваними. Одна з гарантій незалежності суддів – особлива процедура притягнення їх до юридичної відповідальності, яка регламентується Конституцією України та вказаним Законом. Питання юридичної відповідальності суддів, зокрема дисциплінарної, неодноразово були предметом дискусій як серед самих працівників суддівського корпусу, так і серед науковців, котрі тим чи іншим чином розглядали правовий статус суддів.

Цей вид юридичної відповідальності порівняно з іншими є найпоширенішим і часто застосовуваним до суддів. Дисциплінарна відповідальність є не тільки гарантом виконання суддями своїх службових обов'язків, а й забезпеченням прав громадян на професійний і справедливий судовий розгляд їхніх справ [3, с. 76]. Зміцнення законності в діяльності органів правосуддя безпосередньо пов'язане зі станом дисципліни, рівнем культури та етики, а також фахової підготовки їх працівників. Саме тому дотримання трудової дисципліни є одним з основних обов'язків судді.

Загалом, дисциплінарна відповідальність суддів спрямована на формування відповідального професійного підходу та припинення правопорушень у сфері правосуддя, зокрема корупційної складової [4, с. 22].

З доктринальної точки зору дисциплінарна відповідальність суддів розглядається як особливий, самостійний вид юридичної відповідальності, який застосовується у специфічній сфері людського життя і пов'язаний з професійною діяльністю спеціальних суб'єктів – суддів [3, с. 75–76].

О.В. Гончаренко звертає увагу, що ефективність механізму притягнення суддів до відповідальності за встановлені факти порушення ними закону безпосередньо пов'язана з рівнем довіри громадськості до суддівського корпусу та належної роботи судової системи. Як свідчать соціальні опитування та статистичні показники діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та інших державних органів, кількість скарг на осіб у суддівських мантиях щороку зростає, що не може залишитися поза увагою як правоохоронної та законодавчої галузі діяльності суспільства, так і науки [5, с. 83].

У Вищій раді правосуддя створено три Дисциплінарні палати ВРП. Упродовж 2019 року Дисциплінарні палати ВРП провели

135 засідань. Усього у звітному періоді (2019 рік) Дисциплінарні палати ВРП прийняли 150 рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності 163 суддів [6].

С. В. Подкопаєв розглядає дисциплінарну відповідальність суддів як вид юридичної відповідальності, що полягає в понесенні порушником суддівської дисципліни несприятливих для нього позбавлень морального, матеріального та організаційного характеру і є одним із засобів забезпечення відповідності діяльності й поведінки суддів професійним стандартам (суддівській дисципліні) [7, с. 162].

Л. Є. Виноградова наголошує на подвійному характері дисциплінарної відповідальності суддів, оскільки вона встановлюється, по-перше, на загальних умовах з іншими суб'єктами, а по-друге, з урахуванням специфіки професійної діяльності суддів. Крім того, вчена веде мову про загальну дисциплінарну відповідальність суддів, яка настає за нормами трудового права, та спеціальну дисциплінарну відповідальність суддів, яка регламентується винятково спеціальними нормативними актами [8, с. 36].

З аналізу українського законодавства випливає, що на суддів поширюється лише спеціальна дисциплінарна відповідальність, оскільки підстави для дисциплінарної відповідальності, процедура дисциплінарного провадження, орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо судді, дисциплінарні стягнення, які можуть застосовуватися до судді, порядок їх накладення, порядок їх зняття та оскарження визначені саме спеціальними законами – «Про судоустрій і статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя».

Проблемним є те, що на законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «дисциплінарний проступок судді», а також складу такого проступку. О. Д. Новак вважає, що поняття дисциплінарного проступку судді слід розглядати як винне, протиправне, умисне або необережне порушення суддею службової дисципліни [9, с. 337].

Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав, визначених у ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. Тобто дисциплінарна відповідальність судді настає у разі порушення підстав дисциплінарної відповідальності суддів, передбачених ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р., які в свою чергу кореспондуються з обов'язками судді, визначеними у ст. 56 вказаного Закону. Крім того, законом чітко передбачено, що такі порушення мають бути винними, що виражається у формі умислу або недбалості.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р. визначає орієнтовний перелік тих дисциплінарних проступків, що вважаються істотними й підпадають під грубе нехтування суддею своїми обов'язками та дій, що є несумісними зі статусом судді. Водночас цей перелік дисциплінарних проступків не є вичерпним.

Таким чином, з одного боку законодавець визначив вичерпний перелік дисциплінарних проступків, що містяться у ст. 106 Закону

України «Про судоустрій і статус суддів» 2016 р., а з іншого такий перелік не є вичерпним з огляду на положення ч. 8 та 9 ст. 109 вказаного Закону.

Все віднесено на розсуд членів ВРП. Разом з тим розсуд і суб'єктивізм – поняття дуже близькі, тому об'єктивна дисциплінарна відповідальність суддів вимагає конкретизації [10, с. 416].

Підсумовуючи, вище викладене, можна відзначити, що застосування заходів дисциплінарної відповідальності до суддів має своєю метою відновлення порушених державно-службових відносин та запобігання негативним наслідкам учиненого проступку. Крім того, дисциплінарна відповідальність суддів має загальні цілі юридичної відповідальності, а саме: захист правопорядку та законності, зміцнення у суддів поваги до законності, прав і свобод громадян, вимог присяги судді, державної дисципліни та запобігання новим проступкам.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n1181>
3. Марочкіним І. Є., Крючко Ю. І., Москвич Л. М. та ін. Статус суддів: навч. посіб. / за заг. ред. І. Є. Марочкина. Х.: Право, 2009. 120 с.
4. Шевченко А. В. Дисциплінарна відповідальність суддів України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 238 с.
5. Гончаренко О.В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина перша) / О.В. Гончаренко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 1 (5). – С. 78–91.
6. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 році // Офіційний сайт Вищої ради правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/statistics/informaciya№-analychnyy-zvit-pro-diyalnist-vyshchoyi-rady-pravosuddya-u-2019-roci>.
7. Подкопаєв С. В. Дисциплінарна відповідальність суддів: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 185 с.
8. Кобец Н. Г. Социальная ответственность в системе предупреждения правонарушений на предприятии. Советское государство и право. 1978. № 3. С. 88–95.
9. Новак О. Д. Особливості дисциплінарної відповідальності суддів. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2012. Вип. 23. С. 334–343.
10. Маляренко А. До питання упередженості як підстави дисциплінарної відповідальності суддів. Право України. 2012. № 1–2. С. 414–420.

Радомська Дарина Ігорівна,
аспірант кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ МІСТ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Основний Закон України розглядає місто як елемент системи адміністративно-територіального устрою, та наділяє жителів міст правом вирішувати питання місцевого значення, тобто громада міста є одним із первинних суб'єктів місцевого самоврядування (ст. 133, 140 Конституції України [1]).

На Урядовому порталі розміщена наступна інформація щодо реформи децентралізації.

В Україні процес децентралізації розпочато 2014 року з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації. За 6 років реформи утворено 1070 ОТГ, у які добровільно об'єдналися 4882 громад. З них у 936 ОТГ відбулись перші місцеві вибори. Урядом затверджено перспективні плани формування територій громад 24 областей, які 100 % охоплюють територію областей. Площа утворених ОТГ становить майже 47 % від загальної площі України. В ОТГ та містах обласного значення проживає понад 70 % населення України. Відповідно до прийнято Закону України від 16.04.2020 № 562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад», Кабінетом Міністрів України визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних територіальних громад, у яких будуть проведені місцеві вибори у 2020 році на новій територіальній основі. Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість консолідувати зусилля та реалізовувати спільні проекти. Зокрема 1354 територіальних громад уклали 604 договори про співробітництво [2].

Дана реформа має сприяти формуванню дієздатного та найбільш наближеного до громадянина інституту влади – місцевого самоврядування, але стосується вона в більшій мірі розвитку територій не міського типу. Питання здійснення управління в містах знаходиться поза увагою. Як не дивно в столиці України, розпочата ще з 2010 року триває централізація місцевої влади, як у своєму дослідженні констатує Кулик Т. Автор наголошує, що у м. Києві в 2010 році без з'ясування думки жителів територіальної громади було ліквідовано їх

представницькі органи, що діяли в 10 районах міста, тобто має місце централізація влади, що суперечить принципам місцевого самоврядування, визначеним у Європейській хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року [3, с. 75].

Органами публічної влади міст є міські ради, районні в місті ради (у разі їх створення), міські голови, виконавчі органи міських рад, виконавчі органи районних у місті рад (у разі їх створення), Київська та Севастопольська місцеві державні адміністрації та районні в місті державні адміністрації.

Порядок формування місцевих державних адміністрацій визначено у Конституції України, Законі України «Про місцеві державні адміністрації», Законі України «Про державну службу», та ряді підзаконних нормативно-правових урядових актах. Відповідно до ч. 4 ст. 118 Конституції України, голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Скакун О. у підручнику з Теорії держави та права місцеві державні адміністрації справедливо відносить до виконавчих органів влади на місцях, і зазначає, що органи виконавчої влади – це суцільна система, така взаємозалежність органів, у якій усі складові частини є взаємозалежними і одночасно складають самостійні підсистеми органів із своїми особливостями завдань, організаційної структури, функцій, повноважень, з повною автономією окремого органу [4].

Враховуючи те, що місцеві державні адміністрації є органом державної влади їх формування здійснюється із залученням відповідних вищих органів, а саме Президентом України, урядом. А вже склад самої адміністрації формується головою у визначених законом формах та кількісно-якісному складі.

Жителі міст наділені відповідно до ст. 140 Конституції України правом вирішувати питання місцевого значення. Представницькими органами місцевого самоврядування є міські голови та місцеві ради, які формуються шляхом виборів відповідно до Книги Четвертої Виборчого кодексу України.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 54 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада у межах затверджених нею структури і штатів може створювати відділи, управління та інші виконавчі органи для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад [5]. Дана позиція стосується формування виконавчих органів міських рад всіх, за виключенням столиці України.

У ст. 192 Виборчого кодексу України визначено основні засади місцевих виборів вибори депутатів районних у місті рад, а також депутатів міських рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше) проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками місцевих

організацій політичних партій у територіальних виборчих округах, на які поділяється єдиний багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно міста, району в місті, згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади. Вибори міського (міста з кількістю виборців до 75 тисяч осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою відносної більшості в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається відповідно з територією міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади. Вибори міського (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) голови проводяться за мажоритарною виборчою системою абсолютної більшості в єдиному одномандатному міському виборчому окрузі, що збігається з територією міста згідно з адміністративно-територіальним устроєм або територією міської територіальної громади. Виборча система, за якою проводяться вибори депутатів міської ради та міського голови, визначається виходячи із кількості виборців, які мають право голосу на відповідних місцевих виборах, станом на перший день місяця, що передує місяцю, в якому розпочинається виборчий процес з відповідних місцевих виборів [6].

Перші місцеві вибори, відповідно до Виборчого кодексу 2019 року було проведено 25 жовтня 2020 року.

Для вибріів до міських рад законодавець обирає пропорційну систему, імовірно вважаючи місто територією більшою, такою що потребує участі у виборах місцевих осередків політичних партій, але запроваджує відкриті списки, що все ж дозволяють жителям міст впливати на просування конкретних осіб, але не в такій мірі як би це дозволила мажоритарна система.

Список використаних джерел

1. Конституція України . Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Реформа децентралізації. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

3. Кулик Т. Конституційні засади взаємодії місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування в місті Києві: Монографія. Київ: Алерта, 2016. 198 с.

4. Скакун О. Теорія держави і права: Підручник. 2001. Харків: Консум. 2001. 656 с.

5. Про міське самоврядування : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%96#Text>.

6. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20?find=1&text=30+%Dt>.

Редкачов Максим Євгенійович,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПІДЛІТКОВИХ СУЇЦИДІВ

Самогубство – це проблема сучасного суспільства, яка являє собою відкритий прояв саморуйнівної поведінки людини. Сьогодні дана тема актуальна, адже кількість самогубств серед підлітків із кожним роком зростає.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я самогубство є третьою за частотою причиною смерті серед населення віком від 14 до 17 років (після нещасних випадків і вбивств). Щороку у світі близько мільйона людей покінчують життя самогубством, а це приблизно одна людина кожних 40 секунд, при цьому тільки 35–40 % із них страждають на психічні розлади [1, с. 239].

Слід розрізняти суїцидальну поведінку та суїцидальний ризик. Суїцидальна поведінка – це поведінка, що включає різні форми активності, які служать деструктивним засобом рішення особистісних проблем в умовах конфліктної ситуації. До проявів суїцидальної активності належать: думки, наміри, висловлювання, погрози, спроби. Уся поведінка будується так, щоби суїцидальна спроба вдалася [6, с. 202]. Тоді як суїцидальний ризик – це фактори, котрі впливають на вірогідність того, що дана особа вдасться до суїцидальної спроби. Наприклад, до суїцидальних ризиків можна віднести неадекватну самооцінку підлітків. При заниженій самооцінці підліток недооцінює власні можливості, прагне до виконання тільки найпростіших задач, що заважає його розвитку. При завищеній самооцінці підліток переоцінює власні можливості, прагне виконати те, з чим неспроможний впоратися, що також негативно позначається на розвитку його особистості.

Шкільні проблеми є однією з головних причин формування суїцидальної поведінки серед підлітків. До вагомих чинників суїциду можна також віднести: негативні переживання, пов'язані з переважаннями, неуспішністю, конфліктами з учителями або однолітками. При цьому саме в школі формуються такі важливі соціальні запити підлітка, як: потреба в самоповазі; потреба в позитивній оцінці значущих для нього осіб; потреба у спілкуванні тощо; і незадоволення цих потреб може переживатися підлітками надзвичайно гостро.

Таким чином, фактори, пов'язані з навчальним процесом, можуть виступати тригером суїцидальної поведінки. Тому школи потребують розробки спеціальних превентивних програм з активним залученням спеціалістів-практиків для їх впровадження.

Як зазначає О. Гарківець, неповнолітні складають значний прошарок осіб із підвищеною віктимогенною вразливістю. У зв'язку з цим дослідження природи та генези віктимності особистості є актуальною задачею сучасної психологічної науки та практики [1]. Віктимність підлітків також може розглядатися як чинник суїцидальної поведінки. Наприклад, у ситуаціях, коли підлітки залучалися до небезпечних інтернет-квестів, або в наслідок неблагополучної ситуації в родині зверталися до самотравмуючих чи суїцидальних спроб.

Окрім соціальних умов, зокрема, ситуації у школі та сім'ї, на суїцидальну поведінку підлітків можуть впливати психологічні чинники, зумовленні переживанням кризи підліткового віку, яка традиційно вважається гострою. Під час фізіологічної перебудови організму у підлітків виникають відчуття тривоги, з'являється підвищена збудливість та емоційна неврівноваженість, а особливості самосвідомості та самооцінки проявляються у яскравих поведінкових реакціях.

Враховуючи різні наукові концепції можна стверджувати, що особливості проявів і перебігу підліткового періоду онтогенезу залежать від конкретних соціальних обставин життя й розвитку особистості підлітка, його соціальної позиції у світі дорослих. Так, І. Федосєєва вважає, що вирішальна роль у психічному розвитку дитини належить передусім системі соціальних відносин. Біологічний чинник діє на підлітка опосередковано – через соціальні стосунки з оточенням [7, с. 162]. М. Решитников навпаки, вважає, що не варто недооцінювати біологічний фактор. Зокрема, відомо, що коли один із близнят зробив спробу суїциду, то у другого ризик самогубства різко підвищується. Цей факт, на думку вченого, вказує на генетичний вплив на підвищений ризик суїциду [5, с. 119].

Деякі особи можуть успадковувати генетичну схильність до психічних хвороб, таких як шизофренія і алкоголізм, котрі, у свою чергу, збільшують ризик суїциду. Учені виявили, що підлітки, які схильні до суїциду, не перебувають під впливом більш сильних стресорів у порівнянні з іншими людьми; проте вони частіше мають певну патологію особистості, яка не дозволяє їм повноцінно справлятися з життєвими проблемами [3, с. 234]. Наприклад, певні акцентуації характеру можуть впливати на формування девіантної та суїцидальної поведінки.

Загалом, причини суїцидної поведінки дуже складні і численні. Їх можна шукати в біологічних, генетичних, психологічних і соціальних сферах життя дитини. Попри те, що люди, зазвичай, вчиняють суїцид у екстремальних ситуаціях, таких, як втрата роботи, навчання, коханої людини [4], причини підліткових суїцидів можуть бути менш «гострі», проте суб'єктивно сприймаються дітьми як безвихідні.

Висновок. Підлітковий вік переживається дитиною дуже гостро, через це збільшуються ризики суїцидальної поведінки. До основних чинників суїцидальної поведінки у цьому віці можна віднести: проблеми у сім'ї та школі; певні особистісні властивості,

зокрема, що впливають на віктимність; психологічні чинники, пов'язані з особливостями переживання кризи підліткового віку; а також біологічні фактори в наслідок яких в підлітків можуть проявлятися акцентуації характеру та психопатії, що також збільшують вірогідність суїцидальних ризиків.

Список використаних джерел

1. Гарькавець С. О. Психологія підліткової віктимності. Луганськ: вид-во Ноулідж, 2013. 175 с.
2. Дюркгейм Э. Самоубийство: социологический этюд. / Суицидология: прошлое, настоящее: проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов в художественных текстах / под ред. В. А. Базарова. М. : Мысль, 2001. С. 239–254.
3. Меннингер К. А. Война с самим собой. М. : Эксмо-Пресс, 2000. 234 с.
4. Моховиков А. Н. Суицидология: прошлое и настоящее. – М. : Когито-центр, 2001. 569 с.
5. Озарчук О. І., Назарець Л. М. Психологічні основи профілактики суїцидальної поведінки у підлітковому віці. Психологія: реальність і перспективи. 2014. Вип. 3. С. 118–120.
6. Подольский А. И., Идобаева О. А., Хейманс С. Диагностика подростковой депрессивности: теория и практика. СПб. : Питер, 2004. 202 с.
7. Федосеева І. В. Вікові особливості суїцидальної поведінки підлітків. Молодий вчений. 2016. № 9. С. 161–165.

Рівчаченко Олена Анатоліївна,
старший викладач кафедри юридичної
психології Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДО ДОПИТУ ДІТЕЙ – ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА

Процедура провадження розслідування злочинів щодо статевої недоторканості неповнолітніх (малолітніх) є складною та багатостадійною, містить в собі потенційно складні наслідки повторного психологічного травмування дітей, що беруть в ній участь. Слід зазначити, що набувши членства у Раді Європи у 1995 р., Україна взяла на себе низку зобов'язань у сфері реформування чинного законодавства на основі норм та стандартів Ради Європи. Дане зобов'язання стосується норм і стандартів щодо захисту дітей - жертв насильства або свідків злочинів. Для Ради Європи захист прав дітей та просування правосуддя, дружнього до дітей, є пріоритетним завданням. Одним з документів, в якому найбільш докладно визначаються вимоги до допиту дитини – свідка чи жертви злочинних посягань, є конвенція ради Європи про захист дітей від сексуальної

експлуатації та сексуального насильства (лансаротська конвенція, 2007 р., CETS № 201), яка була ратифікована Верховною Радою України 27 серпня 2012 р. і набула чинності з 1 грудня 2012 р. Ст. 35 Конвенції безпосередньо стосується опитування дітей [1, с. 4].

Особливості провадження слідчих дій в цілому та допиту, зокрема, за участю дітей-жертв насильства розглядалися в наукових розробках як вітчизняних, так і зарубіжних авторів: О.М. Бандурки, З.Т. Гулкевич, А. Козлової, К.Б. Левченко, Н. Лях, Т. Мальованої, Я. Овсяннікової, О. Працюка, В. Пясковського, П.Т.Тюрина, О. Цильмак, Т.П. Цюман, С. Яковенка та ін.

Проблеми професійної підготовки слідчих та інших працівників НПУ, які долучаються до проведення допиту дітей-жертв насильства, неодноразово зазначаються як актуальні провідними вченими-юристами та психологами. На сьогоднішній день вимоги до якості підготовки фахівців слідчих підрозділів НПУ значно підвищилися з огляду на стан криміногенної обстановки в державі та орієнтації на дієве забезпечення захисту прав і свобод дитини.

Ми цілком погоджуємось з думкою В. Мозгової, яка зазначає, що незважаючи на підвищений ступінь складності кримінальних проваджень про вчинення суспільно небезпечних дій сексуального характеру стосовно неповнолітніх, дидактичні питання щодо підготовки процесуальних керівників, слідчих та інших фахівців, які безпосередньо здійснюють або залучаються до слідчих (розшукових) дій стосовно дітей у таких провадженнях, майже не розроблялися. Як наслідок, при проведенні допиту потерпілих від насильства дітей достатньо часто використовують традиційні методи його здійснення, які не враховують як вікові особливості, так і психологічний стан таких дітей, що не тільки негативно впливає на хід провадження, а й призводить до їх повторної травматизації. Водночас кваліфікований підхід до проведення їх допиту дає змогу запобігти настанню вказаних наслідків та отримувати від дитини достовірну й до певної міри повну інформацію, що стосується предмета доказування у конкретному кримінальному провадженні [2, с. 94]. Питання кадрового забезпечення, на думку Ю.І.Азарова, мають включати розроблення програм та організацію проведення низки заходів, спрямованих на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють з дітьми, зокрема й такими, що є потерпілими від вчинених проти них злочинів [3, с. 29].

На наш погляд, на протязі професійного навчання у ВЗО МВС України із специфічними умовами навчання для майбутніх слідчих слід навчальними планами підготовки фахівців обов'язково передбачити вивчення наступних нормативних навчальних дисциплін: основи психології, професійна комунікація, основи вікової психології та педагогіки. Це, безумовно, покращить розуміння психологічних особливостей дитячого віку, поведінки та спілкування дітей різного віку, а також створить підґрунтя для ефективного розслідування

кримінальних справ за участю дітей та розробки профілактичних заходів з попередження вчинення насильницьких злочинів щодо дітей.

На основі факультативних занять передбачити психологічні спецкурси, які проводитимуться викладачами різних кафедр за напрямками підготовки фахівців разом з психологами підрозділів та науковими співробітниками наукових лабораторій: «Робота поліцейських щодо захисту прав та законних інтересів дітей», Методика «Зелена кімната», «Методика проведення опитування/допиту дитини-жертви насилля в «Зеленій кімнаті», «Психологічні особливості професійного спілкування з дітьми, які перебувають в конфлікті/контакті з законом», «Вікові особливості комунікації з дітьми та підлітками», «Робота з наркозалежними дітьми», «Медіація як засіб вирішення конфліктів», «Психологічні особливості та поведінки членів сім'ї, в якій вчиняється насильство», «Створення довірливих стосунків з дитиною в ході спілкування (опитування)», «Підготовка до проведення спілкування (опитування)», в ході яких відпрацьовуються не тільки теоретичні аспекти зазначених тем, а й розглядаються новітні наукові розробки тактики та методики роботи з дітьми-жертвами насильства та набуваються практичні навички спілкування (опитування) з дитиною.

Ми підтримуємо позицію А.О. Антошука щодо необхідності використання в процесі підготовки здобувачів ступеня вищої освіти у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання начальних полігонів та інтерактивних (віртуальних) симуляторів, їх системного застосування, оскільки саме вони виступають відмінним засобом для розвитку здобувачами вищої освіти своїх здібностей [4, с. 42].

Крім того, вважаємо за необхідне обов'язкове проведення спеціалізованих психологічних навчальних дисциплін в рамках підвищення кваліфікації слідчих НПУ. Доцільним також є проведення бінарних занять, із запрошенням представників державних, волонтерських, громадських організацій, що опікуються дітьми, які перебувають в конфлікті/контакті з законом для забезпечення ефективної взаємодії в процесі виконання професійних завдань правоохоронних органів та реального забезпечення захисту прав і свобод дитини, реабілітації та відновлення після пережитого насилля, здійснення максимальної турботи щодо психічного та фізичного здоров'я дітей-жертв насильства.

Таким чином, всебічна професійно-психологічна підготовка слідчих НПУ до допиту дітей-жертв насильства забезпечить ефективне виконання професійних завдань та покращить стан реального захисту дитини, яка потерпіла від злочину.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ, 2015. 114 с.

2. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 4. С. 94–104.

3. Азаров Ю.І. Деякі питання процесуальної форми кримінального провадження як гарантії забезпечення прав дитини. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ, 2020. С. 25–30.

4. Антошук А. О. Нова методика проведення практичних занять в умовах криміналістичних полігонів із використанням 3d візуалізації. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ, 2020. С. 40–43.

Роговенко Марія Михайлівна,

доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат педагогічних
наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Глобальна інформатизація відкриває широкі можливості доступу до нових джерел різноманітної за складом і формами інформації, що впливає на всі сфери суспільного життя. Поряд із традиційними матеріальними ресурсами інформація стає важливим ресурсом суспільства. У зв'язку з цим, зростають вимоги до якості підготовки висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців, які володіють інформаційною культурою.

Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти визначено перелік загальних, спеціальних (фахових) компетентностей випускника та нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, у тому числі здатності: до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією; оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності [1].

У Стандарті вищої освіти за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» для другого (магістерського) рівня вищої освіти також

визначено перелік спеціальних (фахових) компетентностей випускника та нормативний зміст підготовки, які стосуються інформаційної сфери, а саме: здатність аналізувати, оцінювати й застосовувати сучасні інформаційні технології під час рішення професійних завдань; відшукувати необхідну інформацію в спеціальній літературі, базах даних, інших джерелах інформації, аналізувати та об'єктивно оцінювати інформацію [2].

Отже, формування інформаційної культури студентів є актуальним завданням сьогодення у сфері вищої освіти, зокрема у процесі навчання педагогічних дисциплін.

Інформаційна культура вносить якісно нові характеристики в життя людини, впливає на формування її індивідуальної культури.

Разом з тим, існує проблема, пов'язана з визначенням користувачами надійності та достовірності інформації, вмінням її аналізувати і використовувати як у процесі навчання, так і в подальшій професійній діяльності.

Дослідженню проблем інформаційної культури присвячені роботи М.Чепіль, Н.Дудник, Н.Волкової, Я.Галети, І.Горлової та ін.

На думку Н.Волкової поняття інформаційна культура включає в себе сформованість у сучасної молоді людини таких умінь і навичок як пошук інформації (вміти користуватися рекомендованою бібліографією, бібліотечними каталогами, списками літератури тощо); осмислення та переопрацювання інформації (орієнтуватись у різних видах джерел інформації, вміти працювати з кількома виданнями одночасно, володіти основними прийомами з текстом); використання інформації (уміти раціонально використовувати інформацію, подавати матеріал) [3].

Отже, інформаційна культура особистості – це складова загальної культури людини, яка виявляється в умінні оперувати інформаційними ресурсами, знаходити, аналізувати та використовувати потрібні відомості з метою професійного та особистісного розвитку [4].

Аналіз літературних джерел та досвід практичної роботи свідчить, що вибір людиною інформації залежить як від її освітнього рівня так і від світоглядних та етичних переконань. Тому завдання викладача полягає саме в тому, щоб сформувати ціннісні орієнтації в процесі пошуку й обробки інформації студентами, сприяти засвоєнню культурних зразків та норм соціальної поведінки.

З огляду на вищезазначене, слід акцентувати увагу на організації таких видів пізнавальної діяльності, які б сприяли формуванню і розвитку інформаційної культури. Зокрема, для здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» це може бути виконання практичних завдань з набуття практичних умінь виокремлення та продуктивного використання медіа-інформації під час семінарських занять з дисципліни «Педагогіка та психологія вищої школи». Студентам можна запропонувати здійснити аналіз наукових статей, присвячених проблемам сучасної педагогічної освіти в Україні у вимірах євроінтеграційних процесів. Завдяки такій роботі

здобувачі вищої освіти формують здатність до критичного мислення, логічно аргументованої думки.

Здобувачам вищої освіти за спеціальністю «Право» під час вивчення теми «Політика якості освітньої діяльності та якості вищої освіти» з дисципліни «Педагогіка та психологія освітньої діяльності» можна запропонувати самостійний пошук та добір документів. При цьому вони навчаються підбирати найбільш цінні повідомлення, відокремлювати головне від другорядного та оцінювати потрібним чином інформацію.

Також важливим видом навчальної пізнавальної діяльності для формування інформаційної культури студентів є підготовка наукових доповідей, рефератів з подальшим їх обговоренням, виконання дослідницьких завдань із використанням матеріалів ЗМІ, підготовка до диспутів. Це стимулює до пошуку додаткових інформаційних джерел, раціонального ставлення до медіа-інформації. Саме під час виконання студентами такої роботи завдання викладача полягає в тому, щоб навчити їх правильно розставляти акценти при виборі інформації, адекватно сприймати її, аналізувати та інтерпретувати, критично мислити. Це допоможе в подальшому здобувачам вищої освіти орієнтуватись у великих обсягах інформації та не потрапляти під вплив недостовірних джерел.

Таким чином, формування інформаційної культури студентів на заняттях з педагогічних дисциплін потребує застосування різноманітних методів та технологій навчання, які сприятимуть набуттю загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, пов'язаних з використанням інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.08.2020 № 1053 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю «Право» для другого (магістерського) рівня вищої освіти».
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 22.10.2020 № 1294 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» для другого (магістерського) рівня вищої освіти».
3. Волкова Н.В. Інформаційна культура – показник розвитку освіченості людини. / *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць* / Ред. кол. О.Г.Мороз, Н.В.Гузій (відп. ред.) та ін. Вип. 2 (12). – К.: НПУ, 2004. – С. 12 – 15.
4. Чепіль М.М. Педагогічні технології: навч. посіб. – М.М.Чепіль, Н.З.Дудник. – К.: Академвидав, 2012. – 224 с.

Романенко Оксана Вікторівна,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор психологічних наук, професор;
Даниленко Таїса Миколаївна,
здобувач ступеня вищої наукового магістра
за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Розбудова демократичного суспільства в Україні супроводжується розвитком правової культури та правової самосвідомості його громадян, що передусім пов'язано з усвідомленням ними міри відповідальності за власні вчинки в сучасних реаліях життя.

Відповідальність, як категорія, вивчається з позицій різних наук: філософії, етики, психології, права. Вона характеризує особистість з точки зору виконання нею моральних вимог, відповідності її моральної діяльності моральному обов'язку, що розглядається з позицій можливостей особистості. Питання про моральну відповідальність вирішується на основі низки чинників, а саме: чи здатна людина виконувати покладені на неї моральні обов'язки; чи правильно вона їх зрозуміла; чи повинна вона відповідати за наслідки своїх дій, на які впливають зовнішні обставини; чи може людина ці наслідки передбачити [3]. Відповідальність в психології та відповідальність в праві тісно пов'язані та перетинаються при обґрунтуванні особистої та кримінальної відповідальності.

Перш ніж розглядати особисту відповідальність кожного громадянина, слід зазначити, що створення законів для всього народу – це величезна відповідальність, наука й мистецтво одночасно. Передусім законодавець має досконало вивчити ті соціально-психологічні процеси, в які він втручається: структуру суспільства, його психологічні характеристики, принципи функціонування, зміни в поведінці та мисленні людей під впливом умов сьогодення. Розвиток суспільства неминуче супроводжується переосмисленням змісту усталених нормативно-правових актів, з урахуванням новітніх тенденцій та психологічних аспектів людського буття. Цей процес обумовлений необхідністю гуманізації сучасного українського законодавства та наближення його до європейських стандартів.

Законодавча діяльність – нормотворча діяльність, спрямована на розроблення, прийняття й забезпечення дії законів, що здійснюється громадянами, державними органами та посадовими особами, а також органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, науковими установами та іншими суб'єктами в порядку, встановленому Конституцією України та відповідними нормативно-правовими актами [2]. Законодавча діяльність ґрунтується на етичних

принципах демократичного суспільства щодо реалізації державної політики, спрямованої на досягнення європейських стандартів забезпечення та захисту прав людини.

Як засвідчують результати спеціальних досліджень у галузях юридичної та соціальної психології, невдалий нормативний акт може завдати людям багато лиха. На необхідність постійного вдосконалення законодавчої діяльності вказує практика скасування законів, внесення змін до вже прийнятих законів і наявність так званих «мертвих» законів, тобто таких, які прийняті, але не працюють. Право не може існувати в абстрактному суспільстві, воно завжди соціально обумовлене конкретно-історичною ситуацією в країні та психологічними особливостями людей. Чим повніше й адекватніше ці психологічні аспекти враховано в законотворенні, тим суспільно кориснішим є закон, тим органічніше він стає елементом не тільки правової системи, але й суспільного буття в цілому.

Аналіз новітніх правових реформ в Україні викликає певні дискусійні питання, тому актуальними завданнями в цій галузі є такі: моніторинг громадської думки щодо змісту законодавчої діяльності в державі; психологічне вивчення проблеми адекватного використання законодавцями категорії відповідальності в моделі людської поведінки; дослідження проблеми відповідності юридичної норми відповідальності та індивідуального змісту категорії відповідальності громадянина незалежно від тієї посади, яку він обіймає.

Законодавча діяльність передбачає орієнтацію на узагальнену модель людської поведінки, враховуючи конкретні обставини індивідуальної дії людини як психологічного явища. Це пов'язано з завданням відтворення суб'єктивної логіки поведінки людини в певних обставинах та усвідомленням нею значущості власного вчинку, його відповідності моральним і правовим нормам. Таким чином, і законодавча діяльність, і психологія передбачає конкретизацію моделі поведінки людини. В цю модель обов'язково включена категорія відповідальності та безпосередньо пов'язане з ним поняття осудності. Через цю категорію проходить лінія конкретизації логіки індивідуальної поведінки людини. Саме психологія надає відомості про індивідуальні варіанти застосування категорії відповідальності в моделі поведінки людини.

Таким чином, предметом взаємодії представників юридичної практики та психології є категорія відповідальності, що дозволяє вирішити такі проблеми: проблему адекватного використання юристом категорії відповідальності в моделі людської поведінки; проблему індивідуального бачення категорії відповідальності особами, що беруть участь у професійній діяльності юриста; проблему адекватного відображення юристом ступеню володіння іншими учасниками його професійної діяльності категорії відповідальності; проблему адекватного відображення особами, що беруть участь у професійній діяльності юриста, його рівня володіння категорією

відповідальності; проблему відповідності юридичної норми відповідальності індивідуальному змісту категорії відповідальності [1, с. 440]. Шляхом вирішення цих загальних проблем психолог може надавати конкретну психологічну допомогу всім учасникам психологічної практики з метою досягнення ними взаємодії, адекватної предмету професійної діяльності юриста, визначаючи зміст психологічної інформації, що відповідає категорії відповідальності в моделі людської поведінки в кожному конкретному випадку.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Практическая психология.: Учебник для высшей школы. – Москва: Академический проект, 2003. 491 с.
2. Конституція України Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр.
3. Словарь по этике / Под ред. А. А. Гусейнова, И. С. Кона. 6-е изд. Москва., 1989. С. 321–323.

Рудюк Володимир Сергійович,
аспірант кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

Геополітичні зміни кінця ХХ століття (розпад колоніальної системи та Радянського Союзу) ознаменували не лише появу нових держав на політичній мапі світу, але й суттєві зрушення у масовій свідомості, які результували у формуванні нових систем цінностей та ідеологій насамперед для громадян цих держав. Перехід від соціалістичного способу виробництва до капіталістичного насамперед передбачав не зміну способу виробництва, а побудову нової системи цінностей, яка б відповідала капіталістичному суспільству. Тому зміни в країнах колишнього соціалістичного табору є соціальною трансформацією, яка торкається усіх сфер суспільного життя і передбачає ломку соціетальних структур. Для України, як і для усіх постсоціалістичних держав, характерно:

- 1) зміна політичної і державної системи, відмова від однопартійності, створення парламентської республіки західноєвропейського типу, загальна демократизація суспільних відносин;
- 2) оновлення/ створення нових економічних засад суспільної системи, орієнтація на ринкову економіку, в інтересах якої проводить роздержавлення власності і програма приватизації; створення нового правового механізму економічних і фінансових відносин, який припускає багатокладність форм економічного життя та інфраструктури для розвитку приватної власності; вводяться «вільні ціни»;

3) відмова від соціалістичної «всезагальності праці», ліквідація системи «соціального утримання» з одночасним проголошенням стандартів ліберально-демократичних свобод;

4) пристосування до вимог світового ринку, поява нових форм зовнішньоекономічної діяльності, реструктурування економіки (зміна її пропорцій і кооперативних зв'язків);

5) зміна духовно-культурних орієнтирів суспільного розвитку [1].

Трансформаційні процеси у суспільстві є наслідком суттєвих змін у панівній системі цінностей та ідеології конкретного суспільства. Ідеолого-ціннісна складова суспільства одночасно є рушійною силою та результатом трансформацій. Конкретизацією або суспільними цінностями у дії є якість та форма судочинства на конкретному етапі розвитку конкретного суспільства (в нашому випадку держави, оскільки суд є державним органом, а його діяльність є такою, що санкціонується та контролюється державою).

Судочинство є однією із сфер суспільного буття, в якій віддзеркалюється та конкретизується ця панівна система суспільних цінностей, оскільки за означенням судочинство є формою реалізації судової влади та порядком «проведення у судових справах судами відповідної юрисдикції» [2, с. 471].

«Базові» компоненти суспільної свідомості кожного окремого суспільства на конкретному етапі розвитку мають однакове лексичне оформлення, але різне змістове наповнення, йдеться про справедливість, добро, рівність, свободу. Одним із видів суспільного світогляду є правовий світогляд, який є «базою» для трансформацій у правовій сфері, правосудді та судочинстві.

Сучасною метою-ідеалом судочинства є орієнтація на ліберальні цінності – справедливість, рівність, свободу кожної людини, які в сучасному суспільстві, зокрема і у судочинстві, сьогодні є ознакою цивілізованості суспільства.

Таким чином, трансформація вітчизняного судочинства безпосередньо пов'язана зі змінами та оновленнями в політичних, економічних, духовно-культурних орієнтирах суспільного розвитку, дієвість якої є відображенням суспільно-державних цінностей сучасності.

Список використаних джерел

1. Данилов А. Н. Переходное общество: проблемы системной трансформации. Минск : Харвест. 1998. 432 с.

2. Популярна юридична енциклопедія / Кол.авт.: В. К. Гіжевський та ін. К.: Юрінком Інтер. 2002. 528 с.

Савойська Світлана Василівна,
докторант кафедри теорії та історії
політичної науки Львівського національного
університету імені І. Франка

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ «МОДЕЛЬ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ»

Феномен герменевтики, на основі якого створено поняття «герменевтичне коло», походить від імені Гермеса, який вважається Богом пізнання землі і неба. В античні часи герменевтику філософи використовували для перекладу і тлумачення текстів релігійного значення. «Перші герменевтичні осмислення текстів, як зазначає вітчизняний дослідник О. Алексєєв, виникли як відповідь на запити грецької педагогіки та з необхідності тлумачення літературних, філософських, історичних, релігійних та ін. текстів» [1, с. 6]. Тож герменевтика, яка стосується історичних, соціальних, комунікативних, семантичних, культурних та ін. контекстів, зародилася в античності, зокрема в діалогах Платона та Аристотеля, які пов'язують інтерпретацію тексту з його розумінням, цілісним сприйняттям та аналізом.

Тобто, «герменевтику» як поняття варто розуміти як: *пізнання мови і моралі, які регулюють поведінку суб'єктів мовної політики; розуміння змісту та значення політологічних контекстів і політичних мереж моделі мовної політики; методологічне та політологічне знання*, за допомогою якого досліджено наукові праці, історичні і політичні джерела, явища, мовно-політичні ситуації і процеси.

Концепт «модель мовної політики» – це складна конструкція, яка поділена на сектори, якими є політичні мережі та політологічні контексти. Основою кожної політичної мережі є інститути мовної політики та політологічні контексти, які взаємодіють за принципом причина-наслідок та містять інформацію про те, як здійснюється мовна політика, у якій державі, на основі якої мови, інституції, ідеології та ін. Індикатором політичної мережі моделі мовної політики є мова, яка є основою комунікації, в якій, за словами німецького філософа – Гадамера Ганса-Георга, відкривається істина буття, позаяк вона створює світ, в якому живе людина [2, с. 5].

На основі такого явища як герменевтика сформувалося «герменевтичне коло», що варто розуміти як: залежність частин конструкції, які є його єдиним цілим; модель мовної політики, яка за формою та взаємодією її частин нагадує «герменевтичне коло», а за будовою є цілісною структурою, що складається з окремих секторів, які є політичними мережами, що пов'язані між собою політологічними контекстами, тобто, – причино-наслідковими зв'язками. Тобто, формування та розбудова моделі мовної політики функціонує за принципом «герменевтичного кола», де одне явище витікає з іншого та впливає на дії наступного, що можна відстежити на прикладах виникнення державності у пращурів українців (русичів), завоювання їх

земель сусідніми племенами, створення спільної держави – України-Руси, розпаду її території на окремі князівства, знищення її кочовими племенами. Тобто, історико-політичні дії, які стосуються українського державотворення, на основі якого формується модель мовної політики, можна уявити за допомогою функціонування «герменевтичного кола», наприклад: створення Галицько-Волинської держави, її функціонування та захоплення сусідніми країнами; відновлення (створення) Української держави Б. Хмельницьким та її приєднання до Московського царства. Якщо кожну з цих подій розглянути окремо, то побачимо, що виникнення (створення) держави і її втрата нагадують «герменевтичне коло», де одне явище витікає з іншого та впливає на дії наступного. Спираючись на герменевтичний підхід, спробуємо пояснити розуміння тих процесів, які стосуються українського державотворення, наприклад: створення (виникнення) Київського князівства, функціонування його декілька сот років та захоплення його новгородським князем Олегом; виникнення держави Україна-Русь на землях русичів (українців), функціонування та знищення її татаро-монгольськими племенами; виникнення Галицько-Волинської держави, функціонування та захоплення її земель Великим Литовським князівством, Польщею та ін. державами; створення (виникнення) Української козацької держави «Військо Запорізьке», функціонування та знищення його Російською імперією; виникнення Української народної республіки (УНР) як незалежної держави, функціонування та захоплення її Росією (з часом – СРСР); створення Української незалежної держави, функціонування, анексія та окупація частини її території сучасною Росією. Тобто, зазначений історико-політичний процес українського державотворення має такий вигляд: виникнення (створення) Української держави – функціонування – захоплення (знищення) – відновлення (виникнення). Водночас такі державотворчі і соціально-політичні зміни не існують окремо від мови, культури і політики, а тісно з ними пов'язані, позаяк ґрунтуються, з одного боку, як зазначає В. Денисенко, на протистоянні, з іншого, на строгій системності поглядів і принципів, плюралізмі, погодженні та визнанні різних поглядів» [3, с. 65].

За принципом дії «герменевтичного кола» можна також спробувати уявити виникнення, функціонування та нищення української (руської) мови, яка є головною державною інституцією, основою політичної мережі та індикатором моделі мовної політики, наприклад: виникнення руської (давньокиївської) мови, її функціонування у Галицько-Волинській державі у якості офіційної, заборона її використання та нищення Річчю Посполитою; збереження та поширення руської (староукраїнської мови) братськими школами, її функціонування та розвиток в Українській козацькій державі «Військо Запорізьке», нищення та заборона української мови Російською імперією; відродження української мови вітчизняною інтелігенцією, поширення її в науці та художній літературі у XIX ст., розвиток

української мови Центральною Радою, урядами Гетьмана П. Скоропадського та Директорії, заборона її використання Радянською імперією; відновлення та поширення її у якості державної на сучасному етапі українського державотворення, функціонування та знищення української мови в анексованому Росією Криму та на окупованій території українського Донбасу. Тобто, зазначений мовно-політичний процес має такий вигляд: виникнення мови русичів-українців, її функціонування, розвиток і поширення, гальмування і заборона, відновлення та нищення.

Отже, історико-політичні процеси, які стосуються формування моделі мовної політики, ефективна розбудова якої немислима без незалежної держави та мовної політики, яка здійснюється за допомогою мови, що є індикатором моделі, можна дослідити, спираючись на герменевтичний підхід та «герменевтичне коло».

Список використаних джерел

1. Алексєєв О. Політична герменевтика як метод політологічного дослідження: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.
2. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / Г.-Г. Гадамер; пер. з нім. К.: Юніверс, 2001. 288 с.
3. Денисенко В. Політична інтеракція в контексті комунікативної раціональності. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько – політологічні студії*. 2013. Випуск 3. С. 63–76.

Сидорчук Юлія Миколаївна,
адвокат АО «Лексарс», кандидат
юридичних наук

ПСИХОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЖІНОК ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Захист прав жінок в Україні, як і в інших країнах світу, є одним з актуальних питань. На думку більшості науковців, як і багато років тому, так і сьогодні, жінки є однією з соціально незахищених груп населення. Із такою думкою важко не погодитися, оскільки існують питання щодо рівності прав чоловіків та жінок, недискримінації жінок та захисту жінок від домашнього насильства.

У 2017 році був прийнятий ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що стало важливою подією, оскільки саме цим законом закріплено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [2].

Домашнього насильства зазнають в більшій мірі жінки, оскільки від них у процентному співвідношенні надходить близько 75 % від всіх заяв та повідомлень.

Проблему насильства над жінками досліджували такі науковці, як: А. Андрєєва, О. Бодальов, Г. Божович, Л. Виготський, С. Голод, Б. Гузиков, Л. Максименко, Л. Орбан-Лембрик, В. Столін. Проте мало приділялося уваги психологічно-правовим аспектам захисту жінок від домашнього насильства.

Метою статті є аналіз психологічно-правових аспектів захисту жінок від домашнього насильства.

Права жінок та механізми захисту їх прав у випадку порушення, визначені Конституцією України та Законами України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2].

Для того, щоб зрозуміти глобальність проблеми захисту від домашнього насильства варто подивитися на наступну статистику. У 2017 році до Національної поліції України надійшло 110,9 тис. заяв та повідомлень, пов'язаних з домашнім насильством, з них 1391 – дітьми. У 2018 році надійшло 115,5 тис. заяв та повідомлень, з них 89,5 тис. – жінками, 24,5 тис. – чоловіками та 1418 тис. – дітьми.

За даними отриманими з Державної судової адміністрації у 2018 році усього на розгляді в судах України перебувало 135 справ про видачу і продовження обмежувального припису, з них 113 перебували на розгляді, з них розглянуто 104 і 67 з них було задоволено. У 2019 році було на розгляді в судах України 710 справ про видачу і продовження обмежувального припису, з них 622 перебували на розгляді, з них розглянуто 595 і з них 353 було задоволено. Зазначена статистика вражає, а от кількість виданих обмежувальних приписів надзвичайно мала. Статистика видачі термінових заборонних приписів не ведеться.

За 2017 рік органами Національної поліції України виявлено 92551 адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173² КУпАП, тобто вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. За 2018 рік виявлено 101 881 адміністративне правопорушення за вказаною статтею, а в 2019 році – 109 345. Як бачимо, з кожним роком кількість адміністративних правопорушень за ст. 173² КУпАП зростає. На мою думку, ці цифри свідчать не про кількість порушень, а про те, що жертви насильства почали звертатися із заявами і захищати себе.

У 2017 році зареєстровано 1341 кримінальне правопорушення, пов'язаних з насильством у сім'ї (домашнім насильством), у 2018 році – 1586. З них у 2017 році закрито 38 кримінальних правопорушень, а в 2018 році – 36. До суду направлено у 2017 році - 1303, у 2018 році – 1586. У 2017 році потерпіли від зазначених кримінальних правопорушень 1367 осіб, з них 1046 жінок, 49 неповнолітніх,

112 малолітніх. У 2018 році потерпіли 1592 особи, з них 1243 жінки, 49 неповнолітніх, 105 малолітніх. Зазначені статистичні дані отримано у відповіді на публічні запити з Національної поліції України та Генеральної прокуратури України.

Під домашнім насильством розуміють діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (п. 3 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству») [2].

У зазначеному вище законі виділяють чотири форми насильства: економічне, психологічне, фізичне та сексуальне. Відповідно до наслідків, які настали для постраждалої особи, дії домашнього насильства будуть кваліфікуватися за КУпАП або тією чи іншою статтею КК.

У ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено, що особа, яка зазнала домашнього насильства має право звернутися із відповідною заявою про видачу термінового та/або обмежувального припису.

Як показує практика останніх трьох років основні проблеми, з якими стикаються жінки, які зазнали домашнього насильства це: складно довести психологічне насильство та притягнути кривдника до відповідальності, відсутність системної роботи на рівні держави із кривдниками, відсутність реакції поліції у випадку існування погроз від кривдника, відсутність направлення кривдника на проходження програми для кривдників, довгий розгляд заяв про видачу обмежувального припису в суді, ігнорування кривдником виклику до суду щодо розгляду заяви про видачу обмежувального припису.

Взагалі жінки бояться змінити щось у своєму житті, бояться піти від кривдника, бо є маленькі діти і наявна матеріальна залежність. Тому, на рівні держави якнайшвидше потрібно забезпечити розбудову системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі відповідно до Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року, яка схвалена Розпорядженням КМУ № 728-р від 10.10.2018 [4].

Висновки. Особам, які постраждали від домашнього насильства потрібно завжди пам'ятати, що вони мають довести, що насильство було, тому потрібно ретельно збирати докази, щоб можна було притягнути кривдника до відповідальності і захистити себе. Законодавство у сфері захисту від домашнього насильства потребує

певного удосконалення, проте потрібно враховувати вже існуючу практику, щоб усунути прогалини. Окреслене вище дає підстави зробити логічний висновок про те, що з боку поліції має бути більш жорсткий контроль за кривдниками.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

4. Розпорядження КМУ № 728-р від 10.10.2018р. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text>.

Симон Юрій Сергійович,

доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філософських
наук, доцент

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження проблеми ролі та значення практичної філософії в системі професійного самовизначення особистості поліцейського обумовлена потребами формування кадрового потенціалу системи МВС, який має бути досягнутий за рахунок оптимізації відомчої системи освіти й удосконалення процедури підготовки кадрів, що відповідатиме запитам суспільства щодо професіоналізму працівників Національної поліції. Значимість предмету дослідження також обумовлено «вимиванням» професійного ядра і некомплексом персоналу органів системи МВС, недостатньою ефективністю системи підготовки, відбору та управління персоналом, відсутністю прозорих механізмів кар'єрного зростання, необхідністю впровадження сервіс-орієнтованого підходу в діяльності органів Національної поліції. Таким чином, сучасний етап розвитку МВС України вимагає вироблення результативної політики в галузі відомчої освіти, оптимізації системи існуючих навчальних закладів, забезпечення дотримання принципів безперервності освіти та дієвого

поєднання теорії з практикою, створення при цьому професійного кадрового складу[1].

Реформування правоохоронної системи висуває новітні вимоги не тільки до особистості поліцейського, а й до освітніх умов, у яких особистість формується. Зміст оновленої поліцейської освіти має бути спрямований на створення таких умов розвитку особистості майбутніх професіоналів, які забезпечать формування професійної компетентності й актуалізацію особистісного потенціалу правоохоронців.

Реформи вищої освіти загострюють питання цілей та результатів навчання академічних дисциплін, які визначають їхню роль у навчальних планах. Цінність філософії як навчальної дисципліни є визнаною на міжнародному рівні – зокрема, це підтверджують такі документи, як «Заява щодо ролі філософських програм у вищій освіті» Американської філософської асоціації; Стандарт викладання філософських дисциплін у бакалаврських програмах з філософії Агентства із забезпечення якості вищої освіти Великої Британії [2]; збірка рекомендацій ЮНЕСКО «Філософія, школа свободи: викладання філософії та навчання філософувати» [2] та ряд інших. Так, у розробленому Агентством із забезпечення якості вищої освіти Великої Британії стандарті викладання філософських дисциплін у бакалаврських програмах з філософії є таке формулювання: «Філософія прагне розуміти та критично розглядати ідеї щодо природи реальності, цінностей та досвіду, які відіграють всеосяжну роль у розумінні світу та нас. Проблематичні поняття, такі як існування, причина та істина з'являються у кожній сфері людського дослідження та діяльності». Звернемо увагу на слова «у кожній сфері людського дослідження та діяльності». Крім того, експерти ЮНЕСКО в своїх рекомендаціях закладам вищої освіти світу наголошують: «Знову підтверджуємо ключову важливість навчання філософії для критичного мислення» [2]. Дуже близько до функції розвитку критичного мислення знаходиться інша функція викладання філософії – функція розвитку аргументативних навичок студента, а також функції забезпечення усвідомлення підстав відповідальності і метатеоретична функція.

Роль і значення філософських дисциплін неодноразово підкреслювалося провідними українськими вченими – такими, як І. Бичко, М. Костицький, С. Кримський, М. Попович, С. Пролесв, Л. Шашкова, А. Карась, І. Карпенко, В. Менжулін та ін.

Інституціоналізація відносно нового філософського напрямку – практичної філософії – у вітчизняному освітньому просторі відбувається в умовах невинної модернізації системи освіти. Безумовно, що наукові розвідки у цій царині будуть сприяти осмисленню її пріоритетів і стратегії [3].

У сучасних умовах здобувачі вищої освіти повинні мати ґрунтовну світоглядну підготовку, яка дозволяє ефективно здійснювати юридичну та правоохоронну діяльність. Вміння усвідомити високий гуманістичний зміст своєї діяльності,

обґрунтувати свою теоретичну позицію і прийняти практичне рішення є ознакою високого професіоналізму і громадянської позиції юриста та правоохоронця. Таке обґрунтування, особливо в галузі практичних рішень, не завжди усвідомлюється, однак воно значною мірою визначається домінуючими настановами світогляду юристів, і на формування цього світогляду має впливати філософія. Спроби вирішувати фундаментальні теоретичні проблеми юриспруденції або правоохоронної діяльності без філософського обґрунтування призводять, як правило, до їхньої релятивізації, або догматизації.

Таким чином, важливість і цінність навчальної дисципліни «Філософія» визначається тим, що вона забезпечує світоглядну підготовку здобувачів вищої освіти, яка передбачає не лише передачу знань, але й формування філософського світосприйняття, гуманістичних ціннісних настанов та орієнтацій, ідеалів добра та справедливості, а також національної самосвідомості, закріплення навичок критичного, аналітичного мислення, розвиток вміння висловлювати та аргументувати власні думки, міркувати послідовно та логічно правильно, вести діалог і полеміку.

Слід зауважити, що викладання філософії – це, перш за все, соціальний процес формування мислення суб'єкта діяльності в конкретних історичних умовах його існування, що обумовлено прагненням звернути увагу на підстави, що сприяють, незважаючи на всю складність сучасних історичних умов існування філософії у ВНЗі, формуванню творчого мислення в студента, і саме тому, цей соціальний процес не співпадає із ідеалами суспільства споживання [4:88].

Дослідження значення та ролі філософії в професійному самовизначенні особистості є актуальним ще й тому, що в останні роки змінилися економічні, політичні і соціокультурні обставини життєдіяльності особистості і суспільства, утвердились нові пріоритети й цінності. Демократичні та ринкові перетворення змістили центр ваги на саму особистість.

Сучасні зміни у соціальних відносинах потребують підвищення вимог до спеціаліста, де професійне самовизначення та ідентичність особистості виступають однією з головних передумов адаптації на етапі професійного становлення. Сформована фахова ідентичність є вагомим чинником з попередження професійних криз, пов'язаних зі специфікою змін у суспільстві (соціальні, політичні та економічні).

Професійне самовизначення особистості поліцейського є важливою складовою процесу соціалізації, його результати полягають у змінах в структурі самосвідомості, які відбуваються поступово, нелінійно, супроводжуються формуванням професійних інтересів і призводять до свідомого вибору професії. Виходячи з цього, особливого значення набуває теза Є. А. Климова: «Професія – це доля, життєвий шлях людини... це і спосіб життя, і склад думок, і стереотипи сприйняття світу, і соціальний тип людини» [5, с. 7].

Проблема професійного самовизначення на сьогодні стає однією з центральних у дослідженні становлення особистості поліцейського та її соціальної ефективності, успішності, професійної та життєвої самореалізації. Її наукове розв'язання відображає прагнення людини бути активним творцем, суб'єктом власного життя, самовизначатися у світі на основі усвідомлення себе та власного потенціалу.

Професійне самовизначення впливає на людину протягом усього життя. Як зазначає у своїх роботах Е. Ф. Зеєр: «Професійне становлення – це продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, освоєння і самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності, визначення свого місця у світі професій, реалізація себе у професії і саме актуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму» [6].

Провідна роль і визначне місце філософії в системі вищої освіти на сучасному етапі має тільки зростати. Бо освітня і професійна підготовка фахівця без відповідного духовного озброєння за умов ринково-орієнтованого суспільства здатна виявляти не так добродетності, як пороки. Все це ще більше актуалізує місію філософії в класичному її розумінні: самовіддано служити істині, прирощуючи наукове знання як таке; утверджувати дух свободи і вільного мислення; здійснювати комплексний (інтелектуальний і духовний) розвиток людини [7].

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в емпіричному дослідженні процесів взаємодії та взаємозбагачення особистісного і професійного самовизначення особистості поліцейського на етапі навчання у ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: <http://mvs.gov.ua/upload/files/strategiya.pdf>.
2. Кулик О. Роль філософії в університеті. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/21_2018/8.pdf.
3. Лой, А.М. Основи практичної філософії: підручник / А.М. Лой, А.О. Баумейстер, Т.І. Ящук та ін. Вид. 2-ге, вип. та доп. К.: Київ. ун-т, 2016. 432 с.
4. Рибка, Н. М. Практична філософія у справі адаптування людини до сучасного світу. *Філософія та гуманізм*. 2016. № 2 (4). С. 84-93.
5. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: учеб. пособие. Ростов н/Д: Феникс, 1996. 509 с.
6. Зеєр Э. Ф. Психология профессий: учеб. 4-е изд., перераб., доп. М.: Акад. Проект; Мир, 2006. 336 с.
7. Тур М.Г. Роль та місце філософії в освіті і науці. Вісник гуманітарного наукового товариства. 2014. Вип. 14. С. 68–77.

Сімакова Світлана Іванівна,
доцент кафедри публічно-правових
дисциплін Білоцерківського національного
аграрного університету, кандидат
юридичних наук, доцент

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Значна кількість правопорушників за вчинення корупційних правопорушень залишається невиявленими на даний час. А тому принцип невідворотності покарання для таких осіб не спрацьовує, що породжує почуття безкарності у правопорушника, мотивує до поширення корупційних зв'язків, та зміцнює корупційні схеми. Будуючи програми запобігання корупції та формуючи антикорупційні стратегії важливо враховувати моральні, психологічні, соціально-рольові ознаки, які притаманні особистості корупціонера.

Звертаючись до історії дослідження особистості злочинця варто зазначити, що перші кримінологи вважали, що людина народжується злочинцем, а не стає ним. Прихильники цієї позиції – зокрема, Чезаре Ломброзо – стверджували, що особи вчиняють злочини через вроджені аномалії біологічного, конституційного, дегенеративного, атавістичного, хворобливого характеру Ці погляди були розвинуті послідовниками психоаналізу К. Юнгом і Е. Фроммом [1, с. 263]. Проте згодом дослідники генетики та інших галузей біології довели необґрунтованість поглядів представників антропологічної кримінології. Виходячи із цього, можна констатувати, що у вчиненні правопорушень вирішальну роль відіграють саме соціальні, а не біологічні властивості особи.

Водночас у кримінології вивчення особистості злочинця побудовано на аналізі закономірностей його злочинної поведінки, злочинності як масового явища, її детермінації, причинності та розробці науково обґрунтованих рекомендацій по боротьбі зі злочинністю [2, с. 45].

Деякі автори при дослідженні особи, яка вчинила корупційний злочин, вказують на те, що головною рисою, яка відрізняє її від інших злочинців є її соціальна позиція (статус) – наявність владних повноважень, без яких не можуть вчинятися корупційні діяння. Корумпованою може бути лише та особа, яка уповноважена на виконання функцій держави [3, с. 433]. Також відмічається, що «дослідження особи корупціонера показують, що від інших видів злочинців вони відрізняються передусім особливою соціальною позицією – наявністю владних повноважень. Без яких не можуть вчинятися корупційні діяння» [4, с. 212]. Безумовно, корупціонер завжди наділений владними повноваженнями, а якщо точніше, то функціями представника влади, організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими обов'язками, які він виконує постійно чи за спеціальним повноваженням, тобто є службовою особою.

Проаналізувавши корупційні кримінальні правопорушення, які вчиняють спеціальні суб'єкти, можна стверджувати, що винна особа відрізняється особливою соціальною позицією - наявністю владних повноважень чи виконанням службових обов'язків, без яких не можуть вчинятися корупційні діяння, тобто дії особи зумовлені її становищем у системі суспільних відносин: чим вищий її статус, тим більші корупційні ризики має той чи інший посадовець.

Аналізуючи різні наукові джерела, варто зазначити, що найбільш небезпечним типом є тип особливо злісного (політичного) корупціонера. Це особи, які обіймають політичні посади або працюють на в державній службі, незаконно й неправомірно використовують свій державний статус для отримання переваг (соціальних, політичних, економічних) для себе, близьких осіб, однопартійців.

Структура та основні риси кримінологічної характеристики особи, яка вчинила корупційне діяння, як і особи злочинця, передбачають такі основні групи ознак: соціально-демографічні, морально-психологічні і кримінально-правові. Спеціальний соціальний статус кожного корупціонера породжує визначені проблеми при застосуванні кримінальної відповідальності за вчиненні діяння, оскільки особа, наділена владними повноваженнями, має можливість не лише зловживати ними для задоволення своїх потреб, а й використовувати їх для захисту від дії закону. При цьому чим вищу посаду вона займає, тим більше можливостей у неї є для нейтралізації заходів соціального контролю.

Описуючи корупціонера за ознакою віку, необхідно вказати, що дана категорія злочинів вчиняється у більш зрілому віці, ніж інші злочини, переважно старшими за 30 років особами, серед яких група 40–50 років найбільш численна [3, с. 437]. Вказані дані можна вважати об'єктивними, так як в інших країнах спостерігаються аналогічні тенденції, хоча середній вік хабароодержувача дещо нижчий [5, с. 237]). Злочинність службових осіб завжди характеризувалася високим освітнім рівнем винних і не тільки в Україні. Це зумовлене в першу чергу тим, що досягнути вказаного статусу в суспільстві можливо переважно тоді, коли особа має вищу освіту. З розвитком нашого суспільства освітній рівень корупціонерів росте. Корупціонери характеризуються специфічними моральними властивостями та психологічними особливостями. До них слід віднести: психологічна установка використовувати посаду виключно з корисливою метою, готовність проігнорувати закон, пожертвувати професійною честю заради вигоди, впевненість у владі грошей, переконаність у можливості та доцільності вирішувати життєві питання незаконним способом [6, с. 248–249].

Велике значення на формування таких характеристик має соціальне середовище особи, наявність в ньому осіб з високим рівнем матеріального достатку, а тим більше досягнутого за рахунок корупційної діяльності [7, с. 507].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дослідження характеристики осіб, які вчиняють корупційні правопорушення дає змогу зрозуміти вплив причин і умов вчинення корупційних діянь на механізм вчинення корупційного правопорушення. За допомогою такої характеристики можна прослідкувати причини і умови виникнення корупції та співставити їх з внутрішніми психічними процесами, які керують діяльністю особи, яка вчиняє корупційні правопорушення.

Список використаних джерел

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3-х кн. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. / А.П. Закалюк. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1. 424 с.
2. Колб О.Г. Кримінологія і соціальна профілактика злочинів у виправних установах: навч. посіб. / О.Г. Колб. – Луцьк: РВВ «Вежа»; Волинський державний університет імені Лесі Українки, 2007. 400 с.
3. Мельник М.І. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили корупційні правопорушення // Держава і право. – Вип. 21. С. 33–440.
4. Кримінологія: Заг. та особ. част. / За ред. проф. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. 352 с.
5. Антонян Ю.М., Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Личность преступника. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001.
6. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. – К.: Атіка, 2001.
7. Кримінологія / За заг. ред. О.М.Джузи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

Смазнова Ірина Сергіївна,

доцент кафедри філософії Національного
університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент

ІДЕЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В РЕЛІГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ

Термін дефініція грецького походження від слова *fin*, вказує на завершення у сенсі цілі, мети. Це слово має продовження і розвиток у латинському *finis*, що насамперед означає межу, грань, кордон [1, с. 101]. Тобто потрібно розібратися де межа, кордон, де закінчується гідна толерантність і починається малодушна покірність, терплячість або іншим словом терпимість. Хоча сам термін «толерантність» відносно недавно набув поширення в соціальних науках, поняття «толерантність» в його різних інтерпретаціях («терпіння», «терпимість» тощо), порушувалися представниками багатьох філософських шкіл і течій в різні історичні епохи. В принципі «відносини толерантності можна відшукати практично в будь-якій культурі» [2, с. 12]. У Стародавньому світі почуття толерантності проявлялося в «витримці

душі» [3, с. 157–184], терпимості до богів і культів інших племен. На цьому етапі ми маємо справу з «протолегальним» моментом, коли правила не усвідомлюються як юридичні правила, але існують визнані (грец. δίκαι) процедури врегулювання конфліктів [4, с. 302]. Стародавні правителі, часто з політичних міркувань, мирилися з шануванням підкореними народами своїх національних богів, не сумніваючись у тому, що «чужі» боги настільки ж реальні, як і «свої». Прикладом є «політика» завоювань Олександра Македонського з повагою іншої культури і релігії.

Ідея толерантності відображена в етико-політичній доктрині давньокитайського мислителя Конфуція. Так, українсько-китайський дослідник принципів права КНР Чан Бін Лінь зазначає, що в ученні Конфуція «благородний муж» («цзюнь цзи») протиставляється «маленькій людині» («сяо жень»), головна відмінність між якими полягає не у соціальному походженні або заможності, а впливає з дотримання ними певних принципів, серед яких головні – «жень» – людинолюбство та гуманність, «вень» – володіння духовною культурою, «хе» – різномудство, через яке досягається гармонія із всесвітом і «де» – доброчесність [5, с. 31]. Людина повинна йти шляхом Дао із дотриманням усіх цих принципів, якщо ж вона добровільно відмовляється від принципів жень, вень і хе, то перетворюється на «маленьку людину», для якої головною рисою є прагнення до прибутку («лі»). У книзі «Лунь юй» (в перекладі сучасного російського синолога Л. С. Переломова) є така думка: «благородний муж прагне до єдності через різномудство (хе), але не прагне до єдності через слухняність (тун). Маленька людина прагне до єдності через слухняність, але не прагне до єдності через різномудство» [6, с. 272]. Це свідчить про різницю між шляхами, якими «благородний муж» та «низька людина» прагнуть до єдності: якщо перший йде через зіткнення та подолання полярних сил, то другий обирає шлях покорі. В конфуціанській традиції відсутні прямі посилання на толерантність у її західному варіанті, але вона помітно проглядає у образі «благородного мужа», який володіє одночасно такими чеснотами, як зокрема, людинолюбство і різномудство. Різномудство, через яке він прагне до єдності і гармонії, якраз і видається нам своєрідним китайським еквівалентом західної толерантності.

У період античності толерантність пов'язувалася з інтелектуальним аскетизмом як передумовою духовного і соціального згуртування людей (Сократ, Платон), з вільномудством (Аристотель, Геракліт, Демокрит, Епікур). Неможливо при філософсько-правовій розвідці феномену толерантності обійти увагою релігійний ракурс, зокрема християнську традицію, яка стала підґрунтям всієї європейської цивілізації. При цьому слід зауважити, що ідея толерантності в її біблійному вимірі та у теології часів Середньовіччя, Нового та Новітнього часу, а тим паче – у релігійній філософії, розуміється по різному. Вже у ранньохристиянські часи стають

помітними розбіжності у поглядах на іновірців між Євангельським вченням та його провісниками. Тож, звернемо увагу на ті місця Святого Письма, які можна трактувати, як згадки про толерантність. Для Старого Завіту толерантність, терпимість не є характерними, а навпаки має місце націоналізм народу Ізраїля та різке неприйняття цінностей інших культур, натомість Новий Завіт вносить бачення терпимості та лагідності як християнських чеснот. Так, в словах і вчинках Ісуса Христа та апостолів ми бачимо чітке відмежування нетерпимості до гріха та толерантного ставлення до іновірців гріховних людей: відомі історії із розмовою Христа із самарянкою, із якою іудеї не спілкувалися (Ів. 4:1–12), заборону засуджувати грішницю, коли Він каже «хто з вас без гріха, – нехай перший на неї той каменем кине» (Ів. 8:7). Ідея незасудження прямо звучить і в Нагорній проповіді: «Більш того, перестаньте судити – і ніколи не судитимуть вас, перестаньте осуджувати – і ніколи не будуть осуджувати вас. Завжди прощайте – і буде прощено вам» (Лк. 6:37). В цьому зв'язку зазначимо, що формулою християнства є «полюби грішника, зненавидь гріх», тобто несприйняття зла і несправедливості не повинно переноситися на людину, яка їх вчинила, оскільки ця людина цілком може бути духовно вилікувана через її прощення. Прикладами цього є не лише прощена Ісусом Христом блудниця (Лк. 7:36-50), але й історія Савла з Тарсу, який був гонителем перших християн, але був покликаний Ісусом, зцілений від сліпоты (Дії 7) і взяв ім'я Павло (Дії 13:4-12).

Показовою є позиція відомого релігійного мислителя і цивіліста, обер-прокурора Святішого Синоду К. П. Победоносцева, який у своїх творах неодноразово звертається до проблеми терпимості. Так, він звертаючись в першу чергу до проблематики віротерпимості, передає її зміст як байдужість до віри [7, с. 175]. Далі, К. П. Победоносцев зазначає, що хоча дух нетерпимості і зникає з кримінального закону у вигляді кари за іновірство, він залишається живим і діє в інших формах: «досвід показує, що ця байдужість у дійсності неможлива, з одного вже того, що кожне вірування, проникаючи глибоко в одну особу, і цілі групи, і стани, віддзеркалюється у ставленні їх до всіх інших осіб та загального ладу суспільного життя. Байдужості думок бути не може» [7, с. 183], тобто тим самим мислитель визнає, що насправді терпимість є лише ілюзією, яка навряд чи може бути реалізована через недоліки людської природи. З одного боку, посиляючись на слова апостола Павла до Филип'ян «Ваша лагідність хай буде відома всім людям» (Фил. 4: 5) та розкриваючи значення слова «лагідність» через аристотелівську «Риторику», як «властивість прощати недоліки та людські слабкості і дивитися не на закон, а на законодавця; не на букву, а на дух; на намір, а не на діяння; не на частину, а на ціле; на весь характер діяльності, а не на одну дійсну хвилину; згадувати добро паче від зла; вміти терпіти образу; шукати рішення і замирення на словах, якщо можливо уникнути

дії», Победоносцев виходить з ототожнення лагідності (грецькою ἐπιεικής) і терпимості. З іншого боку, він зазначає, що терпимість у характері кожної людини є водночас і чеснотою, і властивістю, нероздільною із моральною культурою, до якої «не доросло і навряд чи доросте будь-коли людське суспільство», зауважуючи, що це тим більше неможливо для сучасного суспільства, розколотого на численні думки та партії.

Відомий місіонер, богослов і історик релігії протоієрей Олександр Мень писав у своїх лекціях з руської релігійної філософії, звертається до християнського бачення проблеми протистояння насильству через творчість Льва Толстого: «неспротив злу насильством ... Що хотів сказати наш Господь? Він хотів сказати, що зло людське, яким ми опираємося, вживаючи теж зло, в кінці кінців не буде переможене. Перемагає в результаті тільки добро. І коли Христос виганяв батоном торговців із храму, Він не мав на увазі того, що цим він напоумив торговців, - ні: Він просто їх прибрав звідти. Апостол Павло, точно висловлюючи думку Ісуса Христа, говорив: «Не будь переможеним злом, але перемагай зло добром» [8, с. 94–95]. Крім цього, О. Мень зазначає, що якщо уважно читати Євангеліє, то можна помітити, що Христос ніколи не говорив, що соціальні, законні засоби запобігання зла не потрібні. Він просто говорив про те, що так зло не може бути викорінено ніколи [8, с. 95].

Список використаних джерел

1. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Том перший. Вид. Друге, виправл. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 576 с.
2. Хомяков М.Б. Толерантность – парадоксальная ценность. *Национальный психологический журнал*. 2011. № 2 (6). С. 25–33.
3. Хомяков М. Б. Толерантность в христианской философии. *Философия и общество*. 1999. № 2. С. 12.
4. Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Том 1. Вид. 2, виправл. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 576 с.
5. Чан Бін Лінь. Принципи права Китайської Народної Республіки : дис. канд. юрид. Наук : 12.00.01. Одеса, 2017. 211 с.
6. Переломов Л. С. Конфуций и конфуцианство с древности по настоящее время (V в. до н. э. – XXI в.) : Монография. Москва : Стильсервис, 2009. 704 с.
7. Победоносцев К. П. Великая ложь нашего времени. Москва : Развитие духовности, культуры и науки, 2004. 768 с.
8. Мень А., прот. Русская религиозная философия : лекции. Москва : Храм святых бессребреников Космы и Дамиана в Шубине, 2003. 280 с. С. 95.

Станіславів Руслан Миколайович,
аспірант кафедри філософії Національного
університету «Одеська юридична академія»

УТИЛІТАРИСТСЬКИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ СУТІ ФЕНОМЕНУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Проблема справедливості є однією із найбільш важливих в сучасному світі, оскільки за допомогою неї можна прослідкувати складні процеси взаємозв'язку світового розвитку як в минулому так і сьогодення. З нею пов'язані уявлення людей про належне, їх одвічне прагнення до гармонії і досконалості суспільних взаємовідносин. Вивчення проблем справедливості дає можливість глибше осягнути сенс пережитої сучасним людством епохи.

Справедливість – це соціокультурний феномен, який чітко ілюструє морально-етичні парадигми держави, як носія влади, народу як суб'єкта, що делегує цю владу (при демократичному політичному режимі), або обслуговує її (при авторитаризмі та тоталітаризмі), та особистості як базового елемента двох вищеназваних інститутів. Тому особливу увагу необхідно загострити саме на особистості, адже її благополуччя в основному задає ритм і бачення цих морально-етичних парадигм. Цей концепт тісно переплітається з теорією політичного утилітаризму. В свою чергу, утилітаризм являє собою одну з нормативних політичних теорій, головною ідеєю якої є надання переваг тому політичному й соціальному устрою, який приносить максимальну користь людям.

Основний внесок в розвиток утилітаризму вніс англійський філософ і правознавець Джеремі Бентам, який, в свою чергу, базувався на ідеях ряду авторів, таких як Девід Юм, Клод Адріан Гельвецій та інші. Базовою працею течії утилітаризму прийнято вважати дослідження Джеремі Бентама – «Введення в основу моральності і законодавства» (1789) [1, с. 45].

У теорії утилітаризму сформувалися три школи, основна відмінність яких зумовлювалася специфікою розуміння користі:

1) класична школа (Джеремі Бентам, Генрі Сиджвік) трактує користь із гедоністичного погляду, розглядаючи її як насолоду (головним благом для людини є задоволення, усе інше – вторинне). Бентам сформулював поняття утилітаризму, яке лягло в основу його концепції. Під цим розумілося якесь благо, чи щастя, або користь. Бентам вважав, що кожен індивід своєю діяльністю прагне збільшити суму свого щастя і зменшити страждання. Уявлення про те, що люди в своїх діях прагнуть до щастя, мало давню традицію в філософії. Однак одна з найважливіших ідей Бентама полягала в тому, що цю корисність можна представляти як таку, що може збільшуватися (або зменшуватися) в залежності від наших дій, тобто її можна порівнювати.

Ця течія утилітаризму була розкритикована, оскільки задоволення й бажання різних індивідів не можуть порівнюватися.

До того ж, деякі людські бажання можуть бути девіантними (расистськими, антисемітськими тощо).

2) утилітаризм добробуту пов'язаний із сучасною економікою добробуту. На думку представників цієї школи, головним має бути не задоволення загалом, а задоволення потреб і бажань як фактичних і передбачуваних переваг;

3) ідеальний утилітаризм визнає, що інші речі теж можуть мати ідеальну цінність. Джордж Мур, наприклад, до таких цінностей відносив особисті стосунки й естетичний досвід.

Основний принцип етики утилітаризму – найбільше щастя для найбільшої кількості людей. Бентам не винайшов його, однак він ясно його сформулював і зробив відправною точкою великої теоретичної системи.

Крім моральної філософії, Бентам застосовував його також для аналізу роботи громадських інститутів, законів і законодавчих реформ, а також в економічній сфері.

Сутність етики утилітаризму полягає в оцінці моральності того чи іншого рішення або дії по наслідках або результатах. Критерій правильної дії, згідно якої потрібно діяти так, щоб збільшити користь для максимального числа людей.

Морально виправдана дія в даному випадку сприяє найкращому приросту користі серед всіх можливих альтернатив.

Ще один варіант формулювання утилітаристського критерію, пов'язаний з ситуацією, коли дія приносить не тільки позитивні, але і негативні наслідки: морально виправдана дія сприяє співвідношенню корисних і негативних результатів, які вона може принести.

Утилітаризм використовується у трьох сферах:

1) у сфері індивідуального вибору та етики. Визначаючи, що є найкращим у житті, утилітарист стверджує – це те, що приносить користь. Тут можливі два підходи: егоїстичний («користь для мене») і універсалістський («користь для всіх чи для багатьох»), між якими дуже часто існують протиріччя;

2) у сфері формування публічної й соціальної політики (прийняття рішень про податки, охорону довкілля, питання оборони країни тощо); прийняті на основі утилітаристських принципів рішення можуть суперечити демократичним принципам;

3) можлива оцінка соціальних структур загалом. Оцінюючи конкуруючі теорії «добре організованого суспільства», утилітарист підтримує ту систему, яка принесе найбільшу користь. На рівні узагальнень утилітаризм перетворюється в політичну філософію. Користь розглядається як совість кожного члена суспільства, кожен сам визначає власну мету. На рівні прийняття соціально-політичних рішень інтереси кожного входять у загальну калькуляцію користі [3, с. 708–711].

Розвиток етики утилітаризму породив велику кількість підходів, що розрізняються в залежності від того, як саме застосовувати основний принцип при оцінюванні кількості користі.

Наприклад, виділяють такі версії, як утилітаризм правил і утилітаризм дій.

Згідно утилітаризму правил, індивід у своїх діях повинен слідувати добре обґрунтованим правилам (наприклад, не впроваджуй, що не порушує обіцянок), які, в свою чергу, базуються на принципі користі. Це пов'язано з тим, що морально обґрунтовані правила з високою ймовірністю і в переважній більшості ситуацій збільшують загальне благо, тобто слідування таким правилам є оптимальною стратегією.

З точки зору утилітаризму дії, вибір конкретного рішення залежить від особливостей конкретної ситуації; ми повинні діяти так, щоб досягти максимальної користі в даній ситуації (і при цьому можуть бути морально виправдані виключення з добре обґрунтованих правил) [4, с. 62–63].

Однак на адресу утилітаризму висловлено багато критики. Оскільки він займається тільки результатами, але при цьому відволікається від мотивів, обов'язків, моральних цінностей, не може оцінити внутрішню мораль тієї або іншої дії, вчинку. Тим часом оцінка внутрішньої сторони людських дій теж вкрай важлива для аналізу і вирішення моральних проблем.

Крім того, для багатьох морально складних ситуацій підрахунок користі може виявитися неможливим, або безглуздим або взагалі поведе за спрощеним і хибним шляхом.

Список використаних джерел

1. Алексеева Т. А. Современные политические теории / Т. А. Алексеева. – М. : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. – 479 с.
2. Бентам И. Введение в основания нравственности и законодательства / Бентам И. – М., 1998. – 242 с.
3. Елісон Лінкольн. Утилітаризм / Лінкольн Елісон // Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ. ; За ред. І. Макліна, А. Макмілана. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – С. 708–711.
4. Куц Г. Бентам Джереми / Г. Куц // Історія політичної думки : навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. – Львів : Новий світ-2000, 2014. – С. 62-63.
5. Польовий М. Сінгер Пітер / М. Польовий // Історія політичної думки : навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. – Львів : Новий світ-2000, 2014. – С. 586–587.

Стеньгач Надія Олександрівна,
професор кафедри теорії держави і права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова, кандидат
історичних наук, доцент

ВПЛИВ РУДОЛЬФА ШТАММЛЕРА НА ВІДРОДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРИРОДНОГО ПРАВА В НОВІТНЮ ЕПОХУ

Рудольф Штаммлер (1866–1938) – німецький правознавець, філософ права, представник неокантівської політико-правової думки. Він зробив спробу побудувати наукову теорію права, спираючись на філософію, автор таких відомих праць як: «Господарство і право з погляду матеріалістичного розуміння історії», «Вчення про правильне право», «Теорія юриспруденції» та інші.

У своїх творах мислитель виступав проти марксистської концепції історії, проти вчення про закономірність заміни однієї суспільно-економічної системи іншою. Він писав: «Не може бути іншої вищої закономірності соціального життя, окрім закономірності його кінцевої мети». Якщо науково передбачено, що відома подія в досконало визначеній формі повинна статися, безглуздо в такому випадку ще й бажати або сприяти саме цій відомій формі цієї відомої події. Не можна заснувати партію, яка поставить своєю метою свідомо сприяти наступові точно вирахованого затемнення місяця, писав Р. Штаммлер [1, с. 423].

Мислитель вважав, що в марксизмі відсутній критичний розгляд і доказове, розгорнуте пояснення ключових понять, якими він оперує, а саме: суспільство, економічні феномени, суспільний спосіб виробництва та ін.; марксизм не розкриває, яку ступінь необхідності він визначає за майбутніми перетвореннями права; просте ж передбачення очікуваного розвитку суспільства не може замінити систему наукових аргументів.

Мислитель відкидав марксистську теорію про первинність економіки, господарського життя і вторинний, похідний характер права, про підпорядкованість права економіці. Він визнавав наявність в правових інститутах змісту, обумовленого суспільством: «У всіх політико-економічних дослідженнях, при будь-якому вивченні народного господарства в соціальному відношенні, в основі неминуче лежить визначене правове регулювання. Конкретне правове нормування є логічною умовою відповідного політиці економічного поняття і закону».

Фундаментом, першоосновою держави Р. Штаммлер вважав не сукупність виробничих відносин, не економічну базу суспільства, а право. Право – передумова держави. На його переконання, не можна сформулювати поняття держави, не з'ясувавши поняття права, не можна говорити про державну владу, не подаючи правових норм; в той же час можна дати визначення правового ладу поза будь-яким відношенням до державної організації.

Мислитель розрізняв у соціумі господарство (регульовану матерію) і право (регулятивну форму). На його думку, право і соціальне господарство не протистоять одне одному як два його самостійні і незалежні одне від одного явища. Вони взаємопов'язані елементи, сторони одного предмета – соціуму. «Право не існує само для себе, – писав мислитель, – тому що кожне з його положень спрямоване на певний спосіб сукупної дії». В той же час «соціальне господарство» не представляє собою «самостійно і окремо існуючі речі, на котрі правове регулювання повинно впливати за часом пізніше». Однак прогрес суспільства визначається не розвитком господарства, а правом [2, с. 264].

Р. Штаммлер заперечував погляди сучасників про те, що право є сила і що поза державою права немає. Він стверджував, що юридичні норми виникають, встановлюються і починають діяти незалежно від державної організації. «Н можна погодитися з поглядами, – писав німецький теоретик, – що право є соціальне правило, за котрим стоїть сила. Подібне ототожнення права і фактичної сили є неправильним». Не всі соціальні приписи держави мають юридичний характер, а тільки частина з них. Мислитель ділить право на справедливе і несправедливе. Смысл такого розмежування полягає у тому, щоб доказати, що немає правових положень, що є раз і назавжди тільки справедливими чи несправедливими. Безумовно діють лише формальні умови. Мислитель відзначав, що постійно спостерігається зміна змісту суспільних відносин, які раніше вважалися справедливими, «і людству призначено завжди виношувати все краще і краще розуміння того, що є справедливим з визначених питань». Праву внутрішньо властиве бажання досягти справедливого упорядкування суспільного життя, рух до соціального ідеалу. Але це бажання і рух ніколи не зупиняться остаточно в якомусь одному історичному пункті.

Р. Штаммлер був одним з перших авторів концепції відродженого природного права. Його розуміння природного права було своєрідним: воно не є ні правом, даним природою, ні правом, яке відповідає природі людини. Природне право – це сума формальних умов, набір найбільш абстрактних ознак, з допомогою яких охоплюється і кваліфікується весь «змінюваний і мінливий правовий матеріал». Змінюється зміст природного права, змінюється відповідно і право позитивне. Природне право існує поруч з правом чинним, воно масштаб, мета, прообраз для фактично діючого позитивного права, своєрідний правовий ідеал, дороговказ для удосконалення позитивного права [3, с. 485]. Таким чином, мислитель увів у систему своїх правових поглядів принцип розвитку, втіленням якого виступає категорія "природного права з мінливим змістом». У ХХ ст. підхід цього мислителя до права виявився співзвучним процесу відродження теорії природного права.

Підсумовуючи, відзначимо, що політико-правове вчення Р. Штаммлера містить певні раціональні моменти, а саме: воно розширює

уявлення про світ права; має помітні новели в поглядах на співвідношення держави і права; по-новому розкриває сутність і зміст природного права; ввело в лексику і юридичну теорію такі словосполучення, як «правове регулювання», «право – регулятор суспільних відносин» та інші.

Список використаних джерел

1. Орач Є.М. Історія політичних і правових вчень: Навчальний посібник. К.: Атіка. 2005. 560 с.
2. Історія політичних і правових вчень: навч. посібник / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусак ; Міністерство освіти і науки України. 3-є вид., стереотип. К. : Юрінком Інтер, 2002. 304 с.
3. Тополь Ю.О. Історія політичних і правових вчень : Конспект лекцій. Хмельницький : Хмельницький університет управління і права, 2018. 536 с.

Стус Вікторія Іванівна,

старший викладач кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ

КОМУНІКАТИВНА ЛЕГІТИМАЦІЯ ПРАВА

В комунікативній парадигмі сучасної західної (К. Ясперс, М. Бубер, О.-Ф. Больнов, К.-О. Апель, Ю. Хабермас та ін.) та національної (А.Єрмоленко, Л. Ситниченко та ін.) філософії стверджується провідна роль комунікації як останнього підґрунтя свідомості, пізнання і суспільного буття. Ідея права як комунікації концептуалізована в дослідженнях бельгійської правової школі (Марк ван Хук [1]), російської (А. Поляков [2]), вітчизняної (А.Токарська [3, 4] та ін.).

Динамічне оновлення права та зростання інтенсивності, обсягів, форматів, самої потреби в комунікації в інформаційну епоху, наявність кризових явищ в сфері права, затяжний характер реформ, європейські прагнення та стратегії в сучасній Україні надають особливої актуальності комунікативній концепції права професора Гентського університету, президента Європейської академії теорії права Марка ван Хука, особливої цінності комунікативної методології легітимації права в умовах новітніх викликів, посилення правового нігілізму, пошуку консенсусу та інтеграції суспільства.

Тасмниця делегітимізації того, що раніш визнавалося правом, також знаходиться в царині багаторівневої комунікації, заплутаній ієрархії, циркулярній моделі, діяльності лідерів думок, інформаційних атаках, зіткненні реальних та симулятивних практик.

Проблема легітимації права досить часто залишалася виключно в теоретичній площині, поза дійсним визнанням («людина людині вовк» у Т.Гоббса; «суспільний договір» у Ж.-Ж.Руссо; «вуаль незнання» Дж.Роулза). Перевага деяких інших теорій (напр., Н. Лумана) полягає в опорі на нейтральні, справедливі процедури – засоби створення соціально-психологічної атмосфери справжнього

визнання права, але водночас ці засоби формальні, недієві для складних випадків (захист прав меншин тощо). Л. Фуллер («Мораль права») намагався уникнути чисто формального підходу, пов'язуючи гарні процедури із змістовними цінностями. Сучасні раціоналістичні теорії права та класичні теорії прав людини (першого покоління) розглядають легітимацію виключно з позиції індивіда: вона є необхідністю законослухняності індивіда, навіть за обставин «вимушеної згоди» заради уникнення психологічної чи соціальної ізоляції, чи навіть в'язниці.

Комунікативна легітимація права спирається на ідею рівності всіх людей як учасників процесу легітимації, визнання легітимації соціальним конструктом, комбінуванням формальних та змістовних елементів. Марк ван Хук виділяє наступні складові для побудови теорії комунікативної легітимації права: пошук правильного балансу між індивідуалізмом та колективізмом; між суто формалістським підходом (позитивізмом), тобто акцентом на процедурах та демократичних передумовах та між суто змістовним підходом (природним правом), тобто акцентом на моральну прийнятність закону; уникнення крайніх протилежностей в означених балансах, розуміння їх взаємообумовленості; плюралістичний підхід до легітимації, в якому приватна сфера (вияв індивідуалізму) виділена з публічної сфери (комунітарної); визнання множинності публічних сфер, серед яких політична є найважливішою для організації суспільства в цілому;

необхідність комунікативного простору: як негативного (не заважати дискусії), так і позитивного (стимулювати кількість учасників дискусії, вимогати коректної, вичерпної інформації); існування специфічних сфер легітимації в плюралістичній публічній сфері із великим комунікативним простором: тільки сторони судового процесу та судді, або й правова доктрина, ЗМІ чи навіть суспільство в цілому; взаємне конституювання, стабілізація та легітимація різних публічних сфер (політичної, економічної, культурної, т.і.) В праві це сфери правотворчості, правозастосування та правової доктрини (наукового опису та систематизації).

Комунікативна легітимація в праві здійснюється на рівні правової системи та рівні правил і рішень. Правові системи в цілому легітимізуються тільки в слабому сенсі: власне функціонування правової системи в цілому є достатньою підставою, достатнім буде взаємне визнання та підтримка різних інститутів правової системи (законодавчої, виконавчої, судової влади та правової доктрини), рівень взаємного визнання інших правових систем. Несправедливі правові системи можуть вимагати й сильного смислу, тобто легітимація несправедливих правил буде відбуватися на рівні первинних правил правової системи, також правам на свободу буде приділено багато уваги. Вторинні правила піддаються критиці з позиції процесуальних прав, особливо у відношенні політичної участі (недемократичне виключення з числа учасників) чи доступу до правосуддя

(несправедливі судові процеси) в умовах революції чи громадянської війни тощо. Визначальна роль на рівні загальної дискусії щодо легітиматії правової системи належить ЗМІ – форуму для комунікативної легітиматії в політичній публічній сфері.

Критерії перевірки легітимності конкретних правил та рішень залежать від: походження правил (Чи мав право законодавець видавати правило та чи отримав він дану владу належним чином?); процедури їх прийняття (Чи були дотримані належні процедури та чи узгоджені вони з фундаментальними процедурними принципами?); змісту правил (Чи пов'язане дане правило з фундаментальними принципами та цінностями правової системи? Чи відповідає воно домінуючій в суспільстві ідеології?). Легітиматія в складних випадках не буде мати чіткого списку відповідей, вона виникає тільки через комунікацію всіх учасників відповідної публічної сфери за умов вичерпної та коректної інформації, розумної та когерентної аргументації.

На рівні правозастосування будуть виникати питання відповідно компетентності судді (чиновника, поліцейського і т. і.); правомочності використаних процедур та змісту. Велику роль відіграють теорії та методи інтерпретації, вузьке чи широке розуміння ролі судді, правова доктрина, та у випадку широкого суспільного інтересу – ЗМІ.

Легітиматія є соціальним конструктом не тільки в сенсі саме суспільного визначення критеріїв легітиматії права, але й тому, що саме позиція більшості суспільства є точкою визнання закону всупереч позиції незгодної меншості. Прийнятність чи неприйнятність детермінована соціально: традиції та культура визначають в цілому переконання та очікування, а отже й визнання. Традиції та культура розвиваються через всі види комунікації в суспільстві, створюють парадигмальну рамку, спільний «життєвий світ» (за Ю. Хабермасом). Він виступає горизонтом, контекстом процесів досягнення розуміння навіть поза усвідомленням власне проблеми легітиматії права. Член суспільства має впевненість щодо об'єктивності істини, яка й визначить можливі суб'єктивні позиції відносно інтерсуб'єктивних істин більшості в процесі визнання, довіри, сприйняття як належного в правовій сфері.

В юридичній практиці ХХІ століття відбувся перехід від традиційної легітиматії права – вертикальної та лінійної (із нав'язуванням авторитарного рішення з позиції загальної справедливості та юридичної однозначності, вирішальною вагою повноважень вищих норм та інститутів, системною родословною, авторитетом до раніш прийнятих рішень, апеляцією до безапеляційної, застиглої думки відомих вчених-юристів) до комунікативної легітиматії права – циркулярної та взаємної (яка йде шляхом діалогу з соціальними проблемами, правами людини, наддержавними інститутами, діалогом між правовими системами, юридичними та неюридичними (політичними, моральними) принципами, правилами та цінностями, правилами та їх інтерпретацією; шляхом переконливої аргументації та конкретизуючої справедливості, з акцентом на змістовні доводи замість формальних, на розширення спільного

життєвого світу, меж інтерпретативного співтовариства, плюралізму правових порядків, європейської правової культури, акцентом на перманентність комунікації на всіх рівнях створення та застосування права як потужного інтегратора сучасного демократичного західного суспільства з культом індивідуальних свобод та тенденцією юридизації моралі).

Отже, комунікативна легітимація права пов'язана з розвитком правової, політичної, інформаційної, комунікативної, інституційної та особистісної, загальної та індивідуальної, юридичної, експертної та масової культури, суб'єктності, сучасної моделі демократії, аргументації, комунікативної етики; гармонізує пошуки свободи та порядку, бажаного та належного, стверджує продуктивну силу комунікативного розуму в приватній та публічній сферах.

Список використаних джерел

1. Марк ван Хук Право как коммуникация / Пер.с англ. М. В. Антонова и А. В. Полякова. – СПб.: Издательский дом С.-Петербур. Гос.ун-та, ООО «Университетский издательский консорциум», 2012. – 288 с.

2. Поляков А. В. Коммуникативная концепция права (проблемы генезиса и теоретико-правового обоснования): Диссертация. – СПбГУ, 2004 // <http://lawfac.bip.ru>.

3. Токарська А. С. Комунікація у праві та правоохоронній діяльності. – Львівський юридичний інститут МВС України, Львів, 2005. – 284.

4. Токарська А. С. Комунікативна стратегія законотворчої і законодавчої діяльності: навчальний посібник / А. С. Токарська. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 244 с.

Тимошенко Віра Іванівна,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ.

Відмітною ознакою наукового пізнання є знання про світ, про те, як він існує сам собою. Наукове пізнання являє собою процес дослідження сил природи, законів розвитку суспільства, нових явищ, розкриття закономірностей їх зміни під впливом різних чинників. Цей процес має мету, завдання, потребує певних методів отримання та перевірки нових знань.

Основоположним питанням науково-пізнавальної діяльності є визначення об'єкта дослідження. Об'єктом є фрагмент реальності, обраний суб'єктом для дослідження. Виникає об'єкт в результаті

сепаратистського погляду дослідника на реальність, з якої він прагне щось виділити та відобразити у своїй свідомості. Фактично він навіть не виникає, а проявляється для дослідника в статусі відособленості, того, що можна вивчати, ігноруючи його зв'язки з цілим, з реальністю [1].

У гносеологічному значенні об'єкт (лат. *objectum* – предмет) – це те, на що спрямована пізнавальна та інша діяльність суб'єкта. У філософії під об'єктом розуміють будь-яке явище, зовнішній світ, матеріальну дійсність, що існує незалежно від свідомості людини. Об'єктом пізнання можуть бути як матеріальні утворення (фізичні тіла, живі організми тощо), так і соціальні явища (суспільство, взаємовідносини людей, їх поведінка). Результати пізнання (підсумки експерименту, наукові теорії, наука загалом) також можуть стати об'єктом пізнання. За визначенням В. Даля, об'єкту властиві певні об'єктивні ознаки, які людина може спостерігати [2]. Від людини залежить лише факт виділення конкретного об'єкта із всіх наявних об'єктів відповідно до інтересу, що є до ознак цього об'єкта (стихийно-емпіричне побутове або наукове пізнання).

Наукове пізнання розвиває елементи об'єктивного відображення світу, що містяться у побутовому, стихійно-емпіричному пізнанні, шляхом доказовості, аргументованості, обґрунтованості висновків. І побутове, і наукове пізнання може породжувати предметні та об'єктивні знання про світ.

У науці не існує об'єкта без суб'єкта пізнання. Суб'єкт наукового дослідження – той, хто проводить науково-дослідну роботу. Суб'єкт є носієм предметно-практичної діяльності і пізнання, джерелом пізнавальної активності, спрямованої на предмет пізнання. Суб'єктом пізнання може виступати як окрема людина (індивід), так і різні соціальні групи (суспільство загалом).

Об'єкт, розглянутий дослідником в обраному аспекті, формує у свідомості суб'єкта предмет пізнання. На відміну від об'єкта, в предметі можна бачити не лише об'єктивне, а й суб'єктивне. Об'єкт пізнання – річ в собі, предмет – річ для нас. Мета – між ними. Знання не є невід'ємною властивістю об'єкта, знання – це і є предмет [3].

Предметом пізнання є аспекти, властивості та зв'язки явищ, що досліджуються з певною метою за конкретних умов і обставин. Якщо об'єкт дослідження – це процес або явище, що спричиняє проблемну ситуацію й обрано для вивчення, то предмет дослідження міститься в межах об'єкта [4].

На теоретичному рівні наукового пізнання об'єкт відображають з погляду його внутрішніх зв'язків і закономірностей, які досягають шляхом раціонального опрацювання даних емпіричного пізнання, а суб'єкт за допомогою мислення виходить за межі того, що дається в безпосередньому досвіді, здійснює перехід до нового знання, не звертаючись до чуттєвого досвіду. Абстрактне мислення є тут не лише формою вираження результатів пізнавальної діяльності, а й засобом одержання нового знання. Логічною формою теоретичного пізнання є

система абстракцій, що пояснює об'єкт [5]. Теоретичне дослідження завжди пов'язане з вивченням опосередкованої дійсності, у якій відношення одного поняття чи об'єкта до іншого мислиться або пізнається лише через третє поняття чи об'єкт (наприклад: перше поняття – «дія» (або «бездіяльність»); друге поняття – «кримінальне правопорушення», їх співвідношення пізнають через третє поняття – «стаття нормативно-правового акту»).

Слід зазначити, що предметом наукового пізнання є не просто сторони, частини об'єкта, а складові, які виділені у результаті мислення, відображені у наукових поняттях і законах. Складність реальних об'єктів, різноманіття їх властивостей і відносин змушує дослідника спрощувати, узагальнювати, тобто ідеалізувати реальну картину. У науковій теорії замість реальних об'єктів вводяться ідеалізовані абстрактні об'єкти, наділені лише істотними (відносно певної задачі) властивостями, і позбавлені неістотних ознак. З точки зору теорії пізнання найбільш важливим компонентом будь-якої теорії є наявність саме такої системи абстрактних об'єктів. Властивості цих об'єктів описуються в основних поняттях теорії, а відносини – в законах. Така система абстрактних об'єктів визначає специфіку науки (або теорії) і є дійсним предметом наукового дослідження [6]. Причому різні науки можуть мати один спільний об'єкт дослідження, розмежовують же їх за своїм предметом. У різних науках можуть вживатися однакові терміни. Але навіть використовуючи один і той же термін, різні науки вкладають у нього свій зміст, що відображає специфіку предмета і характер завдань, що вирішуються. У результаті формулюють різні наукові поняття.

Все вище сказане стосується й таких об'єктів наукового пізнання як держава і право. Коли дослідник розмірковує про них, то оперує не самими об'єктами, а поняттями, ідеальними формами їх відображення. У процесі пізнання потенціали інформації, носіями яких слугують держава і право як об'єкти, «знімаються» свідомістю у вигляді образів, понять, смислів, концептів, ідеальних моделей, конструкцій тощо. Тобто свідомість безпосередньо взаємодіє не з державою і правом як об'єктами, а з тими потенціалами інформації, носіями яких вони є, тобто з державою і правом як предметами пізнання. На відміну від об'єкта, предмет пізнання може відчужуватися від об'єкта і циркулювати в ідеальній сфері як інформація. Таке відчуження призводить до формулювання понять, що відображають основні характеристики держави і права. Ці поняття використовуються як інструменти для подальшого пізнання об'єктів. Тобто держава і право, будучи об'єктами, є й предметами пізнання, що опосередковують осягнення самих об'єктів [7]. Розглядаючи державу і право як безпосередні об'єкти, дослідник свідомо або несвідомо втягується у формування предмета їх пізнання. Якщо ж він визначає як безпосередні предмети пізнання закономірності виникнення, розвитку та існування держави і права, то змушений розглядати їх як об'єкти.

Таким чином, з точки зору гносеології протиставлення предмета і об'єкта пізнання є відносним. В онтологічному сенсі їх необхідно розмежовувати.

Предмет є похідним, вторинним стосовно об'єкта пізнання. Об'єкт існує, а предмет формується. У предмет входять закони (закономірності) функціонування та зміни, властивості, ознаки, що характерні (з точки зору дослідника) об'єкту пізнання. Об'єкт є пізнавальною реальністю, а предмет – теоретичною моделлю цієї реальності, що створюється за допомогою певних дослідницьких засобів.

Список використаних джерел

1. Карякин Ю.В. Объект и предмет науки // Успехи современного естествознания. – 2008. – № 1. – С. 76–79. URL: <http://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=9240>.

2. Толковый словарь живого великорусского языка: [в 4 т.] / [соч.] Владимира Даля. – 3-е изд., испр. и знач. доп., изд. под ред. [и с предисл.] проф. И.А. Бодуэна-де-Куртенэ. Т. 1–4. – Санкт-Петербург, Москва: Т-во М.О. Вольф, 1903–1911. – С. 1628. URL: <https://www.prlib.ru/item/457655>.

3. Боруленков Ю.П. Объект и предмет юридического познания // Закон и право. – 2015. – № 7. – С. 22–23.

4. Тимошенко В.І. Особливості фундаментального (теоретичного) дослідження // Науковий вісник НАВС. – 2012. – № 3 (82). – С. 7.

5. Муратова І.А. Філософські проблеми наукового пізнання [Текст]: конспект лекцій / І.А.Муратова. – К. : НТУУ «КПІ», 2011. – С. 39, 40.

6. Рузавин Г.И. Научная теория. Логико-методологический анализ. – М.: Мысль, 1978. – С. 42.

7. Хорошильцев А.И. Объект и предмет юридического познания: проблема соотношения. URL.: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/pravo/2010/01/2010-01-09.pdf>.

Тихомиров Олександр Деонисович,
професор кафедри цивільного,
господарського, адміністративного права
та правоохоронної діяльності Відкритого
міжнародного університету розвитку
людини «Україна», доктор юридичних наук,
професор

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ КОМПАРАТИВІЗМУ

Порівняльні дослідження формувалися в епоху модерну й модернізму, відповідно сприймали його «моністичні», «універсалістські» властивості й характеристики, тому в епоху, постмодерна, що його змінила, й властивому їй постмодерністському сприйнятті світу, повинні були й змінилися «координати», «параметри» порівняльних досліджень,

які концентровано втілюються у формальному визнанні плюралізму культур, цивілізацій, що стало визначальним фактором переходу на інший рівень порівняльних досліджень.

Одним з проявів такого переходу стає компаративізм, якому притаманна гармонізація та оптимізація «загального» і «унікального», загального і різного у процесі реальної взаємодії культур, орієнтація на пошук загального, відмінностей та унікального, не визнання не тільки діалогу (полілогу) культур, але і його відсутності (бездіяльності), ізоляціонізму, боротьби, конфронтації культур.

Компаративізм охоплює й проявляється на різних рівнях й у різних сферах пізнання, практики, життя, відповідним чином модифікуючись, трансформуючись стосовно до їх особливостей. Так, у сфері світогляду він виявляється як тип світогляду подібно модернізму, постмодернізму, у сфері науки як її філософська основа й парадигма, подібно позитивізму, структуралізму, а також як галузь міждисциплінарних наукових досліджень і групи компаративних наук, заснованих на компаративному підході (подібно історичним, географічним та іншим наукам).

У цьому контексті може бути запропонований наступний основний термінологічно-понятійний ряд розуміння проявів компаративізму в науці: а) компарізм – наукова парадигма, заснована на визнанні різноманіття світу, спільність якого обумовлена взаємодіями його різних компонентів; б) компаратологія – комплекс наукових дисциплін, спільність яких ґрунтується на використанні компаративної методології й плюралізмі предметної області; в) компаративістика – комплекс компаративних наук у їхньому широкому розумінні, що містить як компаратологію, так й сферу міждисциплінарних соціо-гуманітарних досліджень вивчення «одного, другого, іншого» на основі компаративного підходу; г) компаративний підхід – один з наукових підходів, поряд із системним, функціональним й іншими, базований на компаративному методі (компараториці), що охоплює порівняльний метод, методи співставлення і протиставлення, метод паралельних досліджень й інші методи вивчення «не одного» об'єкта або його стану, властивості, а також інші методи, які є відносно нього допоміжними; д) компаратив – підстава зіставлення, порівняння, протиставлення, стосовно якого виявляється різне і загальне в предметі дослідження; е) компаратор – сукупність наукових знань (теорій, концепцій, понять й інших), на основі використання яких здійснюється компарування (порівняння, зіставлення); ж) компарування – процес, операція, дія порівняння, протиставлення, аналогії; з) компаративність – властивість, що відбиває різне або загальне в досліджуваних явищах; і) компаративіст – суб'єкт компаративних досліджень.

Запропонований термінологічно-понятійний ряд не має вичерпного характеру. Його призначення показати можливість, необхідність і

перспективність подальших досліджень понятійного апарата компаративізму та компарізму.

Таке розуміння компаративізму припускає виокремлення й області його прояву в правовій реальності, як світогляду, регулятиву й ідеалу безпосередньо суб'єктів права, що може бути позначена як компаративізм у праві, і відповідної властивості правової реальності – компаративності права, що відбивається не тільки в його плюралізмі й універсальності, але й сутнісних властивостях рівності, справедливості, мері, масштабі. У сфері наукових досліджень особливості прояву компаративізму в правовій реальності й формах її пізнання, також породжують виділення й диференціацію різних областей, сфер, спільностей. Зокрема, правова компаративістика – це область міждисциплінарних досліджень різних наук, які на основі компаративного підходу досліджують правову реальність, кожна з яких виходить із властивих їй компаративів (теорій, концепцій), різновидом її є юридична компаративістика як вже область міждисциплінарних досліджень яка обмежена юридичними науками. У змісті й структурі цієї сфери виділяється юридична компаратологія, юридичний компаративний підхід, юридичний компаративний метод, юридичні компаративи, у яких загальнонаукові уявлення про компаративізм переломлюються через своєрідність не тільки правової реальності, але і юридичної науки.

Більше того, кожен з цих компонентів має свої зміст і структуру, виокремлення та теоретичне осмислення яких може здійснюватися різними шляхами й у різних площинах, «системах» бачення самої юридичної науки і її зв'язків з іншими науками, що передбачає їхні подальші дослідження, зокрема в розрізі проблематики глобалізації-локалізації (глокалізації) і регулятології.

У дихотомії глобальний і локальний правовий й юридичний компаративізм проявляється як дихотомія правового глобалізму й правового плюралізму, на різних рівнях існування останнього - від цивілізаційного до повсякденного життя суб'єктів права.

У сфері регуляції соціального життя і її пізнання соціо-гуманітарними науками компаративізм проявляється через поняття регулятології як комплексу наук або сфери міждисциплінарних досліджень, об'єктом яких є соціокультурні регулятори і не тільки, що існують в різних цивілізаціях. Причому регулятивність розглядається як властивість притаманна різним соціальним й культурним явищам, що не дозволяє зводити предмет вивчення тільки до традиційних регуляторів - норм, правил, звичаїв, традицій.

Тищенко Ірина Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО БУЛІНГУ

На сьогодні вираженою проблемою, яка викликає занепокоєння, є дитячий булінг. Ще зовсім недавно, якихось десять років назад, зазначене поняття у суспільстві було відсутнє, при цьому дитячі конфлікти завжди були присутні у шкільних колективах, але вони носили поодинокі випадки і не мали постійного характеру, не мали притаманних булінгу ознак:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі;

- наслідки у вигляді психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страху, тривоги, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Людину, яку вибрали жертвою, намагаються принизити, залякати, ізолювати від інших різними способами. Найпоширенішими видами булінгу є:

- *фізичний* (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень);

- *психологічний* (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж);

- *економічний* (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей);

- *сексуальний* (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти);

- *кібербулінг* (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв).

Якщо розпочати вивчення даного питання і спрямувати свій погляд до минулого, то булінг був притаманний у більшості своїх чоловічим колективам, які вимушені перебувати у замкнутому колі, а саме це – армійські колективи і місця відбuvання покарань. Людина сформована як особистість попадаючи у закритий простір, із обмеженим колом спілкування розпочинає боротьбу за розміщення в ієрархії певного соціуму. І якщо для армійському колективу характерними видами булінгу були фізичний, психологічний і крайнє рідко економічний, то для місць позбавлення волі притаманні всі види булінгу. Потрібно згадати таке ганебне поняття в армії як «дідівщина», коли примушувались слабкіші по духу солдати нести службу за інших, прибирати, прасувати, прати речі за товаришів по службі, переносити фізичні і психологічні знущання, що призводили до надзвичайних

подій. Міністерством оборони СРСР для протидії такому ганебному явищу навіть була створена «Рада матерів», як мала доволі широкі повноваження, тобто на загальнодержавному рівні було визнано проблему, яку на сьогодні названо «булінг». І якщо в місцях позбавлення волі ці явища визначаються субкультурою кримінального світу, зламанною психікою та відсутністю моральних засад, то постає питання як у вчорашніх школярів, які були призвані на службу при зміні середовища проживання у найкоротші строки відбувається моральна деформація?

Постає питання формування особистості і насамперед яскравим взірцем для дитини є сім'я і соціум в якому перебуває вона. Наголошуємо, що сім'я це фундамент на якому базується подальша надбудова і в залежності від моральних цінностей залежить міцність цієї будівлі.

Так, що є первопричиною виникнення булінгу у дитячих колективах?

Обов'язковою умовою є наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі.

Розпочнемо з кривдника (булера) – як показує практика це діти із матеріально забезпечених сімей або із неповних чи недостатньо фінансово забезпечених сімей. В першому випадку кривдник показує свою соціальну значимість завдяки статкам батьків і впевнений, що в будь-якому випадку уникне відповідальності, а за потреби батьки та фінансовий ресурс усуне проблеми які можуть виникнути, другий випадок у дитини формується хибне бачення, що завдяки приниженню інших є шанс зайняти соціальний щабель в колективі. Одні користуються всюдозволеністю, інші на їх думку безвихідністю та бажанням бути значущими, але і ті і інші йдуть шляхом приниження інших, щоб на фоні принижених зайняти вищий щабель у колективній ієрархії.

Закладення морально-ділових якостей людини розпочинається з дитинства і насамперед батьками, соціум дещо корегує, але не є визначальним для формування морально-психологічного стану людини. Батьки формують світосприйняття, моральні засади, шляхи вирішення конфліктних ситуацій тощо. Дитина як губка не тільки поглинає, але і відчуває нещирість, точно копіює поведінку батьків, їх моральні цінності. Кривдник, як аксіому сприймає будь-яке насильство, як норму поведінки, яка зазвичай присутня у сімейних відносинах і застосувавши насильство відносно інших вважає це нормою поведінки. Батьки в сім'ях яких будь-яке насильство є нормою в подальшому не тільки не засуджують дії своїх дітей, а навпаки шукають вину в діях інших. Хибна оцінка батьків в подальшому призводить до невідтворних процесів у психоемоційному стані дитини, що у подальшому руйнує особистість. Приймаючи, що батьки відіграють основну роль в формуванні особистості дитини, з метою попередження булінгу необхідно на першому етапі розпочинати вивчення та корегування поведінки батьків, їх світосприйняття та

соціально-правильної поведінки, що в подальшому надасть змогу провести психоемоційне корегування дитини.

Переходячи до сторони конфлікту «потерпілого», слід зазначити, що це дитина морально чи фізично слабка, що надає кривднику відчуття переваги, ще до моменту булінгу. І в цьому моменті також провина лягає на сімейні відношення дитини відносно якої здійснюється насильство. Батьки своєю поведінкою в повсякденному житті не підтримують та не підвищують соціальну оцінку дитини, а навпаки створюють передумови, що дитина відчуває себе вразливою та меншовартісною, що подавляє її як особистість і занижує власну оцінку себе. І знову для надання допомоги дитині потрібно провести психокорекцію батькам в першу чергу, а потім дитині. Один із чинників виключає позитивний результат в цілому.

Третьою стороною конфлікту є спостерігачі. Спостерігачі це потенційні кривдники, в яких спотворена морально-етична поведінка, відсутні ціннісні орієнтири і лише питання часу коли вони із спостерігачів перейдуть до активних дій. І в даному випадку сім'я є визначальним фактором, який безпосередньо впливає на поведінку та психоемоційний стан.

На привеликий жаль, підлітки здебільшого взагалі не знають як протидіяти цькуванню або бояться звертатися по допомогу до старших. Багато інцидентів залишаються без уваги ще через одну причину – школярі просто бояться стати такими ж жертвами, бо знають, що ніхто їх не захистить та не допоможе. Нерідко навіть ті, хто спочатку лише споглядав знущання, приєднуються до кривдників, саме через цей страх. І дивлячись на різноманіття способів булінгу, їх можна зрозуміти. Часто, здавалося б, у дитячому колективі виникає зовсім недитяча жорстокість та ненависть, бо в хід йдуть не просто образливі прізвиська чи насмішки, а навіть примус до неприємних людині дій, викрадення речей, погрози фізичною розправою та «звірячі» побиття. Булінг – не норма і потрібно його позбуватися. Проте скільки на це може піти часу – ніхто не знає. Звісно, зовсім викоринити таке явище, мабуть, неможливо, але варто хоча б спробувати.

Ткачук Іванна Дмитрівна,
ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВА ТА РЕЛІГІЇ ЯК РЕГУЛЯТОРІВ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Проблема взаємозв'язку права та релігії у системі соціальної регуляції має складний і неоднозначний характер, що потребує окремого теоретичного осмислення та обґрунтування.

У взаємодії права та релігії на перший план виходять правові та релігійні норми, які встановлюють певні правила поведінки людини в

соціумі. Тому право і релігія постають як дві близькі соціальні нормативні системи. Правові та релігійні норми бувають дуже схожими, а інколи й тотожними за характером своїх приписів. В християнстві ми знаходимо численні оцінки належної та забороненої з позиції закону поведінки, які узгоджуються з деякими принципами та нормами права. Наприклад, старозавітні заповіді «не вбий», «не вкрати», «не свідчи неправдиво на ближнього свого» представлені цілою низкою статей Кримінального кодексу України, які об'єднані такими розділами, як «Злочини проти життя та здоров'я особи», «Злочини проти власності» та «Злочини проти правосуддя» [1].

Порівнюючи правові та релігійні норми слід зазначити, що останні відзначаються більш глибоким смислом. Право регулює лише зовнішню поведінку особи. Релігія апелює до внутрішнього світу людини, сприяє формуванню у неї духовно-етичних переконань і ціннісно-світоглядних установок, що визначають її поведінку у соціумі, зокрема правову форму такої поведінки. У цьому контексті слушно зазначає П. Путилкін, що «...повністю відірвати начебто суто релігійні норми від світських не можна, адже при всій абстрагованості від повсякденних проблем вони в дійсності відіграють важливу роль у формуванні правомірної поведінки людини, виробляючи стійку систему цінностей, які здатні виступати як мотиви соціально-позитивної поведінки» [2, с. 10]. Так, наріжним каменем християнської моралі постає заповідь універсальної любові. Ісус Христос чтив, що весь закон можна звести до виконання цієї заповіді, тому що той, хто любить, – ніколи не завдасть шкоди іншому. Як сказав Апостол Павло: «Любов є виконання закону» (Рим. 13:10). Таким чином любов, як найпотужніший внутрішній регулятор поведінки людини, актуалізує питання про зовнішній регулятор, тобто право.

Крім того, взаємозв'язок розглядуваних нормативних систем проявляється в тому, що релігія здатна впливати на формування світських норм. Бувають і такі ситуації, коли релігійні вимоги з плином часу перетворювалися на правові. Наприклад, загальновизнаний принцип «*nulla poena sine lege*» (немає покарання без закону, який його передбачає) є своєрідною маніфестацією напучення апостола Павла громаді Риму: «...гріх не ставиться в провину, коли немає закону» [Рим. 5:13], а також – «...де немає закону, немає і злочину» [Рим. 4:15]. У сучасних демократичних державах цей принцип закріплений як основа верховенства права.

На сьогодні вплив релігії на правоутворення виявляється переважно в опосередкованих формах: сприяння генезі нових правових норм або гальмування цього процесу, визначення еволюційного руху правової системи в цілому та розвитку правової науки [3]. Водночас право не може детермінувати розвиток релігії, а тільки сприяти її існуванню в багатоманітних формах шляхом унеможливлення поглинання різними віросповіданнями одне одного, регламентації

механізму реалізації й меж здійснення релігійних прав, порядку створення й функціонування релігійних організацій. Зокрема право є ключовим щодо вирішення питання толерантності [4, с. 630].

Проникнення релігійних норм у правове поле також відбувається у тих випадках, коли предмет релігійних та правових відносин збігається. Так, законодавством України охороняються такі християнські цінності, як: людська гідність, свобода, рівність людей тощо. Крім того, такий взаємозв'язок проявляється і в тому, що сама релігія виступає в якості предмета правової охорони. Зокрема стаття 35 Конституції закріплює право кожної людини, яка проживає на території України, на «свободу світогляду і віросповідання». Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність [5]. А статті 180, 181 Кримінального кодексу України [1] передбачають відповідальність за порушення вказаного права.

Отже, право та релігія в об'єктивному вимірі є взаємозалежними і взаємодоповнюючими нормативними системами. Релігійні норми відіграють важливу роль у формуванні правомірної поведінки, правової культури та здатні виступати детермінантою правогенезу, що в сучасних умовах виявляється здебільшого в опосередкованих формах впливу. У свою чергу право сприяє зниженню авторитарності релігійного світогляду та реалізації релігійних прав.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : прийнятий 05 квіт. 2001 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Путилкин П. А. Взаимодействие права и религии в регулировании общественных отношений. Право и государство. 2010. № 8. С. 9–12. URL: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site1238/html/media71246/18Putilkin.pdf.
3. Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Харків: Право, 2009. 224 с.
4. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 2 : Філософія права/ редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін. Харків : Право, 2017. 1128 с.
5. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Токарська Антоніна Семенівна,
професор кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права
Національного університету «Львівська
політехніка», доктор юридичних наук,
професор

СУЧАСНА ТРЕНДОВА КОМУНІКАЦІЯ: РЕАЛІЇ ПРАВДИ ТА «ПОСТПРАВДИ»

У сучасному світі визначальну роль відіграє інформація, яка первісно покликана вибудовуватися на об'єктивних фактах. Проте насамперед медійна сфера, набувши своєї трендовості, перетворюється в одну із найбільш нестабільних, деформованих сучасними впливами галузей. Вона, як невидима зброя, змінює і руйнує потенціал людського мислення новітніми технологіями. До них належать: постправда; маніпуляція; інформаційно- психологічна операція; ораторська маска. Названі методи комунікації об'єднують спільні ірраціональні емоційно-експресивних засоби, які, як правило, приховані, однак, за своєю суттю маніпулятивні. Всі різновиди впливу вчені вважають психологічним засобом зміни інтересів і долі комунікантів на основі приховування своїх істинних намірів. Таке управління психікою засвідчує грубе порушення права людини на свободу і демократію.

Постправда, що ґрунтується на діях і мисленні, при яких об'єктивні факти є менш впливовими у формуванні громадської думки, ніж заклики до емоцій і особистих переконань, які впливають більше на формування громадської думки, ніж емоції, що заміняють раціональне мислення. Оксфордський словник увів поняття постправди у перелік наукових статей ще в 2016 році. Однак, поняття не є таким новим. З історії відомо: скільки існує суд присяжних і апелювання учасників процесу до емоцій присяжних, стільки існує спроба поставити емоції вище за факти. На герменевтичному рівні можемо зауважити, що постправда трактується у двох вимірах семантики: з одного боку, дослідники називають постправду інтерпретацією правди, а з іншого – постправда кваліфікується як відверта брехня. Фактично постправда деформує і коригує факти з позицій суб'єктивного погляду й оціночних бачень комунікатора. Реалізацією постправди виступають часто фейкові новини у соцмережах, оскільки кожен комунікатор виступає посередником передачі інформації відповідно до своїх уявлень та завдань редакції. Прикладом постправдивого інформування стало активне обговорення дій Конституційного Суду депутатами, експертами, громадськими діячами.

До названого способу трендової комунікації додається ще технологічний прийом, який теж нищівно впливає на психологію людей. Йдеться про формування емоційно-пропагандистського сегменту зі спотворення фактів. Інформаційно-психологічні операції – це теж технологія формування громадської думки, проте у потрібному

ворожому руслі. Це такий же маніпулятивний вплив на емоції, поведінку та об'єктивні міркування особи з метою досягнення військових не безпекових цілей на території ворога. З такими намірами застосовуються всі наявні практики дезінформування: напівправа, обман, брехня та ін.

Будь-яка маніпуляція має цілковиту негативну когнітивну сутність, її не можна вважати переконувальною у публічному спілкуванні, бо вона спрямована на злочинний акт – обманювати слухача або читача. Дослідниця О. Діомідова вводить поняття «ораторська маска» за визначенням В. Виноградова і М. Бахтіна. Щоправда, у О. Діомідової це вже не «маска», а «функціональна роль» перетворення такого засобу у позитивно конотативний прийом.

Європарламент закликав створити ефективну стратегію протидії маніпулятивній практиці. Які б не були технологічні прийоми маніпулювання свідомістю громадян – наша держава покликана розпізнавати і давати оперативну відповідь та застосовувати адекватні способи запобігання інформаційним психологічним діям, постправдивим технологіям і «маскам». Для цього має відбуватися привернення уваги журналістської спільноти до запобігання маніпулятивній практиці подання інформації в медіа; потрібно підвищити медійну грамотність населення; треба встановити відповідальність журналістів (відповідно до Кодексу журналістської етики) за емоційно-суб'єктивістське подання фактів, спекулятивне застосування постправди. Актуалізуються також правові механізми впливу на законодавчому рівні: йдеться про потребу прийняття «Закону про дезінформацію», Закону «Про медіа», вже підготовлених у Верховній Раді, однак, до цього часу ще не розглянутих.

Список використаних джерел

1. Діомідова О.Ю. Еволюція мовного дискурсу в судових промовах видатних юристів XIX–XX ст.: монографія. Харків, 2015. 199 с.
2. Смоляр Л. Постправа: нічого нового, слова [medialab. online news postruth.режим доступу 11.12.2020].
3. Tokarska A. Wojna hybrydowa: wolność słowa czy wolność manipulacji: monografia. Lwów, 2019. 104 s.

Третьякова Тетяна Миколаївна,

доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат політичних наук, доцент

ВІРА ЯК РЕСУРСНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ СЛУЖБІ МВС УКРАЇНИ

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується інтенсивними та системними трансформаціями у всіх сферах суспільного життя, у тому числі в професійній сфері правоохоронних структур. Нині, в умовах підвищеної небезпеки, робота практичних психологів органів внутрішніх справ стає все більш

актуальною, оскільки стрімкі зміни можуть породжувати у людини відчуття невпевненості в майбутньому, у власних можливостях, невизначеність свого існування, розгубленість і безпорадність, що не може не відобразитися на виконанні службових обов'язків. Тому особливо актуальними постають питання пошуку ресурсів, що допомагають людині адаптуватися до нових умов, бути компетентним в професійних службових обов'язках та ефективно функціонувати в сучасному світі.

Дослідження зазначеної проблеми має не лише теоретичне, але і практичне значення, оскільки в системі внутрішніх справ з'являються нові виклики в їх професійній діяльності, такі як: створення та методичне забезпечення працівників психологічної служби Національної гвардії, відбір кандидатів у нову поліцію, реабілітація учасників бойових дій, визначення надійності персоналу, психологічна експертиза тощо. Таким чином, перед психологічною службою МВС України постійно постають нові завдання щодо роботи з персоналом: організації сталого професійного та особистісного розвитку, що неможливо без звернення до ресурсного елементу особистості.

Поняття ресурсу має досить широке значення та є полідисциплінарним. На думку В.П. Зінченка «ресурсний підхід дає можливість в термінах однієї мови описати як вимоги, що накладаються зовнішнім середовищем на систему, так і внутрішніми можливостями системи задовольняти даним вимогам [1, с. 113].

В психологічній науці до ресурсів найчастіше відносять фізіологічні та типологічні особливості особистості, когнітивні процеси і особистісні якості, соціальну підтримку, фінансове благополуччя, набуті знання, навички та досвід, а також навички оперування ресурсами в скрутних життєвих ситуаціях теж можуть розглядатися в якості самостійного ресурсу. І.В. Бринза під ресурсами визначає «внутрішні і зовнішні змінні, що сприяють психологічній стійкості особистості в стресогенних ситуаціях, це емоційні, мотиваційно-вольові, когнітивні і поведінкові можливості, які людина актуалізує для адаптації до екстремальних або стресових ситуацій і життєвих подій» [2, с. 69].

Метою даного дослідження є акцент на вивченні такого внутрішньо-особистісного ресурсу як віра.

Віра, внутрішній, духовний світ людини та всі психічні почуття, стани і процеси, що з ними пов'язані, не важливо це буде релігійність чи навпаки – протилежна їй не релігійність – є системоутворюючими категоріями такого культурологічного поняття як образ світу, що на нашу думку, є фундаментальною основою особистісного світосприйняття, що надалі формує певні мотиви та поведінкові моделі.

Залежно від наукового підходу дослідників, віра визначається як «особливий психічний стан, який виникає у досить невизначеній ситуації, при умові дефіциту точної інформації про досяжність поставленої мети, але коли існує можливість для успішної дії чи успішного результату» [3, с. 245], як «почуття, що забарвлює образи

фантазії і створює ілюзію реальності і їх пізнання» [4, с. 109], як «здатність людини, що пов'язана з її ставленням до оточуючих людей і природи» [5, с.153], як «екзистенційний ресурс особи, що мобілізує та спрямовує її дії на подолання кризових періодів життя» [6, с. 16].

Отже, із вищезазначеного бачимо, що дослідники вказують на те, що віра це впевненість в собі, віра в себе, у власні сили і можливості впоратись з проблемами, здатність змінити своє ставлення до проблеми, спрямувати сили на саморозвиток, самоактуалізацію. Віра в широкому розумінні не є обов'язково релігійна, і її не можна ототожнювати з релігійністю. В науці більш схильні вважати, що віра це динамічна система образів, цінностей і зобов'язань, якими керується людина в житті, спосіб людини зануритися в життя і осмислити його.

Проте, неможливо заперечувати, що більшість людей під час кризових безвихідних ситуацій (як на той момент здається), звертаються до духовної сфери і релігії. Доказом такої спрямованості переживань можуть слугувати результати соціологічного опитування, яке було проведено в США після подій 11 вересня 2001 року: 90 % людей в той час звернулися до релігії за втіхою та психологічною підтримкою [7, с. 1507–1512].

Потреба у зверненні до духовної сфери зазвичай знаходиться у сплячому режимі і, тим чи іншим чином, актуалізується та вносить свій вклад в процесі переживання критичних ситуацій.

Як розумно ставитися до них в практичній діяльності представникам фасилітуючих професій, практичним психологам та, власне, суб'єктам ситуацій добре досліджено в Західній науці [8, с. 6]. Психологія духовності та релігії, досягла там більших успіхів свого розвитку, оскільки не мала таких авторитарних заборон релігійності та соціальних установок на обов'язковість атеїзму, як це випало на долю нашої країни. Там наукові дослідження цієї сфери вже мають інституалізований характер та інтегровані в наукову психологію

Головне місце дослідження цієї проблеми займає екзистенційно-гуманістичний напрям в психології, в межах якого акцент робиться на вірі як на внутрішньому ресурсі особи, що мобілізує та спрямовує її дії на подолання кризових періодів життя. Розглядаючи екзистенційний аспект духовності, її зв'язок з саморегуляцією і цінностями особистості, вчений Леонтьев Д.А. визначає духовність як «вищий рівень людської саморегуляції, притаманний зрілій особистості» [6, с. 20].

Стреси, проблемні та екстремальні ситуації, різноманітні кризові стани, які притаманні професійній сфері правоохоронних структур, активізують внутрішню психологічну потребу людини у наявності певної сили, за допомогою якої можливо справитися з існуючими невизначеними ситуаціями. Тому для психологічної служби ВМС України вкрай необхідним є звернення уваги і дослідження особистісних якостей службовців та вдосконалення діагностики їх внутрішнього потенціалу, який безумовно є важливим ресурсним елементом в професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Зинченко В. П. (2008). Общество на пути к «человеку психологическому». Вопросы психологии. № 5. С. 113–122.
2. Бринза И. В. (2015). Готовность к изменениям как психологический ресурс личности в достижении благополучия. Science and Education a New Dimension pedagogy and psychology. III (31). Issue: 61. С. 69–74.
3. Грановская Р.М. Психология веры / Р.М. Грановская // – СПб. : Питер, 2010. – 480 с.
4. Платонов К. К. О системе психологии. М., – 1972. С. 109.
5. Букин, В.Р. Ерунов, Б.А. На грани веры и неверия. Издательство: Л.: Лениздат. 1974. – 164 с.
6. Леонтьев Д.А. Духовность, саморегуляция и ценности/ Леонтьев Д.А.: Гуманитарные проблемы современной психологии//. Известия Таганрогского гос. Радиотехн. Ун-та, 2005 – № 7. – С. 16–21.
7. Paloutzian R.F., Park C.L. Recent Progress and Core Issues in the Science of the Psychology of Religion and Spirituality. In: Handbook of the psychology of religion and spirituality: 2nd ed. / ed. by R.F. Paloutzian, C.L. Park. NY: Springer, 2013. P. 3–21.
8. Schuster M.A., Stein B.D., Jaycox L.H., Collins R.L., Marshall G.N., Elliott M.N., et al. A national survey of stress reactions after the September 11, 2001, terrorist attacks. New England Journal of Medicine. 2001. Vol. 345. № 20. P. 1507–1512. doi: 10.1056/NEJM 200111153452024.

Тропін Захар Володимирович,

доцент кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРИНЦИП ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЯК ОСНОВА МИРНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Загострення міждержавних відносин в останні часи викликало підвищену цікавість до питань мирного вирішення міжнародних спорів. В практичній площині все частіше лунають запитання щодо окремих аспектів мирного вирішення міжнародних спорів, а також стосовно життєздатності цього механізму в сучасних умовах взагалі.

Розгляд теоретичних питань мирного вирішення міжнародних спорів не можливий без дослідження основи, яка визначає діяльність мирних засобів вирішення міжнародних спорів в сучасному міжнародному праві – принципу мирного вирішення міжнародних спорів, його місця у вирішенні міжнародних спорів та впливу сучасного міжнародного права на його зміст.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів становить основу сучасного міжнародного права. Автори беззаперечні в тому, що саме на його основі побудовані сучасні засоби вирішення міжнародних спорів. Так, наприклад Едуард Андріанович Пушмін зазначав, що принцип мирного вирішення міжнародних спорів це основоположне начало сучасного міжнародного права [4, с. 23]. Кількість досліджень в яких в тому чи іншому вигляді аналізувався зміст цього принципу величезна, адже він досліджувався не лише в контексті мирного вирішення міжнародних спорів, але й при загальнотеоретичних дослідженнях принципів міжнародного права.

Зазначені дослідження зводяться до інтерпретації принципу мирного вирішення міжнародних спорів, як обов'язку держав (в кращому випадку – суб'єктів міжнародного права) вирішувати свої спори виключно мирними засобами [3]. В цьому контексті і розглядається застосування цього принципу до будь-яких розбіжностей в міжнародних відносинах. Але виявляється, що наразі вже неможливо говорити про застосування цього принципу в запропонованій інтерпретації до розбіжностей, що виникають саме в сучасних міжнародних відносинах.

Фактично запропоноване застосування принципу мирного вирішення міжнародних спорів передбачає, по-перше – наявність спору, по-друге – сторони спору мають бути на одному рівні правовідносин або принаймні штучно виведені на один рівень правовідносин (наприклад як це відбувається під час вирішення інвестиційних спорів). А як бути в тих ситуаціях коли відсутній перший або другий елемент або і перший і другий? Прикладів такого в сучасному міжнародному праві достатньо.

Одним з найяскравіших прикладів цього є міжнародне кримінальне право. Наприклад рішення Нюрнберзького [1] та Токійського трибуналів, де вперше фізичні особи були притягнуті до відповідальності за порушення норм міжнародного права, чим було визнано здатність фізичних осіб безпосередньо нести обов'язки та бути відповідальними безпосередньо за міжнародним правом. Згодом, цей підхід був розширений практикою Міжнародних кримінальних трибуналів по колишній Югославії, Руанді та Сьєрра-Леоне і діяльності Міжнародного кримінального суду.

Очевидно, що зазначені інституції діяли та діють не на основі принципу мирного вирішення міжнародних спорів, а особи в них притягались та притягаються до відповідальності не задля вирішення міжнародних спорів. На наш погляд основною метою діяльності цих установ була та є ідея захисту прав та законних інтересів суб'єктів, права яких були порушені в наслідок дій осіб, що притягались чи притягаються до відповідальності.

Ще одним цікавим прикладом можуть стати засоби захисту прав людини сучасного міжнародного права. Закріплення прав людини на універсальному міжнародному рівні не було підтримано більш-менш істотними засобами їх реалізації, а всі ці положення формально не

мали зобов'язальної сили. Такі положення та засоби їх реалізації були закріплені на регіональному рівні. Так, 4 листопада 1950 року була прийнята Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод, яка стала першим зобов'язальним міжнародним документом у цій сфері, реалізація якого була підкріплена судовою установою Європейським судом з прав людини. Також у 1969 році в межах Організації американських держав була підписана Американська конвенція з прав людини, якою було засновано Міжамериканську комісію з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини. У 1981 ж році в межах Організації африканської єдності була підписана Африканська хартія прав людини та народів, яка заснувала Африканську комісію з прав людини та народів.

Таким чином, приклади діяльності інституцій з захисту прав людини свідчать про їх розвиток в бік відмови від категорії спір між державою та фізичною особою (що мало місце коли існували проміжні органи для розгляду скарг осіб права яких були порушені), в категорію оскарження дій та переслідування держав фізичними особами за порушення прав людини та основних свобод.

Як ми бачимо зазначені вище тенденції міжнародного кримінального права та права захисту прав людини ставлять питання про необхідність переосмислення ролі принципу мирного вирішення міжнародних спорів в сучасному міжнародному праві в бік його заміни (або принаймні доповнення) принципом права на захист прав та інтересів суб'єктів міжнародних правовідносин. Адже якщо ми не можемо говорити про наявність спору у правовідносинах та/або має місце нерівність суб'єктів правовідносин, логічно припустити що між ними розглядається не спір, а відбувається захист прав та інтересів суб'єктів таких правовідносин. Слід наголосити, що зазначене жодним чином не зменшує можливості мирного вирішення міжнародних спорів, оскільки можливість правовими засобами вирішити спір є одним з шляхів захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин.

З іншого боку зазначене не означає появу в міжнародному праві принципу права на справедливий суд або принципу права на правосуддя. Адже означені принципи в загальній теорії права, праві прав людини та конституційному праві відсилають до діяльності судових установ, як основи захисту прав та законних інтересів людини [2]. Наразі, міжнародне право в цій частині має набагато ширший інструментарій зумовлений координаційним характером міжнародного права та дією принципу мирного вирішення міжнародних спорів. Саме тому більш правильно говорити про зародження принципу права на захист прав та інтересів суб'єктів міжнародних правовідносин на доповнення або замість принципу мирного вирішення міжнародних спорів.

Таким чином, підсумовуюче вище зазначене, можливий висновок, що сучасна ситуація в міжнародному кримінальному праві та праві прав людини свідчить про те, що принцип мирного вирішення міжнародних спорів вже не може розглядатись як всеосяжний принцип

сучасного міжнародного права, що забезпечує врегулювання міжнародних розбіжностей. Ситуація в зазначених галузях міжнародного права характеризується поширенням розбіжностей які мають характер не спору, а переслідування держав індивідами (або навпаки) задля притягнення до відповідальності та поновлення порушених прав. Таким чином, можна говорити, про те, що в сучасному міжнародному праві принцип мирного вирішення міжнародних спорів має бути щонайменше доповнений принципом захисту прав та інтересів суб'єктів міжнародних правовідносин.

Список використаних джерел

1. The Nuremberg Trial, Decision, 6 F.R.D. 69 : 1946. URL: <http://www.uniset.ca/other/cs4/6FRD69.html>.
2. Арановский К.В. *Государственное право зарубежных стран: Учебное пособие*. Москва : ИД "Форум" : Инфра-М, 2000. – 488 с.
3. Буткевич В.Г., Мищик В.В., Задорожний О.В. *Міжнародне право. Основи теорії* : підручник. / за ред. В.Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.
4. Пушмин Э. А. *Мирные средства разрешения международных споров*. Ярославль, 1981. – 79 с.

Федорович Ольга Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА КРИТЕРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Згідно з визначенням ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я), здоров'я – такий стан людини, який характеризується не лише відсутністю хвороби чи фізичних дефектів, але й повним фізичним, душевним і соціальним благополуччям. Тому увага до проблеми психологічного здоров'я є цілком закономірною.

В історії психології ініціатива формулювання і розробки проблеми психологічного здоров'я по праву належить представникам психоаналізу (А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм) та гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Еріксон).

Так, А. Адлер вважає, що компенсація почуття неповноцінності, притаманного всім людям, досягається за рахунок почуття спільності (приналежності до соціальної групи). Таке почуття за своїм сенсом перевершує будь-які індивідуалістичні прагнення, в тому числі й задоволення потреби в самоактуалізації. При цьому найбільш цінним є спільне прагнення групи людей до самовдосконалення. Згідно з його теорією, психологічне здоров'я залежить від того, наскільки людина здатна вирішувати три основних життєвих завдання: творчо працювати, дружити і любити [1].

К. Хорні обґрунтовує, що критерії психологічного здоров'я відмінні в різних культурах, причому кожна з них вважає, що

притаманні лише їй почуття і прагнення є єдино правильними (нормативними). Для Е. Фромма, психологічне здоров'я залежить від стану суспільства, відповідно, здоров'я/нездоров'я суспільства спонукає чи стримує розвиток особистості [4].

В гуманістичній парадигмі стрижнем психологічного здоров'я визначається прагнення людини залишатися самою собою, незважаючи на всі труднощі життя [2; 3]. Психологічно здоровою є людина, якій притаманні наступні властивості: позитивне ставлення до себе; оптимальний (індивідуальний для кожного) розвиток, самоактуалізація особистості; психічна інтеграція (автентичність, конгруентність); особиста автономія; реалістичне сприйняття оточуючих; вміння адекватно впливати на інших людей та ін. Сучасні гуманістичні психологи до зазначеного додають гармонію життєвих сил людини і специфічність життєвого простору, здатність до особистісного вибору і автономного розвитку. При цьому механізмами психологічного здоров'я стають здатність до прийняття рішень у напрямі майбутнього, готовність до змін і можливість бачити альтернативи, здатність ефективно використовувати свої ресурси та нести відповідальність за власний вибір.

Згідно з екзистенційною концепцією В. Франкла, справжнім критерієм психологічного здоров'я є лише прагнення до смислу – обґрунтованості свого існування [3]. Його доповнює Е. Еріксон: кожному етапу онтогенезу відповідає своя форма ідентичності, вони змінюють одна одну, рухаючись від тих, що вже «відпрацювали» своє призначення, до тих, що згодом повинні стати актуальними.

В сучасну психологію поняття «психологічне здоров'я» введене І. В. Дубровіною [5]. На її думку, психічне здоров'я не доповнює і не протистоїть, а нерозривно пов'язане з психологічним здоров'ям: перше стосується окремих психічних процесів, друге – особистості в цілому, перебуває в тісному взаємозв'язку з найвищими проявами духовності. Це дозволяє виділити власне психологічний аспект проблеми, на відміну від медичного, соціологічного та ін. Відповідно, психічне здоров'я визначає особливості розвитку психіки, психологічне – розвиток особистості, соціалізацію людини як суб'єкта діяльності.

На думку автора, психологічне здоров'я зумовлює: психічне здоров'я як результат повноцінного психічного розвитку і розвитку особистості; усвідомлення людиною особливостей свого психічного та особистісного розвитку; ставлення до усвідомлюваних психічних і особистісних особливостей; гуманістичну спрямованість особистості [5].

Критеріями психологічного здоров'я слід вважати: позитивне самовідчуття та самооцінку, позитивне сприйняття оточуючого світу, високий рівень розвитку рефлексії, прагнення поліпшувати ефективність діяльності, успішне проходження вікових і професійних криз, адаптованість до соціуму, якісне виконання основних соціальних, сімейних і професійних ролей.

Таким чином, психологічне здоров'я характеризує процес і результат нормального розвитку суб'єкта, межі становлення його індивідуальності відповідно для конкретного віку конкретної людини в сприятливих умовах. Психологічне здоров'я становить собою динамічну сукупність властивостей і якостей людини, що забезпечує гармонію між потребами особи і суспільства, орієнтацію особи на реалізацію своїх життєвих цілей.

Список використаних джерел

1. Адлер А. Наука жить: пер. с англ. Киев: Port-Royal, 1997. 288 с.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Прогресс, 1994. 480 с.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла: пер. с англ. М.: Прогресс, 1990. 372 с.
4. Дубровина И. В. Практическая психология в лабиринтах современного образования: монография. М.: Моск. психол.-соц. ун-т, 2014. 464 с.
5. Дубровина И. В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности // Вестник практической психологии образования. 2009. № 3. С. 17–21.

Харченко Наталія Петрівна,

старший викладач кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Малахова Вікторія Вікторівна,

курсант навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ УКРАЇНИ

Концепції, стратегії, доктрини, плани, програми нині відіграють важливу роль в упорядкуванні суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності суспільства та функціонування державних інституцій. Здебільшого вони вирізняються від «класичних» нормативно-правових актів як за формою, змістом, так й за порядком ухвалення та розроблення. Попри їх вагоме значення в механізмі правового регулювання, а також в правотворчій політиці України, слід визнати недостатній рівень їх дослідження в правовій доктрині України. Зважаючи на методологічну роль теорії держави та права, головним завданням якої є формування понятійно-категоріального апарату юридичних наук, а також розкриття особливостей правової природи різних феноменів, явищ, процесів та категорій, вважаємо за необхідне дослідити й окремі аспекти стратегічних правових актів, зокрема їх класифікацію.

Вагоме значення у розумінні цієї проблематики мають загальнотеоретичні праці С. Д. Гусарєва, А. М. Завального,

Ю. Є. Максименко, О. В. Мінченко, М. М. Пендюри, О. Д. Тихомирова, О. О. Тихомирова, О. В. Тюріної та інших, в яких розкриваються теоретико-правові засади інститутів нормативно-правових актів, правотворчості та правового регулювання. Не менш важливу роль у пізнанні правової природи цих актів мають й галузеві наукові розвідки, особливо адміністративно-правові. Це зумовлено тим, що тривалий час упорядкування суспільних відносин у сфері національної безпеки України здійснюється саме за допомогою стратегічних правових актів. Нині ж спектр сфер їх застосування значно розширився.

Однак в жодному з чинних нормативно-правових актів не визначено перелік, особливості та ієрархія як нормативно-правових актів, так й стратегічних правових актів. Вирішення цієї прогалини в законодавстві не знаходить також свого відображення у відповідних законопроектах. І навіть щорічне збільшення кількості стратегічних правових актів у вітчизняному законодавстві, розширення сфер суспільного та державного життя, які упорядковуються такими актами, не сприяє активізації правотворців. Ситуація ускладнюється також й тим, що відсутні широкі наукові дискусії у вітчизняній правовій доктрині щодо цього.

Отже, з метою розкриття питання класифікації стратегічних правових актів вважаємо за необхідне окреслити концептуальні засади, що зумовлюють авторське бачення їх місця й значення у правовій доктрині та вітчизняній системі законодавства. Зокрема, стратегічні акти:

1) є самостійною правовою категорією та предметом дослідження загальнотеоретичної науки, а також важливим елементом системи законодавства України;

2) є особливими, нетиповими, нетрадиційними правовими актами, а також засобами правового регулювання;

3) здебільшого є взаємопов'язаними та взаємозалежними між собою, так як кожен з них виконує різну роль у механізмі правового регулювання;

4) зумовлюють розроблення та ухвалення нових як стратегічних, так й «класичних» нормативно-правових актів;

5) переважно ухвалюються «пакетом» від загального стратегічного правового акту, де закріплюються концептуальні засади правового регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин, мета, напрями, завдання державного та суспільного розвитку (Основи державної політики, Доктрина, Концепція, Щорічні послання тощо), до «конкретизуючих» правових актів, де визначаються механізм, процедура та строки реалізації концептуальних положень (Стратегія, Програма, План дій тощо);

6) не мають нормативно уніфікованої ієрархії та моделі взаємозв'язку;

7) не впливають на виникнення суб'єктивних прав, не накладають юридичних обов'язків, не визначають заходів юридичної відповідальності, не змінюють правового статусу суб'єктів і не є

підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин, але ухвалюються відповідно до законодавства, на підставі тих норм і принципів правотворчості, які використовуються при прийнятті усіх «класичних» нормативно-правових актів, а також в межах компетенції суб'єктів правотворчості, включаючи вищі органи державної влади;

8) не мають науково узгодженої юридичної категорії та легальної дефініції, що сприяє плюралізму наукових підходів щодо назви таких актів («доктринальні акти», «програмні документи», «концептуальні акти», «акти програмно-директивного характеру», «квазінормативні акти», «стратегічні правові акти», стратегічні акти»);

9) характеризуються часто-густо невідповідністю назви стратегічного правового акту зі змістом правових норм, які містяться у ньому, тобто не враховуються особливості та мета конкретного стратегічного правового акту, а також підпорядкованість між різними стратегічними актами, адже, попри назву нормативно-правового акту, стратегічний акт має, насамперед, визначати напрями, цілі, завдання державного чи суспільного розвитку в конкретній сфері;

10) здебільшого відповідальними за реалізацією стратегічних правових актів є ті органи державної влади, які їх не ухвалювали (наприклад, Кабінет Міністрів України має забезпечувати реалізацію норм загальнодержавних програм, ухвалених Верховною Радою України чи щорічні Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України» тощо) [3–4].

Аналіз наукових джерел у цій сфері дозволяє констатувати, що здебільшого вчені, надаючи характеристику різним стратегічним правовим актам, групують їх лише за одним критерієм – назва стратегічного правового акту. Відповідно до цього критерію стратегічні правові акти класифікуються на доктрини, стратегії, концепції, програми, плани тощо.

У зв'язку з чим важливою є класифікація, запропонована І. Берназюк, хоча й стосується винятково стратегічних актів Верховної Ради України. Так, дослідниця вважає, що стратегічні акти Верховної Ради України «... доцільно класифікувати за джерелом закріплення на: 1) акти, які визначені в Конституції України (коаліційна угода, засади, основи); 2) акти, визначені в законах України (декларації, заяви, звернення); 3) акти, правовий статус яких не визначений конституційним законодавством України (стратегії, концепції), а також спеціальні акти, прийняті спільно з іншими суб'єктами владних повноважень (наприклад, Універсал національної єдності)» [3, с. 158].

Екстраполюючи вищезазначені положення на предмет дослідження, а також враховуючи викремлені особливості стратегічних правових актів як виду нормативно-правових актів, вважаємо за можливе запропонувати таку їх класифікацію:

1) за суб'єктами створення: стратегічні правові акти Президента України, Верховної Ради України, Кабінету міністрів

України, центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів і посадових осіб місцевого самоврядування тощо;

2) за формою закріплення: закони, укази, постанови, накази;

3) за територією дії: загальні, обов'язкові для виконання на всій території держави; відомчі, норми яких поширюються на організації та осіб, що перебувають у системі службового підпорядкування відповідного міністерства, відомства; місцеві, дія яких обмежується територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

4) за часом дії: постійні, тимчасові;

5) за простором: екстериторіальні та територіальні;

6) за строком дії: довгострокові, середньострокові та короткострокові;

7) за порядком ухвалення: видані одноособово (указ Президента України), прийняті колегіально (постанова Кабінету Міністрів України);

8) за назвою: доктрини, стратегії, концепції, програми, плани;

9) за сферами регулювання суспільних відносин: екологічній, економічній, оборонній та національній безпеки, воєнній, інформаційній;

10) за характером спеціалізованих норм: акти-декларації, акти-концепції, акти-стратегії тощо;

11) за цільовим призначенням: декларативні, програмні, коцептуальні тощо.

Список використаних джерел

1. Харченко Н. П. Стратегічні правові акти в Україні: плюралізм наукових підходів. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Вип. 4. С. 48–51.

2. Харченко Н. П. Стратегические акты Украины: понятие и особенности. *Legea Se Viata*. 2020. № 3 (339). С. 70–73.

3. Берназюк И. Стратегічні акти Верховної Ради України: поняття, види та особливості. Підприємство, господарство і право. 2017. № 1. С. 153–158

Христюк Оксана Сергіївна,

викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ;

Луценко Лілія Леонідівна,

курсант навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ У ВНЗ МВС ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Реформування всієї правоохоронної системи держави вимагає перш за все переоцінку та перебудову складових професійної підготовки фахівців, які покликані забезпечувати охорону, дотримання та відновлення прав та свобод громадян в різних ситуаціях повсякденного життя сучасного українського суспільства. У сучасному суспільстві людина знаходиться в центрі різноманітних взаємозв'язків. В ході цієї

взаємодії можуть виникати суперечності, інциденти, конфлікти, оскільки кожна особистість має власні погляди і переконання. Характер конфлікту залежить не тільки від об'єктивних умов, а й від суб'єктивності його сприйняття, що зазвичай носить негативний характер та призводить до суттєвого погіршення міжособистісних відносин та загального психологічного стану учасників. Однією з чітко окреслених змін у роботі поліцейських Національної поліції України, які проходять рефреном у всій професійній підготовці персоналу, є саме спрямованість на ефективне вирішення конфліктних ситуацій різного рівня.

Дослідження психологічних аспектів конфлікту в цілому та його проявів в правоохоронній діяльності, зокрема, знайшли відображення в наукових розробках таких вчених як: А.Я. Анцупов, Л.С. Виготський, С.П. Гіренко, Н.В. Гришина, О.О. Леонтьєв, Г.Ю. Любимова, А.С. Макаренко, В.С. Медведєв, Л.І. Казміренко, В.І. Курбатов, О.М. Цильмак, С.А. Чистяков, А.І. Шипілов, С.І. Яковенко, І.А. Яремчук та ін.

Ми погоджуємось з позицією С.П. Гіренка, який вважає, що одним з головних завдань професійного навчання курсантів у закладах вищої освіти МВС України має стати впровадження системи формування в них вмінь та навичок психологічної саморегуляції в конфлікті та постконфліктної релаксації, збагачення особистісного ресурсу протистояння провокаційному конфліктному спілкуванню, оволодіння майбутніми поліцейськими поведінковими конструктивними та безпечними стратегіями поведінки та оптимізації міжособистісних стосунків [1, с. 111].

Слід відмітити, що фактична конфліктологічна підготовка майбутніх правоохоронців починається, на нашу думку, із заходів та прийомів попередження і вирішення конфліктів в курсантському середовищі керівництвом підрозділів ВЗО МВС із специфічними умовами навчання. Забезпечення високого рівня службової дисципліни відіграє помітну роль у запобіганні конфліктів в курсантських підрозділах, стає підґрунтям повноцінного розвитку курсантів в рамках розумного підпорядкування встановленим правилам поведінки. Наше дослідження особливостей виникнення та протікання конфліктів в курсантському середовищі показало, що основними причинами конфліктів виступають: обмеженість ресурсів; погана комунікація; наявні індивідуально-психологічні особливості курсантів (характер, тип темпераменту, агресивність, розбіжності в цілях, мотивах, уявленнях, потребах тощо); поведінкові чинники, недоліки виховання. Залежно від того, наскільки успішно здійснюється під час навчання професійна соціалізація особистості майбутніх правоохоронців, насамперед засвоєння певних етичних цінностей, змінюється і інтенсивність конфліктів між ними, а також виробляється власна стратегія поведінки в конфліктних ситуаціях.

Конфліктологічна підготовка майбутніх правоохоронців включає в себе набуття теоретичних та практичних навичок вирішення

конфліктів в службовій діяльності у ВЗО МВС із специфічними умовами навчання. Для всіх курсантів всіх без виключення спеціалізацій навчальними планами підготовки передбачається вивчення дисципліни «Конфліктологія», яка надає знання про конфлікт, його ознаки та структуру, шляхи профілактики та ефективні прийоми вирішення.

Для курсантів-психологів передбачається поглиблене вивчення особливостей поведінки особистості в конфліктних ситуаціях, що забезпечують наступні навчальні дисципліни: «Конфліктологія», «Конфлікти в правоохоронній діяльності», відповідні теми в рамках «Юридичної психології», «Соціальної психології», «Політичної психології» та «Основ психологічного тренінгу». Останній допомагає змінити власний погляд на можливості розуміння та вирішення конфліктів, віднайти в собі новий простір для комунікації, краще розуміти себе та інших, аналізувати та прогнозувати поведінку особистості, в тому числі в конфлікті, а також сприяє формуванню конфліктологічної компетентності майбутніх психологів НПУ.

Крім того, вважаємо за доцільне застосування при проведенні конфліктологічної підготовки курсантів методик інтерактивного навчання, тренінгових технологій, ділових та рольових ігор, що, безумовно, значно підвищить рівень засвоєння теоретичних знань та набуття практичних навичок сприйняття та аналізу конфліктних ситуацій. При проведенні тактичних навчань також слід передбачати в навчальних сценаріях вирішення певних професійних конфліктних ситуацій з різними категоріями громадян. Також позитивний ефект, на нашу думку, буде мати поєднання відпрацювання даних ситуацій курсантами з одночасним наданням консультативної допомоги психологами підрозділів та викладачами, здійснення аналізу помилок на навчальному місці, що допоможе краще засвоїти ефективні стратегії і тактики поведінки в конфліктній ситуації; виробити свідомий контроль за емоціями в ситуації конфлікту; забезпечить розвиток умінь ситуативного управління конфліктом.

Таким чином, конфліктологічна підготовка курсантів ВЗО МВС із специфічними умовами навчання є важливою складовою професійного становлення сучасного фахівця правоохоронних органів держави, а також забезпечить ефективність функціонування поліцейських підрозділів в цілому.

Список використаних джерел

1. Гіренко С.П. До Питання системного підходу з реалізації конфліктологічної підготовки працівників національної поліції. *Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення* [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. Київ, 2020. С. 110–114.

Хрідочкін Андрій Вікторович,
завідувач кафедри права Дніпровського
гуманітарного університету, доктор
юридичних наук, доцент

МІСЦЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВИХ НОРМ

В сучасній теорії права склалося єдине розуміння правозастосування як однієї з форм правореалізації, потреба в якій виявляється у випадку, якщо адресати правових норм не можуть реалізувати свої права та обов'язки безпосередньо. На відміну від «природних» або безпосередніх форм правореалізації, правозастосування завжди має свої особливості, не притаманні жодній іншій з форм реалізації права. У цьому сенсі правозастосування слід сприймати як опосередковану форму правореалізації, що відрізняється від безпосередньої реалізації обов'язковістю та наявністю відповідної форми [1, с. 21]. Цей спосіб та форма визначаються державою залежно від мети та інтересів, окреслених на етапі створення правового припису.

Існує і принципова різниця між правотворчістю і правозастосуванням. Справа в тому, що правозастосування охоплює конкретні, чітко визначені суспільні відносини. В процесі застосування норми права здійснюється конкретизація (індивідуалізація) її змісту стосовно поодинокого випадку та індивідуально визначених суб'єктів правовідносин. Це, у свою чергу, дозволяє вести мову про наявність нормативного та індивідуалізованого (казуального) способів правового регулювання, які взаємодоповнюють один одного. Суттєве юридичне значення індивідуально-правової діяльності, яка здійснюється компетентними органами держави обумовлює належність правозастосування до елементів механізму правового регулювання, саме ця діяльність дозволяє розмежувати правотворчість та індивідуально-правове регулювання.

Таким чином, правозастосування та правотворчість є двома самостійними різновидами правового регулювання, які характеризуються як спільними так і відмінними рисами. Зокрема, спільні риси правозастосування і правотворчості полягають у тому, що вони: у будь-якому випадку регулюють відносини між суб'єктами права; засновані на особливому соціальному регуляторі - праві; є правомірною діяльністю; забезпечуються правовим захистом; мають вольовий характер, який, по-перше, є виявом законодавця (більшою мірою при нормативному регулюванні), а по-друге, виявом волі самих учасників, що значною мірою притаманне індивідуально-правовому регулюванню.

Відмінність же цих видів правового регулювання полягає в тому, що: регулювання відносин відбувається на різних рівнях: нормативне поширюється на необмежене коло осіб, має загальнообов'язковий характер на відміну від індивідуального регулювання, яке поширюється на чітко визначену особу, тобто має

персоніфікований характер; відмінними є засоби, за допомогою яких здійснюється правове регулювання і які мають нормативний та індивідуальний характер відповідно; різняться і суб'єкти, які здійснюють правове регулювання [2, с. 164]. Суб'єктами нормативного регулювання є суб'єкти нормотворчості, які мають чітко встановлені статус і повноваження. Коло ж суб'єктів індивідуального регулювання значно ширше - це уповноважені громадяни, громадські організації, державні органи та посадові особи. Відповідно більш ймовірною є варіативність поведінки цих суб'єктів, більш оперативними і спеціалізованими є їх рішення та діяння. За певних умов зазначені суб'єкти, не володіючи правотворчими повноваженнями, мають право регулювати конкретні правовідносини в індивідуальному порядку, проте в межах і на основі відповідних нормативних приписів.

Отже, безперервність взаємодії між вихідними елементами та кінцевим результатом механізму правового регулювання може бути досягнуто тільки тоді, коли до цього процесу підключаються відповідні оперативні засоби, що безпосередньо забезпечують перетворення нормативної можливості права в дійсну впорядкованість суспільних відносин. Цінність правозастосування полягає у забезпеченні такої безперервності, подоланні жорсткості та одноманітності загально-нормативного регулювання, підвищення гнучкості механізму реалізації права.

У передбачених законодавством випадках застосування права є необхідною умовою реалізації правових норм, внаслідок чого відбувається упорядкування суспільних відносин [3, с. 53]. Це діяльність, що здійснюється спеціальними суб'єктами, наділеними державно-владними повноваженнями (прокуратура, суд, національна поліція, Президент, голова місцевої адміністрації, слідчий, ректор та ін.), які задовольняють потреби всього суспільства, тобто діють у публічних, а не лише у своїх особистих інтересах. Такі суб'єкти займають активну провідну позицію в розвитку правозастосовних відносин. Громадяни не є суб'єктами правозастосування, проте право може застосовуватися з їх ініціативи (наприклад, подання заяви про скоєне правопорушення, позовної заяви до суду та ін.). Правозастосування здійснюється вказаними суб'єктами в «чужому інтересі», в порядку і процесуальних формах, встановлених законодавством. Воно являє собою не одноразовий акт, а процес, що складається з послідовних стадій. Завершується правозастосовна діяльність винесенням індивідуального юридичного рішення у формі акта застосування норми права, обов'язковість виконання якого забезпечується примусовою силою держави (вироком, рішенням суду, розпорядженням тощо). У сфері цивільних відносин особа, зацікавлена у винесенні правозастосовного акта, має право на будь-якій стадії відмовитися від його реалізації, якщо це не суперечить закону. Наприклад, наказ господарського суду вона може не направити на рахунок боржника і, таким чином, не реалізувати своє право отримати

борг за допомогою правозастосовного органу. Отже, слід розмежовувати ознаки обов'язковості і примусовості виконання правозастосовних актів.

За загальним правилом безпосередня реалізація норм права здійснюється без участі органів держави. Однак у багатьох ситуаціях суб'єктивні права і юридичні обов'язки не можуть виникнути і реалізуватися без державного втручання, що і являє собою правозастосовну діяльність [4, с. 35–36]. Це відбувається: коли передбачені юридичними нормами права і обов'язки у конкретних осіб можуть виникати тільки після винесення індивідуально владного рішення державного органу (наприклад, пенсію громадянину призначають на підставі постанови органу соціального забезпечення; абітурієнта до вищого навчального закладу зараховують тільки після видання наказу ректора; житло з державного житлового фонду надають відповідно до рішення органу місцевого самоврядування тощо); коли є спір про право і сторони не можуть дійти згоди щодо рішення про зміст своїх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків (наприклад, при розділі майна судовими органами, господарських суперечок між юридичними особами у господарському суді тощо). Обсяг таких прав і обов'язків визначається судовими рішеннями); якщо скоєно правопорушення і необхідно визначити міру юридичної відповідальності особи (наприклад, винесення вироку за вчинений злочин); якщо необхідно встановити наявність або відсутність факту, що має юридичне значення (визнання громадянина безвісно відсутнім або оголошення його померлим).

Отже, за своєю спрямованістю правозастосування пов'язане з винесенням індивідуально-конкретних приписів, за допомогою яких здійснюються організація та впорядкування суспільних відносин, вирішення завдань, що стоять перед тим чи іншим державним органом, державне керівництво різними сторонами суспільного життя. Тому головне місце в застосуванні права займає правоконкретизуюча діяльність з її творчо організуючим характером. Причому організуючий характер застосування права проявляється в тому, що застосування необхідно у випадках, коли певні правовідносини не можуть виникати і розвиватися без втручання державного органу (або уповноваженого на те державою органу) або коли створюються перешкоди для реалізації існуючих суспільних відносин, врегульованих правом.

Список використаних джерел

1. Перетятко Г. Плюралізм інтерпретацій змістовних вимог моралі при правозастосуванні. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2016. Вип. 63. С. 18–28.

2. Павлишин О.В. Правозастосування та його ознаки в контексті семіотико-правового аналізу правової реальності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1. С. 161–172.

3. Юхимюк О.М. Співвідношення понять «правозастосування» та «застосування норм права». *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 53–56.

4. Панкратова В.О. Роль принципу правової визначеності у процесі правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 35–38.

Шамша Ігор Володимирович,
доцент кафедри філософії Національного
університету «Одеська юридична академія»,
кандидат філософських наук, доцент

ЕТИКО-АНТРОПОЛОГІЧНА ВІДПОВІДЬ НА ГОЛОВНЕ ЗАПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Переконання в тому, що сенс професії адвоката полягає в тому, щоб за гроші довести будь-яку точку зору, за будь-яких умов відстоювати інтереси клієнта, є досить розповсюдженим в наш час. Відповідно до цього переконання, при необхідності, адвокат повинен бути спроможним – завтра – спростувати свою ж позицію, якщо це буде в інтересах підзахисного. Ось таке «високе» покликання... Причому, таке переконання є розповсюдженим як серед пересічних громадян, так і серед студентів юридичних навчальних закладів, діючих адвокатів, і (навіть) кандидатів юридичних наук, а також – в літературі.

Наведене переконання є відповіддю на головне запитання адвокатської етики: яким саме чином адвокат повинен захищати клієнта? Для чіткості розуміння *запитаного* в цьому запитанні, додамо умови місця і часу. За умов винності клієнта в скоєному злочині, прямого визнання їм власної провини, неспівчуття адвоката злочину, наявності у сторони звинувачення доказової бази. Як адвокат повинен захищати інтереси клієнта, коли він розуміє провину підзахисного, в якій той сам зізнався, і стосовно якого сторона звинувачення зібрала не суперечливу доказову базу?

Зрозуміло, що відповіді на це запитання може бути дві – перша наведена в розповсюдженішому переконанні: адвокат повинен не дивлячись ні на що, діяти в інтересах клієнта. Друга відповідь – протилежна: за будь-яких умов адвокат повинен діяти в інтересах держави та суспільства. Спробуємо «зважити» ці відповіді в етико-антропологічному вимірі, адже наведене запитання є головним запитанням *етики* адвоката, в якому відображається специфіка морального вибору, здійснюваному в адвокатській професії.

Наведемо декілька позицій, які можна зустріти в літературі.

Позиція перша: справедливість. Обіцянка адвоката – *бути завжди справедливим* – яку він дає під час складання присяги, не може бути виконаною, оскільки суперечить «... окремим основним (цікаве словосполучення (!) – І.Ш.) принципам адвокатської діяльності» [1, с. 157]. А саме: «... справедливість тріумфує, коли злочин розкритий, а

злочинець покараний»; а ось «Адвокат тріумфує, якщо йому вдається, використовуючи помилки слідчого, домогтися розвалу позиції обвинувачення в суді чи виправдання підсудного, навіть свідомо винного у вчиненні злочину...» [1, с. 157]. Хоча це і «... не може вважатися справедливим» [1, с. 157]. Якщо сказати простіше, то справедливість тріумфує, якщо злочинець покараний, а адвокат тріумфує, якщо він розвалив позицію обвинувачення в суді.

З цього міркування стає зрозумілим, що в завдання адвоката входить зробити так, щоб злочинець залишився на свободі. При цьому, зрозуміло, що адвоката не повинно бентежити, що замість цього злочинця може сісти за ґрати невинна людина. Це «є» метою адвокатської діяльності. Відповідно, проглядається і напрям вдосконалення присяги адвоката: він може пообіцяти «бути несправедливим», «не бути справедливим», «не завжди бути справедливим», нічого не обіцяти, взагалі не присягати.

На думку авторів, вищенаведеного тексту, неправильно, якщо адвокат за кошти клієнта буде займатися пошуками справедливості як такої [1, с. 157]. Цікава постановка проблеми – і дійсно: так не правильно. Але, погоджуючись з цією думкою, пам'ятаймо, що власними коштами клієнт оплачує працю адвоката, а не купує його. І навіть, не купує його душу. Хоча, зрозуміло, що підзахисні намагаються це зробити.

Оцінюючи поведінку адвоката в певній ситуації, автори тексту переконані, що вимагати від адвоката справедливості «... означає нерозуміння завдань адвокатури в цілому» [1, с. 158]. А ось вибір засобів досягнення мети потребує і порядності, і педантизму [1, с. 158]. Тобто, не боючись бути несправедливим стосовно держави і суспільства, стосовно потерпілої сторони, адвокат повинен бути глибоко порядною людиною стосовно свого клієнта. Може тоді правильно вважати адвоката злочинцем з дипломом юриста?

Дійсно, головне запитання адвокатської етики висвітлює специфіку морального вибору в професії адвоката. Але, оскільки моральний вибір – це вибір між добром та злом, може залишити адвокату хоча б можливість вибрати добро?

Позиція друга: однобічність. Ця позиція передбачає, що «... визначальною функцією адвоката є однобічність його позиції і до його завдань не входять пошуки істини в справі як такої і прагнення абстрактної справедливості» [1, с. 158]. Проте, як відомо, М.С. Строгович чомусь дотримувався протилежної точки зору стосовно пошуку істини в судовому засіданні, а Арістотель навряд чи погодився би з абстрактністю як характеристикою справедливості – справедливість завжди конкретна.

Ще декілька думок: «Узаконена однобокість позиції адвоката, його обов'язок дотримувати лише інтересів особи, що довірилась йому, безперечно має займати перше місце, інакше знецінюється основна ідея адвокатури – захисник є тільки захисник і більше ніхто» [1, с. 159]. А також: «Етичний бік цього положення складається в однобічному

сприйнятті адвокатом зібраних матеріалів кримінальної справи...» [1, с. 159]. Іншими словами, адвокат повинен бути однобічним.

Спробуємо проаналізувати наведені позиції. Причому робити це потрібно саме з горизонту розуміння сутності адвокатської професії та сутності людини.

Кожний юрист виходить з того, що в кожній людині є права, і в злочинця – також. Зрозуміло, що адвокат – перший, хто стає на захист цих прав. Проте, покликання інституту адвокатури складається в тому, щоб захистити права людини, яка навіть скоїла злочин, від свавілля держави, від однобічності прокуратури та поліції. Простіше кажучи: якщо громадянин скоїв вбивство, то адвокат повинен пильно стежити, щоб до його провини поліція не додала ще вісім вбивств, які «висять» нерозслідуваними. Однак, які права підзахисного порушуються, коли він отримує покарання за скоєний злочин? Його права не порушуються – як раз через судовий процес суспільство намагається дати справедливую оцінку поведінці людини, яка порушила права іншої людини, або людей. І адвокат також розуміє це.

Отже, права підзахисного ніяк не порушуються, якщо навіть, рішення суду буде передбачати справедливе покарання за скоєний злочин. Але є ще одне слово – «інтереси». В буржуазних суспільствах приватні інтереси особи – це святе, і Україна – буржуазне суспільство. Проте, інтереси також потрібно розуміти правильно. Який інтерес у будь-якої особи – скоїла вона злочин, або ні? – Не сідати у в'язницю. Так то цей інтерес (завідомо винного) підзахисного адвокат повинен відстоювати як святыню? Зрозуміло, що – ні: інтереси держави та суспільства адвокат повинен вміти поєднувати з інтересами підзахисного. А на випадок непоспільності цих інтересів законодавство надає можливість адвокату вдаватися до процесуальних дій без відома клієнта. Така можливість надається саме тому, що адвокат – це не «додаток» до клієнта, не його «гаджет», не залежна від підзахисного істота [див., наприклад: 2, с. 55]. Також професія адвоката не передбачає всиновлення, або в дочеріння клієнта з метою ефективного і тотального захисту останнього.

Етичний вимір професії адвоката полягає не в однобічності, а в цілісності людини. Головне етичне запитання – «Що означає бути людиною?». Відповідно, головне запитання будь-якої професійної етики – «Що означає бути людиною, коли ця людина – юрист, вчитель, лікар?», а головне запитання адвокатської етики – «Що означає бути людиною, коли ця людина – адвокат?». Людина спочатку є людиною, потім – юристом, а потім – адвокатом. Всі ці три реальності існують *одночасно*, тут немає послідовного переходу від моральної до юридичної людини.

Відповідно до цього, не слід перебільшувати і однобічність таких представників юридичних професій як прокурор, суддя, адвокат. Між ними немає «бетонних мурів». Всі вони – передусім, люди, вони всі також – юристи. І тільки після цього адвокати, або прокурори, або судді. Тому казати, що захисник – це захисник і ніхто більше – не коректно. Навіть в

такому розумінні адвокат надає захист клієнту, але й обвинувачує суспільство. Виходить, що захисник одночасно постає обвинувачувачем.

Отже етико-антропологічна відповідь на головне запитання адвокатської етики полягає в тому, що адвокат повинен захищати права клієнта остільки, оскільки вони порушені. Якщо ж клієнт порушив права інших осіб, то уникнення справедливого покарання – це не справа адвоката. Засновник судової етики А.Ф.Кони переконаний, що адвокат «... не слуга свого клієнта і не посібник йому в прагненні втекти від заслуженого покарання правосуддя» [2, с. 55], а той, хто розуміє, що навіть злочинець є людиною.

Список використаних джерел

1.Гребеньков Г.В. Юридична етика: Навч. пос. – 3-тє вид. / Г.В. Гребеньков, Д.П. Фіолевський . – К.: Алерта, 2004. – 211 с.

2.Кони А.Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (общие черты судебной этики) / Анатолий Федорович Кони // Кони А.Ф. Избранные произведения: В 2-х томах. – Т.1. Статьи и заметки. Судебные речи. – Изд. 2-е; Сост., авт. предисл. А.Б.Амелин. М.: Гос. изд-во юрид. лит., 1958. С. 27–62.

Шевцова Альона Володимирівна,

аспірантка кафедри теорії та історії держави та права ЗВО «Університет «КРОК»

ЗНАЧИМІСТЬ ГУМАНІСТИЧНИХ СМИСЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ ДЛЯ ПРАВОВОГО РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Перехід до демократичних засад життя вимагає інтенсифікації зусиль всього суспільства в усіх напрямках. Особливо багато в плані ствердження гуманістичного виміру буття українських громадян можуть зробити правники – і практики, і науковці. Мовиться про глибинні зміни в правовій сфері, бо якнайповніша реалізація прав та свобод людини можлива саме на засадах права. Зрозуміло, що на порядку денному правова реформа, яка має максимально наблизити право в усіх його проявах до людини, зокрема це стосується позитивного права та державно-правового регулювання.

Реформа у правовій сфері не повинна звестися до поверхових, часткових змін, має стосуватися усіх елементів правової реальності: законодавства, правозастосування, правової ідеології тощо. В цьому процесі треба, очевидно, треба визначити істотне, суттєве, що найперше має бути взяте до уваги під час реформування. Це необхідно, щоб не відбулася підміна істотного, особливо важливого, неістотним, другорядним. Ця загроза підміни завжди існує і наслідки її можуть загальмувати демократичні процеси в країні загалом. Щось схоже на таку підміну відбулося при спробі провести правову реформу після Революції гідності. Реформатори кинулися реформувати правові інституції – поліцію і прокуратуру, поміняли обличчя і зовнішню

форму, але не світогляд та мислення, його коди та стереотипи, які залишилися у спадок від попередньої епохи. Тому така «реформа», зроблена нашвидкуруч, і не дала відчутного результату. Зрозуміло, що нинішній Україні потрібні зміни глибинні в усіх сферах і права не є винятком. В основу таких глибинних трансформацій мають бути покладені гуманістичні засади, загальнолюдські цінності та принципи – лише при такій умові українська правова система справді стане людиноцентричною. Для цієї складної роботи по правовому реформуванню необхідно залучити надбання національної правової традиції. Це колосальна спадщина, якою не можна нехтувати, маючи такі надскладні завдання.

Національна правова традиція пов’язує минуле і сьогодення, зберігає мислинневий, ціннісно-смысловий та практичний досвід багатьох-багатьох поколінь. Вона здійснює відбір, концентрує та зберігає все те найбільш життєздатне, що було напрацьовано в попередні епохи народом. Українська правова традиція є проявом загальнолюдського в одиничному, як і будь-яка інша національна правова традиція.

Наукоці зазначають, що наша правова традиція, що існує понад тисячоліття, за змістом свого ціннісно-смыслового виміру є природно-правовою [1; 2]. Ці цінності апелюють до вищих першоначал буття, до Абсолюту і засвідчують нерозривний зв’язок природного права, релігії та моралі. Природне право пронизано принципом абсолютності, а це надає його цінностям і вимогам якості довершеності та незаперечності, вони перестають бути відносними, стають виправданими та захищеними перед будь-ким зазіхання від будь-кого, в т.ч. і держави [3]. Життя людини, її свобода, особистість та гідність, приватна власність та творчість, честь, совість, справедливість, віра, Бог – це цінності, що не можуть бути відносними, вони не залежать в контексті природно-правової парадигми від соціальних, політичних, історичних тощо умов, ніколи не знецінюються, а тому будь-які правові установлення, що йдуть від держави, повинні звірятися на предмет істинності саме по цих критеріях [3].

В нашій правовій традиції уже, починаючи з княжої України, звучить ідея природних прав людини на справедливе ставлення до себе державної влади, права на справедливий суд, права на повагу до людської гідності, на повагу до приватної власності, право на свободу совісті тощо. Особливо виразно проблема природних прав людини зазвучала в епоху першого українського відродження. Їх розвивали П. Русин, Т. Ставровецький, С. Оріховський-Роксолан, П. Могила та ін.. В «Апокрисисі» Х. Філалета піднімається проблема рівних прав людини, витоки яких в природі та Богові. Тут же звучать ідеї обмеження державної влади, заперечення свавілля держави по відношенню до громадянства, походження держави із суспільного договору, контролю цієї влади «судові подданих». С.Оріховський осмислював такі філософсько-правові проблеми як: походження

держави, розмежування права та закону, верховенство правового (справедливого) закону в державі, підкорення королівської влади законові; повага короля до природних прав його підданих і захист їх; проблема захисту народом свого природного права на національну ідентичність; проблема обмеження і подолання неправа (свавілля) в державі [4].

Цей смисловий вимір в праві продовжували розвивати професори Києво-Могилянської академії. Невід'ємною від права мислили, напр., справедливості М.Козачинський і Г.Кониський. Г. Кониський писав: «Справедливість – це чеснота, яка кожному віддає його право, або це властивість, згідно з якою кожний отримує своє право постійною і сильною волею» [5, с. 112–141]. Як і інші професори КМА, він мислить справедливості природним законом, який має стверджуватися у відносинах між людьми. М.Козачинський розрізняв право та закон, вважав, що в основі змісту закону має лежати природне право, тобто, позитивне право має бути «наслідком прав людини» (А. Дайсі).

Українська природно-правова традиція з її гуманістичними смислами була збережена і розвинена в наступні епохи. Навіть після колонізації українських земель Російської імперією, Австро-Угорщиною, Польщею тощо, вона не переривалася, бо розвивалася неофіційною національною правовою системою, яка співіснувала паралельно до державної офіційної. У «Виводі прав України» П.Орлика, «Історії Русів», творчості кирило-мефодіївців, Конституції Г.Андрузького, творчості М.Драгоманова, І.Франка, Б.Кістяківського та ін.. українських мислителів знаходили своє продовження та розвиток юснатуралістичні ідеї, положення, ціннісно-смисловий вимір тощо. С.Дністрянський стверджував, що «Право як народня правда – се провідний шлях нової держави». /.../ «не випадково, – продовжував він, – наше право правдою зветься; воно є правдою цілого народу. Сам нарід творив собі право – так він зрозумів правду в суспільному житті, так він зрозумів ідею справедливості» [6]. Цінності, принципи, смисли природного права були відображені в Третьому і Четвертому Універсалах Центральної Ради, до написання яких доклався М.Грушевський. В нинішній чинній Конституції України розвинено природно-правову традицію, започатковану українським народом понад тисячоліття тому, в нових умовах. Як бачимо, правова традиція, створена нашим народом, наповнена потужним гуманістичним виміром. Справа лише за тим, щоб його реалізувати.

Список використаних джерел

1. Градова В. Ідея верховенства права в українській правовій традиції: дис. ...канд. юрид. наук.: 12.00.12 – філософія права. Київ, 2013. 247 с.
2. Попадинець Г.О. Український світоглядно-філософський гуманізм як засада розвитку української правової культури : дис. ...канд. філос. наук : 12.00.12 Філософія права. К., 2008. 196 с.

3. Нерсисянц В.С. Философия права. М., ИНФРА-НОРМА. 1998. 675 с.

4. Оріховський Станіслав. Твори. Володимир Литвинов (упоряд., пер.з латин. та старопольск., вступ.стаття, прим., словник імен, назв, термінів). К.: Дніпро, 2004. 672 с.

5. Конисский Г. Нравственная философия, или Этика. Памятники этической мысли на Украине ХУП – первой половины ХУІІІ ст. К. 1987. С. 112–141.

6. Дністрянський С. Нова держава. Відень ; Прага ; Львів : Український Скиталець, 1923. 29 с.

Шевчук Роман Миколайович,

доцент кафедри філософії права
та юридичної логіки Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук;

Корольчук Віктор Володимирович,

провідний науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ДІАЛЕКТИКА ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ ТА ОРГАНІВ ПОЛІЦІЇ

Політичний режим як структурна складова форми держави має важливе значення для злагодженого функціонування будь-якого суспільства. Адже політичний режим є владно організованим середовищем діяльності різних соціальних суб'єктів, які одночасно виступають у ролі об'єктів політичного впливу. У свою чергу і органи поліції є об'єктом такого впливу, але з іншого боку - вони виконують роль і певного адміністративно-силового ресурсу органів публічної влади, та покликані створювати, формувати і підтримувати життєздатність політичного режиму. Такий складний діалектичний зв'язок функціонування політичного режиму і органів поліції вимагає детальнішого дослідження. Особливої актуальності таке дослідження набуває в умовах трансформації політичного режиму в Україні від авторитарного (радянського) до демократичного, тобто в умовах становлення вітчизняного політичного режиму під дією силового поля двох протилежностей – авторитарного минулого і демократичного майбутнього.

Потрібно зазначити, що дослідженням сутності та властивостей політичного режиму у різні часи займалися такі видатні мислителі як: Теодор Адорно, Ханна Арендт, Збігнєв Бжезінський, Карл Поппер, Фрідріх Хайек, а також знані вітчизняні дослідники: Валерій

Бebик, Богдан Гаврилiшин, Анатолiй Колодiй, Антонiна Колодiй, Петро Шляхтун, Юрiй Шемшученко та iншi фiлософи, полiтологи, правознавцi. Водночас є пiдстави стверджувати, що в контекстi сучасної буттєвої ситуацiї в Україні виникла потреба переосмислення усталених теоретичних положень саме в контекстi впливу полiтичного режиму на дiяльнiсть органiв полiцiї з метою їх застосування до сучасних вiтчизняних реалiй.

Результати дослідження можна виразити таким переліком тез:

1. Сутнiстю полiтичного режиму є цiнностi i принципи органiзуючого впливу органiв полiтичної влади на суспiльство, що знаходять своє вiдображення у методах i формах владарювання, у їх спiввiдношеннi з правами i свободами людини. Тобто полiтичний режим є «силовим полем», яке використовує правляча елiта для впливу на суспiльство, а полiцiя, в свою чергу, є складовою цього силового поля, i, водночас складовою суспiльства, що вiдчуває на собі владний вплив.

2. Змiст дiяльностi полiцiї вдало визначив нiмецький дослідник Роберт фон Моль у таких її характеристиках: 1) полiцейська дiяльнiсть є виключно дiяльнiстю уряду i його органiв; 2) завдання полiцiї полягає в гарантуваннi безпеки окремої людини та її майна; 3) полiцейська дiяльнiсть iснує для захисту iнтересiв суспiльства i має пiдпорядковуватися закону [1, с. 134].

3. Основними шляхами впливу полiтичного режиму на полiцiю є: владна вертикаль, законодавство i право, iдеологiчно-iнформацiйна сфера, система рекрутування кадрiв до органiв полiцiї.

4. Найважливишим шляхом впливу за тоталiтарного режиму є вертикаль влади, найменш значущим – правовий закон. За демократичного режиму, навпаки: найважливишим шляхом – є правовий закон, а безпосереднiй владний вплив полiтичної верхiвки на полiцiю зводиться до нуля. Тобто роль владної вертикалi i правового закону як шляхiв впливу органiв полiтичної влади на органи полiцiї обернено пропорцiйна, а вектор демократизацiї полiтичного режиму йде вiд необмеженого, надзаконного свавiлля правлячої елiти до вираженої в правовому законi волi кожного члена суспiльства.

5. Iдеологiчно-iнформацiйний шлях впливу органiв полiтичної влади на органи полiцiї властивий всiм типам полiтичного режиму, але має суттєвi змiстовнi вiдмiнностi. Так за тоталiтаризму моно-iдеологiя i пропаганда є засобом упокорення суспiльства та ґрунтується на прийомах дезiнформацiї та манiпуляцiї суспiльною свiдомiстю. За авторитаризму, завдяки ослабленню iдеологiчного тиску i вивiльненню певних сфер життєдiяльностi суспiльства з пiд жорсткого контролю органiв полiтичної влади з'являються новi iнформацiйнi та емоцiйнi канали впливу на свiдомiсть полiцейських крiм офiцiйної iдеологiї. Зазначене дозволяє суспiльству i органам полiцiї отримувати певну частину неспотворених дезiнформацiєю i пропагандою правдивих фактiв суспiльного буття, та почати формувати адекватну цим фактам картину свiту. Основною рисою демократичної iдеологiї є сприяння

розвитку вільної особистості у поєднанні зі збереженням та примноженням полікультурних надбань політичної нації. А формування демократичної за характером ідеології має відбуватися на основі істинної інформаційної картини суспільного буття, та системи загальнолюдських та етно-національних цінностей, що забезпечить індивідуальний розвиток кожного члена спільноти.

6. Система рекрутування кадрів також властивий всім політичним режимам шлях впливу на органи поліції, але критерії відбору суттєво відрізняються. За тоталітарного політичного режиму відбір до поліції здійснюється за «партійним принципом», тобто основним критерієм відбору до органів поліції є відданість правлячій еліті та її ідеології майбутніх виконавців поліцейських завдань і функцій. Визначальним критерієм відбору за демократичного режиму є здатність професійно служити правовому закону, тобто використовуючи законні форми, методи і засоби, створюючи умови для безперешкодного вільного розвитку кожного члена спільноти і суспільства в цілому.

7. За ознаками: значення владної вертикалі і законодавства як шляхів взаємодії правлячої еліти з органами поліції; впливу на органи поліції моно-ідеології централізованої влади чи полі-ідеології децентралізованої політичної системи; рекрутування до органів поліції за критерієм служіння свавільній політичній еліті чи служіння правовому закону, можна визначити тип політичного режиму в певній країні.

Список використаних джерел

1. Моль Р. фон. Энциклопедия государственных наук / Роберт [фон] Моль; пер. А. Попова. – С.-Петербург.; М.: Издание Н. О. Вольфа, 1868. – 591 с.

Шульга Руслана Ігорівна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Правоохоронна діяльність»
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ПРАВА У ФІЛОСОФІЇ ПЛАТОНА Й АРИСТОТЕЛЯ

Проблема співвідношення справедливості і права цікавила та інтригувала видатних мислителів упродовж багатьох епох. При цьому на кожному історичному етапі ця проблема трактувалася по-різному, що було обумовлено умовами життя людей і їх уявленнями про навколишній світ, існуючою структурою суспільства і місцем людини в цьому суспільстві.

Справедливість – принцип не лише моральної свідомості, але і правової, економічної, політичної. Античні філософи періоду високої класики, зокрема Платон та Аристотель, не випадково виділяли справедливість як основний принцип для оцінки стану всього суспільства. Значну увагу проблемі справедливості і права приділяв Сократ, який

називав її предметом «ціннішим за усяке золото» і прагнув довести існування єдиного й загального принципу справедливості і права, пов'язуючи його з моральністю та знанням. Несправедливість, на думку філософа, неприродна, оскільки є плодом незнання і помилок. Стверджуючи зв'язок між чеснотою і мудрістю, звеличуючи красу розуму та свідомості, він проводив логічну основу під розуміння справедливості. Сократ розмірковував: «Справедливість і будь-яка інша чеснота – є мудрістю. Справедливі вчинки і взагалі усі вчинки, мають бути засновані на чесноті, та бути прекрасні та гарні» [6].

Система поглядів Сократа вплинула на формування ідей його учня – Платона, ядром філософії якого є вчення про «ейдос» ідеї. Поняття «ідеї» в текстах Платона неоднозначне. Водночас, у міркуваннях Платона важливо підкреслити один момент. Той емпіричний світ, який лежить в основі висновків софістів, не доводить нічого, окрім невідповідності наявних полісних відносин ідеї справедливості. Але коли Платон говорить про справедливих правителів, він міркує не з позицій належного, відповідно до його логіки описане ним співвідношення і є істинно суще. Тому справедливість безпосередньо і сполучається і отожднюється з мудрістю, завдання якої полягає в знаходженні (пригадуванні) істини й слідуванні за нею. Таким чином, у своїх міркуваннях Платон відносить справедливість до найпрекраснішого, превеликого блага, яким слід володіти кожному [2].

У діалозі «Держава» він також розглядав державу з точки зору прояву специфічних функцій, які виникли на основі природного (космічного) поділу праці. Правильність життя як в державі, так і окремої людини полягає в тому, щоб кожен займався своєю справою та винятково виконував відведене йому природою завдання: одним займатися науками і управляти державою, іншим – сумлінно дотримуватись законів і хоробро боронити батьківщину, третім – піклуватися про необхідні запаси та коритися правителям. Саме в узгодженні цих трьох сутнісних складових держави полягає її досконалість, яку Платон і називає справедливістю. Справедливість виражається у відданості всіх станів своїй справі, в тому, щоб кожен виконував доручені йому обов'язки, що говорить про те, що справедливість не може означати рівності. Тобто для Платона в розумінні справедливості відсутній елемент зрівнювання різних соціальних груп [6]. Суттєве значення для розуміння змісту принципу справедливості має думка Аристотеля. Для нього центральним поняттям, що характеризує справедливість і право, є «співмірність» як принцип організації розумної рівноваги. Аристотель уперше поділяє справедливість на дві форми відповідно до видів її здійснення: зрівняльна справедливість, в основі якої лежить принцип рівності у володінні благами; і розподільча справедливість, відповідно до принципів якої один отримує більше, а інший менше, в залежності від своїх достоїнств [1, с. 84]. Аристотель в «Нікомаховій етиці» вказує на відмінність двох видів справедливості: загальної і приватної. Однак їх не

досить зрозуміле визначення залишає можливість різних тлумачень. З огляду на те, що справедливість для Аристотеля є перш за все суб'єктивною чеснотою, відмінність загальної і приватної справедливості можна розуміти як відмінність мотивів діяльності або як відмінність суб'єктів діяльності. Більшість дослідників дотримується «мотиваційної» інтерпретації [4, с 91]. Як зауважує В. Харді: «... Загальною справедливістю зазвичай називають справедливість в сенсі дотримання законів, справедливість в сенсі рівності та чесності – приватною справедливістю» [4, с. 91]. У руслі цього розуміння загальна справедливість є чеснотою, яка полягає в дотриманні закону, а несправедливість є його порушенням. Приватна справедливість передбачає безкорисливість і визнання себе рівним у відносинах з іншими людьми. Однак недоліком приватної несправедливості є корисливість і нерівність з іншими людьми. Як доказ зазвичай наводять слова Аристотеля: «... неправосудність [у вузькому сенсі] звернена більше на честь, майно, безпеку, або те, що охоплює це все і що [виникає] при задоволенні від наживи; а інша [неправосудність] звернена на все, з чим має справу добropорядний» [1, с. 61]. Б. Вільямс присвятив статтю критиці непослідовності, яка виникає в разі подібної інтерпретації. Можна одночасно порушувати закон і бути своєкорисливим, можна бути своєкорисливим, не порушуючи закону. Можна порушувати закон, не будучи своєкорисливим. У свою чергу закон може бути несправедливим. До того ж корисливість – досить неоднозначна ознака. Особливо важко пов'язати два відомих види приватної справедливості, які обґрунтував Аристотель.

На основі вище викладеного, можна зробити такі висновки. Сократ прагнув довести існування єдиного й загального принципу справедливості, пов'язував його з моральністю та знанням; на думку філософа, несправедливість неприродна, оскільки є плодом незнання і помилок, у той час як Платон і Аристотель в своїх концепціях спиралися на визнання нерівності як основи принципу справедливості. Вони вважали, що кожна річ або людина мають свою власну, відповідну сферу діяльності і вплив, переступити які несправедливо, а деякі люди в силу свого характеру і схильностей, мають більш широкі можливості, ніж інші. Таким чином, Сократ, Платон та Аристотель характеризуючи принцип справедливості, пов'язуючи його з такими поняттями як мудрість, краса, гармонія і обґрунтовуючи його через проблеми рівності, нерівності, держави, права, політики, створювали теоретичні передумови для розвитку подальших уявлень про сутність справедливості.

Список використаних джерел

1. Аристотель. Никомахова етика / Аристотель // Сочинения: в 4-х т. [Пер. с древнегреч.]; общ. ред. А. И. Доватура. – М. : Мысль, 1983. – Т. 4 С. 53–294.
2. Батиев Л. В. Закон и справедливость в философии Платона Л. В. Батиев // Правоведение. – 2005. – № 5. – С. 164–174. URL: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=1218723/>

3. Гусейнов А.А. Этика Аристотеля / А.А. Гусейнов. – М. : Знание, 1984. – 64 с.
4. Кашников Б.Н. Концепция общей справедливости Аристотеля: Опыт реконструкции / Б. Н. Кашников // Этическая мысль. – 2001. – Вып. 2. – С. 89–117.
5. Кечекьян С.Ф. Учение Аристотеля о государстве и праве / С.Ф. Кечекьян. – М.–Л. : Изд-во АН СССР, 1947. – 222 с.
6. Платон. Апология Сократа/ Платон // Диалоги. URL: <http://psylib.org.ua/books/plato01/01apols.htm/>
7. Платон. Держава / Платон; [пер. з давньогре. Д. Коваль]. – К. : Основи, 2000. – 355 с. URL: <http://litopys.org.ua/plato/plat.htm/>
8. Редкин П. Г. Из лекций по истории философии права в связи с историей философии вообще: в 7 т. / П. Г. Редкин – С.-Петербург : Типография М. М. Стасюлевича, 1889-1891. – Т. 3. – 1890. – 479 с.
9. Трубецкой С. Н. Курс истории древней философии / С. Н. Трубецкой; общ.ред. и вступ. ст. М.А. Маслина. – М. : Владос, 1997. – 575 с.
10. Философский словарь Владимира Соловьева / В. С. Соловьев; сост. Г. В. Беляев. – Ростов-н/Д : Феникс, 1997. – 464 с.и зі своскорисливістю [4, с. 91–92].

Юринець Юлія Леонідівна,
професор кафедри конституційного
і адміністративного права Національного
авіаційного університету, доктор
юридичних наук, професор;
Сопілко Ірина Миколаївна,
декан юридичного факультету
Національного авіаційного університету,
доктор юридичних наук, професор;
Белкін Леонід Михайлович,
адвокат, кандидат технічних наук, старший
науковий співробітник

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВОЄН

У сучасному світі свобода слова, яка вважається вищою цінністю демократичного суспільства, стараннями архітекторів інформаційних воєн перетворюється на грізну зброю ворожих впливів – інформаційну зброю. Інформація, подана певним чином, може змінювати поведінку людей, нав'язувати їм цілі, які об'єктивно не входять в число їх інтересів. Поширенням засобом використання інформації з метою цілеспрямованого впливу на свідомість людей та соціуму є пропаганда.

Найбільш небезпечною складовою частиною пропаганди є інформаційно-психологічний вплив. За висновками В.Г. Криська,

психологічний вплив такого виду ставить своєю основною метою формування певних ідеологічних (соціальних) ідей, поглядів, уявлень, переконань, одночасно воно викликає у людей позитивні або негативні емоції, почуття і навіть бурхливі масові реакції. Цілями психологічної війни можуть бути: ослаблення морального духу особового складу збройних сил і цивільного населення противника; схилення їх до відмови від участі в бойових діях; створення передумов для досягнення намічених військово-політичних цілей з мінімальними людськими і матеріальними витратами [1]. Професор М.В. Маркова зазначає, що інформаційно-психологічний вплив може викликати зрушення в цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості. Такі зміни зумовлюють вияви девіантної антисоціальної поведінки й становлять небезпеку вже для суспільства й держави [2, с. 7].

В загальнотеоретичному розумінні декомунізація є теоретична і практична діяльність, спрямована на відмову від комуністичних ідеалів, на усунення комуністичної ідеології з усіх сфер життя суспільства [3]. Декомунізації необхідно розглядати через призму інформаційно-психологічної війни. Артефакти комуністичного минулого (пам'ятники, топоніміка, героїка, свята) були покликані створювати міф про безальтернативність комуністичного розвитку, правильності «єдино вірного» вчення Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна, сакральності рішень комуністичних вождів. А з нього (міфу) вже слідували необхідні соціальні установки, правила поведінки і обряди, норми моралі. Громадяни СРСР жили в цьому символічному, а не реальному світі, у них як би було атрофовані індивідуальне мислення і розуміння, воно було замінено колективним, створеним інформаційним і віртуальним просторами. Засилля ідеологічно навантажених радянських артефактів в Україні, яка декларує демократичний розвиток і подолання радянського минулого, зумовило б збереження дуалізму в політичній культурі українців.

Міф як засіб інформаційно-психологічного впливу існував з древніх часів. Відповідно міфотворчість – найважливіше явище в культурній історії людства. Людині в усі часи було необхідно певне розуміння навколишнього світу і свого положення в ньому. Вона не могла жити і діяти без внесення твердого порядку в свої уяви про реальність. Це рятівне «знання» давала і дає загальновизнана версія міфу. А з нього вже слідували необхідні соціальні установки, правила поведінки і обряди, норми [4, с. 11, 15].

Відомий радянський та американський скульптор Ернст Неізв'єстний наголошував: «Ленін не був дурнем, коли ... радянська влада здійснювала план монументальної пропаганди. Він намагався створити радянську міфологію, у чому був великим розумником. Ще до приходу Гітлера до влади було створено найпотужнішу, нехай диявольську, міфотворчість, що включає знаки, обряди, ходи, жести, вчинки».

Ярина Ясиневич, член ради Реанімаційного пакету реформ, вважає, що відмова від декомунізації, якби вона відбулася, несе загрозу використання пропаганди радянського тоталітарного режиму в сучасній політичній боротьбі і у воєнних діях. Це як маркер. Люди використовують комуністичні символи для того, щоб позначати, хто свої. У даному випадку позначання «хто свої» – це позначання ворога. Заборона присутності в публічному просторі тих символів означає питання безпеки, у тому числі безпеки нас і наших дітей на наших вулицях, у парках.

У цьому ж сенсі Г. Почепцов також зазначає, що гібридна війна проти України в її інформаційному варіанті також була покликана **активувати радянську ідентичність**, яка успішно відновлена і утримується Росією у себе. До речі, в рамках цієї ідентичності Росія ніяк не могла бути ворогом України, оскільки в ній Росія і Україна завжди подавалися як народи-брати. Тому в рамках України було виділено неправильний блок (фашисти, хунта), на який і був направлений удар пропаганди. Така модель дозволяє вибудувати пропаганду у вигляді захисту українського народу як «правильних» українців проти українців «неправильних» [5].

У резолюції ПАРЕ № 1652 (2009) від 29.01.2009 підкреслено, для того, щоб дозволити окремим державам – членам Ради Європи покласти край суперечностям щодо свого недавнього минулого, Європа повинна однозначно відкинути і беззастережно засудити всі форми диктаторських режимів, такі як націонал-соціалізм, фашизм і тоталітарний комунізм. При цьому в резолюції Асамблея «вважає за необхідне» провести відмінність між військовими похованнями, з одного боку, і пам'ятниками перемоги, зведеними для прославлення тоталітарних режимів або колишніх окупаційних сил або, принаймні, сприймаються як такі більшістю населення, з іншого боку.

У дисертації [6] наголошується, що між пам'ятниками і суспільством постійно існує не завжди видимий зв'язок. Пам'ятники, будучи частиною історико-культурного середовища, в якій живе і розвивається людина як соціальна особистість, вже фактом свого фізичного існування впливають на її знання про минулу історію і культуру і тим самим – на формування її світогляду. Уже в давній владі прекрасно усвідомлювала велику емоційну силу ідеологічного впливу історичних реліквій і монументальних споруд на психіку і свідомість людей. На зорі цивілізації в ранніх державах історичні реліквії були оголошені святинами і використовувалися владою з метою згуртування суспільства навколо культивованих нею ідей. На монументальну пропаганду не шкодували коштів.

Таким чином, наявність пам'ятників тоталітарної доби антиукраїнського змісту гальмує звільнення від тоталітарної ідеології та перешкоджає зміцненню проукраїнської ідеології.

Аналогічно і з топонімічними назвами. Як зазначає В. Пахолок, в політичному дискурсі використання топонімів традиційно виконує функцію ідеологічно навантажених знаків [6, с. 234]. Разом з тим слід мати на увазі, що формування і підтримка особливої ідеологізованої мови є ефективним засобом пропаганди, що дозволяє створити певну картину соціальної дійсності. Мова може бути використаний для спотворення інформації в цілях контролю за свідомістю і поведінкою людей. Маніпулювання мовою стає найважливішим засобом впливу на суспільну свідомість [7, с. 8]. Сприяти подоланню мовного спадщини тоталітарного минулого – значить сприяти звільненню людини від психологічної ролі гвинтика державної машини і радянсько-тоталітарної політичної системи.

Список використаних джерел

1. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). Минск. 1999. 86 с.
2. Маркова М.В. Інформаційно-психологічна війна: медико-психологічні наслідки та стратегії протидії. *Проблеми безперервної медичної освіти та науки*. 2016. № 4. С. 6–10.
3. Яценко Н.Е. Толковый словарь обществоведческих терминов. Санкт-Петербург: Лань, 1999. 524 с. – (Учебники для вузов).
4. Сулейманова Ш.С., Назарова Е.А. Информационные войны: история и современность: Учебное пособие. Этносоциум. 2017. 90 с.
5. Почепцов Г. Гибридно-информационная война: основные характеристики. MediaSapiens. 03.04.2016. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/16826/2016-06-19-gibridnoinformatsionnaya-voyna-osnovnye-kharakteristiki/>
6. Кулемзин А.М. Охрана памятников в России как историко-культурное явление: дис... д-ра культурол. наук. Томск, 2001. 403 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/okhrana-pamyatnikov-v-rossii-kak-istoriko-kultur>
7. Пахолок В.М. Декомунізація топонімів у стратегії формування політичних цінностей та зміцненні гуманітарної безпеки України. *Держава і право*. 2020. Вип. 87. С. 233–243.
8. Купина Н.А. Тоталитарный Язык: словарь и речевые реакции. 2-е изд., испр. и доп. Екатеринбург. Изд-во Урал. Ун-та, 2015. 143 с.

Ярошевська Ірина Леонідівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
юридичної психології Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор **Охріменко І. М.**

ДІЯЛЬНІСТЬ ЕФЕКТИВНОГО КЕРІВНИКА ПІД ЧАС КОНФЛІКТІВ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ПОГЛЯД ЗСЕРЕДИНИ

*«Чим складніше конфлікт, тим значніше
тріумф» – Джордж Вашингтон (перший
Президент США, 1732–1799).*

Треба зауважити, що в теорії психології значне місце належить вивченню питання конфліктів, як внутрішньоособистісних та міжособистісних, так й професійних. У найбільш спрощеному значенні конфлікт є зіткненням протилежних поглядів, оцінок, цінностей. Це протиріччя, що виникає між людьми чи колективами в процесі спілкування, їхньої спільної діяльності через непорозуміння або протилежність інтересів, відсутність згоди між двома чи більше сторонами [1, с. 12].

Конфлікт – складний, багатоаспектний феномен. Підставами для класифікації конфліктів можуть бути джерело їх виникнення, зміст, значимість, тип дозволу, форма вираження, тип структури взаємин, соціальна формалізація, соціально-психологічний ефект, соціальний результат тощо. Конфлікти можуть бути конструктивні і деструктивні, ділові та емоційні, внутрішньогрупові та міжгрупові, внутрішньоособистісні і міжособистісні, приховані і явні, інтенсивні й стерті, короткочасні та затяжні, вертикальні і горизонтальні й ін. [2].

Особливості побудови організаційної структури органів державної служби, рівень автономності та взаємозв'язку структурних підрозділів визначають специфіку конфліктів всередині установи. Майже всі державні органи (*на прикладі податкової служби*) мають чітку ієрархічну структуру з визначеними функціями та розподілом обов'язків. Кожен фахівець керується своєю посадовою інструкцією та здійснює свої дії в рамках наданих йому повноважень. Розподіл завдань та доручень здійснюється з урахуванням нівелювання дублювання таких доручень між працівниками підрозділу. Це насамперед унеможливорює перетин професійних інтересів при виконанні посадових обов'язків. За умови достатньо високого рівня професійності керівника, при розподілі напряду роботи підлеглих з урахуванням їх психологічних, емоційних та професійних якостей,

мінімізується один з чинників виникнення стресової ситуації в технологічному процесі, що, у свою чергу, знижує схильність таких працівників до участі в конфліктних ситуаціях. Ще одним вагомим інструментом досвідченого управлінця є реагування на професійні амбіції підлеглих. Своєчасні просування по кар'єрній сходінці чи заохочення іншого характеру також в значній мірі можуть бути засобом профілактики формування протиріч. Отже, на базовій ланці служби можливо спостерігати конфлікти, які зумовлені передусім специфікою особистих рис характеру та життєвих обставин персоналу. Непорозуміння найчастіше виникають на ґрунті особистої неприязні. Дійсно, значний вплив на психологічну атмосферу у колективі та рівень ефективності організації в цілому мають конфлікти між посадовцями керівного складу. Такі конфлікти, за правило, мають більш складний та глибинний характер. Звернемо увагу на *основні причини* аналогічних ситуацій.

По-перше, якщо структурні підрозділи працюють в рамках встановленого функціонала, затвердженого нормативними документами, то заступники керівника здійснюють не тільки заходи кураторства за певним напрямом, вони ще й організовують взаємодію між структурними підрозділами задля формування обміну інформацією та безперешкодного виконання поставлених завдань, функціонування органу як цілісного організму. У той час, саме у цій прикордонній взаємодії є ризик «зайти на територію» повноважень колеги, що й може стати причиною професійного конфлікту.

По-друге, керівники такого рівня, як правило, є сформованими особистостями з високим рівнем професійної підготовки та фаховим стажем, мають свою точку зору на загальні напрями роботи та пріоритети діяльності. При визначенні спільної стратегії дій з відпрацювання певних позицій, можливе виникнення конфліктної ситуації, якщо погляди керівної ланки з конкретного питання є протилежними.

Крім того, специфікою податкових органів, яка притаманна установам, що мають у своїх завданнях здійснення заходів із захисту економічних інтересів держави, є розподіл інформації на дві категорії – інформація для службового користування та конфіденційна інформація, доступ до якої має виключно керівник. Саме тому під час розв'язання конфліктів керівного складу дуже важлива роль керівника та його рішення з того чи іншого питання. Щоб ефективно управляти розвитком конфлікту, слід визначити його належність до певного виду, що сприятиме правильній діагностиці причин його виникнення. Ідеальним є сприйняття конфлікту таким, яким він є насправді. Недооцінка конфлікту може призвести до того, що його аналіз буде проведено поверхнево і визначені на основі такого аналізу пропозиції виявляться малоприслужними [1].

На ефективність урегулювання конфлікту впливає також вибір керівником способу його розв'язання. Володіючи владою щодо підлеглих, керівник може реалізувати кожний із типів медіаторства (третейський суддя, арбітр, посередник, помічник, спостерігач). Існує два підходи до розуміння ролі керівника у врегулюванні конфлікту. Перший полягає в тому, що керівникові доцільно орієнтуватися в конфлікті на роль посередника, а не арбітра. Другий підхід передбачає позицію, за якої керівникові необхідно вміти застосовувати всі типи медіаторства. Основними для управління є ролі арбітра й посередника, а додатковими – ролі третейського судді, помічника та спостерігача.

В урегулюванні конфліктів у державній структурі керівникові доцільно використовувати роль арбітра, особливо якщо опоненти не в повній мірі володіють вихідною інформацією та внаслідок цього не можуть спрогнозувати подальший перебіг подій. Крім того, наразі доволі часто компромісним стає прийняття керівником рішення, яке не відповідає істотним позиціям жодної зі сторін. Саме в цьому полягає високий рівень управлінських, психологічних та професійних якостей мудрого та виваженого керівника.

Поряд із цим, слід зауважити, що післяконфліктний період супроводжується переживаннями учасників, осмисленням ними своєї поведінки. Відбувається корекція самооцінок, домагань, ставлення до партнера. Керівникові, з метою зняття післяконфліктної напруги, доцільно допомогти опонентам здійснити самокритичний аналіз того, що мало місце, щоб не допустити виникнення негативних моментів у стосунках, упередженості тощо. Необхідний ширий, об'єктивний і конструктивний аналіз конфлікту з визначенням перспектив подальшого розвитку взаємодії. Важливо контролювати поведінку опонентів і коригувати їхні вчинки з метою нормалізації відносин. Негативна установка, що сформувалася, може зберігатися певний час, і людина буде мимоволі відчувати антипатію до свого опонента, мимоволі висловлювати про нього негативні думки і навіть діяти на шкоду йому [3, с. 123]. Дійсно, міжособистісні конфлікти серед посадовців такого рівня можуть стати можливими як наслідки розв'язання професійного протистояння. Проте, враховуючи інтелектуальний рівень та свідомість опонентів, це не є поширеним явищем та згладжується доволі швидко.

«Проблеми вирішуються, коли людина починає розуміти, що міжособистісні конфлікти нерідко виникають через різні способи сприйняття світу, а не як наслідок егоцентризму або злого наміру» – Карл Густав Юнг (швейцарський психолог, 1875–1961).

Синтезуючи всі аспекти проведеного нами теоретичного аналізу, можемо дійти висновку, що професійні конфлікти органах державної служби мають свої специфічні ознаки. Найбільш ризикоорієнтованою групою таких конфліктів є керівна ланка установи, тому їх вирішення

можливе лише за участі керівника. Для ефективного виходу з конфліктної ситуації керівник має вирізнятися такими показниками, як от: неупередженість, об'єктивність, вміння прорахувати розвиток подій на декілька кроків вперед, приймати непопулярні рішення, при цьому, бути безумовним авторитетом для свого колективу. У той час, для заступників принципово володіти вмінням владнати свої амбіційні прояви та не переносити особистісні конфлікти у площину професійних, навіть якщо керівник обрав іншу точку зору.

Список використаних джерел

1. Конфліктологія: навч. посібник / за заг. ред. Л.І. Казміренко. К. : НАВС, 2015. 162 с.
2. Климентьева О. С. (2016). Класифікація професійних конфліктів у діяльності працівників органів внутрішніх справ. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/229047741.pdf>.
3. Никончук В. М. Роль та дії керівника в процесі розвитку конфлікту. *Інноваційна економіка*. 2013, 9 (47). С. 122–126.

Наукове видання

ФІЛОСОФСЬКІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВА

Матеріали

VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 листопада 2020 року)

Відповідальні упорядники: *Тетяна Кумеда, Віктор Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 18.11.2020. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 20,25. Ум. друк. арк. 18,83.

Тираж 25 прим.
